

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

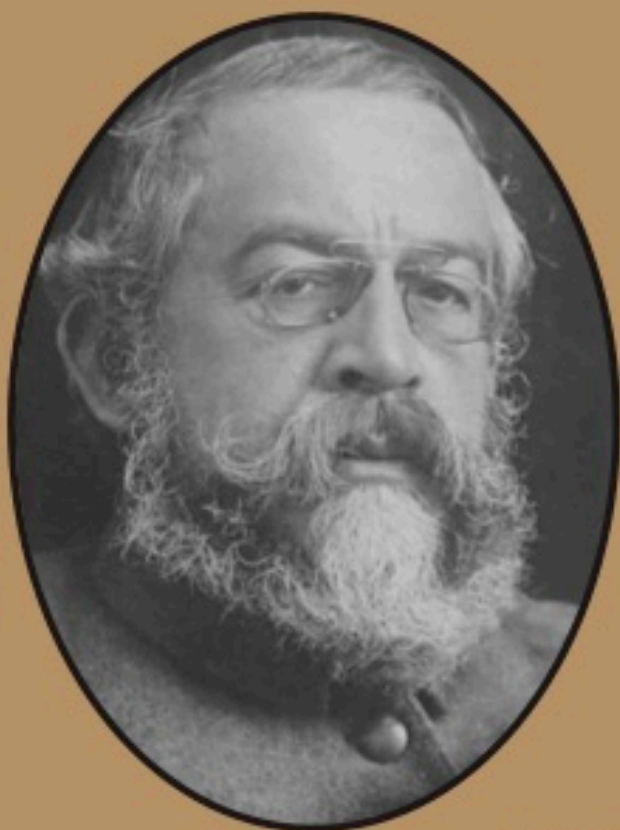
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Seçme Eserler-1

Yusuf Akçura

TÜRK DEVRİMİNİN PROGRAMI

Doğu Perinçek'in
sunuşuyla

2. Basım

Yusuf Akçura

**TÜRK DEVRİMİNİN
PROGRAMI**

Kaynak Yayınları No: 896

Yayıncı Sertifika No: 14071

ISBN: 978-605-182-068-2

1. Basım: Eylül 2017

2. Basım: Aralık 2017

Genel Yayın Yönetmeni

Erdem Ergen

Editör

Kurtuluş Güran

Redaktör

Gökçe Şenoğlu

Sayfa Tasarım

Güler Kızılelma

Kapak Tasarım

Çağlar Yalçın

Baskı ve Cilt

Ertem Basım Yayın Dağıtım Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Başkent Organize Sanayi Bölgesi 22. Cadde No: 6

Malıköy - Temelli / ANKARA

Tel : 0312 640 16 23

Sertifika No: 26886

© Bu kitabın yayın hakları Analiz Bas. Yay. Tas. Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir.

Eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ

Meşrutiyet Caddesi 6/3, Beyoğlu 34430, İstanbul

www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com

Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

YUSUF AKÇURA, 2 Aralık 1876'da Volga (İdil) kıyısında Simbirs'kte (Ulyanovsk) doğdu.

Babasının ölümü üzerine 1883'te annesiyle İstanbul'a gelip ilköğrenimini İstanbul Yusuf Paşa İlkokulu'nda, ortaöğrenimini Kocamustafa Paşa ve Kuleli İdadilerinde tamamladıktan sonra Harp Okulu'na girdi. Bu okuldan 1896'da piyade teğmen olarak diploma aldı. Kurmay Okulu'na girdi, okulun birinci sınıfında iken 1897'de Genç Türklerle ilişkisi nedeniyle tutuklandı. Harp Divanı'nca askerlikle ilişkisi kesilerek müebbet kalebentliğe mahkûm edilip Trablusgarp'a gönderildi. Oradan Paris'e kaçtı. Paris'te Siyasal Bilimler Okulu'na girip "Osmanlı Devleti Kurumlarının Tarihi Üstüne Bir Deneme" adlı teziyle 1903'te dördüncülükle ve ödül kazanarak mezun oldu.

Fransa'dan Rusya'ya dönüp Kazan'da çıkan *Vakit* ve Bahçesaray'da yayımlanan *Tercüman* gazetelerinde yazarlık ve yörede öğretmenlik yaptı. Aynı zamanda Mısır'da çıkan *Şûra-yı Ümmet* ve *Türk* gazetelerine imzasız yazılar gönderdi. Bunlar arasında 1904'te *Türk* gazetesinde çıkan "Üç Tarz-ı Siyaset" makale dizisinin önemi büyüktür.

1908'de İstanbul'a dönerek *Türk Yurdu* dergisini yönetip, Kurmay Okulu'nda siyasi tarih öğretmenliği, Mülkiye Okulu'nda, Darüşşafaka ve Medresetü'l-vâizîn'de, Öğretmen Okulu'nda ve üniversitede tarih dersleri okuttu.

Arkadaşlarıyla 1908'de kurduğu "Türk Derneği"nin kapatılması üzerine 1911'de "Türk Yurdu Derneği"ni kurdu. Derneğin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisinin altı yıl boyunca müdürlüğünü yaptı. *Halka Doğru* dergisinin sorumlu yazarları arasında yer aldı.

1917 Devrimi sonrasında Kızılay Murahhaslığıyla Tutsak Değişimi Görevlisi olarak İskandinavya ve Rusya'ya gönderildi.

Mütarekeden sonra İstanbul'a döndü. Kurmay Okulu'nda siyasi tarih öğretmenliğine atandı.

Son Osmanlı Meclisi Mebusanı çalışmaları başlarken birkaç Türkçü arkadaşıyla Milli Türk Fırkası'nı kurdu. Fakat, İstanbul seçimlerini etkileme girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.

İstanbul'un işgalinde bir süre tutuklanarak Arapyan Hanı'na kapatıldı. Hapisten kurtulduktan birkaç ay sonra Anadolu'ya geçti. Ankara'da, Telif ve Tercüme Heyeti üyeliğine seçildi ve bir süre başkanlığını yaptı. Serbest İlim Dersleri'nin kurulması için çalışanlar arasında yer aldı. Bu kurumun öğretmenliğini ve yönetim kurulu başkanlığını yaptı. Kütahya Muharebesi'nden Sakarya Meydan Savaşı'nın sonuna kadar yedek kurmay yüzbaşı rütbesiyle Doğu Karargâhı'nda görev yaptı. 1922'de Dışişleri Bakanlığı Doğu Ülkeleri Daire Müşavirliğine getirildi. Bu sırada İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin girişimiyle tarih müderrisliği seçildi.

TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı. 28 Haziran 1923'te yapılan seçimde 1296 oy alarak İstanbul'dan milletvekili seçildi. 11 Ağustos 1923'te Meclis'e katıldı, ertesi gün mazbatasını onaylandı.

İktisat, Maarif, Hariciye, Ticaret ve Nizamnamei Dahili komisyonları üyeliğinde ve İktisat Komisyonu sözcülüğünde bulundu. Haliç'in temizlenmesi, iki kanun değişikliğinin görüşmeye alınması ve *Nutuk*'un basılıp köylere dağıtılması hakkında önergeleri, Genel Kurul'da 61 değişik konuda 166 konuşması vardır. Doğu trenleri işçisinin grev nedenine dair soru önergesi vermiştir.

İstanbul'dan III. ve IV., Kars'tan V. dönemde milletvekili seçilen Akçura, Ankara Hukuk Fakültesi'nde profesörlük ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyeliği ve başkanlığı yaptı.

Türk milliyetçiliğinin öncülüğünü yapanlardandır.

12 Mart 1935'te öldü.

Başlıca yapıtları:

Ulûm ve Tarih, 1906.

Üç Tarz-ı Siyaset, 1907.

3 Haziran Vakayı-i Müessifesi, 1907 (2. basım *Mevkufiyet Hatıraları* adıyla, 1914)

Damulla Alimcan Barudi, Tercüme-i Hali, 2 cilt, 1907-1908.

Eski Şurâ-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden, 1913.

Türk, Cermen ve Slavların Münasebat-ı Tarihiyeleri, 1914.

L'Etat actuel et les Aspirations des Turco-Tatares Musulmans en Russie, 1916.

Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey'in Raporu, 1919.

Şark Meselesine Dair Tarih-i Siyasî Notları, 1920.

Muasırr Avrupa'da Siyasî ve İctimaî Fikirler ve Fikrî Cereyanlar, 1923.

Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale, 1924.

Tarih-i Siyasi, 3 kitap, 1927-1928.

Türk Yılı içinde "Türkçülük/ Türkçülüğün Tarihi Gelişimi", 1928.

Zamanımızın Avrupa Siyasî Tarihi, 3 cilt, 1929-1933.

Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Bu Vakaya Dair Başlıca Menbalar, 1932.

Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, (ölümünden sonra) 1940.

Seçme Eserler-1

Yusuf Akçura
**TÜRK DEVRİMİNİN
PROGRAMI**

evriyazı

Musa Sarıkaya, Hüseyin Gültekin

Sadeleştirme

Kurtuluş Güran

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ (Doğu Perinçek)	11
Çağdaş Türk Devleti ve Aydınlarla Düşen Vazife	19
İstanbul Darülfünunu, 27 Haziran 1925 (<i>Türk Yurdu</i> , Ekim 1925)	
Cihan Harbi'ne Katılışımız ve Geleceğimiz	33
(Nutuk - İstanbul Türk Ocağı, 16 Eylül 1919)	
Vaziyetimiz ve Vazifelerimizden Birisi	41
(Söyleşi - 10 Haziran 1921)	
Tarihi Görüşe Dair	59
27 Ocak 1925 (<i>Türk Yurdu</i> , Şubat 1925)	
Milliyetçilik, Halkçılık	67
(Makale - <i>Anadolu'da Yeni Gün</i> , 19 Nisan 1923)	
Umdelerimize Dair	71
(Söyleşi, İstanbul Darülfünunu, 11 Mayıs 1923)	
Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Kökenlerine Dair	87
(Söyleşi - Ankara Türk Ocağı, 27 Nisan 1923)	
"İttifak"a Dair	103
(Makale - 9 Haziran 1920)	
Bir Mülakat	111
(Mülakat - <i>Hâkimiyeti Milliye</i> , Nisan başları 1921)	
"Kahramanlık Gösteriniz!"	115
(Makale - 26 Nisan 1921)	

Derslere Başlarken	119
(Hitabe - 3 Aralık 1921)	
Birinci Öğretim Yılı Sonunda	127
(Hitabe - 25 Mayıs 1922)	
İkinci Öğretim Yılı Başında	135
(Hitabe - 1 Ekim 1922)	
İktisat ve Fırkalar	141
(Not - 13 Kasım 1922)	
En Büyük Cihada Dair	147
(Söyleşi - Bursa Türk Ocağı, 5 Aralık 1922)	
Milliyet ve Geçim	155
(Makale - <i>Hilal-i Ahmer</i> , 13 Mayıs 1923)	
İktisadi Buhrana Dair	159
(Söyleşi - İstanbul Darülmuallimini, 1 Haziran 1923)	
Tecelli Günü	169
(Makale - <i>Hâkimiyeti Milliye</i> , 23 Nisan 1924)	
Her Şeyden Biraz	171
İstanbul Türk Ocağı, 16 Ekim 1925 (<i>Türk Yurdu</i> , Kasım 1925)	
Galip Geldik, Muzaffer Olacağız	179
(Makale - <i>Hilal-i Ahmer</i> , 27 Temmuz 1923)	
DİZİN	181

SUNUŞ

2000'li yılların başıydı. Seçkin Milliyetçi aydınlarımızdan bir grupla "Türkiye'nin geleceğine ilişkin görevlerimiz nedir" diye buluşuyor ve sohbet ediyoruz. Yusuf Akçura'nın 1925 yılında Türk Ocağı'nda verdiği "Asrî Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife" başlıklı konferans metnini çoğalttım ve dostlarıma verdim. İncelemelerini rica ettim ve sordum: "Bu program hâlâ geçerli mi ve üzerinde birleşebilir miyiz?" Sonraki buluşmamızda "Biz varız" dediler. Bu kitabın derlenmesi için esin kaynağımız o görüşmeler ve tartışmalardır.

Yusuf Akçura'nın Türk Devriminin Programına ilişkin 1919-1925 dönemindeki yazı ve konuşmalarını sunuyoruz.

Bu derlemede yer alan yazıların çoğu, 1924 yılında Eski Yazıyla yayımlanan *Siyaset ve İktisat* adlı kitabında yer alıyor. Bu derleme 1919-1924 yıllarına ait 17 konuşma, söyleşi ve makaleden oluşuyordu.

Akçura'nın 1925 yılında verdiği üç konferans *Siyaset ve İktisat* kitabını tamamlıyor. Bunlar, "Tarihi Görüşe Dair", "Asrî Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife" ve "Her Şeyden Biraz" başlıklı konferanslardır. O zaman *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanan bu konferanslar da Türk Devriminin Programı kapsamındadır.

Akçura'nın 1919-1924 yılındaki ürünlerine 1925 yılındakileri de ekledik. Toplam 20 yazıdan oluşan yeni derlememizi "Türk Devriminin Programı" başlığıyla sunuyoruz.

1919-1925 yılları, Kemalist Devrim programının oluşturulduğu yıllardır. Geliştirildiği demek daha yerinde olur. Çünkü Kemalist

Devrim'in Programı, aslında daha Namık Kemal'lerden ve Mithat Paşa'lardan başlayıp İttihat Terakki'ye uzanan dönemde oluşmuştu.

Yusuf Akçura, 20. yüzyılın başlarından beri Türk Devriminin önde gelen düşünürleri ve eylemcileri içindeydi. O, en başta Mustafa Kemal Atatürk ve Ziya Gökalp ile birlikte, Hürriyet Devrimi ile Kemalist Devrim arasındaki bağı ve sürekliliği temsil eden devrimciler içinde seçkin bir yere sahiptir.

Akçura, yazı ve konuşmalarını *Siyaset ve İktisat* başlıklı kitabında tarih sırasıyla yayımlamıştı. Gerekçesini şöyle açıklıyordu: "Sırasıyla okunacak olursa, belli bir gayeye ermek isteyen fikirlerin birbiriyle bağı ve değişimi görülür."

Biz yeni bir derleme sunuyoruz. Konumuz Türk Devriminin Programıdır. Akçura'nın bu çerçevede en kapsamlı ve en olgun ürünü olan "Asrî Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife" adıyla yayımlanan konuşmasını en başa aldık. Okuyucu, kitaba genel bir bakış açısı edinerek başlayacaktır. Arkasından Cihan Savaşı'na ilişkin iki ürünü bulacaksınız. Devamında Türk Devrimi Programına ilişkin yazıları genelden özele doğru sıraladık. Bu arada tarih sırasını bütünüyle gözardı etmedik. Böylece 1925 yılında olgunlaşan programın Birinci Cihan Savaşı sonrası süreçte nasıl geliştiğini izleyebileceğiz.

Hürriyet Devrimi'nden Kemalist Devrim'e

Yusuf Akçura, İstiklal Savaşımızın daha 1914'te Birinci Cihan Savaşı'yla başladığını saptamıştır. Çok önemlidir, Cihan Savaşı'nda Türklüğün genel olarak kazançlı çıktığını tereddütsüz vurguluyordu. Osmanlı Türklüğü, bu kazanıma büyük kayıplar vererek hizmet etmişti. Cihan Savaşı'ndaki direnç, 1919 sonrası için çok önemli bir birikim yaratmıştı. Hepsinden önemlisi, Türkiye'nin İngiliz ve Fransız saldırısına direndiği ortamda Rus Devrimi gerçekleşmiş ve böylece İstiklal Savaşımızın zafere ulaşması için gerekli uluslararası koşullar oluşmuştu. Yusuf Akçura, "Rus İhtilali'nin en önemli etkeni, Boğazlar'ı kilitli tutan bizim Mehmetçiğin milli meta-netidir" diyordu.

Arasız Devrimler

Yusuf Akçura'nın derlediğimiz yazıları 1925 yılında bitiyor. Ancak O'nun devrimci tutumunun 90 yıl sonra çok daha büyük değer kazandığını görüyoruz. O, daha o zaman şu tarihsel

öngörüsünü vurgulamıştı: Eğer Cumhuriyet Ortaçağ güçlerinin kökünü kazımasa, Ortaçağ güçleri ilk fırsatta emperyalizme dayanarak Cumhuriyet'le hesaplaşacaktır. Büyük devrimci düşünür ve eylemci Yusuf Akçura, Türk Devriminin en sıcak yıllarında, 1925 yılının Haziran ayında "ihtilal yapmazsak, Avrupa bizi imha edecek" diyordu. Türk devrimcilerinin kesintisiz devrim kararlılığını, Atatürk 1935 yılında CHP 4. Kurultayı'nda "arasız devrimler" vurgusuyla dile getirdi. Devrim eğer sürdürülmezse, karşıdevrim sürdürülemeyen devrimin üzerine gelecekti.

Devrimci Pratikte Yükselen Milliyetçilik

Yusuf Akçura, kitaplıklarda yetişmiş bir teorisyen değildir. Dünya ölçeğindeki teori birikimini hürriyet ve istiklal mücadelelerinde kazanmıştır. Devrimci pratiğin her aşamasında vardır. Fedaidir. Abdülhamit'in zindanlarında, sürgünlerde, İstiklal Savaşı'nın ateşi içinde her zaman ön cephededir. 1893 yılında Harbiye ikinci sınıftayken "Genç Türklük fikirlerine katıldığı ve hizmet ettiği" suçlamasıyla tutuklanır. 1897'de kurmay üsteğmen iken yine hapse atılır. "Aydın ve hürriyetçi gençliğin korkusu olan" Taşkıyla Divanıharbi'ne sevk olunur, askerlikten atılır ve müebbet kalebentliğe, bugünkü deyişle ömür boyu ağır hapse mahkûm edilir. Fizan'a sürgüne yollanır. Trablusgarp'tan Paris'e kaçır. Abdülhamit'in saltanat yıllarında Fransa'da öğrenim yapar ve sonra Rusya'ya baba ocağına gider. Türk Milliyetçiliğinin temel kitaplarından olan *Üç Tarz-ı Siyaset*'i Abdülhamit'in istibdat alanında yayımlayamaz. Çünkü Milliyetçilik yasaktır.

Yusuf Akçura, hayatının hiçbir döneminde emperyalizme ve saltanat sahiplerine teslim olmadı. Emperyalizm Çağının devrimcisi olarak, demokrasi hedefine öncelikle emperyalizme karşı mücadeleyle ulaşılabilceğini saptadı. Emperyalistlerin "Doğu meselesi" adını verdikleri mesele, O'na göre, Mazlumlar Dünyasından bakıldığı zaman "Batı meselesi" idi. Türk Devriminin hedefi, Batılaşmak değil, Batı emperyalizminin tahakkümünden kurtulmaktı. Batı burjuvazisinin liberalizmine karşı çözüm, Mazlumlar Dünyasının Halkçı-Milliyetçiliğinde idi. Millî Demokratik Devrimi sınıfsal bir devrim olarak tanımladı. Çağdaş Devletin kurulması için işbirlikçi burjuvazi ve Ortaçağ sınıfları temizlenmeliydi. Sınıfsal imtiyazlara son verilmeliydi. Millî burjuvazinin geliştirilmesi şarttı.

Her zaman ve her koşulda devrimci çözümün, devrimci yaratıcılığın mevzisinde örgütlü olarak bulundu. O'nun bilimsel teori birikiminin kaynağı ve sınama alanı, işte o devrimci pratiktir. Milliyetçiliği de o devrimci pratik içinde filizlendi, yeşerdi ve göğçerdi.

Devrimci Milliyetçilik ve Emperyalist Milliyetçilik

Yusuf Akçura, halis Milliyetçi idi. Başka deyişle Devrimci Milliyetçi idi. Milliyetçi devrimcidir. Eğer devrimci değilse emperyalizme teslim olur ve emperyalizmin Milliyetçisine dönüşür. Yusuf Akçura, bu kitapta göreceğiniz üzere, Milliyetçiliği iki kola ayırıyordu. Demokratik Türkçüler vardı, bir de Emperyalist Türkçüler vardı.

Devrimci Milliyetçilik-Gerici Milliyetçilik kamplaşması, Türkiye tarihinin seyri içinde de ortaya çıkmıştır. Türk-İslam sentezcileri, Türk Milliyetçiliğinin fikir babalarını unutturmak istemişlerdir. Çünkü Hüseyinzade Ali'lerin, Ali Suavi'lerin, Yusuf Akçura'ların, Gaspıralı İsmail Bey'lerin, Ziya Gökalp'lerin, Ömer Seyfettin'lerin, Mehmet Emin Yurdakul'ların, Mustafa Kemal'lerin, Mahmut Esat Bozkurt'ların, Sadri Ertem'lerin Milliyetçiliği Halkçıydı ve buna bağlı olarak Aydınlanmacı-Laik çizgide gelişmişti. Türk-İslam sentezi, Laiklikten vazgeçerken, aslında geleneksel Devrimci Milliyetçiliği reddediyordu. ABD denetiminde olması bu akımın asıl belirleyici özelliğidir. Türk-İslam sentezcileri, Batı'nın Kemalist Devrim'i yıkma tasarımında sahne aldılar ve Devrimci Türk Milliyetçilerinin kurduğu Devrimci Cumhuriyetin yıkıma uğratılmasına hizmet ettiler.

Dolayısıyla "Türkçüyüm" ya da "Milliyetçiyim" demek, tarihsel süreçlerin de kanıtladığı gibi, yeterli bir tanımlama değildir. Emperyalizme karşı mücadele eden Devrimci Milliyetçi miyiz, yoksa emperyalistlerin güdümündeki Gerici Milliyetçi miyiz? Bu ayrım, bugün günceldir ve aynı zamanda Milliyetçilerin çıkış yoluna da işaret etmektedir.

Tamamlanmayı Bekleyen Program

Yusuf Akçura'nın bu kitabını yayımlarken tarihî belge sunuyor değiliz. Hayır, sizlere Kemalist Devrim'in yarım kalmış olan, tamamlanmayı bekleyen programını veriyoruz. Türkiye'nin Milliyetçi ve Halkçıların önündeki devrimci görevi vurgulamış oluyoruz. Evet,

bizleri birleştiren ve önümüzdeki işleri tanımlayan program bu kitaptadır. Neredeyse yüzyıl önce ifade edilmiştir, ancak hâlâ günceldir ve geçerlidir. Bu nedenle Yusuf Akçura'nın "Türk Devriminin önde gelen düşünü" olduğunu belirtmek, yerindedir.

Yusuf Akçura'nın daha yüzyıl önceki saptamalarına bakınız, 1945 sonrasında doğrulanmış derin tarih dersleri göreceksiniz:

- Batı medeniyeti, demokratik devrimlerle inşa edilmiştir. Devrim, emperyalizme ve gericiliğe özgürlük tanımaz. Türk Devrimi, emperyalizmin ve gericiliğin dayandığı toplumsal zemini ve kökleri kazımak zorundadır. "Fransız İhtilali'nde Kamu Selameti Komitesi [Robespierre'ler] olmasaydı, Fransızlar hürriyeti kazanamazdı."
- Batı emperyalizmi, Türkiye'yi sömürgeleştirme emelinden vazgeçmiş değildir; fırsat kollamaktadır. Çağdaşlaşma, Avrupa'yla bütünleşerek değil, millî devletle başarılabilir. Eğer Millî Demokratik Devrimimizi tamamlamazsak, tekrar Batı'nın pençesi altına düşeriz.
- Artık bizim gibi Mazlum Dünya ülkelerinde çağdaşlaşmanın iktisadî siyaseti, Liberalizm değil, Halkçılıktır ve Devletçiliktir.
- Her devrim, bilinçli ve örgütlü bir öncüyle, başka deyişle partiyle zafere ulaştırılabilir. Her devrimin genelkurmayı, yani öncüsü, devrimi yapan sınıfların aydınlarından oluşur. Yusuf Akçura'nın devrimci aydın tanımı da tıpkı Lenin ve Gramsci'ninki gibi öncünün içinde yer almaktır; yani partileşmektir. Kendisi devrimci hayatının her aşamasında partili olmuştur.

Bilimin Yol Göstericiliği

Yusuf Akçura'nın Milliyetçiliği bilimseldir. Atatürk'ün "Hayatta en hakiki yol gösterici" dediği bilim, Yusuf Akçura'nın temsil ettiği Devrimci Milliyetçilerin kılavuzudur. Bilim dendiği zaman, insanlığın bütün bilgi mirası içindedir. Özellikle devrimlere yol gösteren cihan ölçekli teoriler konusunda Yusuf Akçura'nın bağımsızlığı yoktur. O, Milliyetçiliğin bize Avrupa'dan geldiğini rahatlıkla saptar. Çünkü bilim, insanlığın ortak malıdır. Yine Akçura, insanlığın çağdaş teori birikiminden beslenir. O'nun Milliyetçiliğinin ve

Halkçılığının kaynağında, bir yandan Fransız Devrimi, öte yandan Marx'lar ve Sovyet Devrimi vardır.

Gerici Milliyetçilerden farklı olarak Tarihsel Materyalizmi benimsediğini açıkça vurgular. O'na göre iktisadî etken belirleyicidir. Ancak siyasal ve düşünsel faaliyet de hesaba katılması gereken etkindir. Yusuf Akçura, toplumsal süreçleri sınıfsal araçlarla açıklar. Siyasal partilerin sınıfsal temellerini inceler. İdeolojiler ile sınıflar arasındaki ilişkilere dikkat çeker. Çağımızın başlıca çelişmesi olarak saptadığı Emperyalizm ile Mazlum Milletler arasındaki mücadeleyi de sınıfsal temelleriyle tahlil eder. Bu bilimsel tutumunu elinizdeki kitabın sayfalarında sıkça bulacaksınız.

Bizim Sağcı Milliyetçilerimiz ve yüzeysel Solcularımız, "Türkçü" kavramını yaşadıkları tecrübeler nedeniyle Sağ siyasetler içinde görürler. Ne var ki, Türkiye'nin Milliyetçi ve Sosyalist akımı, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başında iç içeydi. Genç zabıt Mustafa Kemal'in not defterine "Evvela sosyalist olmalı, maddeyi anlamalı" diye yazdığı yıllardan söz ediyoruz.¹

Halkçı Milliyetçilik

İlk Milliyetçilerimiz Narodnik (Halkçı) veya Sosyalist idi. İlk Sosyalistlerimiz de Milliyetçi akımın içinden çıktı. İttihat Terakki kurucularından Hüseyinzade Ali Bey İkinci Enternasyonal'e katıldı. Arda Odabaşı'nın Rasim Haşmet Bey örneğinde incelediği *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık* adlı eseri bu konuda bize çok somut bilgiler veriyor. Yunus Nadi Ödülü'nü kazanan bu eseri Kaynak Yayınları bastı.

İşte Yusuf Akçura da, tıpkı Atatürk ve Kemalist Devrim'in diğer önderleri gibi, Halkçı-Milliyetçi idi. Beslenme kaynaklarının başında Sovyet Devrimi geliyordu.

Laik Milliyetçilik

Yine Yusuf Akçura'nın kişiliğinde, Milliyetçilerin yaman Aydınlanma savaşıçılığına tanık oluyoruz. Türkiye'de Cumhuriyet ve Laiklik mücadelesinin öncüleri ve önderleri Milliyetçilerdir. İlk Türkçülerden Mustafa Celâlettin Paşa, Laikliği daha Tanzimat öncesinde, "dinin devlet ve toplum işlerine karışmaması" olarak

1 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.1, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 1998, s.15 (5 Ocak 1904).

tanımlamıştı.² Milliyetçi akım, daha 1908 Hürriyet Devrimi döneminde Laikliği hayata geçiren önemli uygulamalara önderlik etti ve Cumhuriyet Laikliğinin temelini attı. Mustafa Kemal ve Yusuf Akçura'lar o geleneği Cumhuriyet Devrimi Laikliğiyle taçlandırıdılar.

Önemli Soru

Sunuşumuzu günümüz Milliyetçilerine, hepimize önemli bir soru yönelterek bağlayalım:

Sağ Milliyetçilerin içinden bugün niçin Mustafa Kemal, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Mahmut Esat Bozkurt, Füzûzan Hüsrev Tökin, Sadri Ertem gibi düşünürler çıkmıyor?

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sağ Milliyetçilik niçin bir fikir yoksulluğu içine düşmüştür?

Bu sorunun yanıtını da Yusuf Akçura'ların pratiğinde bulabiliriz.

Yusuf Akçura'lar, emperyalizme karşı mücadelenin milliyetçileri idi.

Yusuf Akçura'lar, devrimciydi.

Yusuf Akçura'lar, halkçıydı, emekçiden yanaydı.

Yusuf Akçura'lar, hurafeleri değil, bilimi rehber edindiler.

Yusuf Akçura'lar, Laikliği ve Aydınlanmacıydı.

Türkiye'mizin yakın tarihinde, devrimler yapan, Türkiye'ye bağımsızlık, hürriyet, eşitlik, kardeşlik, çağdaşlık, aydınlanma adına ne varsa getiren bir Milliyetçilik var. Atatürk gibi dünya ölçeğinde bir önderi var. Yusuf Akçura'lar gibi büyük düşünürleri var. Milliyetçilik, 1937 yılında Anayasanın başına konmuş. Atatürk, bu dünyadan giderken bize bu mirası bırakmış.

Son iki yüzyılın dünya tarihine bakalım, emperyalizme karşı iki yüzyıldır savaşılan kaç ülke var. Türkiye en başta gelen birkaç ülkenin içindedir. Türk Milliyetçiliği, bu açıdan Mazlum Milletlerin hayatında dünya ölçeğinde izler bırakmıştır ve hep ön cephede olmuştur. Böyle şanlı bir tarih var.

Bugün Milliyetçiler içinde bir soruşturma yapalım, Mustafa Celâlettin Paşa'yı, Yusuf Akçura'yı, Ziya Gökalp'i, Hüseyinzade Ali Bey'i, Necip Asım'ı, Gaspıralı İsmail Bey'i, Enver ve Talat Bey'leri, Mahmut Şevket Paşa'yı, Sabri Bey'i, Resneli Niyazi Bey'i, Mahmut Esat Bozkurt'u, Reşit Galip'i, Mustafa Necati'yi, Sadri Ertem'i, İsmail Hüsrev Tökin'i kaç kişi tanıyor, kaç kişi okuyor?

2 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Doğu Perinçek, *Kemalist Devrim-2/ Din ve Allah*, Kaynak Yayınları, genişletilmiş 6. basım, Kasım 2007, s.153 vd.

Bu sorunun yanıtında aslında Milliyetçiliğin 1945 sonrasındaki başkalaşması ve Atlantik sistemi içinde ehlileştirilmesi vardır.

Türkiye, önümüzdeki sorunları bağımsızlıkla, üreticilikle ve laiklikle çözecektir. Bu açıdan Milliyetçiliğin tarihi köklerine sarılmak, belirleyici önemdedir.

Önümüzdeki millî görevleri başarmamız için, Türkiye'nin Milliyetçi tarihsel mirasının geleceğe dönük gerçekçi ve birleştirici bir muhasebesini yapmanın zamanıdır.

Sağ Milliyetçi kesimdeki fikir bunalımının vatan ve millet yolunda aşılması, bireysel iktidar kavgalarıyla değil, tarihsel köklerin canlandırılmasıyla mümkündür.

Bu kitapta derlediğimiz Eski Yazı metinler, Musa Sarıkaya ve Hüseyin Gültekin tarafından okundu; Kurtuluş Güran tarafından sadeleştirildi. Sadeleştirmede Akçura'nın üslubunun korunmasına özen gösterildi. Metinlere Kaynak Yayınları'nca eklenen dipnot ve açıklamalar, parantez içinde (Y.N.) olarak belirtildi.

Kaynak Yayınları, Yusuf Akçura'nın Türk Devriminin Programına ilişkin görüşlerini yayımlayarak,

- Türkiye'mizde hürriyet adına, istiklal adına, insanlık adına, emekle ve fedakârlıkla elde edilen kazanımların tarihsel köklerini sunuyor,
- Türkiye'nin içinde bulunduğu karanlıklardan kurtulmak için bir pencere açıyor,
- Dağları delip çıkan Ergenekon bilincini ve eylemini aydınlarımızın önüne koyuyor,
- Türkiye'nin önündeki programı Türkiye'nin öncülerine teslim ediyor,
- Kemalist Devrim'i tamamlamak için, Türkiye'nin bütün Milliyetçi, Halkçı ve Sosyalistlerine davette bulunuyor.

Doğu Perinçek
Gayrettepe, 1 Temmuz 2017

ÇAĞDAŞ TÜRK DEVLETİ VE AYDINLARA DÜŞEN VAZİFE*

-Darülfünun Konferanslarından-

Hanımlar, efendiler!

Söze başlarken, geçen birkaç senenin -ki Türk tarihinde çok önemli bir devredir- başlıca olgularını muhterem dinleyicilerime kısaca hatırlatmak isterim: Mütareke Sözleşmesi ve Sevr Antlaşması'yla İtilaf devletleri Osmanlı saltanatının bağımsız hayatına tamamen son verdikleri gibi, Türk milliyetinin imhası için de zanlarınca kâfi tedbirler almışlardı. Fakat Anadolu'da oluşan Türk milli kuvveti, Türk milliyetini imhaya uğraşan İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve Ermeni istilacılarını Türk ilinden kovmayı başardı. Onlarla işbirliği yapmış olan Osman hanedanını da arkalarından gönderdi. Bu suretle Türkiye'de ne istilacı yabancı ne de ferdi saltanat ve hilafet kaldı: Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti doğdu.

Türk kuvvetinin bu yeni tecellisini Türklerin hepsi, Müslümanların çoğu sevinç ve heyecanla selamladılar, alkışladılar. Lakin bu genel sevinç ve heyecan çok sürmedi. Şurada burada, bilhassa sultan-halifelerin eski başşehirinde Türk milli kuvvetine, onun teşebbüs ve hareketlerine karşı itiraz ve muhalefet sesleri işitmeye başladı. Bu sesler gittikçe arttı ve aralarında bazı birleşmeler

* İstanbul Darülfünunu, 27 Haziran 1925. "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", *Türk Yurdu*, Ekim 1925, c.3, Sayı: 13, s.1-16. Ayrıca bkz. *Türk Yurdu*, Tutubay Yayınları, c.10, Ankara, 2001, s.13-20; *Saçak*, Haziran 1984, Sayı: 5; *Teori*, Ekim 2003, Sayı: 165, s.3-15. (Y.N.)

oluşarak, Türkiye'nin her tarafına yayılan nahoş bir gulgule halini almaya başladı. İşte tam bu sırada Kürdistan isyanı başladı.

Mütareke'den itibaren olguların bu suretle sıralanmasında, zincirlenmesinde, bence içsel ve temel bir etken, sebeplerin sebebi olan bir etken vardır ki, o da tükenmez hayat kuvvetleriyle dolu Türk milletinin mahvolmamak, ölmek, yaşamak istemesi, varlık ve beka iradesidir. Türk padişahlıklarından biri olan Osmanlı saltanatı son bulduğu, düşmanlar Türk milletinin hayatına kastettikleri sıralarda, bu millet yaşamak için yeni, bağımsız ve zaman ve mekâna uygun, yani çağdaş bir devlet kurmak irade etti. Birkaç seneden beri görüp geçirdiğimiz olgular, işte bu iradenin, çağdaş devlet kurmak iradesinin fiil sahasında tecellisi ile o tecellinin davet ve tahrik ettiği tepkilerden ibarettir. Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bu milli iradeyi iyi bir şekilde yerine getirmeye çalıştı. O hükümetin tabii bir gelişmiş şekli olan Cumhuriyet, Türk çağdaş devletini gerçekleştirme ve pekiştirmeyi, bugün en esaslı vazifesi saymaktadır.

Efendiler, çağdaş devlet nedir? Ben size çağdaş devletin yalnız bazı vasıflarını arz ile yetineceğim:

1) 19. asrın ortalarına doğru Avrupa'da tipik şeklini almış olan çağdaş devlette (l'état moderne) hâkim kuvvet o devleti kuran milletin kendisidir ve dolayısıyla çağdaş devlette hâkim kuvvet bölünmez, birdir. Millet fertleri hukuken eşittir. Bir ferdin diğerine baskı ve zorbalığa hakkı yoktur. Millet namına hüküm kuvvet ve yetkisi, milletin belli kanunlarla açıkladığı müesseseler ve zevata, o kanunlar dairesinde sınırlandırılarak verilmiştir. Ferdin ferde baskı ve zorbalığına yol açan müesseseler kalkmıştır. Bu nevi müesseselerin en önemlisi arazinin mülk edinilmesi, kullanılması ve idaresi usulü olduğundan, çağdaş devletler, önemli toprak reformu (reform agraire) icra eyledikten sonra ancak kurulabilmiştir. Milletin, halkın, devlette eşit haklara sahip olarak hâkim olmasına "demokrasi" denilir. Dolayısıyla çağdaş devletler demokratiktir.

2) Çağdaş bir devletin en önemli unsuru olan millet, türdeşdir: Çoğunlukla aynı lisanla konuşur. Fertlerinin ilmi ve fikri seviyesi, hukuki, ahlaki, estetik, hatta siyasi fikir ve hisleri çok farklı değildir. Çağdaş bir devlette millet, aynı kültürün (harsın) mahsulüdür. Bundan dolayı, hiç olmazsa çoğunluğu aynı ideale (mefkûreye) tutkundur. Dolayısıyla çağdaş bir devlet, millidir.

3) Çağdaş bir devlet, içinde kendisinden başka hukuki ve dini ve siyasi bir sulta (autorité) kabul etmez. Başlangıç ve son kendisidir. Dolayısıyla çağdaş bir devlet tam bağımsızlığa sahiptir.

Diğer bir devletin hiçbir suretle müdahale, nüfuz ve hatta tesirine tahammül edemediği gibi, kendi dahilinde bağımsızlık hareketine mâni olabilecek hiçbir müessesenin varlığına da müsaade etmez. Avrupa'nın çağdaş devletleri tipik şekillerini alıncaya kadar, kendilerinden hariç bir kuvvet, bir sulta olan Katolik Kilisesi'yle devamlı çekişmek mecburiyetinde kalmışlardır (Anglikanizm, Gallikanizm, Kulturkampf... vd.).

4) Çağdaş bir devlet, millet fertlerinin hürriyetlerini, kendi bağımsızlık ve sultasına hâlel gelmemek üzere, kanunlarla emniyet altına almıştır. Bu bakımdan, çağdaş devlet hürriyetperverdir (liberal).

Avrupa çağdaş devletlerinde dini, siyasi ve iktisadi reform asırlarca yapılagelmiş ve her devlette kültürün ve idealin birliğe yaklaşmış olmasından dolayı, çoğunlukla, fertlerin hürriyeti devletin sultasıyla tezat oluşturmaz. Çağdaş bir devlette bazı hürriyetlerin vakalarda tezahür tarzı devletin sultasına zıt bir şekil alırsa, yalnız fiilen değil, hukuken de devletin sultasının idamesi ferdin hürriyetine tercih olunur. Zira devlette bütün millet fertlerinin hukuk ve menfaatleri yer alır ve tecelli eder.

5) Çağdaş bir devletin esas vasfı halk hâkimiyetidir (demokrasi); hürriyetperverlik (liberalizm) değildir. Çağdaş devlette hâkim olan halk, daha doğrusu halkın çoğunluğu, kendi menfaatlerini, dar zümrelerin hürriyetine feda etmez. Çağdaş devletlerin teşekkülünde demokrasi ve liberalizm prensipleri çarpışmış ve çoğunlukla demokrasiye karşı gerici bir mahiyet alan liberalizm yenilmiştir. Fransız, Alman, İtalyan, Rus, hatta kısmen İngiliz demokratları, bilhassa sosyaldemokratları, tamamen liberal değildirler...

6) Çağdaş devletler, sanayi ve ticaret şirketlerine benzerler. Çağdaş devleti oluşturan toplumun her ferdi, belirli iktisadi menfaatlerle, o heyete, yani devlete bağlıdır. Bir ticari şirketin kâr ve zararında ortaklardan her biri hissedar olduğu gibi, devletin kâr ve zararında da tebaasının hissesi mevcuttur. Bunu açık bir şekilde bilen millet fertleri, devlet denilen büyük iktisadi teşebbüsün başarısına, gelişme ve refahına şuurlu olarak hizmet eder. Hükümetler, bu büyük şirketin idarecileri demektir. Hükümetin birinci vazifesi, bu iktisadi faaliyeti iyi idare etmektir. Dolayısıyla çağdaş devlet iktisadidir.

İşte efendiler, vasıflarından bazılarını şimdi size arz ettiğim çağdaş devlettir ki, Türk milleti, kendi memleketinde kurmak istemiştir. Doğu'da Türk'ün kurmak istediği bir devlet, Batı'da asırlarca

meydana gelen değişim ve gelişimin mahsulüdür. Çağdaş devletler, Avrupa'da yeniçağın başlarından itibaren teşekküle başladı ve yavaş yavaş gelişti. Avrupa'da çağdaş devletlerin kurucu unsurları, Rönesans, dini reform ve ihtilal (La Renaissance, La Reformation, La Révolution) hareketlerinden doğmuştur. Rönesans, Avrupa'nın büsbütün ayrılmadığı, fakat çok unuttuğu eskiçağ müesseselerini diriltti; Yunan ve Roma'nın hayat ve kâinata bakışını, ilmi, estetik, ahlaki ve siyasi görüşlerini canlandırdı. Reformasyon, Hristiyanlığı, yani Avrupa'nın dinini hayata dost ve ona hizmet edecek bir hale getirdi. Nihayet revolüsyon [revolution] (Fransa İhtilali'yle ondan önceki ve onu takip eden iktisadi ve siyasi revolüsyonlar), ferdin ferde mahkûmiyet ve esaretini kaldırdı ve bu mahkûmiyet ve esaretin esas kökeni olan arazi meselesini halletti. Bu suretle zeamet idare tarzı (le regime féodal)¹ kaldırılmış oldu ve neticede bu idare tarzının kısımlarından olan krallıkların ve imparatorlukların ortadan kalkmasına yol açıldı. Siyasi ihtilallerden önce gelerek, onların ortaya çıkışını icap ettiren iktisadi ihtilal, sermayenin yoğunlaşması, büyük sanayi, büyük üretim ve büyük sermayenin ortaya çıkışı olgularıyla tezahür etti ve bu olgulardır ki, feodalizmden tamamen kurtulmuş olan Batı medeniyetinin ayrııcı vasıflarından en önemlilerini meydana getirdi ve o medeniyetin diğer medeniyetlere üstünlüğünde esas etkenlerden oldu.

Bilirsiniz ki Avrupa'da Rönesans, reform ve ihtilal hareketleri, aralıklarla meydana gelmiştir. 15. asırda başlayan Rönesans'ı, 16. asrın dini reformu nispeten az arayla takip etmişse de, ihtilal hareketleri ancak iki asır sonra derin ve kapsamlı bir şekil alabilmiştir. Tarihin, bütün düşünürlerce teslim edilen "her hareketi bir aksi hareket takip eder" kanunu, bu üç büyük tarihi harekette de tamamen tezahür etti: Rönesans'a karşı karanlıkçılık (l'obscurantisme), dini reforma karşı Cizvitlik (Le Jéuitisme), ihtilale karşı gericilik (la réaction) hareketleri ortaya çıktı. Zira, her değişim, her inkılap, yerleşik bazı menfaatlara ve fikirlere aykırı ve muhaliftir. Zarar gören müesseseler tabiatıyla kendilerini muhafaza ve müdafaaya uğraşırlar. Lakin bütün bu tarihi çatışmalarda hareket, aksi hareketi yendi ve insanlık mukadder gayesine doğru ilerlemekte devam etti.

1 Akçura, "zeamet idare tarzı"nı, bu ibarenin geçtiği ilk yerde verdiği (le regime féodal) karşılığının da gösterdiği gibi, hep feodalizm anlamında kullanıyor. Buna bağli olarak, "zeamet"ten türettiği çeşitli kelimeler de, yerine göre "feodalizm, feodal, feodaller, toprak ağası ve toprak ağahğı" terimleriyle karşılanmıştır. (Y.N.)

Efendiler, kısaca kökenlerini göstermeye çalıştığım çağdaş devlet, maruzatımdan anlaşılıyor ki, insan medeniyetinin son gelişme safhasında, yani Avrupa medeniyetinde meydana gelmiştir. Çağdaş devlet, Avrupa medeniyetinin bir mahsulü, bir semeresidir. Asya'nın henüz yaşayan Doğu ve Uzakdoğu medeniyetleri, kendiliklerinden kendi içsel kuvvetleriyle "çağdaş devleti" meydana getiremediler. Bu, üzücü ve kederlendirici bir olgudur. Fakat ne yapalım bir olgudur! Uzakdoğu ve Doğu medeniyetlerine mensup milletler, çağdaş devlet halinde oluşup şekillenebilmek için Batı, yani Avrupa medeniyetine girmek mecburiyetinde kaldılar. Japonya, azim ve cesaretle, sürat ve şiddetle Batı medeniyetine atlayarak çağdaş bir devlet kurabilmiş gibidir. Çin ve ona bağlı yerler daha yavaş bir yürüyüşle aynı gayeye doğru yürüyorlar. İslami Doğu medeniyetinde aynı hadise bir buçuk asırdan beri görülmektedir. Bağımsız, yarıbağımsız yahut mahkûm İslami Doğu milletleri, Güney Türkleri, İranlılar, Afganlılar, Araplar, Hintliler, Doğu ve Kuzey Türkleri... vd. cümlesi "medeniyet değiştirme" tarihi sürecinin içinde bugün kaynaşmaktadır. Bu büyük ve vahim tarihi hadise, Uzakdoğu ve İslami Doğu kavimlerinin fert ve toplum olarak hayatlarının idamesini temin tabii arzusundan kaynaklanıyor; kâinata hâkim hayatta kalma mücadelesi tabii kanununun bir safhasından başka bir şey değildir...

Efendiler, Türklerin en kuvvetli ve en gelişmiş bir kısmı olan Güney Türkleri, kendi memleketlerinde mutlaka çağdaş bir devlet kurmak istiyorlar. Bu, Türk milletinin, milletçe bekasını hedefleyen kati iradesidir. Yüz yıldan beri Osmanlı saltanatını çalkalandıran ve bugün Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük ve cüretli hamleler yaptıran, hep işte bu iradedir.

Efendiler, çağdaş devlet Avrupa medeniyeti mahsulü olduğu için, çağdaş devlet kurmak isteyen Türkler, tıpkı Japonlar gibi, eskiden dahil oldukları medeniyetten Avrupa medeniyetine atlamak mecburiyetinde kaldılar ve bugün bu mecburiyetten doğan meseleleri kuvvetli bir azim, büyük bir kahramanlıkla halle çalışıyorlar. Şimdi şahidi olduğumuz büyük olgu, "medeniyet değiştirmek" gibi, her kavim için gayet çetin ve pek çok tehlikelerle çevrili bir işin icrasıdır. Bu işin başarıyla son bulması Türklerin bağımsız hayatlarını temin edecektir. Aksi takdirde, Avrupa medeniyeti, Amerika, Afrika ve hatta Asya'nın bazı kavimleri gibi, Türkleri de özümlemek yoluyla, yani hususi hüviyetlerini, milli şahsiyetlerini yok ederek içine alacak veyahut büsbütün imha edecektir. Kendi iradeleriyle

medeniyet değiştirmek iktidarını gösteren milletler, kültürlerini ve dolayısıyla milli şahsiyetlerini muhafaza edebilirler. Zorla, yani zmlenmek suretiyle medeniyet değiştirtilen kavimler kültürlerini, hususi hüviyetlerini kaybederler...

Efendiler, tekrar ediyorum. Çağdaş bir devlet kurmak gayesiyle halline çalıştığımız en önemli mesele, işte şu "medeniyet değiştirme" meselesidir.

Doğu medeniyetinin gelişme devrelerinde, Avrupa medeniyetinin Rönesans, dini reform, iktisadi ve siyasi ihtilallerine benzer olgular toplamı ortaya çıkıp başarıyla geçmiş bulunsaydı, bugün İslami Doğu'da da ağdaş devlet kendiliğinden oluşmuş olurdu; "medeniyet değiştirme" zorunluluğu ortaya çıkmazdı. Anılan olgular toplamının Doğu medeniyeti havzasında kendiliğinden cereyan etmemiş olması, medeniyet değiştirmek mecburiyetini doğurduğu gibi, Batı medeniyetine geçmedeki güçlüklerin de artmasına sebep oluyor. Batı'da aralıklarla meydana gelip, gericiliklerle çarpışarak, kanlı fedakârlıklar sayesinde nihayet galebe alabilen Rönesans, dini reform ve ihtilal hareketlerinin semerelerini, biz kısa bir zamanda elde etmeye mecburuz ve bunun için o hareketlere karşı çıkan engellerin hepsine birden hemen bir anda göğüs gerkmek mevziindeyiz. Avrupa'da birkaç asra yayılmış olan olguları Türkiye'de birkaç on seneye sıkıştırmak icap ediyor. Türkiye ağdaş devleti az zaman zarfında başarıyla kurulamazsa, fırsatın elden kaçırılmış olmak tehlikesi vardır.

Efendiler,

Doğu medeniyeti Rönesans, dini reform ve ihtilal hareketlerini başarıyla geçirerek gelişmiş olmadığından, bugün metafizik fikir sistemlerine tabi, skolastik ve tümdengelimci düşünüş tarzına mahkûm bir haldedir; bu bakımdan donuk ve kısırdır. Evrim (l'volution) tabii kanununa, hayat ve tabiatattan öğrenerek uymak istemez. Fikriyat sahasında ona bilakis direnmek emelindedir. Bu bakımdan muhafazakrdır. Doğu medeniyeti, bugünkü vaziyetinde fikri sultaları, serbest araştırma ve tecrübeye, bağımsız inceleme ve eleştiriye; mevcut müesseselerin muhafazasını, müesseselerin yeni ve gelişmiş şekillerini araştırmaya; kısaca geçmişi geleceğe tercih eder. Doğu medeniyetinin bugün de mevcut müesseseleri ortaçağdan kalmadır. Hukuken metafizik ve tümdengelimci fıkının çerçevesinden harice tamamen çıkamamış; iktisaden küçük sermaye, ilkel ziraat, küçük sanayi, küçük ticaret, bilinen tabiriyle esnaf teşkilatından ilerleyememiş; toplumsal bakımdan

feodalizmi değiştirememiş; büyük burçlu [burjuva] (la grande bourgeoisie) sınıfını doğuramamış; siyaseten de dini-feodal şeyhlik, ağalık, beylik ve halife-sultanlıklardan daha gelişmiş siyasi şekillere yükselememiştir. (Sami gelenekten gelme dini ve eşitlikçi ilkel cumhuriyet tarzı İran, Bizans ve Turan tesiriyle pek çabuk unutulmuştur.) Doğu kavimlerinin milliyet mertebesine yükselmesi, o kavimlerin ancak sınırlı tabakalarında gözlemlenir; Doğu'da milliyet fikri henüz yerleşmiş değildir.

İşte efendiler, fikri, toplumsal ve siyasi esas vasıflarından belli başlılarını arz ettiğim Doğu medeniyetinin mevcut fikir ve müesseselerinin bugünkü dengesinden faydalananlar, gayet tabii olarak, her türlü değişime muhalefet edecek ve direneceklerdi ve bu muhalefet ve direnişlerinde, medeniyetin kökenlerinde bulunmakla kutsileşmiş ve asırlardan beri devam etmekle kökleşmiş fikir ve hislere dayanacaklardı ve öyle de oldu. Bugün belli ve somut olarak görüyoruz ki, medeniyet değişikliği, çağdaş devlet oluşturulması yolundaki hareketlere en ziyade güçlük çıkaran kimseler, Doğu medeniyetinin fikriyatını istismar eden ruhaniler (mollalar, hocalar, şeyhler... vd.) ile bu medeniyetin toplumsal teşkilatlanma tarzından² refah bulan feodallerdir (ağalar, beyler, hanlar, sultanlar... vd.). Doğu feodal sistemi de, Batı feodal sistemi gibi ruhaniler teşkilatıyla menfaat birliği içinde bulunduğundan, bu iki toplumsal uzuv, muhafazakârlığın temelidir. Son Kürt gerici hadisesinin emir ve şeyhlerin, yani toprak ağaları ve ruhanilerin ittifakıyla çıkarıldığını bugün hepimiz biliyoruz. Osmanlı saltanatının Meşrutiyet devresinde ortaya çıkan 31 Mart gerici vakası da Arnavut beyleriyle İstanbul hocalarının müşterek mesaileri neticesiydi.

Efendiler, Doğu medeniyetinin bugünkü şeklinden en çok faydalananlar ruhanilerle toprak ağaları ise, en çok zarar görenler de feodal esaret (le servage) altında yaşayan köylüler, yani küçük çiftçilerle Batı medeniyetinin verdiği iktisadi gelişmeden faydalananmayan şehirliлерdir. Kısaca, Doğu'da gericilik unsurları ruhanilerle toprak ağaları; inkılap unsurları, ilerleme ve gelişme unsuru, çiftçilerle şehirliлерdir. Bunun içindir ki Doğu kavimlerini Batı medeniyetine dahil etmek isteyenler, bu iki toplumsal sınıfa, köylü çiftçilerle şehirli sanatkar ve tüccarlara dayanıyorlar ve tamamen haklıdırlar.

Doğu kavimlerinin büyük ve ezici bir çoğunluğu, kısmen hür, kısmen esir (serf) çiftçilerden meydana geldiği için, bunlara

2 "Toplumsal teşkilatlanma tarzından" şeklinde sadeleştirilen sözcükler, eski yazı metinde "içtimâî tarz-ı taarruzîsinden" şeklinde. Doğrusu "içtimâî tarz-ı taazzisinden" olmalı. (Y.N.)

dayanan bir kuvvet, gerici toprak ağası ve ruhban kuvvetlerini ezmeye daima ve tamamen kadirdir. Dolayısıyla azim, usul ve kararlılıkla devam edecek medeniyet değıştirme hareketinde ortaya çıkabilecek engeller ve güçlükler elbette giderilebilecektir. Ancak medeniyet değıştirme hareketinin düşmanlarının ve taraftarlarının, sınıf ve müessese olarak, açık bir şekilde tayin edilmesi ve düşmanların hayat kaynaklarının kurutulması, müesseselerinin temellerinin sökülmesi lazımdır. Yani ta ferdi halife-sultanlığa kadar giden feodal rejim, feodal sistem, feodal hukuk, yalnız hukuken (de jure) değil, fiilen (de facto) kaldırılmalı ve sökülüp atılmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, şahsın şahsa tabiiyeti, o tabiiyeti ortaya çıkaran, yaratan büyük arazi ve köylerin bir şeyhe, bir hanedana mahkûmiyeti katiyen kaldırılmalıdır.

Ruhaniler bizzat toprak ağalarından değilse, birer bey, ağa, kısacası "seigneur feodal" değillerse, sırf manevi sultalarını, ancak toprak ağalarına dayanarak temin edebilirler. Toprak ağalarının ortadan kalkması, ruhanilerin son bulmalarına veya diğer sınıfın, mesela şehirlielerin ve köylü çiftçilerin hizmetine geçmelerine yol açar; bu son takdirde, bazı İslam memleketlerinde emsali görüldüğü üzere, bu son sınıfın ideolojisine hizmet eder, gericilikten yenilikçiliğe geçer ve o zaman medeniyet değıştirme işine aleyhtar değil teşvikkârdır. Bu münasebetle şurası da bilinmelidir ki, benim derin ve kati kanaatime göre, toprak ağalarına dayanan gerici ruhaniler, belki şuursuz olarak, kendi sınıflarıyla beraber, İslam dininin de çöküşüne uğraşıyorlar. İslam dininin yükselmesi için, onun hizmetkârları, medeniyetin en gelişmiş safhasıyla uzlaşabilmelidirler...

Kısacası efendiler, Batı medeniyetine girmek ve bu suretle çağdaş bir devlet kurabilmek için mutlaka yapılması lazım gelen işlerden birisi ve belki birincisi İslami Doğu'da ve dolayısıyla Türkiye'de toprak ağalığının hukuken ve fiilen kaldırılmasıdır ve bu önemli teşebbüste milletin en kuvvetli dayanağı, toprak ağalığından çok zarar gören köylüler, çiftçiler olacaktır. Fakat o köylülerin toprak ağalığının kaldırılmasından derhal faydalanabilmeleri temin edilmelidir. Yani Türkiye'de bir "toprak reformu" (reform agraire) yapılmalıdır.

Zaten efendiler, Batı'da ihtilal hareketlerinin en esaslı zaferi, toprak ağalığının kaldırılması olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde toprak ağalığının sözde değil, hakikatte kalkması, ihtilal semerelerinden en kıymetlisinin toplanması demektir. Bu reform yapılma-
makla Batı medeniyetinin iktisadi-toplumsal sahasında çok büyük

bir adımı atılmış olur. Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti, çağdaş devletin esas vasıflarının en önemlilerinden olan ferdin ferde mahkûm olmaması esasını fiiliyatta kısmen tatbik etmiş bulunur.

Efendiler!

Osmanlı İmparatorluğu da çağdaş devlet olmak istemişti. Bilhassa Sultan III. Selim'den itibaren bu maksada yönelik icraat hepinizin malumudur. Lakin Osmanlı saltanatına çağdaş devlet olabilmek mukadder değildi. Çünkü Osmanlı saltanatı bekasını temin için bir taraftan Batı medeniyetine girmek zorunluluğunu hissetmekle beraber, diğer taraftan Doğu medeniyetinin devlet sisteminde son gelişme merhalesi olan dini-feodal ve gayri milli bir imparatorluktan, hilafetle kaynaşmış padişahlıktan ayrılamıyordu. Zaten halife-padişahlık sisteminin mahiyeti, bugünkü Batı medeniyetinin asli kaynaklarından olan Rönesans, dini reform ve ihtilalin ruhlarına aykırıdır. Dini geleneği temsil ve müdafaa etmekle mükellef hilafet, esasında, laik Rönesans hareketine ve dini reforma rıza gösteremezdi. Toprak ağalığına dayanan padişahlık, kendi dayanaklarını kırmadan siyasi ve toplumsal bir ihtilale müsait olamazdı. Nihayet Rönesans, ihtilal ve dini reform, milli hareketlerin çıkış noktası olduğundan, muhtelif kavimleri, milliyet prensibine aykırı ideal ve menfaatlerle saltanat esasına baş eğdiren bir imparatorluk, kendisine mezar kazacak olan milliyet hareketinin doğup gelişmesine göz yumamazdı. Kısacası Osmanlı İmparatorluğu'nun trajedisi, hem Batı medeniyetine girmek, hem girmemek mecburiyetleri teza-dında adeta yoğunlaşmış gibiydi.

Lakin Türkiye Cumhuriyeti, böyle asli bir tezada maruz değildir; dini geleneği dini reforma karşı müdafaa, feodal teşkilatı muhafaza, birbirine zıt emeller ve milli menfaatleri metafizik idealler veya suni vasıtalarla uzlaştırmak gibi zorunluluklardan kurtulmuş bir haldedir. Türk Cumhuriyeti'nin, Türk milletinin hayatını teminle yükümlü çağdaş bir devlet haline gelmek gayesiyle Batı medeniyetine geçmeye çalışmasında, cumhuriyetin mahiyetinden çıkacak asli bir mâni göremiyorum. Ancak Doğu medeniyetinin bugünkü şekliyle Osmanlı saltanatının bıraktığı bazı miraslardır ki, medeniyeti değiştirmek, çağdaş Türk devletini kurmak mesaisinde pratik bir hayli engeller ve güçlükler çıkarmaktadır.

Efendiler, Doğu medeniyetinin bugünkü şeklinden doğan engeller ve güçlüklerden bazılarını açıkladım ve bunlara karşı alınabilecek tedbirler hakkında da bazı maruzatta bulundum. Şimdi,

Osmanlı saltanatından intikal eden zararlı miraslara dair de birkaç söz söyleyeceğim.

Efendiler!

Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir devlet haline dönüşmesinde Osmanlı İmparatorluğu miraslarından en ziyade güçlük çıkararı, zannediyorum ki, imparatorluğun Avrupa devletleriyle olan münasebet tarzıdır. Bu münasebetlerin bilhassa son devrelerinde, Avrupa devletleri Osmanlı saltanatını bazen tek tek, bazen müşterek himayeleri altına almaya kalkışmışlar ve Osmanlı Devleti'ni siyaseten bir yarisömürge, iktisaden tam bir sömürge (colonie) olarak görmüşlerdir. Bu anlayış, yalnız arzu ve emellerin tercümesi değil, vakaların ve gerçeğin ifadesidir. Hakikaten Harbi Umumi'ye kadar, Osmanlı Devleti fiilen birçok Avrupa devletinin müşterek bir iktisadi sömürgesi halindeydi. Harbi Umumi'nin galipleri, bu müşterek iktisadi sömürgeyi, bölünmüş birer siyasi sömürge haline getireceklerdi ve Osmanlı saltanatı bu suretle parçalanarak yok olacaktı. Türkiye'nin sömürge görülmesini menfaatlerine uygun bularak kabul eden gayrimüslim ve gayri Türk Osmanlılar az değildi. Hatta Türkler bile yok değildi. Avrupa devletlerinin arzuları, yerlilerden bazılarının bu arzuya uygun hareket etmeleri, bir önemli etkenin, Türk'ün emel ve menfaatlerinin ve gerçek kıymetinin iyi takdir edilip hesaba katılmamasından dolayı, tarihi mukadderata uygun düşmedi. Osmanlı saltanatının dağılması ve çöküşü sıralarında, bir siyasi kuvvet, bir siyasi varlık, "Türkiye Devleti" oluştu. Lakin Avrupa devletlerinden bazıları hâlâ eski anlayışlarını değiştirmek istemiyorlar. İmparatorluk zamanından tadı damaklarında kalan sömürge rejiminin devam ettirilmesi için fırsatlar kolluyorlar, daha doğrusu fırsatlar hazırlamakla iştigal ediyorlar. Çağdaş devletin, tarifi icabınca, dışarıda ve içeride tamamen bağımsız olması gerektiğinden, Türkiye Cumhuriyeti bu beklentileri boşa çıkarmak, bu konudaki hazırlıkların önüne geçmekle vazifelidir. Bu vazifesini iyi yapan Cumhuriyet'e karşı, Türkiye'yi bir sömürge ülkesi görmek isteyen Avrupa devletleri, elbette her türlü güçlük ve engelleri çıkaracaklardı ve hakikaten çıkarıyorlar.

Bu suretle efendiler, Türkiye'nin çağdaş bir devlet, yani tam bağımsız bir devlet olmasını istememekte, Avrupa devletlerinin menfaatleri ile Türkiye dahilinde yaşayan toprak ağalarının ve onlara dayanan ruhanilerin iyi düşünülmemiş menfaatleri birleşiyor. İyi düşünülmemiş diyorum, zira toprak ağalarının çağdaş Avrupa devletleri sömürgelerinde de hayat hakları yoktur. Türkiye'de

imtiyazlarını kaybetseler bile eşit haklara sahip vatandaşlar sıfatıyla yaşayabilirler. Fakat Avrupa sömürgelerinde daima hakları eksik ikinci sınıf ahaliden sayılacaklardır. Gariptir, İslami Doğu'nun Batı medeniyetine girmesi aleyhinde, daima ve her tarafta toprak ağaları, ruhaniler ve yabancılardan meydana gelen bir üçlü ittifak teşekkül etmiştir! Burjuvazi ve demokrasiye dayanan Avrupa devletleri, İslam memleketlerinde toprak ağalarına ve onlara bağlı şeyh ve hocalara dayanarak sömürge siyasetini yürütüyorlar.

Efendiler!

Türkiye'nin çağdaş bir devlet halinde şekillenmesine güçlük çıkaran daha birtakım imparatorluk mirasları var. Bunlardan birisi hilafet-saltanat fikir ve hatırasıyla ona organik olarak bağlı hanedan meselesidir. Dışından ideolojik ve hissi görünen bu meselelerin gerçek mahiyeti tamamen iktisadidir. Hilafet-saltanat müessesesinden faydalanan veya faydalanmakta bulunduğunu zanneden kimseler, o ideal ve hissi taşırlar. Zaten iktisadi menfaatler, hemen daima belirli fikir ve mefkûrelere varır ve belirli hisler doğurur. Bir geleneği, bir müesseseyi müdafaa etmek isteyenler, şuurlu veya şuursuz bir surette, şahsi veya zümrevi menfaatlerini müdafaa ederler. Hilafet-saltanat müessesesinden faydalananlar, saraydan geçinen ve saraydan geçinenlerden geçinen zümrelerdir ki, miktarları bilhassa İstanbul'da pek az değildi. Bunlara hilafet-saltanat müessesesinin yaşadığı zamanlarda yüksek ve kârlı mevki, makam ve iş sahibi olanlar da ilave edilmelidir. Bu zümrelerden başka, muhtelif zorunluluklarla azaltılan ve sınırlandırılan askeri ve mülki teşkilatta kadro harici kalanların bazıları da, yanlış görmek ve yanlış düşünmekten dolayı talihsizliklerinin sebebini, söz konusu müessesenin yıkılmasında ararlar. Nihayet, tarihi cereyanı iyice inceleyememek ve anlayamamak yüzünden hilafet-saltanat müessesesinin varlığı veya yokluğuyla, İstanbul'un hükümet merkezi olup olmaması meselesini karıştıranlar da vardır.

Böylece efendiler, İstanbul meselesi de, hilafet-saltanat meselesine bağlanır. Hayati menfaatlerinin lifleri, İstanbul'un asırlar zarfında örülmüş teşkilat dokusunda saklı kimselerle, İstanbul'un iktisadi, estetik menfaatlerini ve lezzetlerini daha genel, daha kalıcı faydalara feda edemeyenlerin bazıları, İstanbul'da neşe içinde ve iftiharla ikamet edebilmelerini, saltanat-hilafet müessesesinin geri gelmesinden beklemektedirler. Efendiler, bunlar son derece aldanyorlar! Bilmiyorlar veya bilmek istemiyorlar ki, İstanbul'un tekrar Türklere hükümet merkezi olabilmesi, Türkiye sınırlarının

kuzeybatı ve batıda hiç olmazsa Balkanlar'dan, Makedonya'dan ve Adalar Denizi ortalarından geçmesine bağlıdır...

İşte imparatorluğun zararlı miraslarından da birkaçını saydım. Şimdi bütün bu açıklamalarıma nazaran bugünkü vaziyet nedir?

Bugünkü vaziyet, efendiler, şudur:

Türkiye Cumhuriyeti çağdaş bir devlet olmaya çalışırken, önüne gerek mensup olduğu Doğu medeniyetinin mahiyetinden kaynaklanan, gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun asli teşkilatından ve sonraki yozlaşmasından intikal eden hukuki, toplumsal, iktisadi, geleneksel, diplomatik bir hayli engeller çıkıp dikilmiştir. Ve bu engelleri temsil eden şahıslar, müesseseler, zümreler, Cumhuriyet'in hamlelerine karşı, bugün az çok dayanışma içinde bir cephe oluşturmaktadırlar. Yabancılarla toprak ağaları, cephe- nin en kuvvetli kısmıdır; ruhaniler çoğunlukla perdeleme kitaları gibi kullanılıyorlar. Bu gericilik cephesi yalnız müdafaada kalmakla yetinmiyor, bazen hayli şiddetli karşı taarruzlara da geçiyor. Son Kürdistan isyanında görüldüğü gibi, Türkiye Cumhuriyeti, çok kısa bir zamanda bu gericilik cephesini mağlup ve kahretmeye mecburdur. Bugün Cumhuriyet'e tarihin yüklediği vazife budur. Cumhuriyet bu vazifesini tamamen başaramazsa, yalnız kendisinin varlığı değil, Türklerin bağımsız hayatı tehlikeye girer... Bu bakımdan herhangi sınıf ve zümreden olursa olsun, bütün Türkiyelilerin genel ve kapsamlı menfaatleri Cumhuriyet'in başarısını lüzumlu kılar.

Bazı sınıf, zümre ve şahısların sapkın görüşleri, bugünkü ve gelecekteki vaziyeti iyi kavrayamamaktan kaynaklanıyor. Bunların çoğu, dünyanın ahvaline vâkıf değildir. Bu bakımdan belki bir derece mazur görülebilirler. Fakat bugünkü ve yarınki vaziyetleri en iyi anlamış olması ve Türklerin kurtuluşunun ve hayatının ancak Türkiye'nin çağdaş bir devlet halinde şekillenmesiyle mümkün olduğuna tam kanaat getirmiş olması icap eden bir zümrenin, alışılmış tabiriyle aydınların yanlış düşünüp yanlış hareket etmelerine hiçbir özür bulunup gösterilemez.

Efendiler, Türk aydınlarının asırlardan beri gaye ve emelleri, milli ve çağdaş bir Türkiye'nin kurulması değil miydi? Tarihi mukadderat, bu gayenin teoriden pratiğe geçmesine imkân bahş ettiği sıralarda, Türk aydınlarından bazılarının bir yana çekilmeleri nasıl caiz olabilir? Fikren bugünkü tarihi sürecin devamına ve gelişmesine taraftar oldukları halde, fiilen ona engeller çıkarmakla uğraşan aydınların varlığı, aydınlar arasında dahi şuurun eksik, kanaatlerin tamamlanmamış olduğunu gösterir. Bu noksanların

giderilmesine ve tamamlanmasına çalışmak fırsattır.³ Bu yoldaki mesainin asıl sahası mektepler ve bilhassa darülfünunumuzdur. Fakat diğer sahalar da ihmal olunamaz. Aydınlar zümresinden belli ve tam bir kanaat sahibi olanlar, tarihimizin şu çok önemli anında, her yerde ve her şeye karşı kanaatlerini açıklamak ve yayımlamakla mükelleftirler. Bu mükellefiyeti yerine getirmeyenleri Türk tarihi aydınlarımız cephesinin firarileri diye zikredecektir.

Efendiler, tarih, bize naklettiği bütün inkılapların, belirli gayelere ulaşma azminde bulunan şuurlu bir azınlığın metin, fedakâr ve icabında şiddetli faaliyet ve hareketleriyle gerçekleştiğini gösterir.

Hiçbir inkılap ilan edilen birtakım ilke ve kuralların sihirli tesiriyle meydana gelivermiş değildir. İlke ve kurallar temin olunacak gayeleri gösterir ve bir dereceye kadar fikrin yayılmasına yarar. Gayeye ulaşılmadan evvel, o gayeyi ifade eden ilke ve kurallar, inkılap hareketinin düzenleyicisi olamaz.

Efendiler, medeniyet değiştirmek, yeni bir devlet kurmak gibi büyük inkılaplar her kavmin hayatında en buhranlı zamanlardır. Böyle buhranlı zamanlarda gaye ve emel olan ilke ve kurallar hareketin düzenleyicisi kabul olunursa netice başarısızlıktır. Meşrutiyet idaresinin, milli hâkimiyetin, cumhuriyet idaresinin tarih sahasına çıkışları, hiçbir toplumda, bütün cemiyet fertlerinin her türlü hürriyetlerden⁴ eşit olarak ve tamamen istifade edebilmeleri sayesinde meydana gelmiş değildir. Aksine, bu idarelerin azim ve şiddetle kurulması sayesinde ki cemiyet fertlerinin hürriyetleri kısmen temin edilebilmiştir.

Fransız İhtilali'nde Konvansiyon ve Salupublik⁵ olmasaydı, Fransızlar bugün sahip oldukları siyasi hürriyetleri acaba kazanmış bulunurlar mıydı?

Efendiler, bir tarihi hakikati asla haturdan çıkarmayınız: İnkılap devirlerinde hürriyet, inkılapçılardan ziyade gericilere hizmet etmiştir; zira yayılmış, kökleşmiş fikirlerin ve menfaatlerin müdafaa hürriyeti demektir. Her inkılap bir veya birkaç sınıfın tam hükümlerliğiyle başarılı olabilmıştır. Zira, yeni fikir ve menfaatler kuvvetle emniyet altına alınabilir.

Nihayet şunu da unutmayınız ki, her inkılap harbinde belirli sınıfların erkânıharbiyesi ideologlarından, yani aydınlarından teşekkül eder.

3 Eski yazı metinde "fırsattır" şeklinde. Doğrusu "farzdır" olmalı. (Y.N.)

4 Eski yazı metinde yanlışlıkla "hürmetlerinden" şeklinde. (Y.N.)

5 Salut-Public: Kamu Selameti Komitesi. (Y.N.)

Eğer bizim aydınlarımız da idealleri olan çağdaş devletin Türkiye'de cidden kurulmasını, yerleşmesini istiyorlarsa, hepsi, bu gaye uğrunda çalışanların erkânıharbiyesine dahil olmalıdırlar. Bütün aydınlar, gericiliğe karşı birlik halinde bulunmazlarsa, müş-terek gayeye hıyanet etmiş olurlar.

Efendiler, usul ve taktik anlaşmazlıkları, harpte mağlubiyetin sebeplerindendir. Hele kâfi malumata dayanan sağlam bir düşünce, bugün tatbik edilen taktikten gayrısını bulup gösteremez. Tarihin birçok misalleri, hele bizim son tecrübelerimiz, bu hususta kâfi deliller teşkil eder.

Hanımlar, efendiler!

İçinde yaşadığımız büyük tarihi devreyi kişiliğinde cisimleştiren Büyük Adam'ın emir ve kumandası altında birleşen harp erleri, Türk milletin hayatını muhafaza içgüdüsünü dahiyane idare ederek, şahidi olduğumuz askeri zaferleri temin ettiler. O Büyük Adam'ın etrafına toplanan tam şuurlu, açık kanaatli aydınlar da, yine milletin hayatını muhafaza içgüdüsüne dayanarak çağdaş Türk devletini kurabilirler. Türk aydınlarının bugünkü vazifesi, işte bu muazzam işe elbirliğiyle, dağılmaksızın sarılmak ve yan çizmelere kapılmaksızın birlik halinde çalışmaktır.

CİHAN HARBİ'NE KATILIŞIMIZ VE GELECEĞİMİZ*

Eski arkadaşım Ahmet Ferit Bey'e¹

Hanımlar, efendiler,

Toplumsal ve siyasi vakalar üzerine teoriler kurmak, sınıflamalar yapmak çok zordur. İlmi diye iddia edilen teori ve sınıflamaların çoğu öznel. Ben de siyasetle alakalı öznel bir sınıflamayla söze başlayacağım. İki tür siyaset vardır: Birisi teorik siyaset, diğeri uygulamalı siyaset; ikinci bir ifadeyle doktriner/akidevi bir siyaset, pratik/ameli bir siyaset. Teorik siyaset, reel/şe'nî, aktüel/fiili çevreyi bütün ölçülü ve görelî (kontenjan ve rölâtif) etkenleriyle nazarı itibara almayarak, zaman, belki de mekânca daha geniş bir sahada, daha mutlak (absolu) zannettiği etkenlere göre fikirlerini yürütür ve hükümlerini verir. Pratik siyaset, -aksine- gerçek, fiili, ölçülü ve görelî etkenlere daha çok önem vererek, belirli ve sınırlı zaman ve mekânda belirli ve sınırlı bir siyasi netice elde etmek ister; kesinlikten çekinir; oportünisttir.

Belki pratik hayata eğiliminin eksikliğindendir, her şeyde olduğu gibi siyasette de teorileri daima tercih etmişimdir. Her fikir olgu haline geçtikçe saflığını ve yüceliğini kaybettiği gibi, her teori de tatbikat sahasına girdikçe eski derecesinden düşer sanırım.

* 16 Eylül 1335'te [1919] İstanbul Türk Ocağı'nda söylenmiş bir nutuktur. ["Cihan Harbi'ne İştirakimiz ve İstikbalimiz", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.7-20. - Y.N.]

1 Ahmet Ferit Tek. (Y.N.)

Şimdiye kadar söylediklerim ve yazdıklarım genellikle teorilerdir. Teoriler olduğu için uzun ömürlü olmalarını isterim. Pratik, oportünist bir siyasetçi olsaydım, birkaç sene evvel yazdıklarımı, söylediklerimi asla hatırlamak istemez, hatırlatırlarsa azap ve ıstırap çekerdim. Zira bugünkü pratikle ilgili fikirlerim çoğunlukla birkaç sene evvelkilerle çelişirdi...

Ben, aksine, birkaç sene evvelki iddialarımın da bugün doğru olduğunu iddia ve ispat etmek emelindeyim: Bundan beş sene evveldi, yine bu Ocak'ta, fakat daha geniş olan aşağı salonda, daha canlı, daha kalabalık, daha ümitli ve heyecanlı dinleyiciler karşısında söz söylüyordum. Konum "Türk, Cermen ve Slavların tarihi münasebetleri"ydi. 1330 senesinin 6 Teşrinisani'sinde [19 Kasım 1914'te], yani Cihan Harbi'ne girdiğimizden pek az zaman sonra beni dinlemek lütfunda bulunanlara tebliğ etmek istediğim esas fikrin özetini sözlerimin sonunda toplamıştım. Diyordum ki:

"Osmanlı Devleti'nin bugün tuttuğu mevzi, tarihçe hatasıdır." Bu mevzii tutmamız "ilahi mukadderatın zorlamasıdır..." "...Bu hengâmede siyasi ve askeri mevkimiz hatası olduğu gibi, emelimiz, idealimiz de yalın ve mutlak hak bakımından haklıdır. Ben İslamların, Osmanlıların bundan daha haklı bir harp ettiklerini bilemiyorum. Biz bu harpte savaşan bütün tarafların kabul ve hürmet ettikleri bir esası, milliyetlerin bağımsızlık ve hürriyetini, dinlerin bağımsızlık ve hürriyetini, yani yalnız gasp ve zapta dayanan fiili vakalara karşı vicdanın ve mutlak esasların taleplerini müdafaa ediyoruz; bu mutlak ilkelerin hayata geçmesini istiyor ve onun için kan döküyoruz. Türkleri, İslamları, kendilerinin arzusu doğrultusunda kurtarmak, yaşatmak istiyoruz. Düşmanımız İngiliz idarecilerinin ilan ve onların ardından giderek Fransız ve Rusların tekrar ettikleri milliyet prensibinin gerçekleşmesi için can ve başla çalışıyoruz..." "...Hak galip gelmekte gecikebilir, lakin en sonunda mutlaka galiptir..." "Geçen kurban bayramımızla kurtuluş ve selamet devresi başladı. Bu devre uzun sürebilir, korkmayın! Bazı engellere, hatta bazı fasılalara bile uğrayabilir, yine korkmayın!.. Çünkü asla, asla kati başarısızlığa uğramaz... Kurban sayesinde kurtuluşa inanıyoruz, kurtuluşumuz muhakkaktır."

Hanımlar, efendiler,

Bunları bugünkü gibi soğukkanlılıkla okuduğum değil, hararet ve heyecanla bağırduğım gün ile bugün arasında beş ateş ve kan senesi var... Türkler, bahsettiğim "kurtulmak ve kurtarmak" ideali uğrunda pek çok, sayısız kurban verdiler; hem Rabbin İbrahim'e verdiği emri dinleyerek en sevgili oğullarını kurban ettiler; bununla kurtuluşa ermek ümidinde bulundular. Ocağımızın en güzide evladından az mı kurbanlarımız var, bilmiyorum. Ocak onların hatırasını kutsamak ve yüceltmek için borçlu olduğu merasimi yaptı mı?.. Hiç olmazsa biz, şimdi, bu ideal, yani Allah kurbanlarının hatırasını iki dakikacık yâd edelim!

Evet, hanımlar, efendiler, biz kurbanda kusur etmedik; lakin kurtuluş görünürde değildir; aksi görülmektedir: Memleketimizin bağı ve başı harpte düşmanımız olanların mağrur fotinleri, gürültülü otomobilleri altında kıvranıyor; korkunç zırhlıları bakir denizlerimiz üstünde teklifsizce dolaşıyor; Toros'un güneyinde, Dicle ve Fırat havzasının hiçbir tarafında artık Osmanlı sancağı görünmüyor. Osmanlı sancağı çekilen yerlerde bile birçok başka renkler var; bizim al rengimiz az seçiliyor... Gerçi askerce sınımadık,² bozulmadık; fakat iktisatça, siyasetçe belimiz büküldü; müttefiklerimiz de saf dışı kalmıştı; artık düşmanlarımızın emrettiği ateşkes antlaşmasını imzadan başka çaremiz kalmamış gibiydi... O halde düşündüklerimizde, ümitlerimizde yanıldık mı? Kurtuluş ışığı ararken, ölüm karanlığına mı düştük?..

Hayır, hanımlar, efendiler, hayır, binlerce hayır! Ben hâlâ hakkın, hakkımızın, Türk'ün hakkının en sonunda galip geleceğine imanında sabitim. Hatta bütün dehşetlerine, felaketlerine, açlığına, susuzluğuna, Türk milletinin bedeninde, belki de biraz ruhunda açtığı yaralara rağmen, geçen beş kan ve ateş senesinden büyük emelin kazandığına, büyük emele doğru ilerlediğimize inanıyorum. Ancak beş sene evvel bahsettiğim engellere, fasılalara uğradık. İşte o kadar! Yine o zamanki tavsiyemi tekrar ediyorum: Korkmayın! Hele korkuyla yolu şaşırmayın! Yolumuz doğrudur; kurtulmak ve kurtarmak yoludur. Bu yolda, şimdi olduğu gibi, çitlere, çukurlara ileride de rastlarız; şimdi olduğu gibi, bazen geriye doğru kıvrılarak da ilerleyebiliriz. Elverir ki yolu şaşırmayalım, doğru yolumuzda devam edelim...

2 Sınmak: Bozguna uğramak; yenilip geri çekilmek. (Y.N.)

Efendiler, Türklüğü düşünürken, Osmanlı Türklüğüyle beraber büyük milletimizin diğer kısımlarını da göz önünde bulundurmamız. Türklük kavramı içinde Osmanlı Türkleriyle beraber diğer Türkler de dahildir. Genel olarak Türklükte "millet" "memleket"ten, daha Türkçe bir tabirle "il" "yurt"tan daha evvel ve daha önemlidir. Türk illeri var oldukça, diri ve sağlam bulundukça, kendilerine yurt, yer bulmakta güçlük çekmemişlerdir. Varlığına, diriliğine, sağlamlığına, ilerlemesine en çok dikkat, en ziyade ihtimam edeceğimiz şey, Türk ili veya Türk illeridir. İşte bu Türk illeri, geçen Cihan Harbi'nden kazanarak çıkıyor. Evet, Türk yurdunun sınırı biraz daha doğuya, biraz daha kuzeye itiliyor. Bu belki bir kayıptır; fakat Türk illeri her tarafta, güneyde ve kuzeyde milliyetini daha şuurlu anlamaya, milliyetini gerçekleştirecek adımlar atmaya başladı...

Ben geçen iki seneyi kuzey Türk illeri arasında geçirdim. Bu iki sene zarfında hayatlarını, faaliyetlerini, eğilimlerini, değişimlerini, gelişimlerini yakından gördüm. Ve şimdi burada size şahitlik ediyorum ki, onlar bu geçen üç beş sene içinde demirle dövülerek, ateşle tavlansak, kanla yoğrularak hayli büyüdüler; artık erginlik yaşına yakınlaşıyorlar. Beş-on sene evvel en uzak emelleri müftüleri serbestçe seçebilmek, bir Rus ordusu subayını müftü makamında görmemek, lise derecesinde çağdaş bir mektep kurulmasına müsaade alabilmek gibi gayet basit ve temel haklar talebinden ibaret iken, geçen iki-üç sene zarfında milli meclisler (kurultaylar) kurdular, milli kongreler topladılar, milli hükümetler tesis ettiler, hatta milli staat (état)³ sınırları çizdiler, milli alaylar düzenleyerek milli hükümetlerini müdafaaya çalıştılar... Gerçi bu yapılan şeylerin çoğu devam edemedi; fakat bunlar gelecekteki hayatın basamaklarıdır; bu milletler onlara basarak yükseleceklerdir. Kurulan yeni Türk devletlerinden birisi hâlâ yaşıyor: Azerbaycan Cumhuriyeti. Bu Türk devletinin bir nevi himaye altında gelecekte yaşaması ihtimali de vardır... Eğer Türklüğü bir bütün olarak anlarsak, şu şimdi söylediklerim az bir başarı, küçük bir semere değildir: Türk illerinin çoğunluğunu oluşturan kuzey kitlesinde bağımsızlıklar, özerklikler, yarı özerklikler kurulması ve bilhassa bu bağımsızlık ve özerklik fikirlerinin o Türk illerinin ortak zihninde, milli şuurunda yer etmesi önemli ve büyük bir neticedir.

İşte efendiler, bu büyük neticeyi, ancak Türkiye'nin Cihan Harbi'nde hatasız bir mevzi almasıyla elde edebildik. Bu bakımdan

3 Staat (Alm.), état (Fr.): Devlet. (Y.N.)

kurtulmak ve kurtarmak, necat ve istihlas gayelerinden ikincisini kısmen elde ettik. Kurbanlarımız boşa gitmedi: Kardeş kurbanlarıyla kardeşleri kurtardık...

Bir kere düşününüz: Türkiye, Rusya aleyhine harbe girip Boğazlar'ı kapamasaydı, Rusya bugün şahidi olduğumuz siyasi ve bilhassa iktisadi büyük ıstıraba düşüp, nihayet içinden patlak verecek bir hale hiç gelir miydi? Rusya'nın mağlubiyetinde, dağılmasında, Rus İhtilali'nde, Rus Bolşevizminde en önemli etken, Hindenburg ve Ludendorff'un askeri dehası değil, Boğazlar'ı kilitli tutan bizim Mehmetçiğin milli metanetidir...

Hatırlıyorum: Mister Churchill, harbin ta başında, harbin en tesirli bir fikri etkeni olmak üzere milliyetler prensibini ortaya atmıştı. Bu prensibin kimyevi tesiriyle muhtelif milletlerden meydana gelen Avusturya-Macaristan gibi, Osmanlı saltanatı gibi devletler dağılacaktı; nitekim dağıldı... Fakat bilmem, o zamanlar aynı prensibin bir müttefik devlete, Rusya'ya da tatbiki arzu olunuyor muydu?.. Vakalar milliyet prensibini fiilen Rusya'ya da soktu. Gerek Mister Churchill, gerek Mister Wilson bugün veya yarın prensiplerinin tatbik sahalarından birinin de Rusya olduğunu, hatta yalnız Batı Rusya değil, yalnız Güney Rusya değil, Doğu ve Güneydoğu Rusya olduğunu kabul mecburiyetindedirler. Türklük bu neticeyi, kıymetini belki bugün takdir edemeyeceğimiz derece büyük olan bu neticeyi, sırf Cihan Harbi ve Cihan Harbi'nde mevzimizin hatalı olmaması yüzünden kazandı...

Efendiler, Cihan Harbi'nden Türklüğün genel olarak kazandığına bir an tereddüt olunamaz; lakin Osmanlı Türklüğü özel olarak kaybetmedi mi? Genel kazancın bir hissesi elbette Osmanlı Türklüğüne düşer, fakat bu kazancıdan faydalanmadan önce tamiri gereken birçok hasarlar, bağlanması lazım gelen birçok yaralar var. Osmanlı Türklüğü büyük bir meydan muharebesinde düşmanın hücumuna hedef olan bir askeri kıtayı andırır. Harp kazanılmış, fakat o kıta çok zayıf vermiştir. Bütün Türklük Osmanlı Türklüğüne büyük hizmetinden dolayı ebedi minnettarlık hissi besleyecektir; ve gerekli şartlar oluşursa bu minnettarlığını elbette somutlaştıracaktır... Fakat bunların hepsi geleceğe ait... Osmanlı Türklüğü, bugün, şimdi, bu ağır harpten sonra kendini nasıl toplayabilir?

Hanımlar, efendiler! Ben zannediyorum ki yine Türklük esaslarına, milliyet prensibine kati ve sarsılmaz bir imanla yapışarak...

Kurtuluş, kim ne derse desin, Türkçülüktedir ve ancak Türkçülüktedir!..

Türkiye'de milliyetçilik cereyanının tarihi bizde henüz iyice araştırılıp incelenip yazılmış değildir. Az çok tarafsız birkaç denemeden başka elde bir şey yok. Ben, yine biraz öznel olarak, bizde Türkçülük cereyanının gitgide iki kola ayrıldığını iddia etmek istiyorum. Bu iki cereyanı şimdi moda olan tabirlerle tarif etmek istersek, birisine "demokratik Türkçülük", diğerine "emperyalist Türkçülük" diyebiliriz.

Demokratik Türkçülük, milliyet esasını her millet için bir hak olarak kabul ediyor ve Türkler için talep ettiği bu hakkı diğer milletlere de aynı derecede hak olarak tanıyordu. Mesela Osmanlı İmparatorluğu'nda Arapların, Arnavutların ve diğer milletlerin bu hakka dayanarak haklı olarak istediklerinin verilmesine taraftardı. *Türk Yurdu* bu görüşünü Arap meselesinde birkaç defa beyan ve izah etmiştir. Bunun içindir ki meşhur bir Osmanlı yazarı, *Türk Yurdu* müdürünü "milliyetperver değil, milelperverdir"⁴ diye vasıflandırmıştı. Demokratik Türkçülük, ihtimal ki Türklerin çoğunluğunun diğer milletlere mahkûm konumunda bulunduklarına ve hatta hâkim sayılanlarının bile iktisadi ve kültürel bakımdan yalnız mağlup değil, adeta tabi olduklarına ve dolayısıyla ancak hakka dayanarak kurtuluşun mümkün olacağına kanaatten kaynaklanmaktaydı. Bundan başka, demokrat Türkçüler, Türkün mevcut milli potansiyel kuvveti şimdilik kendi kendini yaşatmaya ancak yeter diye düşünüyorlardı; diğer milletleri özümlemek şöyle dursun, idareye çalışmayı bile -o kuvveti azaltmaya sebep olacağından- zararlı sayıyorlardı.

Emperyalist Türkçüler ise, daha çok Avrupa nasyonalistlerine benziyorlardı: Yalın hakka değil, sırf kendi kuvvetlerini artıran milliyetçiliğe taraftar idiler. Gerçi çoğu Avrupa nasyonalistlerinin gözünde milli hak yalın ve mutlak değildir; siyasetin bir vasıtasıdır. Mesela Rusya, kendi içindeki ve dışındaki Slavların milli hakkını iddia ve talep ve bunun için icap ederse harp bile ederdi; fakat imparatorluk içindeki Finlerin, Gürcülerin, Ermenilerin, Türklerin tabii haklarını bile kabul etmezdi, evvelce aldıklarını geri almaya çalışırdı. Kuvvetli zannolunan ve yüz milyonluk bir Rus kitlesine dayanan bu siyaset başarıyla taçlanacak diye beklenirken, yuvarlandı gitti. Almanların da gerek Almanya'da, gerek Avusturya'da takip etmek istedikleri bu tür milli siyasetleri başarısızlıkla son buldu. Daha az manevi ve maddi kuvvete dayanan emperyalist Türkçülük de başarılı olamazdı...

4 "Milliyetçi değil, internasyonalisttir" anlamında. Milel: Milletler. (Y.N.)

Demokratik milliyetçilik hakka dayalı ve sırf savunma amaçlıdır; gasp edilen hakkı almaya, gasp edilmek istenilen hakkı müdafaaya çalışır. Emperyalist milliyetçilik ise saldırı amaçlıdır, diğerlerinin hukukuna tecavüzü bile caiz görerek kendi milliyetini takviyeye çalışır. Saldırı amaçlı milliyetçilik dünyada henüz bitmiş değildir. Fakat zannediyorum ki bu tür milliyetçilik er geç yok olmaya mahkûmdur; Rusların, Avusturyalıların, Almanların başına gelen, bir gün olup diğer emperyalistlerin de başına gelecektir...

Efendiler, Türklerin saldırı amaçlı ve emperyalist milliyetçiliği hatadır. Bugün bu sözleri söyleyen, eline kalem aldığı, mektepte, medresede veya böyle serbest bir kürsüde söz söylemeye başladığı andan beri daima demokratik Türkçülüğü müdafa etmiştir. Bundan sonra, vakaların verdiği derslerden ibret alarak, bu esas daha ziyade katıyetle müdafa edecektir.

Üzücü ve acıdır ki, Türkçülük cereyanının mahiyetini, gayesini incelemeyen veya bilmek istemeyenler -en garibi bunların içinde bazı Türkler de vardır!- emperyalist ve demokrat Türkçülük farkını görmüyorlar veya görmek istemiyorlar... Biz, demokrat Türkçüler, gayet haklı, gayet insani, her türlü saldırı amaçlı arzu ve emellerden uzak olan fikirlerimizi ve gayelerimizi anlatmaya çalışmalıyız. Bunu hakkıyla anlatabilirsek, açık ve temiz yürekli hiçbir Türk'ün buna karşı olacağını, olabileceğini zannetmem.

Bence Türk Ocağı gibi Türk müesseseleri, *İfham*, *Türk Dünyası* gibi Türkçe gazeteler, bütün medeni dünyanın bugün hiç olmazsa görünüşte kabule mecburiyet gördüğü sırf hakka dayalı savunma amaçlı milliyetçilik esasının yayıcısı olmalıdırlar.

Hanımlar, efendiler, milli meselenin bugün karma Osmanlı toplumunda bütün siyasi ve toplumsal meselelerin başı olduğuna şüphe edecek bir adam içimizde mevcut olmasa gerektir. Zaten toplumsal hayatın temeli olan iktisadi meseleler, son zamanda, hemen her yerde birer milli mesele halinde ortaya çıkıyor. İktisadi meseleler dünyanın genel siyaset sahasına, dünya çapındaki geçim kavgasına kendi namıyla, açıktan açığa girmeye başladı. Lakin iktisadi talepler sancağı altında toplanan ordunun birinci büyük hücumunda üstün gelmesi şüphelidir... Şimdilik dünya siyasetinin hâkimi, geçim kavgasının milli kavga halinde belirmesidir... Biz Türkler, bilhassa Osmanlı Türkleri, milli kavga namı altında geçim kavgasına girip yaşamaya çalışacak mıyız, yoksa "Pes!" deyip geri çekilecek miyiz?..

Efendiler, Harbi Umumi bitmekle harp bitmedi! Meryem oğlu İsa gökten ak minareye ininceye kadar cihanda harp bitecek de değildir. Bütün hayat aralıksız devam eden harptir. Bazı taraflardan Osmanlı Türklüğünün yalnız iktisadi varlığına değil, siyasi mevcudiyetine değil, daha içeri, daha harim⁵ yönlerine taarruz tasavvurları görülmektedir; Osmanlı Türklüğünü özümlemek isteyenler bile var!.. Halbuki İstanbul'da harpten evvelki senelerin faaliyetini görmüyorum. Efendiler, hayat kervanı geride kalanları beklemez; susuz çölde ölüme mahkûm bırakır gider. Kaybedecek zamanımız yoktur. Bireysel, toplumsal, yani şahsen yahut müesseseler halinde, harpten evvelki faaliyete hemen geçmek son derece lüzumludur.

Bugün bireysel ve toplumsal faaliyetlerin düzenlenmesine, dost, müttefik veya destekçimiz olabilecek kuvvetlere dair fikir ve görüşlerimi söyleyecek değilim. Bu, ileride bir ikinci söyleşi zemini oluşturabilir. Bugün size söylemek istediklerim yalnız şunlardır: Cihan Harbi'ne Osmanlı Türklerinin girmeleri tarihi bir mecburiyet idi, girdiler. Genel olarak Türklük Osmanlıların harbe katılmasından faydalandı; Osmanlı Türklüğü genel Türklüğü bir derece kurtardı. Fakat bu kurtuluş kavgasında çok yaralandı; diğer kardeşlerin yardımından evvel kendi yaralarını kendi sarmaya çalışmalıdır. En temiz sargı, hak ve milliyet sargısıdır. Türkçülüğe ve hakka, haklı Türkçülüğe sarılmalıyız! Kendimize istemediğimiz haksızlığı başkasına yapmamalıyız; lakin başkalarının kendilerine istemedikleri haksızlığı kendimize de yaptırmamalıyız... Osmanlı Türkleri de, diğer Türkler gibi, hakkı ve halkı seven ve onu düşünen bir Türkçülük, demokratik Türkçülük sancağı altında toplanmalı ve onu bütün gayreti, son gayretiyle müdafaa etmeli ve asla elinden düşürmemelidir!..

5 Harim: Biri için kutsal olan şey; başkalarının girmesi ve bilmesi yasak olan, bir kimse için çok özel olan şey. (Y.N.)

VAZİYETİMİZ VE VAZİFELERİMİZDEN BİRİSİ*

"Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki Allah nurunu tamamlayacaktır." -Sadak-Allah-ül-azim-¹

"İçinizden her kim kötü bir şey görürse, onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmezse dili ile; buna da gücü yetmezse kalbiyle ona buğzetsin ki bu, imanın en zayıf noktasıdır." -Sadak-Resulullah-²

"Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır." -Sadak-Allah-ül-azim-³

İslam Şairi Mehmet Âkif Bey'e

Efendiler,

Hepimiz biliyoruz ki bütün dünyanın ve bütün dünyadan bir parça olan Türkiye'nin bugünkü vaziyeti, Cihan Harbi'nin bir neticesidir. Fakat unutmayalım ki, Cihan Harbi de art arda birçok vakaların tabii bir neticesiydi. Cihan Harbi'ni doğuran birkaç belli

* 10 Haziran 1337 [1921]. *Sebilürreşat* mecmuasının 18 Haziran 1337 [1921] tarihli nüshasında yayımlanmıştır. [Ayrıca, *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.44-73 arasında. - Y.N.]

1 Saf Suresi, 8. ayet'ten. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.551. (Y.N.)

2 Müslim, 49/78. Rûdânî, *Büyük Hadis Külliyyatı*, İz Yayıncılık, İstanbul, c.4, s.250. (Y.N.)

3 Tevbe Suresi, 41. ayet'ten. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.193. (Y.N.)

başlı sebebin birisi, belki başlıcası sömürgeler meselesidir; yani Avrupa büyük devletlerinin yerküreyi aralarında paylaşmaya uğraşmalarıdır. Sömürgeler meselesinin en önemli faslını Doğu meselesi oluşturur. Bu bakımdan Avrupa büyük devletlerinin Doğu'yu ve Doğu'nun bir kısmı olan Osmanlı İmparatorluğu'nu aralarında uyuşarak, dostça paylaşamamaları Cihan Harbi'nin önemli sebeplerindendir. Bu bakımdan denilebilir ki, Harbi Umumi Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için açılmıştır.

Lakin efendiler, Osmanlı toprakları, boş arazi, sahipsiz arazi değildi; bu memleketin sahip ve hâkimleri, Türkler vardı. Türkler çok yorgundular; fakat ölü değil, diriydiler; memleketleri parçalanmak, bağımsızlıkları bitirilmek, namusları çiğnenmek istenilince, tabiatıyla işe karıştılar. Bu suretle Osmanlı Türk devleti mevcudiyetini, hayatını müdafaa ve bununla beraber bütün İslami Doğu'nun esaretini hafifletmek için, bilmem kaçınıcı defa, Hristiyan Batı'nın müthiş taarruzuna, dört taraftan hücumuna karşı göğüs germeye lüzum ve mecburiyet gördü.

Kim ne derse desin, asıl Osmanlı Türkleridir ki, Osmanlı Devleti'ni teşkil ettikleri zamandan bugüne kadar, yani altı-yedi yüzyıldır, Hristiyan Avrupa'nın devamlı taarruzlarına uğramışlardır. Türkler, harp ve şiddete dayanarak değil, asayiş ve emniyete, hürriyet ve adalete susamış Yakındoğu milletlerinin arzu ve ihtiyaçlarına dayanarak bu devleti, Osmanlı Devleti'ni kurmuşlardı. Avrupa'nın güneydoğusunda kudretli bir İslam saltanatının kurulduğunu gören merkezi ve Batı Avrupa Hristiyanları, birçok Haçlı orduları toplayarak, o saltanata karşı üst üste hücumlarda bulundular.

Efendiler,

Bilseniz gerekir ki, Osmanlılarla Haçlıların çarpışmaları, daha büyük ölçekte, daha eski zamanlardan beri sürüp gelen İslam-Hristiyan kavgasının, sonraki bir tabirle hilal ve haç kavgasının bir safhasından ibarettir. İslamın ta Saadet devrinde Doğu Roma'ya tabi Suriye'ye yayılmasıyla, İslam-Hristiyan muharebeleri başlamıştı. İşte o günden bugüne kadar, bu muharebeler hemen fasılasız devam etmektedir.

Tarih kitapları, 40 sene süren Med Muharebelerinden, 60 sene süren Pön Muharebelerinden, 100 sene süren İngiliz-Fransız harbinden bahsederler ve çoğumuz, Frenklere tabi olarak insanlık tarihinin en uzun süren harbi, bu "100 sene muharebesi" olduğunu zannederiz. Halbuki insanlık tarihinin en uzun süren harbi, hâlâ devam eden İslam-Hristiyanlık muharebesidir; bu, efendiler, bir

"1000 sene muharebesi"dir. Hıristiyanlık, Arabistan'da bir İslam peygamberinin ortaya çıkıp, vaktiyle kendi idaresi altında bulunan araziye hâkim, vaktiyle kendi akidelerine iman etmiş ahaliye mürşit olmasını bir türlü affetmedi. İslamı imhaya karar verdi ve o günden bugüne kadar bu maksadına ulaşmak için uğraşıp duruyor. Lakin... Lakin Allah'ın yaktığı چراغ, insan nefesiyle hiç söndürülebilir mi? Bizzat Allahu Teala buyuruyor ki söndürülemez. O halde, hiç şüphe yok, söndürülemez...

Efendiler, bu bin sene muharebesinin beşinci asırdan yedinci asra kadar devam eden iki asırlık bir devresi "Haçlı Muharebeleri" namını alır; yine bu bin sene muharebesinin son üç dört asırlık safhasına, "Doğu Meselesi" denilir. Bana kalırsa, bunun bütünü bir nam ile zikretmek, hepsine birden "Haçlı Muharebeleri" demek ve Haçlı Muharebelerinin siyasi yönüne "Doğu Meselesi" adını vermek daha kısa, kestirme ve doğru olur; çünkü 1000 seneden beri hep aynı mesele hallolunmakta, aynı dava güdülmekte, aynı gaye takip edilmektedir: İslam dinini yeryüzünden kaldırmak, Müslümanları imha etmek!..

Haçlı seferleri, mektep kitaplarımızda öğrendiğimiz gibi öyle sekizinci seferle son bulmuş değildir; hayır! Endülüs Emevilerini İberya yarımadasından, Osmanlı Türklerini Balkan ve Anadolu yarımadalarından kovmak isteyen Hıristiyanlar, hep haç namına hareket ediyorlardı ve bütün harplerini Haçlı seferleri sayıyorlardı; ve hâlâ da öyle sayarlar... Son Cihan Cengi'nde ve o cengin öncü muharebesi hükmünde olan Balkan Harbi'nde ve yine o cengin artçı muharebesi demek olan bugünkü Anadolu ve Arabistan muharebelerinde görmedik mi ki düşmanlarımız kendilerine hep eski Haçlıların renk ve kisvesini veriyorlardı: Rus çarları askerlerini Konstantin'in mukaddes şehrine saldırırken, Bulgar Çarı Ferdinand Balkanlar'dan Çarigrad'a inerken, General Allenby çölden gelip Kudüs-i Şerîf'e girerken, nihayet Bazileus Konstantin Anadolu'ya asker sevk ederken, hep kendilerini Haçlı reisleri sayarlar, Haçlılar kıyafetinde resimlerini, o ruhta beyannamelerini etrafa dağıtırlar... İşte bunun için diyorum ki, Haçlı Muharebeleri hicri 7. [miladi 13.] asırda son bulmuş değildir, bugün, hicri 14. [miladi 20.] asırda da devam ediyor: Selahaddin Eyyubi üçüncü Haçlı Muharebelerinde İslam ordularının nasıl büyük bir kahramanı sayılıyorsa, Mustafa Kemal de bilmem kaçınıcı Haçlı muharebesinde Müslümanların öyle büyük bir kahramanı sayılacaktır... Ve hiç şüphe etmiyorum ki, hakkın hamisi, zulmün yok edicisi olan ilahi adalet, o seferde

olduğu gibi bu seferde de Müslümanların bütün gayesini temin edecektir.

Efendiler, hayret verici ve düşündürücü tarihi tesadüflerden-
dir: Rum Selçukîlerinin memleketleri, yani Anadolu çiğnenmiş,
tahrip olunmuş, Suriye ve Filistin istila edilip Haçlılar Kudüs'e
dahil olmuş olduğu bir sırada, üçüncü Haçlı Seferinde çoğunluğu
Türklerden meydana gelen İslam emirleri ve sultanları toplanarak,
büyük fedakârlıklar gösterip var kuvvetlerini sarf eyleyerek Haçlı
istilacıları İslam memleketlerinden kovmaya ve çıkarmaya ve Haçlı
harplerinin bu en dehşetli devrinde İslamın kılıcını yine muzaf-
fer etmeye uğraşırken, Resulullah'ın pak neslinden geldiklerini ve
İslam âleminde o Resul'ün halifesi olduklarını iddia eden iki kişi,
Bağdat'ta oturan Abbasi halifesi ile Mısır'da yaşayan Fatımi hali-
fesi bu mukaddes ve ulvi maksat uğrunda hiçbir himmet, hiçbir
gayret sarf etmiyor ve göstermiyorlardı! Fakat itiraf etmeliyiz:
Onlar hiç olmazsa, Haçlılarla ittifak ederek, Haçlıların akçesiyle
Kılıçarslan'lara, Nurettin Şehit'lere, Selahaddin Eyyubi'lere karşı
"Hicaz Süvari Fırkaları"nın, "Halife Orduları"nın tanzimine de koş-
muyorlardı.

Efendiler, bilirsiniz ki, İslam âleminde, ta Abbasilerin ilk hilafet
devresinden itibaren Muhammed dininin en yılmaz savunucusu,
en yıkılmaz kalesi Türk olmuştur. İşte bunun içindir ki, Haçlılar
en azgın hücumlarını, en şeytani siyasetlerini hep Türklere ve
hilafetin Osmanlılara geçtiği zamandan sonra da hep Osmanlı
Türklerine yöneltmiştir: Hristiyanlar, İslamın nurunu söndürmek
için Türk gücünü ezmek, Türk kılıcını kırmak istediler. Lakin efen-
diler, İslamın, o ilahi nurun söndürülmesi nasıl insanın iktidarı
dahilinde değilse, Türklerin, bu ilahi kavmin ezilmesi de o kadar
tabii imkân haricindedir... Yok, başaramayacaklar! Türk bu sefer
de İslami Doğu'yu müdafaa edecek, ataletlere, hıyanetlere, ihanet-
lere rağmen başarıyla müdafaa edecek ve bu müdafaa sayesinde
yalnız İslami Doğu değil, bütün Doğu, bütün mağdur memleketler,
Batı'nın mezaliminden kurtulacak!.. Belki Batı kendisi bile bir avuç
zalimin elinden kurtulacak!..

*
* *

Efendiler,

Bin yıllık Doğu meselesi, belirli zamanlarda öne çıkan ayırıcı
vasıflarına göre üç devreye ayrılabilir; bu devreler tarih sırasıyla
dini, siyasi ve iktisadidir. Devrelerin vasıfları bazen birbirinin içine

girer: Mesela ayırıcı vasıfları iktisadi olan son devrede siyasi ve dini etkenler kaybolmuş değildir.

Vaktin darlığından dolayı, Doğu meselesinin ilk iki devrinden, dini ve siyasi devirlerinden bahsedecek değilim; yalnız son devrine, yani Doğu meselesinin iktisadi devrine ait bazı değerlendirmeler arz etmekle yetineceğim.

Doğu meselesi hicri 13. [miladi 19.] asır ortalarından başlayarak üçüncü devresine, yani iktisadiyatın diğer etkenlere hâkim olduğu devreye dahil olmuştur. Zaten bu sıra bütün dünyanın insani muamelelerinde iktisadiyatın diğer etkenlere üstün geldiği daha açık görünür: İnsanlık tarihinin bu faslında, en medeni sayılan birkaç milletin, İngiliz, İngiliz azmanı Amerikan, Fransız, Alman, İtalyan ve Rus milletlerinin içinde türemiş bir sınıfın, büyük sermaye sahiplerinin, şimdi moda olan bir tabirle kapitalistlerin bütün dünya işlerine hükümrân oldukları tezahür eder. Büyük sermayedarlar, yani fabrika, banka, maden ocağı, şimendifer, vapur... vb. sahipleri, bütün dünyayı sermayenin, kapitalin tahakküm ve tagallübü altına almaya uğraşırlar. Bu tarihi devreyi diğer tarihi devirlerden ayırt eden belirgin vasıf, büyük sermayenin oynadığı büyük roldür. Bu devirde hükümetler, hükümdarlar, ordular, serdarlar hep büyük sermayenin hademesi menzilesine inmişlerdir. Miktarları gittikçe eksilen, fakat sermayeleri gittikçe artan belli miktar sermayedarlar kendi vatandaşlarının çoğunluğunu, şahsi refah ve saadetlerine, israf ve sefahatlerine hizmet eden ameleye dönüştürmüşlerdir. Lakin yalnız kendi vatandaşlarına tagallüb ve tahakküm de sefih hayatlarını temine kâfi gelmediğinden, bunlar medeniyetçe daha az gelişmiş memleketler ahalisini, yani Avrupa dışındaki dünya kıtaları sakinlerini kendilerine tamamen kul ve köle yapmak isterler ve bunun için dünyaya musallat olurlar. Yerkürenin bütün servet kaynaklarını ellerine geçirmeye, bütün insanları hayvan gibi yalnız işleyebilecek kadar besleyip kendi fayda ve hesaplarına çalıştırmaya, yine moda bir tabirle eksploiter⁴ etmeye, istismar etmeye, işletmeye uğraşırlar. İşte bu maksatlara ve bu maksatların tatbikatına bugün emperyalizm namı veriliyor. Demek oluyor ki, Avrupa'nın kapitalistleri ve onların hizmetkâr ve memurlarından ibaret Avrupa hükümetleri ve Avrupa orduları, bütün dünyanın servetini emmek, bütün dünya ahalisini kendi uğurlarında çalıştırmak için cihangirlik-emperyalizm siyaseti takip etmektedirler.

4 Eksploiter (Fr.): İşletmek, çalıştırmak; sömürmek. (Y.N.)

Şunu da unutmayın ki, kapitalistler çok akıllı, çok kurnaz ve çok pratik adamlardır: İstismar edecekleri memleketler ahalisinden kendilerine yardakçı bulmanın işi hayli kolaylaştıracağını pekâlâ takdir ederler. Bunun için kâh fikri iknalarla, fakat çoğunlukla maddi tesirlerle, toprağından altın, halkından can alacakları memleketin ahalisinden bazılarını kendilerine kazanırlar, kendilerine şuurlu veya şuursuz tellallar, acenteler tedarik ederler... Bu zavallılar, bilerek veya bilmeyerek, Avrupa kapitalistlerinin mükellef sofralarında yere düşen kırıntılara tamah ederek onlara hizmetçilik, çığırtkanlık ederler...

Dünyanın her tarafında takip olunan bu siyaset, henüz izah ettiğim manasıyla emperyalizm siyaseti, hicri 13. [miladi 19.] asır ortalarından itibaren Doğu meselesinde de tatbik olunmuştur. O vakitten beri, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan ve Rus kapitalistleri ve dolayısıyla hükümetleri, İslami Doğu'da bütün iktisadi kaynakları, yani gerek toprak üstünde, gerek toprak altında bulunan bütün tabii serveti ellerine geçirmeye, Müslüman ahaliyi de o servetlerin üretiminde kullanılır hayvanlar haline indirmeye uğraşmaktadırlar.

Efendiler, bilirsiniz ki, İslami Doğu'da her şey boldur. Tabii yeraltı servetinin birçoğuna henüz insan eli dokunmamıştır. Doğu Anadolu'nun, Kürdistan ve Irak'ın, Güney Kafkasya ile Kuzey İran'ın toprakları altında büyük sanayi için fevkalade kıymetli akaryakıt, katı yakıt, petrol, gazyağları, maden kömürleri var. Genel olarak Osmanlı ve İran memleketlerinde yün, yapağı, tiftik, pamuk, keten gibi fabrikalar gıdası pek çok çıkar. Maden ocaklarında, fabrikalarda az ücretle iş görebilecek kanaatkâr, sabırlı, mütevekkil, tabiiyet ve mahkûmiyete, itaat ve hürmete alışkın, hakkından bîhaber, cahil, iddiasız -oh, ne âlâ!- sağlam ve gürbüz insanlar da, bilinen tabiriyle canlı maddeler de az değildir...

Bu memleketlerin de servet kaynaklarını tamamen zapt etmek, bu memleketlerin halkını da esir ve hayvan kabilinden amele yapmak... İşte efendiler, miladi 19. ve 20. asırlarda Doğu meselesinin gayesi!

Gayeye ulaşmak için sermayedarların, kapitalistlerin kullandıkları en kuvvetli alet, sermaye, kapital olmuştur.

Bilirsiniz ki, 13. [miladi 19.] asrın ortalarından itibaren Avrupa sermayedarları Osmanlı hükümetinin sarraflığını üstlendiler. Osmanlı hükümetine borçlanmanın tadını tattırdılar. Osmanlı hükümetine borçla muhteşem yaşamak kolaylığını öğrettiler. Böylece, sermaye, kapital, Osmanlı İmparatorluğu'na girmeye başladı. Bu, Osmanlı

tarihinde çok önemli bir olgudur. Bununla beraber milletin bir kısmı, yüksek denilen sınıflarından başlayarak, Avrupa medeniyetinin fikri ve bedeni zevklerine alışıyordu: Avrupa fikirleri, Avrupa âdetleri, Avrupa giysileri, Avrupa kitapları, Avrupa kanunları, Avrupa işi saraylar, köşkler, sahilhaneler, mobilyalar, Avrupavari tiyatrolar, kafeşantanlar,⁵ daha ne bileyim neler, İstanbul'dan saray ve vekiller dairelerinden her tarafa yayılıyordu. Bu, efendiler, bilinen Tanzimat devridir. Avrupa sermayesinin Osmanlı İmparatorluğu'na girişiyle, Tanzimatı Hayriye'ye süratle başlanmış oldu... Metin ve derin fikirlerine hayran olduğum Cevdet Paşa merhum, bu devrin içyüzünü, bilhassa iktisadi zembereklerini ne iyi tasvir eder ve açıklar.

Zaten efendiler, büyük küçük her sermayedar, kapana tutacağı fert veya millet hakkında hep aynı usulü takip eder; kapana yem asar, yani ferde veya millete ödünç para verir, borçlandırır. Pekâlâ bilirsiniz ki, oğlunu evlendirmek için, yahut tarlasını alabilmek için, kasabada Agop Ağa'ya borçlanmış köylü Mehmet Ağa bir daha o borcundan kurtulup felah bulamaz; evi, barkı, tarlası, hepsi nihayet Agop Ağa'nın mülkü olur gider. Agop Ağa ta işin başından Mehmet'i bin tatlı sözle devamlı borçlanmaya teşvik eder. Bu küçücek misali büyütünüz: Çar zamanında Kırım ve Kafkasya'da toprağın yerliler elinden Rus bankalarına, Cezayir ve Tunus'ta Fransız bankalarına nasıl geçtiğini anlarsınız. Biraz daha büyütünüz: Avrupa büyük sermayesinin, Osmanlı Bankası namını taşıyan İngiliz-Fransız bankası, Crédit Lyonnais, Deutsche Bank, Banca di Roma vb. vasıtalarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl zapt ve yağma ettiklerini anlarsınız.

Osmanlı hükümetini borçlandırarak maksatlarının ancak bir kısmını elde eden Avrupa sermayedarları, maksatlarına tamamen nail olmak, yani Osmanlı İmparatorluğu'nu açıktan açığa istismar etmek için Tanzimatçı paşalardan devamlı olarak imtiyazlar koparırlar; sırf kendi menfaatlerini gözeterek, yani devletin ve milletin menfaatlerine hemen hiç kulak asmayarak, demiryollar döşer, rıhtımlar inşa eder, bankalar açarlar, madenler işletirler, sulama işleriyle uğraşırlar; ve iyi kötü, fakat kötüsü iyisinden fazla pek çok mamul maddelerle şehirlerimizin çarşı ve pazarlarını doldurarak yerli sanatları öldürürler. İşte bu vakaların cümlesi, Avrupa sermayesinin, kapitalin Osmanlı İmparatorluğu'na doğrudan doğruya ve muzafferane akını demektir.

5 Kafeşantan (Fr. café chantant): Çalgılı ve içkili kahvehane. (Y.N.)

Bütün bu vakalar karşısında bu memleketi idare edenler, bu memleketin idarecileri ve aydınları nasıl düşünüyor ve ne gibi tedbirler alıyorlardı? Frenk kitaplarının muhteşemliğini, Frenk fikirlerini inceleyip eleştirmeksizin okuyan, esasından ziyade görünüşüne ve dışyüzüne kapıliveren Tanzimatçı aydınlarımız, Tanzimatı Hayriye'nin toplumumuzdaki tezahürlerini alkışlarken, Tanzimatçı iktisatçılarımız da Avrupa sermayesinin Türkiye'ye girmesini kutluyorlardı.

Efendiler, Türkiye'de iktisat ilminin -eskiden dedikleri gibi milletlerin servet ilminin- âlim ve muallimleri, Osmanlı iktisatçılarının ilk tabakası, Ermeni vatandaşlarımızdı. Sakız Ohannes Efendi'ler, Portakal Mikail Paşa'lar bu yeni ilme dair Frenk kitaplarını tercüme ederler ve Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de en mümtaz gençlerimize milletlerin servet ilmini öğretirlerdi. Bu hocalara göre siyasi iktisatın yalnız bir ekolü, liberal iktisatçılar ekolü, Manchester ekolü haktı; yalnız bu ekolün akideleri doğrudu, ilimdi. Bu ekole göre sanayi ve ticarete rekabet serbest olmalı, memleketler arasında gümrük sınırları kalkmalıdır, hiçbir millet kendi sanayi ve ticaretinin himayesine kalkışmamalıdır... Bu ekol, iktisadi faaliyeti en yüksek dereceye gelmiş, büyük sermaye ve büyük sanayi itibarıyla mevcut milletlerin en üstüne çıkmış ve bu suretle kendileriyle sanayi ve ticarete rekabet imkânı artık kalmamış memleketlerin, İngiltere'nin ve hatta Fransa'nın gerçek menfaatlerine uygundu; ve dolayısıyla İngiliz, Fransız iktisatçıları Manchester ekolünü tutmakta haklıydı. Fakat sermaye ve sanayii, iktisadi müesseseleri henüz ortaçağdan kalma olan Osmanlıların iktisatçıları da İngiliz ve Fransızlar gibi düşünmekte haklı mıydılar? Gerçi Osmanlı İmparatorluğu'nun dahili iktisadiyatında gayrimüslim unsurlar, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Müslüman unsurlardan daha yüksek bir mevki işgal ediyorlardı ve Avrupa iktisat âlemiyle münasebetleri daha fazlaydı. Bu bakımdan Ohannes ve Portakal Paşaların liberal iktisat ekolüne girişleri, bu ekolün ilmin hası olmasından değil, belki mensup oldukları cemaatin menfaatlerine uygun gelmesindendir, denilebilir; lakin ikinci tabaka iktisatçılarımız -ki Ermeni paşaların tedris halkasından yetişme Türk beyleridir- işte bunların üstadın eseriyle tamamen yetinmeleri bilmem nasıl izah olunabilir?.. Ohannes ve Portakal Paşaların talebeleri de tıpkı hocaları gibi siyasi iktisatta yegâne doğru yolun Manchester ekolü olduğuna inanmışlardı; "Türkiye'yi kurtaracak yegâne ilaç, sanayi ve ticarete hürriyettir ve neticede Avrupa sermayesidir" derlerdi. Bu halde, Osmanlı iktisatçılarının

eğitimleri mahiyeti itibariyle neye varıyordu? Avrupa sermayesinin Osmanlı İmparatorluğu'nu istilasını kolaylaştırmaya, bu konuda propagandacılığa... değil mi? Tanzimat'ın büyük devlet ricali sayılan Reşid, Âli ve Fuad Paşalar da, onlardan sonra hükümet dümenini eline alıp idare eden diğer paşaların çoğunluğu da siyasi teoriyle, hele iktisadi teoriyle hemen hiç meşgul olmamış, tecrübe ve tatbikat sahasında yaşamış ve büyümüş adamlardı; bunlar dağınık okuduklarını, tesadüfen gördüklerini, şuradan buradan ve bilhassa Frenklerden öğrendiklerini, kendi akıl ve zekâ endazeleriyle ölçüp biçerek, şahsi menfaatleri hissesini de asla unutmuyarak, tedrici bir surette hükümet idare eylerlerdi. Bu idarecilerin çoğu, büyük ve vahim neticeleri hemen akabinde göze çarpmadığı halde, küçük ve görünürdeki faydaları derhal beliren Avrupa sermayesine dayalı idare tarzından çok hoşlanırdı... İktisatçılarımızın fikir ve değerlendirmeleri de bu pratik adımları etkilemekten geri kalmamış olsa gerektir.

Efendiler, devlet ricali arasında bu yanlış yola ilk itiraz eden, benim bildiğime göre, vezirlerin âlimlerinden Cevdet Paşa merhum olmuştur. İktisatçılar içinden de liberal iktisat ekolünün mutlak bir surette ilim olmayıp, birçok iktisat ekolünden birisi olduğunu ilk ilan eyleyen de, benim bildiğime göre, Akyiğitzade Musa Bey'dir. Birisi rahmeti rahmana kavuşmuş, diğeri pek mütevazı bir hayatla henüz yaşayan bu iki zatın isimleri rahmet ve hürmetle yâd olunmalıdır. Fakat kalabalığın gürültüsü arasında bu bir iki kişinin sesi kaybolup gitmiştir.

Avrupa sermayesinin Türkiye'yi istilasından ne gibi neticeler doğdu, efendiler?

Bu neticeler, bugün, artık kör gözlere bile batacak raddeye gelmiştir: Memleketimizin maden servetleri yabancı sermayedarlara mal oldu; memleketimizin kara ve deniz nakliye vasıtaları, demiryollar ve vapurlar tamamen yabancı sermayedarlar elindedir; memleketimizin belli başlı iskelelerinin limanları, sahillerimizin fenerleri yine yabancı sermayedarlar elindedir; memleketimizin belki en önemli bir servet kaynağı olan tütün işi de yabancı sermayedarlar elindedir; memleketimizde akçe piyasasının mutlak ve müstebit hükümdarı olan sözde Osmanlı Bankası yabancı sermayedarların elindedir; ve nihayet Düyunu Umumiye kuruldu ki, onun vasıtasıyla memleketin gelir kaynaklarından birkaç belli başlısı doğrudan doğruya yabancı sermayedarlarının idaresi altına geçti; ve devletin bağımsızlığının bir kısmı bu suretle zayi olmuş oldu... Efendiler,

banka, Reji,⁶ Düyunu Umumiye, Avrupa kapitalinin Türkiye iktisadi bağımsızlığını asmak için hazırladığı altından bir sehpadır.

Efendiler, efendiler, Düyunu Umumiye'nin bildiğiniz muazzam ve muhteşem binası,⁷ tesadüfi olarak, İstanbul'un bağrına ve Babiâli'nin ta tepesine kurulmuş değildir. Bu mahallin seçilmesinde, hatta binanın şekil ve kıyafetinde bile timsali bir mahiyet vardır. Padişah sarayından ve Babiâli'den daha sağlam, daha mükemmel, daha gösterişli olan bu bina, Tanzimat'tan beri Osmanlı Devleti'nin gerçek hükümdarı olan Avrupa kapitalinin, Avrupa sermayesinin yuce hükümdarlık sarayıdır.

Avrupa sermayesinin istilasının neticeleri bu kadar mı? Hayır efendiler, hayır! Bu istiladan dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nda küçük ve orta sanayi hemen hemen kalmadı; Avrupa sermayesiyle temasa gelen şehirlerimizde esnaf adeta kayboldu, dokumacılar, peştemalcılar, sarraçlar, çadırcılar, kazancılar, kılıççılar, kaşıkcılar, fincancılar, tarakçılar... daha ne bileyim ben, Evliya Çelebi merhumun saydığı birkaç yüz sanat esnafının bugün mesela kaçısı mevcuttur? Hele bu gidişle yarına kaçısı kalacaktır? Avrupa büyük sermayesi, yani Avrupa fabrika sanayii bunları devamlı öldürüyor. Zanaat böyle! Yerlilerde büyücek ticaret olsun kaldı mı? Meddah hikâyelerinden, ortaoyunlarından öğrendiğimiz Bedestaniler, Asmaaltı ve Mısır Çarşısı tüccarları şimdi nerededirler? Eskiden Mısır'a, Tunus'a, hatta Hint'e gemi donatan büyük İslam tacirlerinin yerlerinde bugün kimler var? Yabancılar!.. Yerli ticaretini de Avrupa büyük sermayesi, Avrupa banka ve şirketleri bitirdi. Bugün şurada gördüğümüz iki üç Osmanlı tüccarı da, nihayet Avrupa sermayedarlarının komisyoncu ve tezgâhtarları değerindedirler. Avrupa sermayedarlarının parasıyla bir komisyon karşılığında memleketten ham eşya alır, gönderirler; Avrupa sermayedarlarının fabrika mamullerini dükkânlarında satıp, bir komisyon alırlar; diğer tabirle tezgâhtarlık ücreti alırlar... Bağımsız tüccarımız, Avrupa sermayesine, Avrupa banka, fabrika ve ticaretgâhlarına haraç vermeyen tüccarımız hiç kalmış

6 Memalik-i Şahane Duhanları Müsterekü'l-Menfaa Reji Şirketi veya kısaca "Reji", Osmanlı Devleti, Düyunu Umumiye ve üç bankacılık grubu (Die Österreichische Kreditanstalt - Viyana, Banker S. Bleichröder - Berlin ve Bank-ı Osmani-i Şahane - İstanbul) arasındaki görüşmeler sonucunda 27 Mayıs 1883 tarihli sözleşmeyle yabancı sermayeyle kurulan bütün ticareti tek el aynalıkları olan bir özel kâr ortaklığı şirkettir (1883-1925). Diğer adları: Fr. Société de la Régie Co-intéressée des Tabacs de l'Empire Ottoman; Os. Müsterekü'l-Menfaa İnhisar-ı Duhan-ı Devlet-i Aliyye-i Osmaniye. (Y.N.)

7 Cağaloğlu'nda bugün İstanbul Erkek Lisesi olarak kullanılan bina. (Y.N.)

mıdır? Son zamanlarda yabancı sermayesi, yegâne iktisadi temeli-miz olan yerimize, yurdumuza, ana toprağımıza da taarruz ediyor: İstanbul'da sahil şehirlerinde emlak ve akar, Müslümanlar elinden, gün geçtikçe artan bir süratle, yabancılar eline geçiyor. Küçük sanayi, Avrupa büyük sanayii tarafından yutulurken, hiç olmazsa çiftçilerimiz, çobanlarımız kazandı mı, onlar zenginleşti mi? Hayır! Anadolu'nun, büyük bir mera ve çiftlik olan Anadolu'nun bugünkü haline, toprağı işleyen ve hayvan yetiştiren köylü sınıfının fakirlik derecesine bir bakınız!

Efendiler, izah ettiğimiz üzere sanattan, esnaflıktan, ticaretten, yerden yurttan mahrum kalan ahamız ne oluyor? Ne olacak, gündelikçi... yani aldığı gündelikle, aylıkla geçinen memur, asker, işçi, amele, hademe, hamal, ırgat... Kısacası yeni gün, yeni rızık diye günü gününe kazanıp yaşayan, yeni tabirle proleter...

Gerçi efendiler, büyük sermayenin Avrupa'da oluşumu da küçük ve orta sermaye sahiplerinin büsbütün sermayesiz kalmalarıyla neticelenmiştir. Lakin orada, küçük ve orta sermayedarların elinden çıkan servet, yine memlekette kalmış, bir kısım vatandaşlardan diğer bir kısım, sınırlı miktar vatandaşlara intikal etmiştir. Bizde ise, bizim küçük ve orta sermayedarların elden kaçırdıkları servetin büyük kısmı memleketten çıkmış, yabancı büyük sermayedarların sermayesini şişirmiştir. Biz memleketin seneden seneye fakirleştiğini görüyoruz, söylüyoruz ve buna yanıp yakılıyoruz ve bunun sebeplerini araştırıyoruz. Memleketin seneden seneye fakirleşmesinin en önemli sebebi, kanaatimce yabancı sermayesinin memleketimize girip faiz ve temettü yoluyla bağımsız sanayi ve ticaretimizi imha suretiyle milli servetimizi çekmesi ve ezmesi olmuştur. Avrupa sermayesi yerlileri soyup soğana çevirerek sanatsız, sermayesiz, yersiz yurtsuz bırakmak gayesine tamamen ermek istiyor; çünkü bu halde yerliler, ucuz ucuz, ancak boğaz tokluğuna çalıştırılabilen bir nevi iş hayvanı olacaktır.

İşte efendiler, bunun için biraz evvel demiştim ki Osmanlı İmparatorluğu'na yabancı sermayesinin girmesi, Osmanlı tarihinde çok önemli bir olgudur; şimdi 15-20 dakikadır yaptığım açıklamalardan sonra ilave ediyorum ki, önemli olduğu kadar da elem verici bir vakadır. Devletimizin, milletimizin başına gelen en büyük felaketler Avrupa sermayesi yüzündendir. Avrupa sermayesinin girmesinden itibaren ki, Osmanlı saltanatı pek süratle dağılmaya yüz tutmuş, yok olma uçurumuna doğru dev adımlarıyla yürümeye başlamıştır.

Efendiler, yakın zamanlara kadar Tanzimat'a "Tanzimatı Hayriye" deniliyordu; Tanzimat'ın yaptıkları hayırlı ve mukaddesti; Tanzimat'a dil değdirmek ilerleme karşıtlığı, mürtecilik sayılıyordu. Fakat birkaç seneden beri, Tanzimat'ın, yani Babıâli'nin Avrupa sermayesine tabi olduğu ve hizmet ettiği devrenin kültürel ve siyasi icraatı haklı ve ikna edici bir surette eleştirile eleştirile, Tanzimat eski kutsiyetini hayli kaybetti. Zannımca artık Tanzimat'ın iktisadi etkenlerini ve icraatını eleştirmeye de vakit gelmiştir. İşte ben efendiler, bu kırık dökük değerlendirmelerimle buna başlamak cüretinde bulunuyorum... Ve hiç şüphe etmiyorum ki, birkaç sene sonra Tanzimat'ın iktisadi ve milli sahada yaptıklarının da, tıpkı siyasi ve kültürel icraatı gibi, Osmanlı Devleti'ne ve bilhassa Türk milletine faydalı olmadığı apaçık hakikatlerden sayılacaktır.

Tanzimat efendiler, Doğu meselesinin iktisadi devresinde, Avrupa'nın Osmanlı Devleti aleyhine kullandığı en öldürücü silah olmuştur: Sırf sermaye ile ve bu devrede sermayenin iki itaatkâr hizmetçisi mahiyetinde olan kültür ve siyaset ile, evveleri harp ve siyasetle nail olduğundan daha çok kazanmıştır. Haçlıların bu bilmem kaçınıcı seferinde İslam ehli üzerine havale ettiği bu yeni zehirli silah, yani sermaye, yalnız siyasi bağımsızlığı, milli hâkimiyeti değil, yalnız dini ve milliyeti değil, geçim vasıtalarını kökünden kesiyor ve bu suretle Müslümanların hayatına, varlığına taarruz ediyordu. Tam başarı halinde, Doğu'nun ahalisi Avrupalıların kul ve kölesi olacaktı; Avrupa, Doğu'yu, İslami Doğu'yu ruhsuz bir ceset haline getirecek, istediği gibi kullanacaktı. Bağımsız geçim vasıtaları olmayan insanlar, rızklarını dağıtan kimselerin her türlü emel ve fikirlerine boyun eğmeye, tam itaatle itaat etmeye mecburdurlar. Aç insanlar yumuşak hamur gibi istenilen şekil ve kıyafete sokulabilir... Doğu meselesinin iktisadi safhasında, Avrupa Doğu'yu, tam canını alacak noktadan, midesinden yakalamıştı. Eğer başarılsaydı, artık Doğu meselesi tamamen ve katiyen halledilmiş olacaktı...

*
* *

Lakin efendiler, Allah'a bin şükür olsun ki, Doğu'ya musallat olanlar, kendi aralarında uyuşamadılar. Her biri en yağlı parçayı kapmak istedi, Doğu'yu dostçasına paylaşamamak yüzünden birbirlerine girdiler. Harbi Umumi çıktı, Harbi Umumi'ye dahil olmuş milletlerin zenginleri ve fakirleri mağlubiyetin zararlarını, galibiyetin

faydalarını bölüşmekte uyuşamadılar ve işte bundan hâlâ devam eden toplumsal buhran doğdu.

Efendiler, bugünkü Hristiyan Avrupa, 1600, 1700 sene evvelki putperest Avrupa'ya çok benziyor: İçinde toplumsal ihtilal kazanı kaynıyor, etrafında zulmünden bıkmış bütün bir dünya ayaklanarak intikam almaya hazırlanıyor... Dünya çapındaki Roma hâkimiyetinin son devreleri de böyle değil miydi? İçinde İsrailoğullarının dehasından doğan ve hayatta kahrolmuşların hakkını müdafaa eden yeni bir mezhep, Hristiyanlık, o muazzam ve mağrur medeniyeti ta temelinden sarsmış, hariçte Roma'ya mahkûm kavimler ve milletler kalkıp sarsılan binayı yıkmıştı...

Zamanımız Avrupa'sının da dünya hâkimiyeti devresi artık geçmek üzeredir: Diğer birçok tarihi devirler gibi! Şair Âkif'in dediği gibi, medeniyet canavarının artık yalnız tek bir dişi kalmıştır.

Bununla beraber gaddar ve riyakâr Avrupa'nın Doğu üzerine çektiği karanlık silah henüz elinden düşmüş değildir. Cihan Harbi'nin galipleri bu sefer Doğu'yu, Osmanlı İmparatorluğu'nu sırf kendi aralarında paylaşmaya kalkıştılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasının fiili hatlarını, İtilaf devletlerinin Mütareke'yi takip eden siyasi ve askeri icraatlarında, işgal ve taarruzlarında görüyoruz. Bu paylaşımın teorik hatlarını da Sevr Antlaşması'nda ve ona ekli "Accord tripartite"⁸ dedikleri uğursuz İngiliz, Fransız, İtalyan mukavelesinde görüyoruz. İtilaf devletlerinin bugünkü gayesi, cebir ve şiddetle veyahut hile ve maharetle, sözde değiştirilmiş Sevr Antlaşması'na ve "Accord tripartite" denilen paylaşım mukavelesine milli Türk hükümetinin imzasını atılabilmektir. Hamd olsun şimdiye kadar zorla bir şey kazanamayan düşmanlarımız, hileyle de bir şey koparamadılar. Büyük Millet Meclisi açıktan açığa yahut dost maskesi altında düşmanlık eden İtilaf devletlerinin uzattığı Sevr Antlaşması'nın yağlı halkasına milletin başını geçirtmedi; Fransız, İtalyan mukavelelerinin yemli ağına da memleketin parçalarını kaptırmadı... Lakin efendiler, bir an hatırımızdan çıkarmayalım ki, düşmanlarımızın askeri ve siyasi taarruzları, yani kuvvetle üzerimize saldırışları, hileyle bizi kandırmaya uğraşırları henüz devam ediyor; başarı ümitlerini tamamen kaybedinceye değin de devam edecektir. İşte efendiler, bugünkü vaziyet!

Bugünkü vaziyetin kilit taşı Batı Cephesidir. Zamanımızın Haçlı muharebeleri, bugün, 800 sene evvel olduğu gibi, Sakarya vadisinin

8 Üçlü Anlaşma. (Y.N.)

etrafına toplanmıştır. 800 sene evvel, Sakarya vadisinde Haçlılara başarıyla karşı koyan Kılıçarslan'ın Selçukîleri, yani Anadolu Türkleri yerinde, bugün İsmet Paşa'nın Osmanlıları, yani yine Anadolu Türkleri bulunuyor. Tarih, asırlar ölçen koca pergelile, İnönü muharebelerinin büyüklüğünü takdir edecektir. Biz, belki bugün, bu müdafaanın kıymet derecesini hakkıyla tahmin edemiyoruz; belki bugün Sakarya vadisinde, İnönü kayalıklarında yalnız Türkiye'nin değil, yalnız İslam âleminin de değil, bütün Doğu'nun, dolayısıyla bütün Avrupa'nın ve dolayısıyla bütün âdemoğullarının gelecekteki hayatına tesir edecek çok muazzam bir tarihi vaka cereyan ettiğini kavrayamıyoruz.

Efendiler, insaflı düşmanlarımız bile inkâr edemiyor ki, bu harpte hak bizim tarafımızdadır. Osmanlı Türkleri Cihan Cengi'nin başından beri sırf haklarını müdafa ediyorlar. Gayemiz, halis ve mutlak hak bakımından tamamen haklıdır. Hak, galip gelmekte gecikebilir; lakin en nihayetinde mutlaka galiptir. Emellerimize muhakkak nail olacağız. Zaten son vakalar bunu ispat etmiyor mu? Mucizeler gösteren Batı ordumuzun başarılarında Hakk'ın eserini görmemek mümkün mü? Dün Yunan müfrezeleri Doğu'ya yayılan Batı gascılarınin öncü kuvvetleriydi. Bugün Hakk'ın iradesiyle artçı müfrezeleri haline geçmiştir... Bugün, Osmanlı Türk orduları, hakkını isteyen Doğu'nun müdafa mevziini tutmuştur; pek yakında yine Hakk'ın iradesiyle saldırgana karşı müdafaaya kalkan öncü kuvvetleri olacaktır.

Efendiler, bu büyük cihatta bütün Müslümanların, bütün Türklerin seferberliğiyle emellerin gayesi elde edilecektir. Zulmü, istilayı, tahribatı, imhayı temsil eden Haçlılara karşı, hak namına, hak müdafaasına bütün Müslümanların iştiraki farzdır. Hazreti Peygamber hadisi şeriflerinden birinde "Zulme karşı elinizle, ona da muktedir olamazsanız dilinizle, hiç değilse kalbinizle karşı koyunuz!" buyuruyorlar... İşte efendiler, bugünkü vaziyette Müslümanların, Türklerin birçok vazifelerinden birisi, belki de birincisi budur: Zulme, yani istilacı Haçlılara, yani Doğu'yu yutmak, bitirmek isteyen Avrupa emperyalistlerine karşı elle, malla, kalple karşı koymak, zulmün istilasını bu vasıtalarından birisiyle def'e uğraşmak...

Milletin en güzide evladı, oradakiler, İnönü kayalıklarında, Dumlupınar yamaçlarında her türlü sıkıntı ve zahmetlere göğüs

geren, hiçbir türlü tehlikeden yılmayan kahramanlardır; bunlar zulme karşı Peygamberimizin birinci buyruğunu tutuyor, elleriyle, yani canlarıyla, bedenleriyle savaşıyorlar... Ve ebedi şan onlarındır.

Efendiler, canla değilse, malla, dille, kalple zulmü def'e çalışmak vazifesi bizlere, cephe gerisinde kalanlara düşüyor. Cephede mevzi tutmak şerefine nail olamayan bizler, hepimiz bu ikinci derecedeki vazifeleri hakkıyla yerine getirmeliyiz; bunu din, milliyet, hamiyet, ırz, namus ve haysiyet, hatta menfaat, şahsi menfaat bile emrediyor. Evet, bu mukaddes dini ve milli vazifeyi yerine getirmek, şahsi menfaatler bakımından bile farzdır.

Öyle değil mi, ey burada cephe gerisinde kalanlar ve cephenin kanla sıvalı insan göğüslerinden kurulmuş sağlam kalesi arkasında bağımsızlık ve refahla yaşayanlar! İsterseniz bir an için Resulullah'ın emrini unutunuz, dini ve milli kutsal vazifeleri unutunuz, sırf şahsi menfaatinizi, sırf kendinizi, tatlı canınızı, rahat yaşayışınızı düşününüz!

Soruyorum, ey tüccar efendi! Ankara'nın eski, kâgir kervan-saraylarından birinin çok korunaklı avlusu içinde, demir kapılı mağazada büyük ticaret eden zengin tüccar efendi! Elinde birkaç yüz vagon buğdayın, birkaç bin kantar tiftik ve yapağın var, âlâ! Bir müddettir bunları istediğin gibi satamadığın için biraz mustaripsin, yazık! Lakin, Balıkesir'deki, Bandırma'daki, Bursa'daki, Gördes'teki tüccar arkadaşlarının başlarına geleni işitip teselli bulmuyor musun? Allah'a şükür, senin buğdayını bedava alıp, Yunan Kralı Konstantin'in ordusuna ekmek pişirmediler; senin tiftiğine, yapağına bedava el koyup, düşman ordusu fertlerine elbiselik dokutturmadılar... Evinin yanı başındaki sevimli minareden beş vakitte ezan sesi dinleyerek ailenin içinde rahat rahat yiyor, içiyor, uyuyor, kalkıyorsun... Bilmem hangi Yunan generali aleyhine suikast tertip etmiş diye evini barkını dağıtıp, emlak ve mallarını gasp edip, kendini zindana atmadılar... İşte efendi, bu hayatını, bu refahını, sen ancak ve ancak İnönü'nde, Dumlupınar'da kanlarını, canlarını esirgemeyen din kardeşlerinin, o emsalsiz Mehmetçiklerin o nihayetsiz bahadırlıklarına borçlusun! Ey zengin tüccar efendi! Senin malını, canını, hanının taş duvarları değil, mağazanın koca demir kapı ve kilitleri de değil, asla değil, o Mehmetçiğin demir bedeni, çelik ruhu koruyor... Bunu iyi bil ve hiç hatırından çıkarma! Ey mebus efendi! Sen de bil ki, bugün bağımsız bir milletin hâkim kuvvetinden bir parçasını nefsinde temsil eden bir zat sıfatıyla Mebusan konağında hükümrân oluyorsan, bunu temin eden kanunlar, senin mürekkep

ve kaleminden ziyade, Mehmetçiğin kan ve süngüsüyle yazılmaktadır.

Ey vekil bey! Gündüz koca nezaret masasının önünde oturarak emre ve yasaklamaya muktedir isen, akşamları, emek ve hizmetinin verdiği hakka dayanarak besili tıknaz atların latif tırısıyla bağdaki köşküne gidip, akan suların ninni gibi çağılısını dinleyerek uykuya dalabiliyorsan, bütün o hizmet ve bu istirahat demlerinde bir an hatırlından çıkarma ki, varlığının temeli Mehmetçiklerin bedenidir...

Ey bu sözleri söyleyen! Sen de milli bağımsızlık ve fikri hürriyet zevkinin bahşettiği sarhoşlukla doğru-yanlış, fakat serbest nutuk söylerken, geçen gün çıktığın İstanbul'u bir hatırla! Unutma ki, bağımsızlık ve hürriyetin dayanağı, muharebedekilerin azmi, kahramanlığı, fedakârlığıdır. İnönü'nde kahramanlar seddi olmasa, sen burada Haçlı Seferlerinden, Doğu meselesinin safhalarından, istilacı Batılıların mezaliminden hiç bahsedebilir miydin?

İşte efendiler, kim olursak olalım, vekil, mebus, tacir, konfetransçı, hepimizin maddi ve manevi hayatımız, harp cephesine bağlıdır; can evimiz İnönü'dür. Bu halde o büyük vatan mihrabı önünde her şeyimizi kurban etmeliyiz; Peygamberin emrettiği vazifeleri tamamen yerine getirmeliyiz. Ben burada o vazifelerin yalnız bir türünden bahisle hayli uzun süren sözümü kesmek istiyorum: Efendiler, milletin en güzide, en aziz, en fedakâr evladı din ve vatan uğrunda cephede düşmanla çarpışanlar ise, bunların içinde en ileri gelenler de, o uğurda canlarını verenler, şehit olup Allah'a kavuşanlardır. Bunlar güzidelerin güzidesi, azizlerin azizi, fedakârların fedakârıdır. Bu halde vazifelerimizin de en birincisi işte bu şehitlerin, bizim hayat ve saadetimizi, hürriyet ve bağımsızlığımızı temin etmek için canlarını esirgemeyen muazzez şehitlerimizin çokluk çocuklarının hayatlarını temin etmek için malımızı esirgememektedir.

Can yerine mal! Hiç değilse bu kadarını yapmalıyız!.. Yapmalıyız ki muhterem şehitlerin ruhu, cennete doğru uçup giderken, müşfik eşini, sevgili çocuklarını düşünüp mustarip olmasın ve bizim kadir-bilmezliğimize, nankörlüğümüze lanet etmesin...

İşte efendiler, bu müsamere, bu önemli vazifemizi yerine getirmeye teşvik ve aracılık edecek Hilali Ahmer kadınlar şubesinin ilk müsameresidir. Bununla cephe gerisi vazifelerinden en insani, en ulvi bir vazifenin yerine getirilmesine başlanılmış oluyor. Lakin efendiler, bu hayırlı işte gerçek başarı hepimizin ciddi gayretine bağlıdır. Gayretimiz, fedakârlığımız, büyüklük ve önemini anlatmaya

uğraştığım vaziyetimizle orantılı olmalıdır. Onun için hepinize, burada bulunan ve bulunmayanlara, fakir ve zenginlere, fakat bil-hassa zenginlere hitap ediyorum: Cephedeki kardeşlerinizin insanüstü fedakârlıklarına müstahak olduğunuzu ispat ediniz: Sizin uğrunuzda ölenlerin kadınlarını, çocuklarını ölmekten ve eğitim ve öğretimsiz kalmaktan koruyacak kadar olsun mürüvvet gösteriniz!..

TARİHİ GÖRÜŞE DAİR*

Bizde eskiden tarih vakanüvislikten¹ ileriye gidememiştir desek pek mübalağa etmiş olmayız. İbni Haldun'un meşhur *Mukaddime*'sini okuyan bazı tarih meraklıları, vakayinamelerine² genel değerlendirmeler ilave ederek felsefi tarih çeşnisi vermek istemişlerse de, bu değerlendirmeler birbiriyle bağlantısız, şahsi düşünceler kabilindendir. Avrupa'nın 18. asırdan itibaren tarihe verdiği önemi öğrenmiş ve hele 19. asırda Niebuhr gibi, Ranke gibi Alman tarihçilerinin, Buckle gibi, Macaulay gibi İngiliz tarihçilerinin tarihi inceleme, eleştirme ve yazma usullerine ve bu usullerle yazılmış tarihi eserlerine vâkıf olmuş, nihayet idealist ve maddeci tarih teorilerini incelemiş bir Türk tarihçisi bulup göstermek, son zamanlarımızda bile kolay olmasa gerektir.

Tanzimat'tan beri Batı eserlerinden istifadeye başlamış olan tarihçilerimiz, çoğunlukla, tarih usulüyle meşgul olmamışlar, çok bilinen ve yayımlanmış bazı Fransızca tarihleri tercüme veya tatbik ile yetinmişlerdir. Abdurrahman Şeref Bey hocamız bu hususta bir dereceye kadar şerefli bir istisna teşkil eder.

Tarihin ve tarihçiliğin tarihi ve bu suretle olguları toplayarak, eleştirerek, tanzim ederek tarihi yazım usulleri ve tarihi görüş sistemleri iyice öğrenilmedikçe, bizde tarihçiliğin çevirmenlikten veya vakanüvislikten yükseğe çıkması ümit olunamaz.

* 27 Ocak 1925. *Türk Yurdu*, Şubat 1925, c.1, Sayı: 5, s.349-357. Ayrıca bkz. *Türk Yurdu*, Tutubay Yayınları, c.8, Ankara, 2001, s.174-177. (Y.N.)

1 Vakanüvislik: Zamanın hadiselerini kaydeden resmi devlet tarihçiliği. (Y.N.)

2 Vakayiname: Günlük vaka ve hadiselerin kayıtlı bulundukları eser. (Y.N.)

Ben bu kısa makaleimde tarihi usullere dair malumat vermek iddiasında değilim. Zaten bu iddiaya cesaret edecek malumatın bende mevcut olmadığına inananların birincisi kendimim. Yalnız bizdeki bazı hatalı görüşlerle, zamanımızda bir kavmin tarihi incelenirken, olguların belli başlı hangi ana hatları etrafında toplanabileceğine ve bir iki tarih teorisine dair bazı fikirleri beyan etmek istiyorum.

Şimdiye kadar her kavim dünya tarihini kendi tarihi içinden görmeye çalışmış, ikinci bir tabirle dünya vakalarını kendi tarihinin olgularına göre tasnif ve tanzim etmiş iken, Tanzimat'tan beri Türkçe genel tarihler hep Fransa tarihi içinden görülerek yazılmıştır. Bizim mekteplerimizde okutulan genel tarih kitaplarında bile dünya olguları, Fransız tarihinin olgularına göre tasnif ve tanzim olunmakta ve hatta değerlendirilmektedir!

Dünya tarihine, biz Fransız tarihçilerinin gözlüğüyle bakıyoruz. Dünya tarihini Fransız tarihçilerinin gözüyle görüyoruz: İşte bu, hatalı bir görüştür.

Bu hatalı görüş neticesi olarak, hâlâ Fransa'yı dünya vakalarının merkezi olarak görmekteyiz. Hele Avrupa kavimlerinin Doğu kavimleriyle, Müslümanlarla, Türklerle münasebetlerini öğrenirken görüş hatası artıyor ve bize zararlı bir mahiyet alıyor. Mesela tarih kitaplarımızda, gazete sayfalarımızda, devamlı "Doğu Meselesi"nden bahs olunur. Doğu için, bir Doğu Meselesi tasavvur olunabilir mi? Eğer olgulara Batı'dan bakılırsa, bir "Doğu Meselesi" mevcut olabilir; fakat olgulara bizim taraftan, Doğu'dan bakılırsa, bir "Doğu Meselesi" değil, bir "Batı Meselesi" vardır. Ve bu meselenin o suretle görülmesi ve incelenmesi icap eder.

Doğu'dan veya Batı'dan bakıldığına göre meselenin mahiyeti değişir ve değişiklik çözüm tarzına dair fikirlere tesir icra eder.

Bununla beraber itiraf etmeliyiz ki, yaklaşık iki yüz yıldan beri Avrupa ve Avrupa'nın yavrusu olan Amerika dünya tarihinde merkezi bir mevki işgal etmektedir. Anglosakson, Cermen ve Latin kavimleri bugün dünya tarihinin düzenleyicisidir. Tarihi olguların ortaya çıkışında, inisiyatif bu kavimlerin elindedir. Fakat bu büyük olgunun tespit ve kabulü, bütün dünya hadiselerine onların gözünden bakmayı lüzumlu kılmaz.

Bugün herhangi bir kavmin -bilhassa medeni denilenlerinin- tarihi incelenirken, onların iç ve dış vaziyetleri ve vakaları ayrı ayrı toplanılarak bahsedilmek geçerli ise de, tarihin iç ve dış unvanları altına toplanabilecek olguları birbirine karşılıklı olarak tesir

ettikleri için birbirlerinden tamamen ayrılamaz; birinin ihmali, diğerinin idrakine mâni olur.

Zamanımızda bir medeni kavmin iç tarihi inceleneceği zaman, o kavmin belli başlı faaliyetlerini birkaç nevi harekete indirgemek mümkündür. Mesela siyasi hareketler, milli hareketler, toplumsal hareketler, iktisadi hareketler. Bir kavmin sayılamayacak kadar çok ve karışık faaliyetleri böyle birkaç ana hattı etrafında toplanırsa, o kavmin hayatı, tarihi biraz daha kolaylıkla anlaşılmış olur.

19. asrın Avrupa'sında az fasılalarla birçok ihtilaller oldu. 18. asır sonunda başlayan Fransız ve ondan evvelki İngiliz ve Amerika ihtilallerinden itibaren bütün bu ihtilallerin gayesi aynı denilebilir: Zamanla tarihi bir surette kurulmuş devlet teşkilatını bazı yeni fikirlere göre değiştirmek, "istibdat" denilen idare tarzı yerine halk temsilcileriyle idare olunan bir yeni devlet şekli koymak, imtiyazlı ve imtiyazsız sınıflardan meydana gelen toplumu sınıf farkı kabul etmeyen "vatandaşlar" cemiyetine dönüştürmek, bazı fertlerin ve bazı milletlerin bazı haklardan mahrumiyetlerine son vererek, ferdi ve milli hürriyet ve eşitliği temin etmek. İşte 19. asır ihtilallerinin gayesi bunları elde etmektir; hiç değilse işin dış yüzü buydu...

Bu ihtilaller, siyasi hareketlerdendir.

19. asırda siyasi hareketlerin gayesini, genel ve kısa bir cümleyle "hürriyet ve eşitlik elde etmektir" diye ifade edebiliriz.

Hürriyet ve eşitliği elde etmek isteyenler ile buna mâni olmayı arzu edenler arasında devamlı mücadeleler olmuştur. Bu mücadeleler bazen müzmin, bazen hâd bir şekil alır. Hâd hali mevcut müesseselerin zorla değiştirilmesine teşebbüs mahiyetinde tecelli eder ki, o zaman hakikaten bir ihtilal (révolution) meydana gelmiş demektir. Mücadelenin müzmin şekli, kanuni vasıtalarla devamıdır. Bu takdirde değişim, inkılap, kanuna uygun olarak ortaya çıkar ve buna ıslahat (reform) namı verilir. 19. asırda İngiltere'nin siyasi hareketleri "ıslahat" tarzında, Fransa'nınki "ihtilal" şeklinde, Osmanlı Devleti'ninki ise her ikisinin karışımı halinde meydana gelmiştir. "Tanzimatı Hayriye"nin tatbiki ıslahattan, her iki Meşrutiyetin alınması ihtilallerden sayılır.

*
* *

Geniş manasıyla siyasi hareketlerden sayılmakla beraber özellik ve öneminden dolayı ayrı bir ana hattı mahiyetinde çizilebilecek milli hareketler de 19. asır tarihinin birçok vakalarını etrafına toplar. Milli hareketler, "millet" tabiri ettiğimiz camiaların -ki kültür birliği

ile birliğini kazanmıştır- varlığına, yaşamasına ve gelişmesine lüzumlu şartların vücuda gelmesini hedefliyordu.

Avrupa kavimlerinden bazıları parçalanmış, bazıları diğer kavimlere tabi ve mahkûm edilmiş bir halde, 19. asra dahil oldular. İşte bu parçalanmış ve mahkûm kavimler, o asrın içinde ve onu takip eden asrımızda toplanmaya, yabancıların hâkimiyetleri altından kurtulmaya ve bir devlet halinde birleşmeye uğraştılar, mâni olmak isteyenlerle mücadele ettiler. Bu mücadelelerin toplamı milli hareketlerdir.

19. asrın başlarında mevcudiyetleri unutulmuş, maneviyatça adeta ölmüş bazı kavimler vardı. Bunların yeniden dirilerek birbiri ardınca medeni hayata, tarih sahnesine girdikleri görüldü. Bu hadise de, milli hareketlerin bir parçasıdır.

*
* *

Sırf siyasi ve milli hareketlerden gayrı bir nevi hareketler daha vardır ki, 19. asrın ortalarına doğru çok önem kazanmıştır. Bu hareketleri, toplumsal hareketler genel adı altında zikredebiliriz.

Toplumsal hareketlerin gayesi, toplumların suni bileşimini, bünyesini değiştirmektir. Toplumsal hareketler, siyasi hareketler gibi yalnız devletin şeklini değiştirmeye çalışmakla, devleti temsil eden hükümet uzuvlarının halk ile münasebetlerini değiştirmeye uğraşmakla yetinmez; cemiyetin teşekkülünü, bileşimini, bünyesini yeniden şekillendirmek, cemiyeti yeni baştan tanzim etmek ister.

19. asrın hususiyetlerinden, ayırıcı vasıflarından birisi sosyalizmin bu asırda ortaya çıkmış olmasıdır. Gerçi sosyalizm, 19. asırda hiç yoktan var olmuş değildir. Evvelki asırlarda, ta eskiçağa kadar, bugünkü sosyalizme benzer fikir cereyanları ve bazı hareketler vardır. Lakin asıl bugünün sosyalistliğini doğuran sebepler ve şartlar 19. asırda ortaya çıktığından, sosyalizmin geniş bir dairede görülüp yayılması, sosyalizm tabirinin ortaya atılması geçen asrın hususiyetlerindendir. 20. asırda sosyalizmin gelişmesi devam etmektedir.

*
* *

Siyasi, milli, toplumsal hareketler namıyla topladığımız tarihi olgular, beşeri cemiyetlerde ferdi faaliyetlerin tamamı değildir. Bir yönden bunların anası sayılabilecek bir nevi faaliyetler daha vardır ki, bunları iktisadi hareketler diye yâd edebiliriz.

18. asırdan itibaren Avrupa'nın iktisadi müessesesi ve teşkilatı sahasında çok esaslı değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır ki,

buna bazı yazarlar "sanayi ihtilali" namını vermişlerdir. Bu sanayi ihtilali pek muhtemel ki siyasi ihtilallerin asıl etkenidir. Sanayi ihtilalinin mahiyeti, buhar kuvvetinin sanayiye tatbikiyle orta ve büyük sanayinin ortaya çıkması ve bu suretle bugün "kapitalizm" denilen iktisadi idare tarzının kurulmasıdır. Sanayi ihtilali devamlı olarak gelişmiş ve gelişmektedir. Bu gelişmenin tezahürleri bir taraftan sermayenin, diğer taraftan geçen asır ve zamanların işçisinden farklı bir nevi amelenin artmasıdır. Yersiz yurtsuz, sıhhatinden gayrı sermayesi, elinden gayrı aleti olmayan bu nevi ameleler, hususi tabiriyle "proleterler", köy ahalisinin şehirlere toplanması, küçük sanayinin büyük sanayi tarafından yutulması ve el işi yerine fabrika imalatının geçmesi yüzünden arttı ve artıyor.

Sanayi ihtilali, iktisadi hareketlerdendir.

Siyasi, milli, toplumsal ve iktisadi hareketler, tarihi fiillerin hemen hepsini ihtiva eder. Fakat fiiller tarihi olguların toplamı demek değildir. Fiiller, tarih cereyanının, diğer tabirle tarihi sürecin (processus historique) yalnız bir yönünü teşkil eder. Buna fiili tarih (histoire pragmatique) denilmektedir.

Tarihi sürecin ikinci bir yönü daha vardır ki, bunun olguları fiillerden ziyade müesseselerdir. Geçim tarzları, din, ahlak, hukuk anlayışları, ilmi ve estetik tecelliler ve bunlara dayalı teşkilat fertlerin fiilleri olmaktan ziyade hayatın şekilleridir. Tarihi sürecin bu yönüne, medeniyet tarihi (histoire de la civilisation) diğer tabirle kültür tarihi (kulturgeschichte) namı verilmektedir.

Fiiller değişken olduğu gibi müesseseler de sabit değildir. Bunlar da dönüşür ve bu suretle müesseseler, tarihi cereyanın içinde değişerek yürür gider.

Medeniyet veya kültürü iki büyük kısma ayırmışlardır: Maddi medeniyet, manevi medeniyet.

Yalnız maddi medeniyet değil, manevi medeniyet sahasında da değişimler devamlıdır. Dinler, felsefe, ilimler, ahlak, edebiyat, güzel sanatlar değişim veya gelişmeye tabidir. Manevi medeniyette en yakın tesir, insanın fikir faaliyetidir. İhtimal insanın fikir faaliyetine tesir eden etkenler, fikirden ziyade madde sahasında aranılmalıdır; "manevi kültür, maddi kültürden doğar" diyenler gittikçe çoğalıyor.

Fakat şu da inkâr olunamaz ki, insanın fikir faaliyeti, insan faaliyetinin diğer vadilerdeki tecellilerine tesir eder.

Bazı düşünürler, fikrin değişimini tarihin değişiminde yegâne etken zannetmişlerdir. Alman filozofu Hegel "bütün insanlık tarihi, fikrin kendiliğinden gelişmesi sürecinden ibarettir" iddiasındaydı.

Hegel'e göre fikir, yani kâinatın ruhu devamlı gelişmektedir. Bu gelişmenin bir tecellisi de tarihtir. Bu gelişmenin nihayetinde fikir kendi mahiyetini de keşfedecektir. İnsan fikri gelişirken dış, maddi olgular da ona tabi olarak gelişiyor. Fikir kendi mahiyetini keşfettiği zaman, kâinatın bütün vakaları anlaşılmış olacaktır.

Hegel, metafizikle meşgul filozoflardan biri; lakin metafiziği tamamen inkâr eden olguculuk (pozitivizm) felsefesinin kurucusu olan "Auguste Comte" da tarihi hemen Hegel gibi anlamaktadır. Comte'a göre cemiyetlerin bütün müesseselerinde temel, fikirdir. Tarihi değişimlerin esas kanunu, aklımızın gelişmesi kanunundan ibarettir. Yani aklımızın gelişmesinde bulabildiğimiz kanun ne ise, tarihi olguların gelişmesinde de hâkim ve düzenleyici olan kanun, ondan başka bir şey değildir; tarih, ruhiyat (psikoloji) demektir.

Hegel ve Comte'un fikirlerinden çıkarılan tarih teorisine, idealist tarih kuramı (conception idéaliste de l'histoire) yahut tarihsel idealizm (idéalisme historique) denilir. Ve bizim mekteplerimizde okutulan, kitaplarımızda yazılan tarih budur. Bu tarih, fikri fiilin önüne koyar; fikri fiile tesir eden ve onun etkeni, fiili fikrin eser ve neticesi olarak gösterir. Mesela Fransa İhtilali, Voltaire'lerin, Montesquieu'lerin, Rousseau'ların, ansiklopedistlerin fikirlerinden ve o fikirleri yaymış olan yazılarından çıkmıştır gibi öğretilir. Mesela Osmanlı Meşrutiyet İnkılabı, meşrutiyetin lüzum ve faydasına kâni Genç Türklerin yayınları ile Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun meşrutiyetle mümkün olabileceğine fikren inanmış devlet adamlarının mesaisinden doğmuştur gibi gösterilir. Mesela milli ihtilaller, milliyet fikrinin ve o fikri söz ve yazılarıyla yaymış olan tarihçi, hukukşinas, şair ve ediplerin keşiflerinin ve yayınlarının semereleridir gibi telkin olunur...

19. asrın ortalarında tarihsel idealizmin tamamen tersi olan bir tarih teorisi meydana çıktı: "Hegel"in talebelerinden iktisatçı ve filozof Karl Marx iddia etti ki, her bir tarihi devrede meydana gelen olguların sebeplerini o devrin ideolojisinde değil, iktisadında, yani maddi süreçlerinde aramak lazımdır. Diğer tabirle tarihi olguların esas etkenleri insanların fikrinde değil, onların hayatlarını temine hizmet eden münasebetlerindedir. Her cemiyetin gerçek temeli iktisadiyatıdır. Cemiyetin görülen diğer tecellilerinin hepsi o temel üzerine kurulmuş katlardır. "İdeoloji" de o katlardan birisidir. Demek Marx'ın teorisi Hegel'in teorisini tamamen altüst ediyor: Etkileyeni etkilenen, etkileneni etkileyen; sebebi netice, neticeyi sebep olarak kabul ediyor. Bu teoriye maddeci tarih kuramı

(conception matérialiste de l'histoire), tarihsel maddecilik (matérialisme historique) ve iktisadi maddecilik (matérialisme économique) namları verilir. 19. asrın sonlarına doğru bu teori çok yayılmış ve kendine çok taraftar bulmuştur.³ Bu teoriye göre tarihi dönüşümlerin temeli cemiyetlerin iktisadi hayatlarındaki değişimlerdir.

Demek oluyor ki, son asırda tarihe bilhassa iki aksi noktadan bakılmıştır. Tarihi olguları silsilesiz tespit etmekle yetinen vakanüvisler değil, asıl tarihçiler tarihi süreci iki türlü anlamaya çalışmışlardır ki, bunlardan birisi tarihin akli (entelektüel), fikri (ideolojik) anlaşılışı, diğeri iktisadi (ekonomik), maddi (materyalist) anlaşılışıdır.

Bu iki anlayış tarzı hâlâ birer teori mahiyetindedir. Her iki teorianın taraftarları teorilerini olgulardan çıkarmışlardır. Fakat dünyanın bütün olgularını bu teorilerin çerçeveleri içine sıkıştırmayı ve sığdırmayı başaramışlardır midir? Yani fikri veya iktisadi değişimleri çıkış noktası kabul edip, diğer olguların tümünü onlardan tümdengelim (déduction) yoluyla çıkarmayı başarmışlar mıdır? Hayır! Tarih geometri değildir; hatta kimya bile değildir... Eğer tarih böyle bir ilmi dereceye ulaşmış olsaydı, birçok ayrılık ve münakaşalara mahal kalmazdı; toplumbilim, hatta siyaset bilimi sınırlı ve belli manasıyla ilim mertebesine yükselmiş olurdu. Bununla beraber tarihle uğraşanlar katında tarihi sürecin ilmi olarak izahının tarihsel maddecilikle daha kolay olduğuna dair kanaat gittikçe artmaktadır.

3 İstanbul'un Amerikan kolejlerinde bugün okutulan tarih kitaplarının tarihsel maddecilik teorisine göre yazılmış olduğunu gördüm.

MİLLİYETÇİLİK, HALKÇILIK*

Son 100-150 yıllık dünya tarihinde en göze çarpan gelişme sürecinin umdeleri milliyetçilik ve halkçılıktır. Çağdaş milliyetçilik ve halkçılık cereyanı Batı'dan başlayarak Doğu'yu, hatta Uzakdoğu'yu kapladı. İslami Doğu memleketleri bugün en ziyade milliyetçilik ve halkçılık ateşiyle kaynıyor. Derin kaynakları iktisadi olan bu iki kuvvetli fikir cereyanı siyasi bir gayeye varır ki, o da bir milletin, bir halkın mümkünse tamamının, değilse büyük çoğunluğunun kendi mukadderatına bizzat hâkim olmasıdır; milliyetçilik ve halkçılığın asli hedefi kayıtsız ve şartsız milli hâkimiyettir.

Milli hâkimiyetine tamamen sahip olan bir kavim diğer milletlere karşı tamamen hür ve bağımsız olduğu gibi, kendi içinden ayrılan fertlerin veya sınıfların da mahkûmu olmaz. Bu mertebeye ulaşan bir millet yalın adaleti hayatta tecelli ettirmiş demektir. Milli hâkimiyet umdesine muhalefet, Allah'ın yeryüzünde görmek istediği¹ adalete karşı gelmek, ilahi iradeye isyan etmek demek olur.

Tabii kanunlara uygun hareket edilmedikçe nasıl tabii kuvvetlerden istifade edilemezse, tarihin tabii cereyanlarının tersine hareket edilmekle de hüsrandan başka netice alınamaz. Milliyetçilik ve halkçılık aleyhinde bulunanların nihayet mağlup ve kahrolacaklarına bir an tereddüt edilmemelidir. Şu kadar ki,² adalete ve tarihi

* 19 Nisan 1339 [1923] tarihli *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinde yayımlanmıştır. [*Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.137-140. - Y.N.]

1 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "tahakkukunu görmek istediği" şeklinde. (Y.N.)

2 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "Ancak" şeklinde. (Y.N.)

mukadderata ters olan irticai faaliyetler, tezahür ettikleri milletler dahilinde buhran ve karışıklık devrelerinin uzamasına ve bu şekilde o milletlerin zayıflamasına sebep olabilirler...

Beş-on seneden beri Batı ve Doğu kavimlerinin milli hâkimiyet zirvesine bir an evvel ulaşmak için adeta koşuştukları görülmektedir. Batı milletlerinin çoğu artık ferdi saltanatın şekli varlığından bile kurtuldular. Uzakdoğu'da on binlerce senelik ferdi saltanat yıkıldı. Bir zamanlar "ibn-ül sema"³ diye kendilerine tapılan Bogdihan'lar artık Çin milletinin mukadderatında tesirli değildirler.

Binlerce senelik İran ferdi saltanatının son temsilcisi⁴ pek yakında uçup gidecek bir gölge gibi şurada burada dolaşiyor. Hint'in, Mısır ve Arabistan'ın ferdi hâkimleri,⁵ yabancı milletlerin tasallutunu temin için sürdürülen veya tayin olunan ücretli koruculardan başka bir mahiyette midir? Osmanlı ülkesindeki ferdi saltanat da yabancılar tarafından aynı maksatla muhafaza olunmak istenmişti; belki hâlâ isteniliyor...

Lakin Türklerin milliyetçilik ve halkçılık yolunda hayli ilerlemiş bulunmaları, yabancı emellerinin gerçekleşmesine engel oldu; ferdi saltanatı dayanağı olan düşman kuvvetleriyle beraber Türk yurdundan def etti. Artık milli Türkiye Devleti'nde ne düşman ordularının mezalimi ne de ferdi saltanatın tahakkümü var. Türkiye halkı mukadderatını kendi eline alarak idare etmektedir. Bu idare tarzının semereleri ile ferdi saltanat işlerinin neticelerini mukayeseye ihtiyaç var mıdır? Ferdi saltanat, Osmanlı saltanatının yalnız bağımsızlığını değil, varlığını imha etti. Milli hâkimiyet ise yeni baştan bir devlet yarattı!

Bin üç yüz şu kadar sene evvel anarşi ve açlıktan çıkmeye mahkûm gibi görünen aşiret ve kabileler rahmani bir telkinle kurtuluş ve refaha sevk olundukları zaman, hatta tuttukları doğru yolun manevi ve maddi faydalarını cüzi vicdan ve izanı olanlarca görmeye kâfi bir müddet geçtikten sonra bile tereddüitten, hatta eleştiriden tamamen vazgeçmediler. Her düşüneni hayretlere düşüren bu olgu, alışkanlığın gözlem ve muhakeme ile çarpışmasını gösterir. Fakat alışkanlık ne kadar kuvvetli olursa olsun, galebe gözlem ve muhakemeye dayanan yenileşmenindir. İrticalar çoğunlukla yenileşmenin

3 İbn-ül sema: Göğün oğlu. (Y.N.)

4 Ahmed Şah Kaçar. (Y.N.)

5 Makalenin yayımlandığı 1923 yılında Hindistan'ın başında Genel Vali Rufus Isaacs (1st Marquess of Reading), Mısır'da Kral I. Fuad, Arabistan'da Abdülaziz el-Suud bulunmaktaydı. (Y.N.)

sağlamlaştırılması faaliyetini davet eder. Aksi takdirde organizma yok olmaya mahkûm demektir.

Türkler tarihçe malum kavimlerin en ziyade hayatiyete sahip olanlarındandır. Türklerin tarihi seyrânları önemsiz düşüşlerle daima yükselen bir eğri çizer. 14. asrın ilk çeyreğinden sonra Türk tarihinin eğrisi serbest bir hamleyle yükselmeye başladı. Şimdi bu yükseliş pek barizdir. Hiç şüphe etmiyoruz ki bugünlerde tecelli edecek milli irade kavisin daha katıyetle yukarı kıvrıldığını gösterecektir; zira bugünün ilerleme ve yenileşmesinde sağlam temel olan milliyetçilik ve halkçılık umdelerine açıktan itiraza cesaret edenler görünmüyor.

UMDELERİMİZE DAİR*

Karaosmanoğlu Yakup Kadri Bey'e

Efendiler,

Geçenlerde çok zarif yazarlarımızdan birisi çok meşhur gündeliklerden birisinde Mösyö de La Palice'in hakikatlerinden¹ sütun sütun bahsetmişti.² de La Palice hakikatleri bu kadar yazıya değer mi dersiniz? Ben de mizahçı eleştirmenin fikrindeyim: Değer. O kadar değer ki, bugün huzurunuzda asıl mevzuuma, umdelerimize dair görüşlerime girmeden evvel, size, yani İstanbul'un aydın tabakasından Darülfünun salonunda toplanmış değerli zevata o tür hakikatlerden bahse cüret ediyorum.

* Bu söyleşi 11 Mayıs 1339'da [1923] İstanbul Darülfünununu konferans salonunda yapılmıştır. [*Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.169-193. - Y.N.]

- 1 de La Palice hakikati (Fr. vérité de La Palice): Herkesin bildiği gerçek, aksiyom. Jacques de La Palice (ya da de La Palisse) adlı bir Fransız mareşal 24 Şubat 1525 yılında İtalyanlarla yapılan Pavia Muharebesi'nde ölür ve askerleri tarafından anısına bir şarkı yazılır. Şarkıda yer alan "s'il n'était pas mort, il ferait encore envie" dizesindeki "envie" sözcüğü "en vie" şeklinde algılanınca cümle "Ölmeseydi eğer, hâlâ yaşıyor olacaktı" anlamını alır. Bu tip gerçekliklere Fransızca ve İngilizcede "de La Palice gerçekliği" denilmektedir. (Y.N.)
- 2 Söz konusu yazar 11-28 Nisan 1923 tarihleri arasında gündelik *Vakit* gazetesinde seçimler hakkında bir dizi yazı yazan Ahmet Rasim olmalı. Bkz. Ahmet Rasim, "Muamma-yı İntihab", *Vakit*, 11 Nisan 1923, No: 1916, s.2; "Mana-yı İntihab", *Vakit*, 12 Nisan 1923, No: 1917, s.2; "Dava-yı İntihab", *Vakit*, 13 Nisan 1923, No: 1918, s.2; "Sevda-yı İntihab", *Vakit*, 14 Nisan 1923, No: 1919, s.2; "Gavga-yı İntihab", *Vakit*, 15 Nisan 1923, No: 1920, s.2; "Rüya-yı İntihab", *Vakit*, 19 Nisan 1923, No: 1924, s.2; "Hülya-yı İntihab", *Vakit*, 28 Nisan 1923, No: 1932, s.3. (Y.N.)

Evet, muhterem efendiler,

Herkesin bildiği, doğruluğuna kimsenin şüphe etmediği, bilinen tabiriyle gün gibi aşikâr bazı hakikatler vardır ki bütün bu açıklığına, aydınlığına rağmen bazı kimselerin dimağında hâlâ karanlık tereddüt labirentlerinden kurtulup çıkamadığına, hele fikir vadi-sinden fiiliyat sahasına geçerken hayli engeller atlamak mecburiyetinde kaldığına hemen her gün şahit oluyoruz!

Mesela kavimler, milletler, bazı memleketlerde asırlardan beri ardı arası kesilmeksizin, bazılarında ufak tefek fasılalarla seçimler yapar dururlar. Biraz abartarak denilebilir ki mebus seçmek yemek yemek, su içmek gibi bir şey. Öyle iken seçimlerde tutulan yollar ile seçimlerin gayesi karşılaştırılacak olursa, de La Palice hakikatlerinden ne kadar uzaklaşmış olduğu derhal gözümüze çarpar. Çok eski zamanlara gitmeye gerek yok; kendi yaşadığımız, hatta birinci seçmen, ikinci seçmen, mebus adayı olduğumuz zamanları biraz hatıra getirirsek davamızı ispata kâfi fiili deliller bulabiliriz. Günün birinde Osmanlı İmparatorluğu halkına dediler ki saltanatın idare usulü değişti; bağımsız veya despotik saltanat yerine artık meşruti saltanat geçti... Millet, vatandaşlar kendi içinde temsilciler, yol göstericiler seçecek, onlar da memleketi nasıl idare etmek milletin menfaatlerine, arzu ve emeline uygun ise onun gösterir kanunlar düzenleyecekler, yönler tayin edecekler... ve icrayla mükellef olanları denetleyecekler...

İlk seçimde, halkın oyunu almak isteyenler pek açık olmayan birkaç fikir, programımsı -kongremsi gibi!..- bir şey ortaya koydular. Fakat bu fikirleri halka, yani oyu verecek olanlara hakikaten izah ettiler mi? İzah etmek istediler mi? Halk bu muhtelif fikirleri, programımsı şeyleri anlayıp kavradı mı? Birbiriyle karşılaştırıp, mukayese edip ona göre hüküm verebildi mi? Cevaba lüzum var mı efendiler?..

Lakin ne olursa olsun, ilk seçimde yine şöyle böyle bazı fikirler vardı. Ya sonraları?.. O az çok açık fikirler de ortalıktan uçtu gitti... O programımsı yazılar da meydandan kalktı... Seçimlerde çoğunlukla en çok oy alan fırkanın görüşü, gayesi, emelleri, fikirleri... gitgide adeta bir sır oldu. Bununla beraber ikide bir de seçimler yapılıyor, Meclisi Mebusan yenileniyordu. O halde seçimler neye göre ve nasıl yapılıyordu? Seçimler mi efendiler, seçimler,³ halka

3 *Siyaset ve İktisat*... 'ta burada "seçimler" sözcüğünün aslı olan "intihabat" (ya da "intihablar") yerine "müntehibler" (seçmenler) yazılıdır. Doğrusu "intihabat" (seçimler) olmalı. (Y.N.)

ilan olunmuş sarıh, açık bir fikir veya programa göre yapılmıyordu; o programın maddelerini kabul ile halka izah eden, halka kabul ettiren fırka veya şahıslar seçilmiyordu. Birtakım bağlarla birbirine eklenmiş, bazı şahsi veya genel münasebetlerle dışlı çarkları birbirine geçmiş kuvvetli, büyük ve karışık bir seçim makinesi vardı ki o mebusları yapıp yapıp ortaya atıyordu. Makine mamulü mebuslar bazen o kadar beklenilmedik zevattan oluyordu ki, bu nevzatları⁴ karşısında bizzat birinci ve ikinci seçmenler bile ördek yavrusu çıkaran tavuk kadar şaşakalıyorlardı!..

Halbuki meşruti saltanat bazı kayıtlar ve sınırlamalarla güya bir nevi halkçılık, bir nevi demokrasiydi; halk, bilerek, görerek, anlayarak, -çağdaş tabiri kullanırsak- şuurlu bir şekilde fikirlerini, maksatlarını, emellerini, gayelerini temsil eden yol göstericiler seçmiş varsayılıyordu! Varsayımlar böyleydi; gerçekliğe gelince, bazı mebusların kendileri bile gayelerinden habersiz, haberli olanların da bir haylisi kararsız ve değışkendi. Az çok şuurlu seçmenlerin belli programlarla kanaatli adaylar seçmemesi İstanbul Mebusan'ının devamlı dalgalanmasına yol açıyordu.

Efendiler, de La Palice hakikatlerine göre, mebus adayları gelinlik kız gibidir: Adaylığını koymakla görücüye çıkmış olur; o kendini seçmenlere fikriyle, karakteriyle, bilgisiyle, faaliyet kabiliyetiyle beğendirmeye çalışır; seçmenler de ayrıca incelemelerde bulunurlar; sözüne güvenilir adamlardan, müesseselerden sağlık alırlar.⁵ Geçen seçim devrelerinin hemen hepsinde İstanbul'da bulundum. Hiçbir mebus adayının enikonu görücüye çıktığını hatırlamıyorum!..

Her neyse, efendiler, devir değışti. Bundan 14-15 sene evvel bağımsız saltanat meşruti saltanata dönüşmüştü; şimdi artık Osmanlı saltanatı tarihe intikal etti. Bugün fiilen ve hukuken ancak Türkiye Devleti vardır. Türkiye Devleti'nde hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir; millet, halk, mukadderatını bizzat ve fiilen yönetir. Demek ki Türkiye Devleti kayıtsız şartsız bir halkçılık, bir demokrasidir. Halk, millet, sık sık toplanarak, kendi mukadderatını, memleketin mukadderatını yönetmek için vekil edeceği adamları seçer. Ve seçmeden evvel memleketi ne yolda idare edeceklerine dair fikirlerini öğrenir, mukayese eder ve ona göre seçer.

Bunun mutlaka böyle olması gerektiğine inanan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, maksatlarını, fikirlerini azami

4 Nevzat: Yeni doğan çocuk. Burada "yeni mebusları" anlamında. (Y.N.)

5 Sağlık almak: Haber veya tavsiye almak. (Y.N.)

derecede yaymaya çalışıyor. Eskiden olduğu gibi yalnız teşkilat kuvvetiyle değil, asıl fikre çekmek suretiyle seçimlere katılıyor. Büyük Millet Meclisi'nce yeniden seçim kararı verilir verilmez Müdafaai Hukuk Cemiyeti derhal programının ana hatlarını 9 umdede toplayarak yayımladı.⁶ Gazeteler her gün bu umdeleri yazıyorlar, açıklıyorlar, yorumluyorlar, ayrıca risalelerle de izahına çalışıyorlar. Taraf taraf Müdafaai Hukuk'un mensupları -mebus adayı olsun veya olmasın- bu umdeleri halka, şehirlilere, köylülere, her sınıf ahaliye anlayacakları dille anlatmaya uğraşıyorlar. Türkiye'nin her tarafında, camilerde, konferans salonlarında, kahvelerde, meydanlarda umdeleri açıklayıp anlatmakla meşgul gayretli arkadaşlarımız var. Demek Müdafaai Hukuk milletin anlayarak oy vermesi esasını yalnız teoride kabul etmekle kalmamıştır, bugünkü seçim devresinde tatbikatını da icra ediyor; demek Müdafaai Hukuk teşkilatla beraber, açık, aşikâr, sarîh ve kati fikir ve umdelere (yani programın ana hatlarına) dayalı bir seçimde kazanmak için meydana atılmıştır.

Müdafaai Hukuk'tan başka bugün belli bir fikirle, malum bir programla ortaya çıkan diğer bir fırka, bir cemiyet, bir grup var mı? Şurada burada diğer siyasi zümrelerden, toplanışlardan bahsedildiğini işitiyoruz. Fakat bunların programları yahut program özetleri, esas fikirleri niçin ortaya çıkmıyor? Niçin açıkta, açık ve net söylemiyorlar? Niçin yarım sesle, biraz kapalı yerlerde, isimlerini gizleyerek konuşmayı tercih ediyorlar?

Efendiler, açığa çıkarılamayan fikirler, çoğunlukla açığa çıkarılması utanç verici olan yahut hiçbir şekilde açıktan müdafaası mümkün olamayacak kadar köhne, perişan ve cılız bulunan fikirlerdir. Sağlam, dinç, güzel fikirler aydınlıktan kaçmaz. Bilirsiniz ki çoklukla ihtiyarlamış, yüzleri buruşmuş, güzelliği maziye intikal etmiş kadınlar güneşten, elektrik aydınlığından çekinerek, gurup zamanlarını, kuytu köşeleri, karanlık kandilleri, yanar söner mumları tercih ederler...

Efendiler, çok ayıp olduğunu bile bile, bir dakikacık kendimden bahsedeceğim. İki temel fikir vardır ki onların doğruluğuna ta gençliğimden beri inanıyor ve güveniyordum; ve elimden geldiği kadar da o iki fikrin hizmetçisi olmaya çalıştım. Bu iki fikirden birisi milliyetçilik (nationalisme), diğeri halkçılıktır (démocratisme). Şimdiye kadar Türkiye'de kurulup teşkilatlanmış siyasi toplanışların

6 Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "9 Umde" olarak bilinen 8 Nisan 1923 tarihli seçim hakkında beyannamesinin tamamı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.15, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.278-280. (Y.N.)

hiçbirisinde bu iki temel fikri açıklık ve netlikle, saflık ve kesinlikle bulamadım. Aramadım değil... Çölde su arayan bir yolcu gibi şiddetli arzulara aradım. Hatta buldum zannıyla bir toplanışın kapısına kadar geldim, lakin orada da yoktu... Ve içeri girmedim.

Nihayet yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşu esaslarında, yeni Türkiye Devleti doğarken milleti kendinde cisimlendiren kahramanın ulvi ve kati sözlerinde, diğer bir tabirle Türk milletinin hür ve bağımsız varlığını ilan eden gür ve yüksek sesinde aradığımı buldum. Büyük Millet Meclisi Reisi'nin tarihi nutuklarını hatırlayınız. Gazi Başkumandan'ın Akdeniz'e doğru bir kasırga şiddetiyle ilerleyen muzaffer ordusu içinde, Türk bayrağını semalara kadar yükselterek yürürken yazdığı beyannameleri hatırlayınız... Bunlarda en derin, en esaslı, en açık ve en kesin bir şekilde milliyetçilik ve halkçılığı bulursunuz. Gazi Reis'imizin, efendimiz ve velinimetimiz köylü önünde hürmetkâr vaziyeti takınmak tavsiyesi, Batı Türkleri tarihinde en yüksek bir mevkiden, Millet Meclisi kürsüsünden ilk defa söylenen bir sözdü ve halkçılığın en açık bir ifadesiydi.⁷ Gazi Başkumandan'ımızın Dumlupınar, Uşak zaferleri zamanında Türk ordusunu, Türk milletini yücelterek yazdığı beyannameler ise milliyetçiliğin en ulvi ve en açık ifadeleriydi...⁸ Halk Fırkası'nın, yani milliyetçi ve halkçı bir siyasi fırkanın başı ve ruhu olacak zat, asrımızın ihtiyacından doğan iki en önemli umdeyi, Türk milletinin en buhranlı ve en şerefli bir zamanında, bütün dünyanın nazarı dikkati milletimizin mucizelerine hayretle odaklandığı bir zamanda, bütün dünya halkının işiteceği bir mevkiden, gür ve kati bir sesle haykırmıştı. Vakalar, cenk meydanında ve siyaset meclisinde olup geçen vakalar, bu sözlerin yalnız söz değil, fiil de olduğunu gösteriyor ve ispat ediyordu.

Efendiler, biliyorsunuz ki Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu, Halk Fırkası'na intikal edecektir. Halk Fırkası'nın yalnız ismi bile milliyetçi ve halkçı bir fırka olduğunu ifade etmektedir. Senelerden beri aradığım kaynağı nihayet işte bu Halk Fırkası'nda bulmuştum. Sekiz-on yıldır *Türk Yurdu*'nu çıkaran, *Halka Doğru* fikir ve dergisini yayıp yayımlayan bir adamın yeri elbette bu fırka olacaktı.

7 Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Mart 1922 tarihli "Meclis'in Üçüncü Yılımı Açış Konuşması" için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.12, Kaynak Yayınları, İstanbul, Aralık 2003, s.276-294; "Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür" sözleri için bkz. s.279. (Y.N.)

8 Mustafa Kemal Paşa'nın Dumlupınar Zaferi üzerine 1 Eylül 1922 tarihli millete ve orduya beyannameleri için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.13, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 2004, s.232, 234. (Y.N.)

Fırkamızın seçim hazırlıkları çağdaş ve medeni kavimler arasında yapıldığı için belli fikirleri, umdeleri açıklayarak aydınlatma ve ikna yoluyla, tam bir bağımsızlık ve hürriyet içinde yapılmaktadır. Bu tarzda seçimlere hiç olmazsa yazı ve sözle karışmayı güvendiğim fikre küçük bir hizmet saydıktan başka zevkli, neşeli bir meşguliyet de buldum ve hemen karıştım. Doğruluğuna inandığım fikirler üzerine açıktan açığa münakaşayı severim. Bu yolda münakaşalar, vaktini hocalıkta geçiren bir adam için cidden zevkli bir iştir.

Efendiler, çok sevinerek görüyorum ki Halk Fırkası'nın asker tabiatlı ileri gelenleri mert, açık, samimi adamlardır. Seçimler işine de Anadolu'nun sarı renkli, ormansız steplerinde göz kamaştıran aydın güneş altında manevra yapan bir Türk ordusu gibi mertçe girişmişlerdir. Ve öylece galip ve muzaffer çıkacaklardır...

Şimdi efendiler, müsaadenizle Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun 9 Umde'siyle sulh hakkındaki görüşüne dair bazı açıklamalarda bulunayım. Fakat buna başlamadan, çok iftihar ettiğim bir husus ile af dilemeye mecburiyet duyduğum bir yön hakkında da iki söz söylemeliyim. Hür ve bağımsız, milliyetçi ve halkçı Türkiye Devleti'nin ilk seçim devresinde, Türkiye'nin dimağını teşkil eden milli Türk Darülfünunu'nun bir salonunda, milletimizin aydın zevatı ve bilhassa milletin gelecekteki mukadderatını dimağlarında taşıyan aydın gençlik huzurunda söz söylemek, benim için bütün hayatımda iftihar edeceğim bir mazhariyettir. Fakat her şerefli iş gibi bunun da mesuliyet yükü var. Darülfünun avlusunda, bir kısmını Darülfünun gençliğinin oluşturduğu hazırun önünde tarihle, hukukla, siyasetle alakalı söz söylemenin ne kadar güç olduğunu biliyorum. Çok sıkı olarak, korkarak konuşacağım. Belki sözlerimde noksanlar, hatalar olacaktır; şimdiden, senelerce daha pratiğe dönük işlerde bulunmaktığımdan dolayı fikir sahasından biraz uzakta kalmış olduğumu hatırlınıza getirerek affetmenizi ve mazur görmenizi rica ederim.

Unutmamışsınızdır ki efendiler, bir müddet önce, Büyük Millet Meclisi, Hariciye Vekili'nin milletin oylarının yenilenmesinin sulh meselesini iyi etkileyeceği fikrine katılarak seçimlere başlanmasını oybirliğiyle emretmişti. Dolayısıyla bu seçimlerin platformu sulh meselesi sayılabilir. Müdafaa-i Hukuk Grubu sulh hakkındaki görüşünü programının sonunda tam bir açıklıkla beyan etmiştir. Müsaadenizle okuyorum:

"Mali, iktisadi, idari bağımsızlığımızı mutlaka temin etmek şartıyla sulhün iadesine çalışmaktır. Bu şartları temin etmeyen sulh antlaşması kabul olunamaz. "

Bu umdenin ikinci cümlesi açıklama gerektirmez. Birinci cümlesine gelince, bunun izahını Birinci ve İkinci Lozan Konferanslarında delegelerimizin beyanatı oluşturur. Bu beyanatın özü şudur: Yeni Türkiye Devleti de diğer herhangi bir Avrupa devleti gibi, mesela Fransa, Hollanda, İspanya vs. gibi devletlerarası kararlaştırılmış hükümler ve şartlar dairesinde tam bağımsızlığa sahip bir devlet olarak yaşamak istiyor vesselam. Seçimlerde Müdafaai Hukuk Cemiyeti adaylarına oy verenler sulh hakkında Cemiyet'in bu görüşüne katılmış olacaklardır. Eğer bu tarzda bir sulhü istemeyen, diğer şartlar dairesinde sulh yapmak arzu edenler varsa, onların da görüşlerini ilan ve izah etmeleri gerekir. Halbuki bugüne kadar bu hususta diğer bir görüş meydana çıkmamıştır. Hatta bazı dahili meselelerde muhalefet eder gibi görünen zevat bile sulh hakkında iki görüş olamayacağını söylemekte ve sulhün mutlaka bağımsızlığımızı temin eden bir şekilde olmasını talep etmektedirler. Demek harice karşı bir tek cephe vardır ki onun ruhunu ifade eden düstur Müdafaai Hukuk Grubu'nun "sulh hakkındaki görüşümüz" maddesinden ibarettir.

Program özetimizdeki 9 Umde'yi belli başlı iki kısma ayırarak sınıflamak mümkündür. Bunlardan bir kısmı açıklamaya ihtiyaç göstermeyecek derecede açık ve sarih olanlardır; okununca ifade ettiği mana derhal anlaşılır; ve bu umdeler, haklarında münakaşa ve muhakemeye gerek kalmayacak mertebede bütün milletin arzu ve emellerine uygundur. Üçüncü tamamen, dördüncü ve beşinci kısmen, altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu umdeler tamamen bu kısımdandırlar. Zannetmiyorum ki Türkiye ahalisinden bir fert "Memlekette emniyet ve asayişin katiyetle muhafazasının en önemli bir vazife olduğuna" karşı olabilsin; yahut "Memleket savunması ve milletin bağımsızlığı uğrunda malul kalan askeriye mensupları ve millet efradı ve yetimlerin zaruret ve sefaletlerine meydan bırakmayacak tedbirler alınmasında" tereddüt etsin; yahut "Memleket aydınlarından ve muhtelif mesleklerin uzmanlarından devlet işleri şubelerinde en faydalı bir şekilde istifade edilmesi kararına" muhalefet etsin... Bu halde asıl izah ve beyana, yahut muhakeme ve münakaşaya muhtaç olan maddeler bu derece açık olmayan yahut hakkında muhtelif fikirlerin varlığı muhtemel bulunan maddelerdir. Mesela beşinci umde olan a'şar usulünün⁹ ıslahında fikirler ayrışabilir; yahut ilköğretimde öğretimin birleştirilmesi ve mektep-

9 A'şar: Devlet giderleri için tarım ürünlerinden alınan yüzde onluk aynî vergi; öşür. (Y.N.)

lerimizin ihtiyaçlarımıza ve ağdaş esaslara uygun hale getirilmesi gibi meseleler müzakereleri davet edebilir. Nihayet birinci ve ikinci umdelerde zikredilen çok esaslı ve çok önemli olan talepler izah ve beyana ihtiyaç gösterebilir...

Bu meselelerden bir kısmı, mesela a'şar meselesi iktisadi ve idari bir meseledir. Bunun münakaşa ve muhakemesi bilhassa iktisatçı ve idarecilerin uzmanlık alanındadır. Ümit ediyorum ki uzmanların verecekleri konferanslarda bu meselenin teorik ve pratik yönleri tam bir kavrayışla izah edilir. Ben bu meseleye de diğer meselelere olduğu gibi ancak tarihi bir açıdan bakacağım: A'şar usulünün bilhassa tatbikatındaki suiistimallerin Osmanlı saltanatında birçok haksızlıklara ve ondan dolayı karışıklıklara sebep olduğu Osmanlı tarihince kaydedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasında, sınırlarının daralmasında a'şar usulünün büyük bir mesuliyet payı vardır. Rumeli karışıklıklarında, re'ayanın¹⁰ ayaklanmalarında ve bunları bahane eden Hristiyan devletlerin müdahalelerinde a'şar meselesi önemli bir yer tutar. Meşrutiyet devrinden beri iktisat ve maliye uzmanlarımızın hepsi a'şar usulünün aleyhinde bulunmuşlar, fakat diğer bir usulle değiştirilmesinde güçlük gördüklerinden ve o güçlüğü göğüslemeye kâfi gayreti kendilerinde bulamadıklarından olacak ki a'çarı yerinde bırakmışlardır. Nihayet, son İzmir İktisat Kongresi -ki memleketin çoğu tarafından kâfi miktarda gerçek iktisadi menfaat temsilcilerini toplamıştı- a'şarın kaldırılmasını kamu menfaatlerine uygun buldu. Gayet küçük bir azınlık belirsiz bir şekilde a'şarın muhafazası lehinde söz söylediyse de, bunlardan çoğunun a'şardan faydalanan takımdan, yani mltezimler¹¹ sınıfından bulunduğu belliydi... Tabii böyle şahsi ve kısa dşncelelerin alınan kararlara ciddi tesiri olmadı. İşte tarihe böyle yzeyssel bir bakış bile a'şar usulünün ıslahı lzımuna hepimizi ikna edebilir zannındayım.

İlköğretimde ğretimin birleştirilmesi meselesi de belki bazı memleketlerde tartışma yaratabilir. Fakat memleketimizin ağdaş tarihini, hatta bugünün fikri topografyası, hatta etnografyasını nazarı dikkate alan bir kimse öğretimin birleştirilmesinde bir an tereddüt edemez sanırım. Devlet, ilköğretimi -her şey bir yana- yalnız bir ğretim mahiyeti kazanabilmesi için bile kendi elinde birleştirmek ve toplamakla vazifelidir. Birliğe dahil olmamış mektepleri -ki

10 Re'aya: İmparatorluk döneminde Müslüman olmayan tebaaya verilen ad. (Y.N.)

11 Mültezim: Keseneki; eskiden devlete ait bir geliri götürü olarak üstüne alıp toplayan. (Y.N.)

İstanbul'a oranla taşrada daha fazladır- bir defa görmek bu hususta iki türlü düşünmek imkânını ortadan kaldırır.

Efendiler, bu ve buna benzer meseleler, mesela mekteplerimizin ihtiyaçlarımıza ve çağdaş esaslara uygun olması, herhangi diğer bir muhitte açıklamaya ve müzakereye belki lüzum ve ihtiyaç gösterir; fakat İstanbul'un en aydın bir muhitinde, Darülfünun salonunda, hiç şüphe etmiyorum ki bu açıklamalarla vakit geçirmek boşunadır. Dolayısıyla geçiyorum ve derhal birinci ve ikinci umdelere geliyorum.

Halk hükümetinde hâkim kuvvet ahalide, millette, halktadır. Bu suretle halkın mukadderatı bizzat ve fiilen halk tarafından idare olunur. Lakin memleket geniş, halk çok olunca milyonlarca insanın doğrudan doğruya devlet idaresiyle meşgul olması imkânsız olduğundan, halk, içinden bazı kimseleri vekil eder; az fasıllı seçimlerle temsilcilerini, vekillerini, mebuslarını -ne ad verirsiniz veriniz- seçer. Ve hâkim kuvveti bu seçilmiş adamlardan meydana gelen bir meclise geçici bir zaman için verir ki bizim teşkilatımıza göre hâkim kuvvete sahip olan meclis, Büyük Millet Meclisi'dir. Büyük Millet Meclisi bu suretle milletin hakiki ve yegâne temsilcisidir. Ondan başka hâkim kuvvete sahip, milli mukadderata hâkim hiçbir kuvvet (ne fert ne de müessese) mevcut değildir. Ancak daha sınırlı ve belirli meseleler için yine milli hâkimiyetten çıkan vilayet ve nahiye şûraları vardır. Büyük Millet Meclisi'nden başka milli mukadderata hâkim hiçbir fert ve müessese olmayınca, elbette bir fertten veya birkaç fertten ibaret monarşik veya oligarşik hâkimiyetler bizce reddedilmiş demektir. Türkiye halkını, Türkiye halkının hâkimiyetini yalnızca Büyük Millet Meclisi'nin manevi şahsiyeti temsil eder. Böyle olunca Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme kuvvetini kendinde toplamış demektir. İşte Teşkilatı Esasiye Kanunu¹² ile 1 Teşrinisani 38 [1 Kasım 1922] kararının¹³ ruh ve esası budur. Yani Türkiye Devleti'nin Teşkilatı Esasiye'si kuvvetler ayrılığı teorisini reddederek, kuvvetler birliği esasını kabul etmiş demektir...

12 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.10, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2003, s.302-304. (Y.N.)

13 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına dair Büyük Millet Meclisi'nde cereyan eden tarihi celsede Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın söylediği önemli nutuk için bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015, s.327-337, Vesika: 264. Aynı gün Müsterek Encümen'e beyanatı için bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015, s.527-528. (Y.N.)

Biliyorsunuz ki kuvvetler birliği ile kuvvetler ayrılığı meselesi bazı hukuk teorisyenleri arasında münakaşaları davet etmiştir. Bazılarınca kuvvetler ayrılığı öyle bir kuvvetler dengesidir ki meşrutî hükümetlerde ahenk ancak bununla oluşmuştur. Bazılarınca, aksine, hiçbir devlette, iyi tahlil olunursa kuvvetler ayrılığı, kuvvetler dengesi mevcut olmayıp, ancak kuvvetler birliği vardır. Halkın önemlice bir kısmı için çok soyut, belirsiz ve faydasız görülecek olan bu teorik tartışma bir anayasa hukuku meselesi teşkil eder ve bunun salt hukuk açısından incelenip eleştirilmesi hukukçularımızın uzmanlık alanındadır. Bizim hukukçularımız gerek İslam hukuku, yani şeriat, gerekse çağdaş Avrupa hukuku açısından meseleyi inceleyerek kuvvetler birliği lehinde hüküm vermişlerdir. Lakin ben bu meseleye de hukuk değil, tarih açısından bakacağım ve ona göre görüşlerimi arz eyleyeceğim:

Hafızam yanıltmıyorsa -çünkü son günlerde kitaplar karıştır-maya pek de vakit bulamadım-, ilk evvel, İngiliz meşrutî krallığında kuvvetler dengesi bulunduğunu iddia eyleyen, Fransız yazarlarından Montesquieu olmuştur. Montesquieu İngiltere temel kanunlarını incelerken pratik bir gaye, memleketine, Fransa'ya faydalı olacak bir gaye takip ediyordu. Fransa'da kraliyet, yürütme kuvveti mutlak ve bütün idare şubelerine baskın bir halde bulunuyor ve Montesquieu de Fransa ahalisini kraliyetin bu mutlak kudretinden zarar görüyor zannediyordu. Fransa'nın 18. asırdaki buhranlarına karşılık İngiltere'nin gelişme ve yükselmesini bu mutlakiyetçi krallıktan kurtulmuş olmasına yoruyordu. Kralın yürütme kuvveti önüne muhtelif sınıfların temsilcilerinden meydana gelen ve kralın yürütme kuvvetine tabi olmayan bir yasama ve kontrol kuvveti konulursa Fransa'daki karışıklık ve sarsıntının da ortadan kalkacağını ümit ediyordu. Evvelden mevcut bu fikirle İngiliz kanunlarını incelemeye girişen Montesquieu, İngiltere kanunlarında biri diğ-erinden bağımsız üç kuvveti, yani yürütme, yasama, yargı kuvvetlerini buldu... İnsan zaten neyi ararsa çoğunlukla onu bulur!.. Ve bir müddet bu teori bilhassa kraliyetin, yürütme kuvvetinin her tarafa kol salan kudretinden usanmış milletler arasında çok itibar kazandı. Bununla yürütme kuvvetinin sınırsız kudretinin sınırlandırılması mümkün oluyordu. Mesela Fransa İhtilali esnasında Fransa'da bu teori pek modadır; fakat hayata tamamen geçemez. Amerikalılar temel kanunlarını bu teoriye dayanarak düzenlerler; fakat bunun da teorik eleştirileri gecikmez.

Daha 19. asrın ortalarında İngiliz siyasi düşünürlerinden Bentham, kuvvetler ayrılığının yanlış bir gözlem olduğunu iddia eder. Daha sonraları Spencer de kuvvetler ayrılığının fiili hayata mevcut olmadığını söyler. İngiltere temel kanunlarını inceleyenler, Montesquieu'nün teorisini olgulardan çıkarmayıp, belki memleketinin ihtiyacına uygun bir teori ortaya koymuş olduğu yönüne eğilim gösterirler. Paris Siyasi İlimler Mektebi'nde¹⁴ "Anayasalar Mukayesesi"¹⁵ dersini okutan muallim Charles Benoist, bilhassa Spencer'e dayanarak, "kuvvetler ayrılığı"nın bir masaldan ibaret olduğunu tekrar eder dururdu. Malumdur ki herhangi bir teori olgulardan çıkarılır; kuvvetler ayrılığı teorisinin kaynağı olan olgular, yani İngiltere teşkilatı esasiyesi her bir araştırmacı ve düşünüre aynı teoriyi ilham etmiş değildir...

Efendiler, bugün mevcut olan devlet sistemleri -kraliyet veya cumhuriyet, üniter veya birleşik, hangi şekilde olursa olsun- incelenip çözümlendiği zaman kuvvetler ayrılığının mevcut olduğu neticesine varamıyoruz. Hukuki ve felsefi mahiyette olan bu tahlillere de girişecek değilim. Ziya Gökalp'in bugünlerde yayımlanan *Doğru Yol* adlı risalesini¹⁶ tavsiye ederim. Orada meselenin bu yönü açık ve ikna edici bir şekilde incelenmiştir.

Nihayet efendiler, son zamanlarda tarihçilerce pek çok önem ve itibar kazanan tarihi maddecilik doktrinine göre, herhangi bir toplumun hayat ve faaliyetinde gerçek etken olan kuvvetler, öyle kraliyet gibi, parlamento gibi, kabine gibi görünürde olan, çerçeveden ibaret şekiller değil, o şekillerle örtülü duran menfaat sınıflarıdır. Eğer denge veya dengesizlik varsa, işte o toplumsal sınıflar arasında meydana gelmektedir. Ve belirli bir zamanda o sınıflar, yani o gerçek kuvvetler arasında kurulan değişken bir dengedir ki, o memleketin teşkilatı esasiyesini, -yazılı olsun olmasın- kanunu esasasını meydana getiriyor... Görülüyor ki mesele yalnız Duguit ve Esmein'in koca ciltleri arasına gömülmüş, sınırlı bir bakışa sahip hukukçuların zannettiklerinden çok geniş ve çok karışıktır...

Fakat efendiler, asıl önemli olan husus mevcut devletlerin teşkilatı esasiye kanunlarını tahlil ederek teorik bir neticeye varmak değildir; bu gibi meselelerde herhangi bir teoriyi soyut olarak

14 École libre des sciences politiques. (Y.N.)

15 L'histoire constitutionnelle de l'Europe continentale (Avrupa'nın anayasal tarihi). (Y.N.)

16 Ziya Gökalp, *Doğru Yol/ Hâkimiyeti Milliye ve Umdelerin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri*, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1923. (Y.N.)

kurmakla gayeye yetişilmiş olmaz, gaye bu değildir. Gaye, belirli şartlar dairesinde belli bir milletin menfaatlerine en uygun bir teori bulmak ve onu hayata uygulamaktır. Bilirsiniz ki sosyal ilimlerde matematik ilimler kesinliği yoktur. İncil'den çıkma bir atasözü mak-sadımı iyi ifade eder: Cumartesi insanlar içindir, insanlar cumartesi için değil! Evet, hukuk teorileri insanlar içindir, insanlar o teoriler için değildir.

En yakın zamanlarda olup geçen vakaları hatırlayınız! Kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği teorilerine dayanarak kurulmuş iki hk-metin faaliyetlerinin neticelerini zihninizden geçiriniz! O vakalar ki hepinizin gözü önünde cereyan etti... şimdi içimizden bir kişi çıkıp da samimi bir şekilde iddia edebilir mi ki birincinin, kuvvetler ayrılığına dayalı meşruti saltanatın işleri, ikincinin, kuvvetler birli-ęine dayalı milli hâkimiyetin işlerine yeğdir? Birincisi bir saltanatı batırdı; ikincisi yeni bir devleti kurdu!..

Kuvvetler birliği teorisi kabul olununca, o birliğin ferdi hâkimi-yette, ferdi saltanatı tecellisini arzu edecek derecede asrımızdan uzakta kalmış, bir nevi Ashâb-ı Kehf¹⁷ uykusundan yeni uyanmış zevatın bu aydın kitle arasında bulunacağını zannetmem. Geçmiş yüzlerce seneyi yok gibi sayarak, Tanzimat'tan evvelki devirlere, mesela Sultan İbrahim veya IV. Murad zamanlarına dönmek isteyeceklerin Sultan İbrahim derecesinde mecnun veya IV. Murad kadar istibdada meftun olmaları gerekir.

Efendiler, ferdi saltanat artık hiçbir yerde gerçek olarak kalma-mış diyebiliriz. Tabii Asya ve Amerika'nın bazı yarı bedevi kabile ve aşiretlerini istisna ediyorum. Britanya İmparatoru ve İngiltere Kralı, Fransızların resmi dairelerinde en mutena bir mevkie konulmuş cumhuriyet heykelinden farksız bir şeydir; bir farkı varsa, heykeli evvelen yapmak için ve sonra da temizletmek için ufak bir masraf tutulmuş iken, kral ve ailesinin geçimi İngiliz milletinin bütçesinde hayli bir yekn tutar! Bunun içindir ki İngilizler diğer Avrupa mil-letlerine "Devletinizin başında bir ta gibi kral ziyneti taşıyabilmek için bizim kadar zengin olmalısınız" diyorlarmış!..

Bizim Türkiye Devleti'nin halkı, biliyorsunuz ki, o kadar zengin değildir. Ferdi saltanat tacı devletimizin başına biraz ağır gelir! Hele o tacın bazen bir řahmerdan¹⁸ gibi devletin başına indiği günler de henüz unutulmayacak kadar yenidir...

17 Kur'an'da da bahsi geçen, zamanlarının zalim yönetiminden kaçarak saklandık-ları bir mağarada uzun yıllar kalan ve uyandıkları zaman köpeklerinin kemikle-rinden başka bir şeyin kalmadığını gören yedi kişi; Yedi Uyurlar. (Y.N.)

18 şahmerdan: Bir düzenek yardımıyla çalışan büyük demirci çekici. (Y.N.)

Teşbihlere ne hacet! Sevr Antlaşması'nı kabul eden, can atarak imza eden, ferdi saltanat ile etrafına toplanmış vatansızlar değil miydi? Türk milletinin, Türk vatanının Avrupalılar arasında değil, Ermeniler ve Rumlar arasında bile paylaşılmasına razı olan, ferdi saltanat ve etrafına toplanmış haysiyetsizler değil miydi? O uğursuz idam beratını yırtmak için ayaklandığı zaman milletin üzerine asker sevk eden, ferdi saltanat ile etrafına toplanmış namussuzlar değil miydi? Buna karşılık milli hâkimiyet ne yaptı? Ayrıntılı açıklamaya gerek var mı?.. Nerede Ermenistan? Nerede yeni Yunanistan? Sevr Antlaşması nerede?..

Oh artık yeter, bu milletin ferdi saltanattan bahse bile tahammülü kalmamıştır. Hint'te Gürganiye saltanatı son çırpınılarıyla ölürken, Babür'ün torunlarından iki şehzade saltanatlarını imha eden istilacılarla harp ede ede, kanlarını akıta akıta şehit olmuşlardı. Osmanlı saltanatında, ferdi saltanatta böyle bir fedakârlık olsun görüldü mü ki müdafaası için söylenilecek bir söz bulunabilsin... Yok efendiler, yok!.. Ferdi saltanat Türkiye milli devletinde tekrar kurulamayacaktır; ve kurulmasına taraftarlık edenler hiçbir haklı ve meşru delil bulamayacakları için milli iradenin mutlaka hışmına uğrayacaklardır...

Efendiler, umdelerin açık ve kati olanlarından altıncı, yedinci, sekizinci umdeler üzerine bilhassa nazarı dikkatinizi çekerim. Müdafaai Hukuk Grubu icrasına şimdiden fiilen imkân göremediği meseleler hakkında vaatlerde bulunmaktan kaçınmaktadır. Yalnız bugün ve yarın yapılabileceğine tam kanaati olan meseleleri umdelerine dahil etmiştir. Bu umdelerle vaat olunmuş işler işte o cinstendir. Anadolu'da, İstanbul'da yerli sermayeyle veya dışarıdan gelecek sermayeyle iktisadi ve bayındırlık işleriyle alakalı bir hayli girişim şimdiden mevcuttur. O girişimler Müslüman ve Türk birçok faal dimağlara, el ve ayaklara muhtaç olacaktır. Az bir gayretle mevcut unsurlar oraya yerleştirilebilir; ve o az gayreti de devlet sarf etmeye çalışacaktır. Ben memleketin aydın ve çalışmayı seven unsurunun işsiz ve dolayısıyla geçim vasıtalarından yoksun kalacağından korkmuyorum; aksine, iş oranında aydın ve faal unsur bulunabilecek midir diye düşünüyorum.

Efendiler, sözümü bitirmeden evvel, umdelerden bahse başlar-ken arz ettiğim mevzua tekrar dönüyorum. Demiştik ki, milletin oylarına müracaatın asıl sebebi, milletin bugünkü günde de Misak-ı Millisine sadık olduğunu dost ve düşmana karşı oyla gösterip ispat etmesini sağlamak ve bu suretle yabancılardan yanlış düşüncelere

kapılmışlar varsa onlara vakaların hakikatlerini bariz ve kati bir şekilde göstermekti. Kim bilir, Lozan'da toplanarak yeşil masa etrafında bizimle müzakere ve münakaşalarda bulunan diplomatlar, son sözlerini söylemek, son kartlarını oynamak için belki de milletin oyunun belirmesini bekliyorlar. Gerçi Türkiye halkı bu konudaki kati oyunu Afyon'da, Uşak'ta, Kazancı baysırında top sesleriyle haykırarak, mukaddes kızıl kanlarıyla yazarak vermişti. Bütün bu savaş alanlarında, Türk ordusu kurşunla kenetli bir granit duvar gibi sağlam ve tek bir cephe göstermişti. Fakat dünya ve hülya bu ya... kanlı zafer meydanlarında yükselen bu çelik cephenin gürültülü siyaset meydanında o kadar bir, o kadar tek, o kadar kuvvetli olmayacağına ümit bağlayanlar belki de bulunabilir. Lakin bunlar da Afyon'da aldanan Yunan erkânıharbiyesi gibi aldanacaklardır; Türkiye halkının ordu cephesi gibi siyaset cephesinin de bir olduğunu görecektirler! Ordumuz başkumandanı Gazi Paşa'nın kumandasıyla nasıl bir tek nefer gibi hareket edip harbi kazandıysa, milletimiz de Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Paşa'nın umdeleri etrafında toplanarak öylece sulhü kazanacaktır: Türkiye'yi düşmandan temizleyen Kurtarıcı'nın harp planındaki isabet derecesini nasıl vakalarla gördüysek, o dâhi adamın sulh ve sulh sonrası ıslahat ve icraat hakkındaki projelerinin de o derece isabetli olduğuna şahit olacağız...

Sonra hiç hatırdan çıkarılmamalıdır ki henüz sulh imzalanmamış, memleketimizden, bilhassa Türkiye'nin kültür başkenti olan şehrimizden yabancı askerleri henüz çekilmemişlerdir. Ve cidden hamiyetli olan vatandaşların -bazı görüşlerinde bizimle tamamen hemfikir olmasalar bile- bu gerçek vaziyet gözden kaçırmamaları hamiyetleri gereğidir. Aksi takdirde hamiyetleri kuru bir iddiadan ibaret kalır; ve o zaman vaziyetin hakikatlerini bilen ve İstiklal Harbi için fedakârlığın son haddini ortaya koyan halk, Türk milletinin ezici çoğunluğu da ona göre hükmünü verir. Ve halkın bu husustaki hükmü elbette zamanla orantılı bir önemde olur; tarihin muazzam dönüm noktalarında mesuliyetler gayet ağırdır.

Harbi Umumi'de, genel bir bakış açısından vaziyetlerinin büyüklüğü ve mesuliyeti belki daha hafif olan bazı milletlerin bile muhtelif sınıf ve fırkaları o fevkalade zamanlar esnasında uyuşarak, mukaddes ittifaklar, birlikler kurmuşlardı. İyi hatırlıyorum, Fransızlar, Alman istila seli memleketlerinden çekilmeden önce, kim bu mukaddes birlik hakkında biraz tereddütlü, biraz muhalif

davranırsa derhal bir içtima nidası, bir harp narası mahiyetinde olan meşhur cümlelerini haykırıyorlar:

"Almanlar henüz Noyon'dadır!"¹⁹

Efendiler, biz de, eğer aramızdan bazıları muhakemesinde zaafa, hadiselere karşı lakaytlığa, cephe birliği lüzumuna karşılık ayrılığa kapılırsa derhal bağırmalıyız:

"Müttefikler henüz İstanbul'dadır!"

Fakat eminim efendiler, bu nidalara gerek kalmayacak, Türk ordusu geçen harp zaferini nasıl parlak kazandıysa, Türkiye halkının Müdafaai Hukuk Cemiyeti -ki başında aynı dâhi kumandanı taşıyor- bu siyaset zaferini de öyle parlak kazanacaktır!..

19 Fransa'da Paris'in yaklaşık 100 km kuzeydoğusunda bulunan bir kasaba. (Y.N.)

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN İKTİSADİ KÖKENLERİNE DAİR*

Efendiler, Osmanlı İmparatorluğu neydi? Türk ananesi ve İslam şeriatı ile beraber Roma müesseselerine dayanan bir ortaçağ siyasi topluluğu... Kendisine çok benzeyen komşusu Habsburglar İmparatorluğu gibi birçok kavimleri idaresi altında bulunduyordu; ve idaresi altında yaşayan kavimlerden sivrilerek çıkmış bir zümre sultanın, imparatorun etrafında toplanarak bir nevi askeri ve mülki soyluluk, bir hâkim zümre oluşturmuşlardı. Bu hâkim zümre, sultanla beraber, sultan adına imparatorluk dahilinde yaşayan kavimleri işleterek, sömürerek bolluk içinde, hatta debdebe ve ihtişamla yaşayıp gidiyordu. Doğu Roma İmparatorluğu'nun Bosphore¹ sahillerine kurulmuş çekici başkenti Osmanlı saltanatı yöneticilerinin şaşaalı ikametgâhı olmuştu. Sultanla beraber hâkim zümrenin -ki asıl Osmanlı namını bunlar kendileri için kullanıyorlardı- tahakkümleri altında bulunan kavimleri sömürmek için belli başlı iki vasıtaları vardı: Harp ve vergi.

Osmanlı saltanatında harp, sultan ile etrafına toplanmış Osmanlıların, yani hâkim zümrenin israfkâr hayatını ve geçimini sağlamaya bir vasıta idi; imparatorluk dahilinde yaşayan kavimlerin menfaatleri, ihtiyaçları gözetilerek katlanılan bir mecburiyet

* 27 Nisan 1339'da [1923] Ankara Türk Ocağı'nda yapılan bir söyleşidir. *Anadolu'da Yeni Gün*'de yayımlanmıştır. ["Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.141-168. - Y.N.]

1 Bosphore (Fr.): Boğaziçi. (Y.N.)

değildi. Hâkim zümre, yüz binlerce tebaasını bir araya ordu halinde toplayarak, batıya ve doğuya, Frengistan ve İran'a sevk eder, komşu memleketleri talan eder ve toplanılan ganimet mallarından bir kısmını mesai ücreti olarak ordu efradına dağıtır, fakat asıl aslan payını kendisine ayırırdı. Sultan ve etrafındakiler, hâkimiyetlerini, tahakkümlerini emniyette bulundurmak için ayrıca düzenli, daimi, iyi yedirilip iyi içirilen bir askeri kuvvet, bir muhafız kuvveti tesis etmişlerdi ki Osmanlı saltanatının yeniçeri denilen meşhur hassa askeridir. Nüvesi yeniçeri kul ordusundan oluşan büyük Osmanlı orduları her şeyden evvel ve her şeyden ziyade Osmanlı sultanı ile Osmanlı hâkim zümresinin Topkapı Sarayı ile İstanbul konaklarının sefahat düşkünü ve tantanalı hayatlarını ve geçimlerini sürdürmeye vasıta idiler.

Tebaadan alınan vergi tebaanın refahının sağlanmasına, gelişme ve ilerlemesine kullanılmazdı; vergi de harp ganimetleri gibi sultan ve hâkim zümrenin, saray ile konakların masraflarına karşılık oluştururdu. Ganimetler yetmediği takdirde, saray ve konakların bütçe açığı vergiyle, o da yetmezse sikkelerin taşışi,² yani bir nevi gizli el koymayla kapatılırdı.

Bununla beraber efendiler, tebaa, re'aya,³ yani asıl halk, Osmanlı saltanatının bazı devirlerinde hayli geniş geçiniyordu. Bunun sebeplerini izah için, evvelen merkezde ve saray etrafında yaşayan hâkim zümre ve muhafızları dışında kalan halkın şöyle bir kabataslak tasnifini yapmaya çalışalım: İstanbul'da ve diğer şehirlerde asıl şehirli halk, yani tüccarlar ve esnaf vardı. Köylerde ise türlü adlarla anılan bir tür soylular, yani zeamet⁴ sahipleri ile asıl köylüler vardı. Bu iktisadi ayrılmadan başka bir de dini ve milli bölünme mevcuttu: Tebaa, İslam ve Hristiyan olmak üzere iki kısma ayrılmış bulunuyordu. İslam ve Hristiyanların kavmi farklarından kaynaklanan değişiklikleri geçiyorum.

Zeamet sahipleri Osmanlı hâkim zümresinin vilayetlerdeki devamı ve uzantısı sayılabilir. Bu bakımdan harplere iştirakinde ganimetlerden hissesi az olmazdı. Bundan başka köylülerden vergi de alırdı. İktisadi seviyesi düşkün değildi. İstanbul esnafı hâkim

2 Sikkelerin taşışi: Dolaşımdaki sikkelerin ayarlarının ve ağırlıklarının değiştirilerek değerinin düşürülmesi. (Y.N.)

3 Re'aya: İmparatorluk döneminde Müslüman olmayan tebaaya verilen ad. (Y.N.)

4 Zeamet: İmparatorluk döneminde, kuru mülkiyeti devlete ait olan ve hiçbir şekilde özel mülkiyete konu olmayan topraklardan yıllık geliri 20 bin ile 100 bin akçe arasında olan ve sipahilere verilen en büyük tımar. (Y.N.)

zümrenin ihtiyaç ve israflarına lazım her türlü vasıtaları, bilhassa ziynet eşyasını hazırlamakta olduğundan, refah içinde yaşırdı. Diğer şehirlerin esnafı, pek fazla türde olmayan zaruri ihtiyaç eşyasıyla beraber harp ve sefer levazımını hazırlayarak geçimini sağlardı. Tüccarlar, bilhassa sahil şehirleri tüccarları, Osmanlı saltanatı genişlediği devirlerde, Doğu Akdeniz ve Karadeniz ticaretlerini hemen kendilerine hasrederek, sarayla hâkim zümrenin incelmış ve zorlayıcı arzu ve heveslerini tatmine lazım eşyayı uzaklardan getirterek iyi iş görüyorlardı. Yalnız köylü, çiftçi idi ki diğer sınıflar derecesinde geçimini sağlayamıyor, hele refah ve saadet yüzü hemen hiç görmüyordu. Harp ve seferde en küçük ganimet hissesi -ancak büyüklerden artakalan kısım- köylüye düşerdi. Ağnam⁵ ve a'şar⁶ vergilerinin en büyük hissesi ise köylüye yüklenirdi. Bununla beraber, sağmal inek olan köylüsünü büsbütün öldürmemek zeamet sahiplerinin menfaatleri gereği olduğu için bazı ihtiyaçlarını nazarı itibara alırdı; zamanımızın köy beyleri ile köylülerinin münasebetini göz önüne getirerek bu nükteyi anlamak mümkündür... İmparatorluk dahilinde Müslümanlar ile gayrimüslimlerin münasebetleri menfaatlerin ortaklığı sebebiyle çoğunlukla iyiydi. Gayrimüslimlerin bir kısmı görünüşte Müslüman olarak hâkim zümreye dahil olabiliyorlardı. Hatta Müslüman olmaksızın hâkim zümreden sayılan patriklikler ile bilhassa Rum Patrikliği ile Fenerliler, Fenerli Rum zadedân vardı. Bir Frenk yazarının dediği gibi, sultan ile Rum patriği arka arkaya birbirine dayanarak Osmanlı saltanatını adeta birlikte idare ediyorlardı. Rütbetlü⁷ patrik efendi de -şevketlü sultan hazretleri gibi- etrafına topladığı Fenerli hâkim zümreyle birlikte yalnız Rum milletini değil, Osmanlı saltanatında mevcut hemen bütün Hristiyan tebaayı istismar etmekteydi. Patrikliğin de ayrıca vergileri vardı. Fenerli beyler ganimet mallarını harp sahalarında değil, Ulah,⁸ Boğdan beyliklerinde topluyordu. Ve bu mallardan bir kısmı patriklik hazinesine gidiyordu. Büyük tüccarlar arasında Rumlar az değildi; hele Akdeniz gemiciliğinde önemli bir unsur sahilli ve adalı Rumlardı. Şehirli esnafın bir kısmı gayrimüslimlerdi. İstanbul'un

5 Ağnam vergisi: İmparatorluk döneminde koyun ve keçiden alınan vergilerin bütünü. (Y.N.)

6 A'şar: Devlet giderleri için tarım ürünlerinden alınan yüzde onluk aynı vergi; öşür. (Y.N.)

7 Rütbetlü: Osmanlılar devrinde patrik ve diğer ruhani reisler için kullanılan resmi unvan. (Y.N.)

8 Ulah: Osmanlılar devrinde Eflak, Boğdan'da yaşayan Romenlere verilen isim. (Y.N.)

ziynet eşyasını yapan sanatkârlarından bazıları Rum ve Ermeniydi. Para ticaretinde, sarraflıkta Yahudi ve Ermeniler önemli bir yer tutuyorlardı.

İşte efendiler, çok acele ve çok yüzeysel yaptığım şu tahlil gösteriyor ki, hâkim zümre ve onun arasında çoğunlukla bir timsalden fazla hayati kıymeti olmayan sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan kavimlerin hemen yalnız istismarıyla meşgul iken -hatta buna rağmen-, başarılı harpler devresinde Osmanlı saltanatı halkı arasında iş birliği ve bunun neticesi olarak menfaat birliği mevcuttu; bu sebeple sınıflar ve dinler arasında geçici bir denge oluşmuş bulunuyordu.

Fakat bu denge uzun müddet devam edemedi, bozuldu. Dengeyi bozan asıl illet, zannımca, haricidir; Avrupa'nın, bilmiyorum hangi sebepler neticesi olarak iktisadi, fenni, sınai, fikri sahalarda ilerleyerek, Doğu'yu, Doğu'nun uzak batısı demek olan Osmanlı memleketini geride bırakması olmuştur. Avrupa'da miladi 16. asırda Rönesans meydana geldi: Dünyanın yeni yolları keşfedildi; Amerika'ya, Hint'e, Çin'e denizden gidildi. Amerika'nın altınları taşındı. Hint ve Çin'in mahsulleri ve sınai malları mübadele olundu. Avrupa'nın serveti arttı. Denizciliği ilerledi. Baruttan istifade çoğaldı. İstihkâm usulleri ilerledi. Orduların sevk ve idaresi, askerlerin eğitim ve öğretimi mükemmelleşti vs. Bu sırada Doğu yerinde sayıyor gibiydi. 17. asırda Batı Doğu'yu her sahada geçmişti. Bunun tesiri görülmekte gecikmedi. Evvelce kolaylıkla Balkanlar'ı atlayıp geçerek Macar ovasında yerleşen Osmanlı orduları Habsburg İmparatorluğu'nun ordularına karşı kale ve sahra harplerinde yeniliyordu. Batı, Doğu'yu yeniyordu. Merkezi Avrupa'dan Osmanlıların geri çekilmesi başladı. İmparatorlar Balkan yarımadasının batısından geçerek Akdeniz'e inmeye çabalıyordu. O aralık saltanatın kuzeyinde Karadeniz ve Akdeniz'e inmeye uğraşan Rusya İmparatorluğu ortaya çıktı. Onunla edilen muharebelerde de mağlubiyet çoğunlukla Osmanlılar tarafında kalıyor ve Rusya devamlı güneye ilerliyordu. Bu iki düşman komşu, maksatlarına ulaşmak için yolları üzerinde bulunan Hristiyan tebaayı, Macarları, Ulahları, Rumları, Sırpı, Bulgarları dini birlik münasebetiyle etkilemeye koyuldular. Aynı zamanda deniz tarafından düşmanlar ortaya çıktı. Başta bir iki millete ticaret müsaadesi mahiyetinde bahşolunan fermanların geniş surette yorumlanmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda mahalli sanayi ve ticarete rekabet etmek isteyen Fransız, İngiliz krallıkları ile İtalyan devletleri Doğu'daki dindaşlarını kendilerine çekerek ve

bağlayarak Doğu ticaretinde Hristiyan tebaaya dayanmayı emel ve maksatlarına daha uygun buluyorlardı.

Bütün bu sebep ve etkenlerin tesiriyledir ki, nihayet Osmanlı saltanatı dahilinde denge bozuldu ve bu dengenin bozulduğunu gösteren en bariz olgular, askeri ayaklanmalar, çiftçi isyanları, kavimlerin ihtilalleridir.

Seferlerde başarısızlıklar baş gösterince, askere ve bilhassa hâkim zümrenin muhafız askerleri olan yeniçerilere zaferli harplerde olduğu kadar ganimet hissesi düşmüyor, maaşları evvelce olduğu gibi bol ve düzenli verilemiyordu. Bununla beraber, saray ve devlet erkânı, yani hâkim zümre eski geçim tarzlarını, israf ve sefahatlerini henüz sınırlandırmaya lüzum görmüyorlardı. Bunu bilen yeniçeri ve sipahiler kızınca veya biraz sıkışınca asıl gerçek kuvvetin kendileri olduğunu anlayarak kazan kaldırır ve birkaç devlet direğini, bazen bizzat sultanı devirerek istediklerini alır ve bir müddet sükûn ve intizamla vazifelerine devam ederlerdi. Harpte başarısızlıklar arttıkça askeri ayaklanmalar da o oranda sıklaştı. Saltanatın ve hâkim zümrenin temel direği olan yeniçeri kuvveti artık kendisine yaslanılamayacak bir hale gelmiştir.

Seferlerde başarısızlıklar ganimet mallarını eksilterek vergilerin artırılmasına yol açtı. Verginin en ağır kısmı köylüye, bilhassa Anadolu köylüsüne yükleniyordu. Köylü artık tahammül edemeyecek bir hale gelince kalkmak, kırmak dökmek, yakmak yıkmak istiyordu. O sırada hâkim zümreden olduğu halde o zümrenin çoğunluğuyla uyuşamayan veya insani bir hisle bu sefaletle acıyan bir gayretli adam başa geçince, Anadolu'nun ardı arası kesilmeyen ve Osmanlı sultanlığı tarihinde kasten fena namlarla anılan çiftçi ayaklanmaları meydana geliyordu.

Seferlerde başarısızlığın sürmesi, ganimet malıyla geçinen sınıfların fakirleşmesine, köylünün perişanlığına sebep olduğu gibi, orta sınıfın, esnaf ve tüccarların da zayıflamasına yol açtı. Saray ve hâkim zümre eskisi kadar bol para sarf edemiyorlar, zeamet sahipleri evvelce olduğu derece zadegânlık gösteremiyorlardı. Ziynet sanayii eksildi. Askeri sanayi basitleşti. Hakanlık sınırları büzüştükçe mübadele sahası küçülüyordu. Kapitülasyonlar geniş manaya yorumlanıp, aynı zamanda her Avrupalı hükümet o hukuktan istifadeye kalkışınca, Doğu Akdeniz havzasında ticaret Osmanlı tebaasından diğer devletler tebaası eline geçmeye ve bazı Avrupa sınai malları yerli sınai mallara Osmanlı İmparatorluğu dahilinde başarıyla rekabet etmeye başladı. Bilhassa ticaret ve sanatla

geçinen gayrimüslim tebaa, bir taraftan Osmanlı tabiiyetinden artık eskiden olduğu mertebede faydalanamadıklarının farkına varıyor ve diğer taraftan Rus, Avusturyalı, Fransız, İngiliz ve İtalyanların maddi menfaatlerine kefil olmuş görünen vaat ve teşvikleriyle işleniyorlardı. Rum Patrikhanesi'nin de sarayla ittifak ve dostluğunun temeli olan menfaat ortaklığı gittikçe eksiliyordu. Hristiyan tebaanın azalması, bazılarının Rum Patrikhanesi'ni yabancı görmek hevesleri, nihayet Fenerli beylerin mezaliminden usanmış Ulah ve Boğdanlıların devamlı ayaklanmaları ve Patrikhane gelirlerini, patrik ve metropolitler ile Fenerli hâkim zümrenin refah ve sefahatini eksiltten bütün bu vakaları ortadan kaldırmaya sultan askerlerinin yetersiz kalması, Patrikhane'yi başka taraflardan hami aramaya sevk ediyordu. Ve Patrikhane ilk hamiyi Ortodoks Rus çarlarında buldu. Osmanlı camiasında bulunmaktan dolayı menfaatlerinin bozulduğunun farkına varan gayrimüslim tebaa arasında sultanın ve Rum patriğinin himayesinden yeterli menfaat sağlanmadığı görüldükçe Rum Patrikliği'nden ayrılmak arzuları da arttı. Haricin tesirleri, bilhassa Rusların himayesi bu arzuları takviye ediyordu. Ve 18. asrın başından itibaren yavaş yavaş, şurada burada milli ihtilaller denilebilecek mahiyette Hristiyan tebaanın ayaklanma ve isyanları görünmeye başladı.

Efendiler, 18. asrın sonlarına doğru, Osmanlı camiasının, diğer bir tabirle Osmanlı İmparatorluğu'nun dengesini büsbütün bozan iki olgu, yine Osmanlı sınırının dışında, Avrupa'da ortaya çıktı ki onlar da Avrupa'nın sinai ve siyasi révolution'larıdır.⁹

Miladi 18. asırda Avrupa'da meydana gelen inkılaplar iki türdür. Bunun bir türü çoğunlukça pek bilinen fikri, hukuki, siyasi denilebilecek inkılaplardır ki örneği pek meşhur olan Fransa Büyük İnkılabı'dır. Diğerleri bizim aydınlar arasında nedense o kadar nazarı dikkati çekmeyen maddi, sinai, iktisadi inkılaplardır ki İngiltere'de başlamış, Fransa yoluyla merkezi Avrupa'ya geçmiştir ve büyük ihtimalle fikri inkılapların da gerçek doğurtanı olmuştur.

Maddi inkılap sanayiî ve sermayenin merkezileşmesi ve birikmesi sonucu meydana geldi. Eskiden dünyanın her tarafında bizim şimdi söz gelişi Ankara'da gördüğümüz gibi, usta, kalfa, bir veya birkaç çırakla işlenen sanayi, küçük sanayi mevcuttu. Sanayi aletleri, yani sanayi sermayesi de çoğunlukla kalfa veya çırakların kendi malıydı. Fakat gitgide, ustalara sermaye ve iş verip işleten tüccardır

9 Révolution (Fr.): Devrim. (Y.N.)

ki sanayiinin sahibi, efendisi, yeni tabiriyle patronu oldu. Dükkân yerine imalathaneler, fabrikalar geçti. Ustalar, kalfalar, çıraklar eski kısımlaşmayı, dereceleri, nizam ve adabı kaybederek imalathane sahibi tüccarın -ki çoğunlukla bizzat sanayi erbabından değildiler- amelesine haline geçtiler ve onun verdiği ham eşyadan gündelik veya aylık ücretle çok miktarda imalata başladılar. O aralık buhar keşfedilmiş olduğundan buharlı makinelerle toptan imalat kolaylaştı. İmalathaneler büyüdü. Yüzlerce, binlerce, hatta on binlerce amele bir arada çalışmaya başladı. Böyle toptan, bir arada yapılan mamuller eski dükkânların, küçük imalathanelerin mamullerine oranla çok ucuza mal oluyordu. Ve binlerce amele çalıştıran imalathane sahibi, fabrikatör, patron çok para kazanıyordu. Kazandıkça, fabrikasını büyütüp mamullerini artırıyor ve ucuzlatıyordu. Bunun karşısında kendi başına iş gören esnaf, sanatkârlar, o fiyata mal satamadıklarından, birer birer dükkânlarını kapatıp, satıp, fabrikatöre amele yazılmaktan başka geçim yolu bulamıyorlardı. Bu şekilde, bir taraftan sanayi büyüyor, büyük sanayi ortaya çıkıyor, sermaye oldukça sınırlı sayıda elde toplanıyor, büyük sermaye oluşuyordu, diğer taraftan küçük sanayi kayboluyor, mahvoluyor, ustalar ameleleşiyordu.

Buharın keşfi, büyük sanayiinin gelişmesine, iktisadın üretim kısmında büyük değişikliğe, inkılabı, révolution'a yol açtığı gibi, mübadelenin de sürat kazanmasına, ucuzlamasına ve kolaylaşmasına sebep oldu. Hakikaten buharla hareket eden nakliye vasıtalarının, yani tren ve vapurun icadı büyük sanayi mamullerinin her tarafa çarçabuk, ucuz ucuz, kolay kolay sevkini sağlıyordu. Demiryolları ile deve kervanlarını, vapurlar ile yelkenli gemileri mukayeseye ihtiyacımız yok, değil mi? Geçenlerde Kâzım Karabekir Paşa'nın çocukları bu hakikati görmeyen gözlere bile görecek gibi gösterdilerdi.

Buhar mübadelede de hareket ettirici kuvvet olunca, büyük sanayiinin mamulleri yalnız yapıldığı memleketlerde kalmadı; büyük sanayiden mahrum memleketlere taşarak, dökülerek oraların küçük sanayiini, esnafını imha etmeye, eski müstakil dükkân sahiplerini dükkânlarından kovup ücretli amele derekesine indirmeye başladı. Demek oluyor ki bu maddi, sınai ihtilal yalnız çıktığı memlekette etkili olmakla kalmadı, sınırları aşarak diğer memleketlerde de aynı ihtilallere sebep oldu.

Büyük sanayi mamullerinin mübadelesi, ticaret sermayesinin artmasına, büyük ticaret kumpanyalarının kurulmasına, bilhassa

para ticareti demek olan bankacılığın son derece gelişerek büyük sanayiın adeta işlerinin düzenleyicisi ve hâkimi olacak bir mer-tebeye yükselmesine yol açtı. Bu hususların daha ziyade tahlil ve beyanına vaktin müsaadesizliğinden dolayı girişmiyorum.

İkinci tür önemli inkılaplar, fikir, hukuk ve siyaset sahasındadır. Büyük sanayiın gelişmesiyle iktisadi kuvveti çok yükselen orta sınıf (burjuvazi), tüccar, fabrikatör, banker vs. o zamana kadar Avrupa memleketlerinde hâkim zümreyi oluşturan zadedgân sınıfını, yani arazi servetine ve köylü üzerinde tahakküme dayalı -kendi tabirle-rince- yüksek sınıfı, soyluluğu (aristokrasiyi) yerinden atıp, idare dizginini, hâkimiyeti kendi eline geçirmek istemiş ve bunun için, yani o sınıfı yerinden kaldırmak için yalın adalete uygun birtakım esas ve düsturları ortaya atmıştır ki bunların en önemlisi hürriyet, eşitlik esaslarıdır. Fransız ihtilalcileri bu esasları "İnsan ve Vatandaş Hakları Beyanname" unvanını taşıyan parlak bir beyannameyle bütün insanlığa insanlığın hakları olarak ilan etmişlerdir.

Efendiler, milliyet ve milli hâkimiyet prensipleri, meşrutiyet idare usulü, halkçılık, yani demokrasi, bunların hepsi hürriyet ve eşitlik prensiplerinin hukuki neticeleridir. Bunları uzun uzadıya açıklamak konumun dışındadır. Yalnız şunu hatırmamızdan çıkar-mayalım ki hürriyet ve eşitlik esasları kabul edilince, birbirine eşit olan fertlerin, bir arada veya biri diğerinden ayrı yaşamak isteyen ve fertlerden oluşan toplumların yahut milletlerin birbirine mahkûmi-yeti mantıklı olamaz. Milli irade, milli cemiyetlerin oluşmasında ve ayrışmasında sözü geçen biricik etkindir.

Sanayi ihtilali bütün Avrupa'yı, bütün dünyayı etkilediği gibi hukuki ve siyasi ihtilal de bütün Avrupa'ya, bütün dünyaya sirayet etti. Belçikalılar, İtalyalılar, Almanyalılar, İspanyalılar vs. cümlesi Fransa ihtilal esaslarına uygun inkılaplar yaptılar; bütün Avrupa'da nihayet hâkimiyet orta sınıfın, zengin büyük sanayici ve tüccarların iktidarı eline geçti.

Gerek sınaî-iktisadi, gerek siyasi-hukuki ihtilallerin etkileri bir müddet sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda da sezilmeye, görülmeye başladı. Evvelen sınaî-iktisadi inkılabın etkileri gayet maddi ve bariz olmakla beraber, bunun açık bir şekilde idrak ve ifade edile-bilmesi siyasi ihtilalin etkilerinin neticelerinden sonraya kalmıştır!

Hakikaten 18. asırdan itibaren Batı Avrupa milletlerinin tüccarı, memleketlerinin mamullerini Doğu'ya, Osmanlı İmparatorluğu'na bol bol taşıyorlardı. Kapitülasyonlar bu mamullerin memlekete girmesi için açılmış kapılardı. Büyük sanayi gelişip vapurlar Doğu

iskelelerine yanaşmaya, demiryolları Osmanlı İmparatorluğu topraklarına yayılmaya başlayınca büyük sanayi mamulleri evvelen sahil şehirlerinde, gitgide dahil şehirlerimizde bile yerli küçük sanayii imha ediyor, esnafı yavaş yavaş ortadan kaldırıyordu. İstanbul'un sanayi esnafı bugün yok derecesine inmiştir. Ankara esnafıyla görüşürseniz, bundan 50-60 yıl evvelki miktarlarıyla servetlerini, refah ve saadetlerini tatlı bir rüya gibi anlatırlar. Hepsi kesattan, buhrandan bahseder. Hiç şüphe yok ki Avrupa mamullerine Ankara'da rekabet edemeyerek sönen sanayi esnafı çoktur ve bunlar incelenerek ilmi bir şekilde tespit edilmelidir ki iktisadi tarihimize malzeme hazırlanmış olsun.

Dükkânını, sanatını kaybeden esnaf ya çiftçiliğe ya memurluğa ya ameleliğe yahut işsizliğe mahkûmdur. İstanbul esnafının tarihi az çok incelenirse çok dikkate değer vakalara rastlanır.

Avrupa sanayi ihtilalinin memleketimizdeki etkilerinden en ziyade zarar gören, Müslümanlardır. Zira, gayrimüslim tebaa, Avrupalılarla din birliği ve gitgide artan medeni birlik sayesinde Avrupa büyük sanayiine, Avrupa sermayedarlarına Müslüman tebaadan daha evvel yanaşıp onların ticaret vasıtası oldular. Zaten yukarıda söylediğim gibi, Avrupalı devletler, bu kavimleri kendilerine bağlamak, onları İslami Doğu'da, bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nda iktisadi ve siyasi ajanları haline getirmek istiyordu.

Hatırlarsınız ki yakın zamana kadar Avrupa mamullerini memleketimizde satanlar çoğunlukla gayrimüslimler olduğu gibi, Avrupa şirketlerinin, kumpanyalarının, mesela demiryollarının, Reji'nin,¹⁰ bankaların memurları da hemen sadece gayrimüslimlerdi. Bu inkılaptan, Hristiyan Osmanlı tebaası Müslüman tebaaya nazaran kârlı çıkmıştı; çünkü Müslümanlar hayli getirili olan böyle bir iktisadi vazifeyi de ele geçiremeyerek, gayet cüzi bir kâra çalışılan, daha doğrusu yalnız hayatta kalma kuvvetini temin eden geçim vasıtalarını seçmek zorunda kalıyor ve bazense büsbütün işsizliğe mahkûm bulunuyorlardı. Kısacası, Avrupa büyük sanayi ihtilalinin Osmanlı saltanatında meydana getirdiği iktisadi değişimlerin bir önemli neticesi gayrimüslimlerin Müslümanlara iktisaden üstün gelmesi oldu.

Efendiler, Osmanlı saltanatında gayrimüslim kavimlerin Müslüman kavimlere üstün gelmesinde şimdi bahsettiğim sanayi ihtilalinden başka diğer bir önemli etken daha vardır. Konferansımın

10 Reji hakkında bkz. elinizdeki kitapta s.50, 6. dipnot. (Y.N.)

başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim zümresine dayanak olan yeniçeri ve sipahi kuvvetlerinin sınırlarda devamlı mağlup olduklarını, iç vaziyette emin bir dayanak olmaktan çıkmış bulunduklarını söylemiştim. 19. asrın ilk çeyreğinden sonra hâkim zümrenin bazı gayretlileri yeniçerileri kaldırarak yeni askeri teşkilat yaptılar. Avrupa usulüyle daimi ve çok miktarda ordular oluşturuldu. Bu ordulara, gerek ortaçağdan kalma bir gelenek etkisiyle, gerekse gayrimüslim tebaaya itimat eksilmiş olduğundan, yalnız Müslüman tebaadan asker alınıyordu. Askerliğin şerefli ve ağır yükü yalnız Müslümanlara, en çok da Müslüman-Türk esnaf ve köylüye yükletildi. Avusturya ve Rusya'nın -bilhassa Rusya'nın- Akdeniz'e akması süratlendikçe, Osmanlı ordusunun miktarı arttığı gibi, ordu az fasılalarla kuzey sınırlarında harp etmek mecburiyetinde kalarak birçok kayıplar veriyordu. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın güney vilayetlerinde çevirmekten bir an geri kalmadıkları entrikalar, ayaklanma ve isyanları doğuruyor, bunlar üzerine sevk olunan askeri kuvvetler de ayrıca zayıat vererek İslam kavimlerin, bilhassa Türklerin azalmasına yol açıyordu. Ordudaki askerler iktisadi faaliyette eksi bir kıymettir. Can kayıpları ise en kıymetli bir iktisadi unsur olan insanın kaybı demektir. Tanzimat'tan itibaren Osmanlı ordularının yalnız Müslüman gençlerinden ve bilhassa Türk delikanlılarından oluşturulması, askerlik hizmetinin yalnız Müslüman tebaayla sınırlanması, gayrimüslimlerin iktisat sahasında artık rekabet edilemeyecek derecede yükselmelerine yol açtı. Henüz Avrupa rekabeti girmeyen iktisadi faaliyetlerden bile bazıları Hristiyanların eline geçti. Hristiyanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun şehir iktisadiyatında mutlak bir şekilde hâkim oldular; hatta köy iktisadiyatında bile başarıyla rekabete başladılar.

Efendiler, 10-15 sene evvelki Ankara'yı göz önüne getiriniz. Hatta şimdi bile çarşı ve pazara şöyle bir göz gezdiriniz, sanayiyle alakalı işlerin erbabını inceleyiniz... Hükmümde aşırıya gitmediğime kani olursunuz!

Osmanlı saltanatının yöneticilerinin de bazıları bu önemli hadiseyi görmüş ve anlamışlardı. Memleketin iktisadi hâkimiyeti tebaadan bir kısım ahalinin eline tamamen geçince hâkim zümrenin yerinde kalması mümkün olamayacaktı. Bu bakımdan endişe etmekte haklıydılar. Âli Paşa¹¹ merhum bir tasarısında gayrimüslim tebaanın iktisadi gelişmesinden gizlenilemeyen bir endişeyle bah-

11 Mehmet Emin Âli Paşa (1815-1871). (Y.N.)

seder. Derinlikli bakışına hayran olduğum Cevdet Paşa¹² merhum da bir tasarısında imparatorluğun buhranını pek iyi tahlil eder. Tehlikeyi görmekle beraber, imparatorluk ricali ciddi tedbirler alamıyorlar; aksine, Avrupa sermayesinin kendi memurlarını, yani Hristiyan tebaayı korumak amacıyla yaptığı tehditlerden korkarak, Müslüman tebaanın hukukunu sınırlamaya mecburiyet görüyorlar!

Gerçi daha sonraki devirlerde, II. Abdülhamit'in saltanatının ortalarında yerli sanayii kayırmak, yerli tüccarı korumak, büyük sanayi girişimlerinde bulunmak, milli sermayeyle demiryolları döşemek gibi bazı teşebbüsler görülürse de, Batı'nın büyük sanayi-ine karşılık çok kuvvetsizdir, hiç hükmündedir.

Kısacası, efendiler, 20. asrın başlarında Osmanlı saltanatı iktisaden Avrupa büyük sanayiinin, Avrupa sermayesinin ve bunların memlekette memurları haline geçen Hristiyan tebaanın hüküm ve nüfuzu altına geçmiş gibidir. Saltanatın hâkim zümresi, başta bizzat sultan olduğu halde, bu kuvvete hâkim olmak şöyle dursun, bu kuvvete karşı hareketinde bağımsızlığını ve hürriyetini bile muhafaza edememektedir. Saltanatın gerçek hâkim zümresi artık saray ve Babîâli değil, sefaretler ile banka ve şirketlerdir. Müslüman tebaa için uğursuz olan bütün bu neticeler, Avrupa'daki maddi, sınai, iktisadi ihtilalin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etkileridir.

Avrupa sanayi inkılabının Osmanlı İmparatorluğu'nda bu yolda etkileri meydana gelmekteyken, fikri, siyasi inkılabın da serpintileri ulaşmaktaydı. Batı dillerinden bazılarını öğrenen, sefirlik veya diğer memuriyetlerle veya öğrenimini tamamlamak maksadıyla veya seyyah sıfatıyla Avrupa'da dolaşan bazı gençler, Osmanlı İmparatorluğu'nda varlığı artık herkesin gözüne batan dengesizlik ve buhranın giderilmesine hizmet edecek kanaatiyle, Osmanlı saltanatı teşkilatı esasiyesinin değiştirilmesini, Fransa ihtilali prensiplerine, hürriyet, eşitlik, meşrutiyet esaslarına göre yeni müesseseler oluşturulmasını teklif ediyorlardı. Mağlubiyetlerle biten harpler, memurlar sınıfında artan iktisadi buhranlar, sarayın ve saray mensuplarının sefih ve müsrif hayatları, işsiz kalmış aydınların varlığı bu fikirler etrafına bazı kimseleri topluyordu. Bir aralık hâkim zümre içinde bile buna taraftarlar çıktı. Ve nihayet ilk meşrutiyet tecrübesi yapıldı. Bu tecrübe, meşrutiyetin ortaçağdan kalma Osmanlı saltanatının dağılmasını hızlandıracakını pek aşikâr gösterdiğinden, saltanatın muhafazasında herkesten ziyade menfaati olan saray ile

12 Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895). (Y.N.)

hâkim zümre kendilerini derhal topladılar ve eski idare usulünü şöyle böyle muhafaza edebildiler.

İkinci Meşrutiyet tecrübesinde en önemli etken çok sıkıntı ve ihtiyaç içinde kalan taşra orduları olduğundan, dayanağını kaybeden saray ve Babiâli kaderine razı olmaktan başka çare bulamadı. Meşrutiyet tecrübesi devam etti ve gayet tabii olarak Osmanlı saltanatının dağılmasını hızlandırdı. Hürriyet ve eşitlik fikirlerinin hukuki neticelerini, yani her milletin kendi iradesiyle teşkilatlanmak hakkını gayrimüslim kavimler, hatta bazı Müslüman kavimler, mesela Arnavut ve Araplar faaliyet sahasında tatbik kalkıştılar.

Zaten Hristiyan kavimler Avrupa kavimleriyle dini ve medeni birlik ve benzerlikten ve iktisadi münasebetlerinin fazlalığından dolayı Fransa İhtilali esaslarını Müslümanlardan daha evvel öğrenmiş bulunuyorlardı; milliyet fikri içlerinde çok yayılmıştı. Her vasıta bu fikrin gerçekleşmesi için çalışıyorlardı. Zaten iktisadi rekabette Müslümanlara gittikçe üstünlük sağlamaları, kendileri için milliyetlerinin, milli bağımsızlıklarının gerçekleşmesinin bir teminatı olarak görülüyordu. Hatta 19. asrın sonlarına doğru, Osmanlı tebaasından olan Hristiyanların, bilhassa Rum ve Ermenilerin yabancı hamileri, yani Avrupa sermayedar ve siyasilere, Osmanlı saltanatının Türk çoğunluğun yaşadığı parçasını bunların hükmü altına vermeye ve Türkleri ikinci derecede -çünkü ilk evvel kendilerinin- bunların istismarına bırakmaya karar vermişlerdir. Ve hatta kararlarını Meşrutiyet'in ilk devirlerinde ilandan bile çekinmiyorlardı. Anadolu'nun doğusu Ermenilerin, batısı Rumların olacaktı.

Avrupa sermayesine hizmet ederek Avrupa devletlerinin himayesine nail olmak ve o sayede bir nevi sözde milli bağımsızlığa mazhar olmak fikir ve emeli Hristiyan tebaadan sonra bir kısım Müslüman Osmanlı tebaasına, mesela Araplara, Arnavutlara vs. bile sirayet etti. Çünkü, Hristiyan, gayri Türk Osmanlı tebaası, artık Osmanlı camiasının mevcut şeklinde bırakılmasından ziyade, ya diğer teşkilata, mesela Yunan, Sırp, Bulgar krallıklarına dahil olmaktan veya kalan kısımlarda Türklere hâkim bir bağımsızlık kazanmaktan istifade eedecekti. Makedonya komitesi üyelerinden birisi Selanik'te, Suriyeli ihtilalcilerden bir genç Beyrut'ta, bana artık Osmanlı camiasıyla iktisadi münasebetleri kalmamış olduğunu delilleriyle daha Balkan Harbi'nden evvel söylemişti.

Efendiler, bütün bu hadiseler Türklerin gözü önünden olup geçiyordu. Türk, bunları görmekle kalmıyor, bütün bu hadiselerin doğurduğu ıstırapları, meşakkatleri tahammül edip yüklenmek de

onun omzuna düşüyordu. Türk, saltanatın bekçisi sıfatıyla devamlı kan döküyordu; Türk, saltanatın hazinesini doldurmak için devamlı ter döküyordu. Bu yüzden nüfusu eksiliyor, kamı eksiliyor, malı eksiliyordu. Halbuki Hristiyan Osmanlı tebaası devamlı para kazanıyor, nüfus artırıyor, memlekette hâkim olmaya yelteniyordu. Müslüman fakat gayri Türk kavimler bile ayrılıp başlarının çarelerine bakmak istiyorlardı. Hâkim zümre hâlâ Osmanlılardan, yani muhtelif milletlerin sivrilmişlerinden meydana geldiği için Türk'ün ıstıraplarına az kulak asıyordu; onun asıl düşündüğü saltanat, yani kendinin müreffeh hayatıydı...

İşte bütün bu ağır iktisadi ve hayati baskılar altında bulunmaktan ıstırap ve daimi ihmallerden eziyet çeken Türk de nihayet günün birinde kendini düşünmeye lüzum hissetti. Çünkü o da camiadan zarar görüyordu. Avrupa fikri inkılabının esasları ışıldığı zaman bazı Türk düşünür ve yazarları da Türk ırkının büyüklüğünden, Türk'ün muhteşem mazisinden, ırkın kudret ve başarılarından, Türk dilinin servetinden, kadim medeniyetinin kıymetinden romantik bir dille bahsetmek istemişlerdi. Fakat hâkim zümre bunu iyi karşılamadı; dağılmaya hizmet eder sayarak muhalefet bile etti. Osmanlı âlimleri ve düşünürleri, edipleri ve yazarları Türk'ün milliyetçiliğine karşıydı. Ne zaman ki Meşrutiyet ilan olunup da Osmanlı saltanatında milletlerin ayrışması başladı, artık yöneticiler Türk'ün de benliğinden bahsetmesine, milliyetini duymasına, menfaatini düşünmesine mâni olamadılar. Bununla beraber, meşrutî saltanatta hükümet dizginlerini ele alan, yani hâkim zümre mevkisine geçenler, hâlâ meşrutiyet idaresiyle Osmanlı saltanatının devamı mümkün olabileceğini zannedecek derecede safdildiler! Hâlâ küçük siyaset manevralarıyla çoktan beri iktisaden ayrılmış, siyaseten ayrılmakta olan bu ortaçağdan kalma vücudu meşrutiyet sıringasıyla yaşatabileceklerini ümit ediyorlardı!

Fakat Türk halkı vaziyeti, milli tehlikeyi içgüdüsel bir şekilde kavramış bulunuyordu. İlk Türk milliyetçiliği tezahürleri büyük bir alaka ve heyecanla karşılandı. *Türk Yurdu* hiçbir dergiye nasip olmayan çok kalabalık bir okuyucular halkası topladı. "Türk Ocağı" bütün aydın Türk gençliğini ateşi önüne topladı. Türk halkı, bilhassa aydın Türkler milli tehlikenin iktisadi yönünün, daha doğrusu iktisadi kökeninin de farkındaydı. İktisadi buhran onu milliyetçiliğe sevk ediyordu. Dikkate değer bir olgu bunu tespate yarar: Türk Ocağı'na yazılan mühendis, eczacı ve dişçi mekteplerinin Türk talebesi, mekteplerinde mevcut talebenin kavmiyet istatistiğini

yaparak, asıl üretici yetiştiren bu mekteplerden gayri Türk ve gayrimüslim kavimlerin Türkleri nasıl yavaş yavaş attıklarını ve bilhassa gayri Türk müdürlerin bu işe nasıl yardım ettiklerini gösteriyorlardı. Açıkta ki Türk gençliği Türkçülük fikrini bir ideal ve aynı zamanda geçim ve hayat kavgasında önemli bir iktisadi etken sayarak kabul ediyor ve ona sarılıyordu.

Nihayet efendiler, meşruti saltanat yöneticilerinden Türk olanlar da tehlikeyi görebildiler. Bunlar, Harbi Umumi başladığı sıralarda, Osmanlı saltanatı beka bulursa ancak Türk milletine dayanarak bekâ bulabileceğine inanmışlardır. Türk milletinin bu büyük yükü sırtında taşıyabilmesi için yegâne çare, nüfus miktarı ve iktisadi kuvvet itibariyle şimdi düşmüş olduğu vaziyetinden her ne pahaya olursa olsun kurtarılmasıydı. Harbi Umumi esnasında Türk'ü iktisaden yükseltmek, orta halli bir zengin sınıfı (bir burjuvazi) oluşturmak, bunun için memlekette devletin veya Türklerin elinde büyük sanayi vücuda getirmek, üstünlük sağlamış ve rakip olan kavimlere karşı belli ve ciddi bir siyaset takip etmek bu gayeyle izah edilebilir. Fakat bu siyaset takip edilmiş olduğuna göre, Türk milli iktisadi için en önemli etken olan Türk gençliğinin bol miktarda, hatta milli cepelerden uzaklarda sarf edilmiş olmasına akıl erdirilemez.

Harbi Umumi Osmanlı Devleti'nin dahil olduğu grubun başarıyla son bulsaydı, belki Osmanlı saltanatının dağılması biraz daha yavaş giderdi ve alınan tedbirler belki Türk'ün iktisadi gelişmesi üzerinde bir derece etkili olmuş olurdu. Fakat öyle olmadı. Mondros Mütarekesi Osmanlı saltanatının fiilen dağılmasını kesin olarak saptadı. Bu mütarekeyle Osmanlı saltanatı fiilen tarihe karıştı. Ve Osmanlı saltanatının temsilcileridir ki bunu kabul ettiler. Asırlardan beri devam eden iktisadi ve siyasi ayrışma son merhalesine burada varmış oldu.

İşte efendiler, bu ayrışma bir oldubitti halini aldıktan sonradır ki Türkler de kendilerinin milli Türk devletlerini kurdular. Büyük Millet Meclisi'nin toplanıp bir hükümet halinde faaliyete geçmesi bu olgunun resmi ve hukuki ifadesidir. Bu hukuki ifadenin iktisadi bir gerçeklik olabilmesi için Türk milli devletinin çok sağlam iktisadi esaslara dayanması lazımdır. Gerçi bugün Türkiye devletinde Türk halkına iktisatça üstün bir surette rekabet edecek unsurlar çok ve kuvvetli değildir. Fakat Avrupa hâlâ kapitülasyonları tamamen kaldırmaya razı olmuyor. Hatta razı olsa, kapitülasyonlar kaldırılrsa bile Avrupa büyük sanayiine, büyük sermayesine karşı Türk'ün küçük sanayi ve sermayeyle rekabeti ve bu şekilde kendisini bir

istismar ülkesi halinden kurtarması hayli güçtür. Türk, cidden hür, cidden bağımsız olmak isterse, iktisaden hürriyet ve bağımsızlık sahibi olmaya mecburdur.

Bunun içindir ki Türk Ocakları Türkiye'de hakikaten faydalı bir milli unsur olmak için iktisadi fikirlerin yayılmasına, Türk'ün iktisaden kuvvetlenmesine hizmet eder vasıtaların tedarikine uğraşmalı, hatta bizzat iktisadi faaliyete geçmeli ve içine yalnız tüketici sınıfları, tüketici sınıfların aydın ve gençlerini değil, üretici sınıfları ve onların gençlerini almaya çalışmalıdır. Üreticiler ise genellikle üretimlerine faydalı olmayan yerlerde vakit geçirmeye eğilimli değillerdir. Dolayısıyla Ocaklar onları çekecek, onların menfaatlerini sağlayacak bir şekil almalıdırlar. Bunun için, zannımca, tüccar çocuklarını, esnaf çocuklarını teşvik edebilecek pratiğe dönük dersler açılmalıdır. Verilecek konferansların mevzularında bilhassa pratik iktisat, teknik meseleler hayli yer tutmalıdır. Ve sonra bugün Ocaklılar kesin olarak bilmelidirler ki milliyet de her varlık gibi iktisadi bir kaynaktan çıkar ve bir ideale doğru yükselir. Ve bu temel fikri her bulundukları yerde unutmamalı ve yalnız sözle değil, asıl fiille yaymalıdırlar. Bilirsiniz ki doğru yolu göstermenin en etkili vasıtası iştir. Kısacası, Türk Ocakları şimdiye kadar fikir sahasında yaptıklarını bundan böyle fikir ve iş sahasında yaparak Türk milli devletinin kuruluşunda en gayretli ve fedakâr bir etken olmalıdırlar.

Türk milleti her tarafta eserlerini gördüğüm iktisadi uyanıklıktan devam ederse, Türkiye Devleti bağımsız, kuvvetli ve çağdaş bir devlet olarak yaşayacak ve büyüyecektir. Türkiye topraklarının altında ve üstünde sermayenin pasif unsuru mevcut ve saklıdır; yalnız ikinci ve asıl aktif unsuru olan çalışmaya ve çalışmayı düzenleyecek ilme ihtiyaç vardır. Millet, ilmi öğrenmekte, çalışmayı düzenlemekte kusur etmezse, Avrupa sermayedar devletlerine boyun eğmeyecek bir sermaye yaratabilir; ve o zaman iktisadi bağımsızlık kazanılır, yani siyasi bağımsızlık emniyet altına alınır.

Ey Ocaklı kardeşler! Bu milli mesainin, Türk mesaisinin düzenlenmesinde, milli Türk sermayesinin yaratılmasında etken olmaya, milletçe ameleleliğimizin ustabaşılığını etmeye davet ediyorum!

"İTTİFAK"A DAİR*

Lütfi Fikri Bey'e¹

"Sulh buhranı" geçinceye değin, Osmanlı Müslüman fırkalarının asgari ve belirli bir program üzerinde uzlaşmaları, hatta "ittifak" etmeleri, Lütfi Fikri Beyefendi tarafından teklif olunuyor. "Harp buhranı" esnasında Fransa, İtalya ve galiba İngiltere'de fırkalar arasında anlaşmalar yapılmıştı. Fikir, görüş, daha doğrusu iktisat bakımından birbirine zıt ve muhalif fırkalar, memleketlerini düşmana çiğnetip hep birden azami zarar görmemek gayesiyle bir müddet uzlaşmışlardı; ihtilaf ve çekişmelerini daha müsait şartlı zamana bırakarak, elbirliğiyle düşmana karşı durmayı, fırkalarının, yani toplumsal sınıflarının menfaatlerine daha uygun bulmuşlardı.

Siyasi ve toplumsal teorilerle az çok içli dışlı olanlar, pekiyi bilirler ki, fırkaların kuruluşunda, çekişmelerinde, uzlaşmasında asıl etken, bazı sığ görüşlülerin zannettikleri gibi fikri meseleler değil, toplumsal sınıfların maddi menfaatleridir ve sınıfların şuuru, hatta içgüdüğü gerçek menfaatlerini tayinde nadiren şaşırır.

Bu bakımdan, Osmanlı İmparatorluğu'nda harpten evvel kurulmuş olan fırkalar, acaba hangi sınıfların temsilcisiydi, yani hangi sınıfların menfaatlerini müdafaa etmek veya geliştirmek maksadıyla kurulmuştu? Ve temsil ettikleri sınıfların harpten evvel, harp

* Lütfi Fikri Bey'in galiba *İleri*'de yayımlanan bir makalesi üzerine 9 Haziran 1920'de yazılmış, fakat hiçbir yerde yayımlanmamıştır. [*Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.21-32. - Y.N.]

1 Lütfi Fikri (1872-1934); Hürriyet ve İtilaf Fırkası liderlerinden Türk hukukçu ve siyasetçi. (Y.N.)

esnasında ve harpten sonra menfaatleri neden ibarettir? Evvela bu meselelerin halli lazım gelir. İkinci olarak harpten önce ve harp esnasında fırkaların uzlaşmasına mâni olmuş zıt menfaatlerin "sulh buhranı" esnasında "ittifak"a müsait olup olmadığını araştırmak icap eyler.

Türk ve Müslüman olmayan Osmanlılar tarafından kurulmuş fırkalar bahsimizden hariçtir. Milli Ahrar, Milli Meşrutiyet, Milli Türk gibi belirli bir toplumsal sınıfı temsil iktidarını gösteremediklerinden dolayı kökleşememiş, yerleşememiş, epizodik² mahiyet taşıyan fırkalar da ihmal olunacaktır. Bu halde bütün Osmanlı İmparatorluğu ahalisini teşkilatlandırmak iddiasında bulunan iki büyük fırka, İttihat ve İtilaf fırkaları meydanda kalıyor ki, bunlar ta Meşrutiyet'in ilk günlerinden itibaren karşı karşıya dikilmiş, devamlı çarpışıp durmaktadırlar. Bu iki pehlivan fırkanın çok ateşli taraftarları, karşılarındakilere fırkalık sıfatını çok görürler. Fakat serinkanlı bir gözlemci bu hadiseden yalnız kavganın fazla kızışmış olduğunu çıkarır; ve hatırlar ki, bugün pek centilmence münasebetlerde bulunan İngiliz fırkaları, kuruldukları sırada biri diğerine çok hakaretamiz unvanlar bahşetmişlerdi.

Devlet menfaatlerinin bütünüyle alakadar Müslümanların toplumsal bir sınıfı memurlardan (askeri, mülki, hatta ruhani) meydana gelmektedir. Bu sınıfın menfaatleri, devletin beka ve devamı ve fertlerinin hükümete fiilen katılmalarıyla temin olunur. Devlet menfaatlerinin bütünüyle alakadar ikinci bir toplumsal zümre de büyük Müslüman tüccarlardır. Bunların bazıları devlete müteahhitlik ve mültezimlik eder, dolayısıyla hükümetin hayırhahlığına muhtaçtır. Bazıları payitaht ve vilayetler arasında, yahut Osmanlı memleketi ile yabancı memleketler arasında ticari alışverişlerde bulunur; bu kısmın menfaatleri memlekette intizam ve asayişin -her ne pahaya olursa olsun- temin edilmiş olmasını gerektirir. Yine devlet menfaatlerinin bütünüyle alakadar üçüncü bir toplumsal zümre daha vardır ki, o da Müslüman arazi ve emlak sahipleridir, yani büyücek araziye bizzat veya dolaylı olarak işleten ziraat erbabıyla şehirlerin emlak ve akar sahipleri ve küçük arazisinde bizzat çalışan rençberlerdir. Bunlardan büyük arazi sahipleri ile çok emlak ve akara sahip olanlar, sınıf menfaatlerini azami temin edebilmek için hükümete dayanmak, daha doğrusu hükümeti ellerinde bulundurmak isterler. İşte memurlar, tüccarlar ve arazi ve emlak sahiplerinden ibaret

2 Epizodik: Önemsiz, ikinci derecede. (Y.N.)

şu üç belli başlı gruptandır ki, İttihat ve İtilaf fırkaları çıkmıştır. Bu üç zümrenin hepsi, toplumsal tasnife nazaran "burjuva" sınıfından sayılmalıdır; yalnız "memurlar"ın bazıları, hiçbir suretle sermaye sahibi olmadıklarından, "fikir işçileri" sınıfına sokulabilir.

Sultan II. Abdülhamid'in son zamanlarında askeri ve mülki memurların bir kısmı, bilhassa burjuvaziye dahil olanları, hâkimiyet menfaatlerinden kâfi derecede nimetlenmekte iken, diğer bir kısmı, bilhassa burjuvaziden hariç kalanlar (mesela aylığıyla geçinir ufak taşra memurları, yine aylığıyla geçinir küçük rütbeli Makedonya'da eşkıya takibine memur subaylar) hizmet ve emeklerinin tamamen ödenmediğini pek iyi biliyorlardı. İttihat ve Terakki işte bu proleter askeri ve mülki memurları teşkilatlandırarak, yani iktisadi vaziyetlerinden memnun olmayan memurların temsilcisi sıfatıyla işe başladı ve mevcut hükümete muhalif bir fırka halinde ortaya çıktı. Gayrimüslim ve gayri Türk bazı milli demokrat fırkalar da (mesela Ermeni Taşnaksutyun ile ihtilalci Bulgar fırkaları) ihtilalin gelişmesi sırasında hususi maksatlarını elde edebilmek ümidiyle İttihat ve Terakki Fırkası'na yardımcı ve hatta onunla müttefik oldular. Selanikli tüccarların da çoğunluğu İttihat ve Terakki'ye dahil oldu; irsi ve büyük bir ticari kabiliyete sahip olan bu tüccarlar, ihtilalin başarısını tahmin ettiler ve başarı halinde, milli ve milletlerarası büyük ticareti ve bilhassa hükümet müteahhitliğini hemen hemen tekellerinde bulunduran İstanbul'un Rum ve Ermeni tacirlerini iktisadi mevkilerinden kaydırabilmek ümidinde bulundular. Nihayet Rumeli'de büyücek çiftlik sahibi olan beylerden bir kısmı (mesela Siroz beyleri) fırkaya girdi; Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin devamlı tahribatı Rumeli Türk beylerinin gelirlerine büyük zararlar verdiğinden hükümetin değişmesiyle iktisadi vaziyetlerinin düzeleceği ümit olunabilirdi.

II. Abdülhamid hükümetine gelince, payitahtta hüküm ve zevk süren büyük rütbeli ve büyük sermayeli askeri ve mülki memurların (bir Müşir Zeki Paşa'nın, bir Vezir İzzet Holo Paşa'nın emlak ve akarı hatıra getirilsin!), dahili ve harici ticaretin önemli kısmını ve bilhassa hükümetin müteahhitlik ve mültezimliklerini ellerinde bulunduran Müslüman ve gayrimüslim tüccarların (ki çoğunlukla gayrimüslimdi), hayat ve geçiminin kolaylaştırılmasına hayli itina edilen ufak İstanbul halkının ve nihayet vilayetlerde menfaatlerinin teminine, şan ve şereflerinin artırılmasına çalışılan eşraf ve âyanın temsilcisiydi; yani bu zümre ve sınıfların menfaatlerini müdafaa ediyordu.

İttihat ve Terakki, bir askeri ayaklanmayla hükümeti ele geçirir geçirmez, eskiden hükümetin sahibi olan zümre ve sınıflar tabii ve kendiliğinden bir tarzda muhalefet tarafına geçti. Muhalefet muhtelif unvanlarla teşkilatlanmaya uğraştıktan sonra nihayet "İtilaf ve Hürriyet" namı altında bir dereceye kadar birleşti, uyuştı, teşekkül etti. Demek oluyor ki, "İtilaf ve Hürriyet Fırkası" ilk önce inkılap neticesi makam ve mevkillerini kaybetmiş eski memurların, eski hükümet zamanında servet ve önem kazanmış tüccarların ve bazı vilayetler eşrafının temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Gayri Türk milli fırkalardan bazılarının, mesela Rum, Arap, Arnavut ve Kürt fırkalarının da, hususi maksatlarını elde etmek emeliyle, ara sıra İtilaf ve Hürriyet'e destek oldukları görülmüştür.

Meşrutiyet'in ilanından beri cereyan eden büyük vakalar, bu iki Osmanlı fırkasının bünyelerinde önemli değişikliklerle neticelendi. Harbi Umumi esnasında bu iki fırka ilk ortaya çıkışlarında teşkilatlandıkları sınıf ve zümrelerin temsilcisi kalamadılar; zira o sınıf ve zümrelerin menfaat ve münasebetlerinde değişiklikler meydana gelmişti. İttihat ve Terakki, artık gayri memnun memurların fırkası değildi; bilakis kendi yetiştirdiği, yükselttiği, sermayedarlaştırdığı büyük memurların fırkasıydı... Ermeni ve Bulgar fırkalarının asıl maksatlarını nihayet keşfederek, onlardan kesin bir şekilde ayrılmıştı. Rumeli emlak ve akar sahipleriyle Selanikli tüccarların menfaatlerini teminde devam ettiğinden, bu iki nevi sermayedarlar sınıfı fırkanın eski ve önemli erkânını oluşturuyordu. Eski İttihatçı askeri ve mülki memurların sermaye sahibi olmasıyla, fırkanın demokratik çeşnisi hemen hemen yok olmuştu. Lakin hükümeti elde tutmak, memlekete hakikaten hâkim olabilmek için, yalnız bu kuvvetler kâfi değildi. Diğer toplumsal kuvvetlere dayanmak zarureti vardı. Bilhassa, memurlar sınıfı, metin, sabit ve emin bir sınıf sayılamazdı. Bunun içindir ki, İttihat ve Terakki Fırkası, Osmanlı İmparatorluğu'nda bütün Türk emlak ve akar sahiplerinin ve Müslüman ticaret erbabının iktisadi kabiliyetlerini artırarak ve bunların iktisadi rakiplerinin rekabet kudretlerini sınırlayarak, iktisadi menfaatlerini geliştirmek istedi. Böylece ilkel ve zayıf bir halde zaten mevcut Müslüman ve bilhassa Türk burjuvazisi kuvvet kazanacak ve gitgide Müslüman ve Türk milliyetçiler fırkası mahiyetine dönüşmekte olan İttihat ve Terakki'nin asıl kitlesini oluşturacaktı. Harbin sonlarına doğru, İttihat ve Terakki Fırkası'na Türk burjuvazisinin temsilcisidir demek hatalı olmaz. Bir zamanlar İtilaf ve Hürriyet'in Anadolu'da en mümtaz taraftarlarını oluşturan Müslüman emlak

sahipleri ve ticaret erbabı, artık tamamen İttihat ve Terakki'ye mal olmuştur. İttihat, eski devirden kalma sermayedar paşalara veya onların çocuklarına iktisadiyat sahasında kolaylık göstererek ve yardım ederek, İtilaf'ın bu unsurunu da kısmen kendine çekti.

Bu suretle en kıymetli unsurlarını kaybeden İtilaf'a harp esnasında dayanak olacak hemen hiçbir toplumsal sınıf kalmamıştı. II. Abdülhamid devrinden devralınan ihtiyar memurların en az kıymetli kısmıyla İttihat ve Terakki devrinde çoğunlukla iktidar ve kabiliyetlerinin noksanından dolayı açığa çıkarılmış olan askeri, mülki ve ruhani memurlar ise ciddi bir toplumsal kuvvet oluşturamazdı. İtilaf ve Hürriyet'in harp esnasında önemli bir siyasi rol oynayamaması, İttihat ve Terakki hükümetinin muhalefeti kuvvetsizlendirmek, dağıtmak için reva gördüğü zabıta şiddetlerinden ziyade, muhalif fırkanın hiçbir toplumsal sınıfı temsil edememesinde aranılmalıdır.

Harp uzayıp, ıstırap verici neticeleri kendini hissettirmeye başlayınca, menfaatleri bozulan İstanbul Müslüman ahalisinin bir kısmı ile Türk köylülerinin önemli bir kitlesi İttihat ve Terakki hükümetinin aleyhine döndü. Köylü, muhalefeti bir siyasi teşkilatlanma suretiyle değil, ordudan firar ve dağlara sığınmak fiiliyle gösteriyordu. İstanbullular ise söylenip sızlanmaktan ileri gidemiyorlardı.

Mağlupça imzalanan Mütareke'den sonra İttihat'a muhalefet, memurlar arasında dahi sezilmeye başladı. Bununla beraber İtilaf ve Hürriyet, bu zümreleri, yani kendisine öteden beri sadık ve bağlı kalan emekliler ve azledilmişler ile geçim sıkıntısına uğrayan fukara İstanbul ahalisini ve gayri memnun köylüleri, yani hepsi sermayesiz veya sermayesi az zümreleri birbirine yaklaştırıp uyuşturarak onların menfaatlerinin temsilcisi olamadı ve bunun içindir ki, İttihat ve Terakki'nin muhalifi bir siyasi fırka sıfatıyla hükümeti ele alamadı. Mütareke'den beri iktidar mevkiine geçen kabinelerin birkaçı, Ali Kemal Bey'in çok doğru olarak müşahade ve tespit ettiği üzere, mahiyeti itibarıyla İttihat ve Terakki kabineleriydi. Diğerleri ise en nihayetinde "memurlar kabineleri" mahiyetindedir.

Geçenlerde meşhur bir İngiliz gazetesi muhabirinin mümtaz siyasi ricalimizden birine: "Allahı severseniz, İtilaf ve Hürriyet Fırkası, hangi toplumsal sınıfları temsil ediyor?" diye bir soru sormuş olduğunu söylüyorlardı. Bu sorunun ikna edici cevabını bulup vermek cidden güçtür. Kısacası İtilaf ve Hürriyet Fırkası'nın henüz teşkilatlanma devresinde olduğu inkâr edilemez: Zaten geçirmekte olduğu art arda buhranlar, bu sürecin en bariz harici

tecellileri değil midir?.. Bugün İtilaf ve Hürriyet Fırkası, menfaatlerini temsil edeceği toplumsal sınıf ve zümreleri aramak ve tayin etmekle meşguldür...

Emekliler ve azledilmişlerin birçoğu memuriyetlerine iade edildiklerinden, mevkilerini muhafaza edebilmek için, hükümete sahip her fırkanın suyunca gitmek mecburiyeti altına girmiş ve dolayısıyla İtilaf ve Hürriyet Fırkası'na sağlam dayanak olabilmekten çıkmıştır. Fırka Anadolu köylüsünü teşkilatlandırmaya hizmet eden kâfi vasıtalardan mahrumdur; vasıtalara sahip olsa bile, köylünün İttihat ve Terakki'ye muhalefetini icap ettiren sebepler kısmen ortadan kalkmış ve ona karşılık zikrolunan fırkayı köylü menfaatlerinin savunucusu zannettirecek yeni sebepler doğmuştur: İttihat ve Terakki'ye mensup zannolunan bazı zevat, Anadolu'da Türklerin küçük ve büyük arazi sahiplerini en yakın ve en amansız rakip ve düşmanlarına karşı fiilen müdafaa etmek rolünü üstlenmiş görünüyor. Kala kala İtilaf ve Hürriyet'e İstanbul Müslüman ahalisinin bir kısmı kalıyor.

Bu kısım içinde en ziyade kıymetli ve kuvvetli olabilecek, yerli veya Selanikli Müslüman tüccarlardır. Bir aralık İttihat ve Terakki'nin erkânından bulunan ve o sayede servetini artıran bu sermayedarlar sınıfı, İttihat ve Terakki'nin manda ve himayeye yanaşmakta ısrar ve inadını gördükçe İtilaf ve Hürriyet'e meyledebilir; sulhün yerleşmemesi, dahili çekişmeler ve muharebeler ve bunlardan doğacak emniyetsizlik, kendi menfaatlerine yabancı himayesinden çok fazla zarar verir diye düşünebilir; bununla beraber yabancı himayesi sayesinde yabancı büyük sermayesinin, yahut yerli gayrimüslim aracı sermayesinin, daha zayıf olan yerli Müslüman sermayesini imha edeceğinden de korkar... Bu Müslüman kapitalistlerinden başka, İstanbul'un milletlerarası sermayesi sayesinde hoşça geçinmeye alışan miktarı az, fakat toplumsal tesirleri miktarlarından fazlaca bir Epikürcü entelektüeller zümresi de vardır ki, bunlar şimdiden İtilaf'ın etrafında dönüp dolaşmaktadırlar...

Lakin, İtilaf ve Hürriyet Fırkası, bu sınıf ve zümreleri temsil edebilmek için bunların menfaatlerini temine hizmet eden formüllerden meydana gelen programını henüz tanzim edememiştir. Bugünlerde fırkanın buhranlı faaliyeti, o formüllerin tayiniyle uğraşmakta olduğunu zannettirir. Fırkanın bölünüp parçalanması bu genel değerlendirmelerin düzeltilmesini ve değiştirilmesini icap ettirmez; zira söz konusu İslam ticari ve sınai sermayesine dayanabilecek kısım, asıl İtilaf ve Hürriyet Fırkası'nı devam ettirecektir.

İtilaf ve Hürriyet, programını düzenlemeden, yani menfaatlerini müdafaa edeceği sınıf ve zümreleri tayin edip teşkilatlandırmadan, İttihat ve Terakki ile "ittifak"ta esas olabilecek maddeleri elbette tayin edemez. İtilaf ve Hürriyet teşkilatlanma devresini tamamladıktan sonra -ancak o zaman!- iki belli başlı fırkamızın asgari bir program üzerinde "uzlaşmaları" mümkün olup olamayacağı söz konusu olabilir.

Fakat bu bağımsız uzlaşmanın büyük engeller ve güçlüklerle karşılaşacağı şimdiden tahmin edilebilir; zira, İttihat ve Terakki'ye dahil toplumsal sınıflara devletin tam bağımsızlığının temin edeceği menfaatler, bu uğurda katlanılacak fedakârlıklardan doğacak zararın muhakkak üstünde ve bilakis İtilaf ve Hürriyet'in temsilcisi olacağı sınıflara fedakârlıklardan gelecek zarar, devletin tam bağımsızlığının temin edeceği menfaatlerden belki de fazladır...

BİR MÜLAKAT*

Türk Şairi Mehmet Emin Bey'e¹

- *İstanbul'dan ayrıldığınız zaman şehrin vaziyeti nasıldı?*

- Müslümanlar için gittikçe fenalaşıyordu. Türk milletini kudretle temsil eden Milli Ordu'nun fiillerden ibaret sözlerini bir dereceye kadar dinlemek mecburiyetinde kalan İtilaf devletleri, İstanbul'da uyguladıkları baskı siyasetini bazı yönlerden biraz gevşetmek lüzumunu hissettilerse de Türklere muhabbetlerinden değil; İngilizlere düşmanlıklarından dolayı Türklerle iyi geçinir görünmek isteyen Fransızlar, son aylarda Müslüman mahallelerinde Müslüman evlerine çok miktarda subay yerleştirme yoluna giderek Müslüman aile ocaklarının sükûn ve rahatını bozdular. Rivayete göre, bütün bu garip işlemlerden maksat, Fransız subaylarının medeniliğini, güzel ilişkilere aşinalığını, cömertlik ve iyiliğini, tatlı dilliliğini ve hoş konuşkanlığını Müslüman hanelerinde davranışlarıyla gösterip ispat ederek Türk kalplerine Fransız sevgisi aşılacak, Türk muhitine Fransız medeniyeti yaymak imiş!..

Lakin netice maksadın tam tersi çıktı: Ailesinin harimine² tek veya çift birtakım yabancı mahlukların zorla sokulduğunu tiksinti

* 1337 [1921] senesi Nisan başlarında *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde yayımlanmıştır. [*Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.33-38. - Y.N.]

1 Mehmet Emin Yurdakul. (Y.N.)

2 Harim: Biri için kutsal olan şey; başkalarının girmesi ve bilmesi yasak olan, bir kimse için çok özel olan şey. (Y.N.)

ve nefretle gören Müslümanların çoğu buna sebep olanlara lanet okuyarak evlerini terk ettiler.

Hele iktisadi vaziyet artık tahammül olunamayacak bir raddeye gelmiştir. Maaş çıkmıyor. Büyücek ve orta tüccar Karadeniz ve Adalar Denizi³ ticaretinin kapalılığından bir iş göremiyor. Sayısız iflasın ancak gizli bir moratoryumla önü alınmakta olduğu ticari mahfillerde söyleniliyor. Maaşlıların ve ticaretle uğraşanların böyle sıkıntıda olması tabiatıyla bütün esnafı etkiliyor. Beyoğlu, işgal orduları ile henüz altın ve elmaslarını satıp bitirmemiş Rus milliyetçilerinin israfları sayesinde çok gürültülü bir panayır hayatı yaşıyorsa da, bu panayır sarhoşluğunun yarınından o da pek emin değil. İktisadi sahada çok üzücü bir hadise var: Saray ve saltanat erkânı, geçinebilmek için, asırlar zarfında milletin kanı ve teri pahasına toplanmış kıymetli milli eserleri çarşı ve pazara çıkararak devamlı satmaktadır. Alanlar ise çoğunlukla işgal ordusu subayları... Dostlarımdan birisiyle bedestende geziniyorduk; "Bak" dedi, "Osmanlı medeniyet tarihi parça parça, müzayedeye İtilaf subaylarına satılıyor!.."

- *Anadolu'ya çıktığınız andaki hissiniz?*

- İnebolu'ya çıktığımız zaman biraz sert, fakat çok sağlam bir hava bizi kucakladı. Uzakta yüksek, karlı, temiz ve vakarlı dağlar... Önümüzde gür sesiyle homurdanan sınırsız deniz... Bu dağlar yerlerinden kımıldamadıkça, bu deniz kuruyup yok olmadıkça, Türk bu yerin, bu suyun efendisi kalacaktır... İşte bu his, Anadolu'nun bana ilk ilhamı oldu. İstanbul'un bezgin, bitik veya yabancı memurları yerinde, canlı ve gayeli genç memurlarımız vazifelerini itinayla yaptılar. Burada, bir maksat, bir emel için çalışan, birbiriyle alakadar, uyumlu insanlar vardı. Burada Türklük derli toplu bir kitap olmuştu; şirazesi sökülmiş dağınık yapraklar değildi... Burada, bizi, bilhassa yol arkadaşım muhterem milli şairimizi⁴ tanıyan birçok dostlar vardı. Onların sözleri, sözlerinden ziyade fiilleri gösteriyordu ki, önümüzdeki mucizenin en büyük etkenlerinden birisi bir fikirdir, "milliyet fikri"dir. O fikir, avare fertleri yoğurmuş, birleştirmiş, "bir" yapmıştı... Mekteplerde, çarşı ve pazarda, toplantılarda hep bu birliği, "milli birliği" gördük.

İnebolu'ya çıktığımızın ertesi günü cepheden çok hayırlı haberler gelmeye başladı. Bağımsızlık havasının verdiği haz ve sevinci

3 Adalar Denizi: Ege Denizi. (Y.N.)

4 Mehmet Emin Yurdakul. (Y.N.)

bu haberler birkaç misli daha artırdı. İstanbul bizi Kılış⁵ telsizi- nin uydurma olduğunu bildiğimiz halde yine üzmekten kendi- mizi alamadığımız yalan haberiyle uğurlamıştı; Anadolu bizi milli zaferin müjdeleriyle karşıladı. Biz 29 Mart'ta vapura binmiştik; İstanbul'dan ayrıldığımız zaman son İnönü zaferinin haberleri henüz İstanbul'a gelmemişti.

Lakin, memleket ve millet mücadelesinde Türk İstanbul'un büyük çoğunluğu ruhen ve fikren bütün milletle beraberdir.

- *Milletimizi ilim sahasında yükseltmek için ne yapılmak lüzumu düşünüyorsunuz?*

- Oh, bu, işte çok önemli ve çok çetin bir mesele! Kişisel gözlem ve hislerden bahsolunarak bu sorunuzun cevabı verilemez. "Kavimlerin, milletlerin ilerleme ve gelişmesinin sebep ve etkenleri nedir?" genel meselesinin belli bir mevzuya tatbikinden ibaret olması lazım gelen bu meseleden bir interview⁶ çerçevesi içinde az çok faydalı bir şekilde bahsolunabileceğini zannetmem. Hatta bana öyle geliyor ki, bu meselenin -halli şöyle dursun- ortaya konuluş şekli bile bir mesele teşkil eder: Milletimizi, yani Türk milletini ilim sahasında yükseltmek ne demektir? Türk milletinden tabipler, mühendisler, mimarlar, agronomlar⁷ vs. yetişmek için ne yapmalı demek mi? Türkiye'de okuryazar kimseleri artırmak için ne gibi tedbirler almalı demek mi? Yoksa Türkiye'de az çok mevcut ilim adamlarının ilmi sahada başarılarını ve bu suretle milletlerarası ilmi faaliyette bir oy ve mevki sahibi olmalarını sağlamaya hizmet edecek vasıtalar neden ibaret olabilir demek mi?.. Soru daha ziyade tahlili kaldırır, fakat fikrimi izah için bu kadarını yeterli görüyorum. Mesele belirlenip sınırlandıktan sonra, cevaptan önce araştırma ve incelemeye ihtiyaç vardır. Ben o kanaatte olanlardanım ki milletimizin hayatı ve geleceğiyle alakalı meselelerin ciddi bir şekilde -hatta teorik olarak- halline teşebbüs için ilk merhale henüz geçilmiş değildir; o merhale inceleme ve araştırmadır. İtiraf etmeliyiz ki arif sayılanlarımızın çoğu memleket ve milletimizi, daha açık bir tabirle Anadolu'yu ve Türkleri diğer bir memleket ve millettten -mesela Fransa ve Fransızlardan- daha az tanıır ve bilirler!.. Halbuki her memleket ve milletin gerçek ihtiyacı belli usuller dairesinde o memleket ve milletin incelenip araştırılmasıyla ancak keşfolunabi-

5 Yunanistan'ın Kılış (Yun. Kilkis) adlı zırhlısı. (Y.N.)

6 Interview (Fr.): Görüşme, mülakat. (Y.N.)

7 Agronome (Fr.): Ziraatçı. (Y.N.)

lir. Şu naçiz fikirleri, isterseniz, belirsiz sorunuza bir cevap diye de kabul edebilirsiniz: Milletimizi ilim sahasında veya diğer sahalarda yükseltmek için her şeyden evvel milletimizi tanımaya, bilmeye, öğrenmeye çalışmalıyız. Ve unutmamalıyız ki hakikaten tanımak ve bilmek, bütün ilmi usullere hâkim olan ruhi bir kuvvet sayesinde mümkündür: Sevmek!.. Milletimizi yükseltmek için ilkönce Türk milletini sonsuz ve fedakâr bir muhabbetle, bir aşkla sevmeliyiz...

- *Anadolu'da neyle meşgul olmak fıkrindesiniz?*

- Şimdiye değin hocalık ve yazarlık ettim. Şimdiden sonra da mesleğimde devam etmek isterim. Memleketin felaketiyle hayatı kesintiye uğrayan *Türk Yurdu*'nun bağımsız Türk yurdunda yayımına devam etmek en aziz emellerimdendir.

"KAHRAMANLIK GÖSTERİNİZ!"*

*Ruşen Eşref Bey'e*¹

Uğursuz Mütareke'den sonra Türkiye'de iki siyaset cereyanı belirdi. Cereyanlardan birisi -zehirden şifa ummak kabilinden- düşmanlardan hayır bekliyordu. Bu cereyanın taraftarları, Amerika, İngiliz, Fransız, İtalyan, kısacası hangisi tenezzül buyurursa, onun mandası altına girmeye can atıyorlardı; bir gün evvelisi Türklüğü, Müslümanlığı imha için üzerimize saldıranların himayesini kabul ederek Türklüğe, Müslümanlığa hayat, bağımsızlık ve refah kazandıracaklardı!.. Bu acayip siyasetin çoğu destekçisi hiç de budala değildi; memleketin, milletin hayatını ve geleceğini, hürriyet ve bağımsızlığını hiçe sayan, sırf kendi hayatını, kişisel menfaatlerini düşünen, hürriyet ve bağımsızlık cihadında menfaatlerine halel geleceğinden, zevk ve sefaları eksileceğinden ürken kimselerdi. Bununla beraber aralarında memleket ve millet sevgisi ve endişesiyle kalpleri dolu olduğu halde, Mısır ve Tunus gibi Avrupa sömürgelerinin vaziyetlerini iyi incelemeksizin, Batılıların yalancı medeniyet propagandalarına kanmış adamlar da vardı. Mandacılık bazı dönüşümler geçirdikten sonra nihayet Ali Kemal ve hempalarının İngiliz himayesi dilenciliğinde karar kıldı.

* Bekir Sami [Kunduh] Bey heyetinin Ankara'ya dönüşünün ardından, 26 Nisan 1337'de [1921] yazılmış, fakat yayımlanmamıştır. ["Celadet Gösteriniz!", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.39-43. - Y.N.]

1 Ruşen Eşref Ünaydın. (Y.N.)

Menfaat düşkünü yahut aldatılmış kimseler mandadan kurtuluş umarken, ecdadının bütün vasıflarını ve faziletlerini şahsında temsil eden bir zatın gür sesi yükseldi:

"Kahramanlık gösteriniz!"

Mustafa Kemal Paşa'nın ağzıyla bütün ecdat, bütün tarih bu komutu veriyordu. Vicdanlarının en derinlerinden daima bu hitabı işiten öz Türkler, gerçek ve tabii başbuğlarının emrine derhal uydular: Milli ordu, Müdafaai Hukuk Cemiyetleri, Büyük Millet Meclisi toplandı; Osmanlı Türk milleti kendini topladı. İşte bu, ikinci siyaset cereyanıydı; asıl Türk milletinin siyasetiydi.

Mustafa Kemal Paşa milletin başsız ve avare kaldığı o feci günleri hikâye ederken diyor ki:

"En aydın sayılan insanların manda tutkunluğuyla adeta milletin bağımsızlık ruhunu yıkmak için gafilce bir çalışma ve devamlı bir çaba içinde çırpındıklarını hayretle görüyordum. Ben artık şu noktaları gayet açık değerlendirebiliyordum: Düşmanlar bağımsızlığımızı imhaya karar vermişlerdir; bu hakikati millet henüz [tamamıyla] keşfetmemiştir..."

O, hakikati keşfetmişti; kararını aldı ve komutunu verdi:

"Kahramanlık gösteriniz!"²

*
* *

Bugünlerde Türk milleti, Büyük Millet Meclisi vasıtasıyla ikinci önemli bir karar vermek arifesindedir. Delege heyeti Paris'ten döndü. Heyet, elbette elinden geldiği ve aklının yettiği kadar millet ve memlekete faydalı hizmetler yapmaya çalışmıştır. Hele İzmir ve Edirne'de tahkikat teklifini kabul ederek büyük bir uyanıklık eseri gösterdiği muhakkaktır. Bununla Yunan taarruzunun tamamen haksız ve mantıksız olduğunu açık ve kesin olarak göstermiş ve ispat etmiş oldu. Devletlerarası münasebetlerde teorik hukukun, şekli mantığın pratik neticeleri hemen hiçe eşit olmakla beraber, Büyük Millet Meclisi, delegelerinin bazı hizmetlerinden memnun kalmış olsa gerektir.

2 Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Nisan 1921 günü *Hâkimiyeti Milliye* ile mülakatında yer alan ve gazetenin 24 Nisan 1921 tarihli sayısında yayımlanan bu sözleri için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.11, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2003, s.145. (Y.N.)

Lakin Batı basınının yayınlarından anlaşıldığına göre, delege heyeti, Fransa ve İtalya hükümetleriyle bazı özel sözleşmeler de imzalamıştır. Bu sözleşmelerin şekil ve mahiyeti henüz resmen malumumuz olmadı. Eğer yayımlanan özetler hakikate uyuyorsa, Fransa ve İtalya ile yapılan sözleşmeler, Türkiye'nin paylaşılması için İtilaf devletleri arasında imzalanmış olan "Accord tripartite"nin³ (üçüzlü mukavele) bizzat Türkiye tarafından kabul ve imzası suretiyle Anadolu'da iki devlete birer "nüfuz mıntokası" ayırmak mahiyetini taşımaktadır. Siyasi tabirler, üslubi maharetler bu hakikati değiştiremez. Büyük Millet Meclisi'nin, yani varlığının sebep ve hikmeti Anadolu'nun birlik ve bağımsızlığını müdafaa mukaddes gayesi olan bir müessesenin delege heyeti tarafından Anadolu'nun paylaşılarak kısımlarının yabancı sermayelerinin istismarına bırakılmasına rıza gösterileceğine ihtimal veremiyoruz; ve dolaısıyla hâlâ yabancı basınının bu konudaki yayınlarına inanmak istemiyoruz.

Belli bir memlekette sırf iktisadi tercihler, iktisadi nüfuz mıntokaları meydana getirir. Bilhassa iktisadi denilen nüfuz mıntokası sözleşmeleri siyasi paylaşımların birinci adımıdır. Tüccarlar, bankalar, maden kumpanyaları arkasından daima memurlar, askerler, bataryalar gelir, yerleşir; iktisadi nüfuz mıntokası birkaç sene içinde sömürge olurur... Nüfuz mıntokası ayrılması paylaşım demek olduğundan, genel bir himayeden, genel bir mandadan bile zararlıdır. İktisadi nüfuzların siyasi istimlakla son bulduğuna bütün İslami Doğu hükümetlerinin çöküş tarihleri en feci şahitlerdir.

"Düşmanlar bağımsızlığımızı imhaya karar vermişlerdir." Bunu top ve barutla yapamazlarsa banka ve altınla yapmak isteyeceklerdir. Türk'ün ruhunu asırlık münasebetleriyle pek iyi bilen şeytan Frenklerin, kurnaz Cenevizlilerin, allak⁴ Venediklilerin torunları, İngiliz ve Yunan'ın zorla başaramadığına hileyle nail olmak istiyor. Düşmanlarımızın bizi imhaya karar vermiş olduklarını herkesten evvel ve herkesten ziyade bir açıklıkla gören Mustafa Kemal Paşa kahramanlıktan başka kurtuluş vasıtası görmemiştir. Bu hakikati içgüdüsel bir şekilde duyan askerlerimiz İnönü mucizelerini gösteriyorlar...

Ankara'da, İnönü kahramanlarına layık siyasi ve kıyasilerin⁵ bulunduğunu zannediyoruz; ve bunun içindir ki Büyük Millet

3 Accord tripartite (Fr.): Üçlü Anlaşma. (Y.N.)

4 Allak: Güvenilmez; kalles. (Y.N.)

5 Kıyasiler: Akıllı, anlayışlı, uyanık olanlar. (Y.N.)

Meclisi'nin bu tür sözleşmeleri kabul etmeyeceğine şüphemiz yoktur... İnaniyoruz ki Büyük Millet Meclisi, Büyük Reis'inin vakaların hakikatlerine tamamen nüfuz ederek ortaya koyduğu ve ilan ettiği "Kahramanlık gösteriniz!" düsturuna sadık kalacaktır; zira o günden beri nail olduğumuz başarılar ancak o kurtuluş düsturuna uymak sayesinde kazanılmıştır...

DERSLERE BAŞLARKEN*

*Ocak Başbuğu Hamdullah Suphi Bey'e*¹

Efendiler,

Medeniyet tarihiyle meşgul olanlar insanlık medeniyetini iki kısma ayırırlar: Maddi medeniyet, manevi medeniyet. Bugünkü Doğu ve Batı medeniyetlerini mukayese edenler, eğer Batı medeniyet havzasına mensup iseler, Doğu'nun maddi ve manevi medeniyet bakımından Batı'dan aşağı olduğunu hemen ittifakla iddia ederler. Bu iddiada bulunmayanlar enderdir. Doğulular da maddi medeniyet bakımından Batı'nın üstünlüğünü inkâr edemezler. Gerçi maddi medeniyet bakımından her gün, her saat Doğu'nun Batı'ya ihtiyacı bu üstünlüğü inkâra imkân bırakmaz: Tren, vapur, tayyare, telgraf, telefon vs. tamamen; giyeceğimiz elbise, oturacağımız ev için vazgeçilmez unsurların bir kısmı Batı maddi medeniyetinin mahsulüdür. Maddi medeniyet bakımından Batı'nın üstünlüğü böyle pek meydanda ise de, manevi medeniyet bakımından üstünlük yönü o derece meydanda değildir. Manevi medeniyette, yani iktisadi, hukuki, siyasi, ahlaki, estetik vs. müesseselerde Doğu ve Batı'nın hangisinin diğerine üstün olduğu o kadar kolaylıkla kestirilip atılamaz. Bu hususta Doğu medeniyetine mensup az çok düşünerek yaşayan kimselerin fikirlerinde karşıtlık vardır. Manevi medeniyet

* 3 Kânunuevvel 1337 [3 Aralık 1921]. [*Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.74-87. - Y.N.]

1 Hamdullah Suphi Tanrıöver. (Y.N.)

bakımından Doğu ve Batı'nın hangisinin öbürüne üstün olduğu ihtilaflı bir meseledir.

Son zamanda taraftarları gittikçe artan bir sosyal doktrine göre manevi medeniyet maddi medeniyetten doğmuştur: Manevi medeniyet müesseseleri, hukuk, ahlak, estetik bilimleri vs. tamamen maddi medeniyete, bilhassa üretim araçlarına tabidir. Bir insan topluluğunda araçlar yahut üretim araçları değiştikçe, manevi medeniyet müesseseleri, hukuk, ahlak, felsefe, güzel sanatlar vs. de değişir. Bütün toplumsal gelişimin yahut daha genel ve doğru bir tabirle toplumsal dönüşümün kaynağı ve kökeni maddi bir olgu, yani üretim araçlarında meydana gelen dönüşümdür. Toplumların temeli üretim araçlarına tabi olan iktisadi münasebetlerden ibarettir. Bütün toplum yapısı, yani toplumsal (yani hukuki, siyasi, estetik, ahlaki vs.) münasebetlerin tümü bu temel üzerine kurulan katlardır. Temelde değişiklik olunca, katlar da yeniden kurulur. Bu teorinin kurucusuna dayandırılan bir söz vardır ki, teoriyi eksik, fakat basit ve bariz bir şekilde ifade ettiği için burada anılmaya değer: Karl Marx, "el değirmeni feodal bir ortaçağ toplumunu (yani bütün siyasi, hukuki, estetik vs. müesseseleriyle), buhar değirmeniye kapitalist büyük sanayii, yani asrımız toplumunu verir" demiştir. Maddeci tarih teorisi² adını alan bu sosyal teori, birçok sosyal teoriden birisidir; bu teorinin bazı değişikliklerle taraftarlarının çok olması, katıksız hakikat olduğunu teslim etmeye yeterli delil olamaz. Fikrin doğruluğu oy çokluğuyla belirmez. Fakat maalesef bizde ilim yapmak için, kesin bilgiye ulaşmak için temel şartlardan sayılan ilmî şüphecilik noksandır. Batı'dan gelen herhangi bir teoriye belli bir müddet akidevî (dogmatique)³ bir itimat, ne diyeyim, adeta bir iman hasıl olur. Gençliğimde Taine'ciler,⁴ Büchner'ciler⁵ vardı. Büchner'in *Kuvvet ve Madde*⁶ kitabını bir İncil gibi ellerinde taşır ve bu kitabın muhteviyatını, mevcut vaka ve hadiselerle karşılaştırarak vakaların hakikatlerine uygunluğunu idrak etmek suretiyle değil, sırf o meşhur kitapta yazılı olduğu için kabul ederlerdi. İnkılap'tan sonra yine böyle dogmatik bağlılıklarla

2 Tarihsel materyalizm. (Y.N.)

3 Dogmatique (Fr.): Dogmatik. (Y.N.)

4 Hippolyte Taine. (Y.N.)

5 Ludwig (Louis) Büchner. (Y.N.)

6 Louis Büchner, *Kraft und Stoff/ Empirisch-naturphilosophische Studien. In allgemein-verständlicher Darstellung*, Frankfurt, 1855. Türkçesi: Louis Büchner, *Madde ve Kuvvet*, 3 cilt, çev. Baha Tevfik-Ahmet Nebil, Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütüphanesi, İstanbul, 1911. (Y.N.)

Auguste Comte şakirtlerini,⁷ Spencer tilmizlerini,⁸ Demolins'in sosyal doktrini saliklerini,⁹ nihayet Durkheim'in sosyolojisi müritlerini gördük. Sosyal doktrin Frenklerin bir tabiriyle bir şapel idi; fakat sosyoloji o zamanın hükümet kuvvetine dayandığı için adeta bir église¹⁰ oldu. Sosyal bilime veya sosyal doktrine aykırılık edenler şapele kabul edilmiyorlardı; fakat sosyolojiye karşı hürmetsizlik gösterenler aforozu uğruyorlardı... İlmi teorilerin böyle bir sahaya intikali gariptir. Bu takdirde ilmi teoriler gerçek mahiyetini kaybeder, siyasi veya dini bir inanç mahiyetini alır, tamamen dogmatik ve sezgisel bir şekle girer. Nedense bizde Batı'dan gelen fikirlerin bilhassa siyaset ve sosyolojiyle alakalı olanları hep böyle dogmatik bir mahiyet almaya eğilim göstermiştir. Ben, şahsen bu zihniyetin kısır ve semeresiz olduğuna inanıyorum... Herhangi bir teorinin ilmi kesinlik, matematiksel kesinlik kazanmadıkça kabulünün ve bağnazca müdafaasının -hatta sırf fikir dairesinde bile, nerede kaldı ki eylemler ve kuvvetle- faydalı olacağını zannetmem. Halbuki sosyal ilimlerde matematiksel kesinliğe ulaşmak ne kadar zordur!

Dolayısıyla efendiler, sırf bu bakımdan, yani maddeci tarih teorisi açısından bakılarak, Batı ve Doğu medeniyetlerinin, maddi ve manevi medeniyetlerin daha ileri, daha üstün, daha gelişmiş olduğu çetin meselesini halledilmiş saymak doğru olamaz sanırım. Tahlilde biraz daha ileri gidecek olursak, belki çok dikkat etmesizin kullanmakta olduğumuz "ileri", "üstün", "gelişmiş" vs. kelimelerinin manalarının da açık ve belli olmadığını görürüz. Maddi medeniyete ait vakalarda açıklık belki daha fazladır: Mesela kağı arabası yerine kamyon, deve katarı yerine tren, yelken gemisi yerine vapur, su değirmeni yerine un fabrikası, şayak dokumak için el tezgâhı yerine buharlı fabrika icat edebilmek ve kullanabilmek, iki katlı evler yerine 40 katlı büyük ve sağlam binalar kurmak, mum yerine elektrik yakmak vs. bir toplumun maddi medeniyet bakımından ileri olduğunu gösterir diyebiliriz. Fakat manevi medeniyet bakımından mesele bu kadar sade midir? Batı'da büyük sanayi oluşmadan evvel mevcut olan hukuki müesseseler -ki esnaf teşkilatına, dini nüfuz ve itibara (otoriteye), idari mutlakçılığa dayanıyordu-, dine, toplum ve ailede nüfuz ve hâkimiyete dayanan ahlak ve bunlardan ve bilhassa dinden ilham alan estetik, bugünün hukuk,

7 Şakirt: Öğrenci. (Y.N.)

8 Tilmiz: Öğrenci, çırak. (Y.N.)

9 Salik: Bir yola girmiş olan; tarikata giren. (Y.N.)

10 Eglise (Fr.): Kilise. (Y.N.)

ahlak ve estetiğinden aşağıdır demek o kadar kolay mıdır? Zaten bir medeniyete aşağı veya yukarı, ileri veya geri demekte mikyasımız, ölçümüz nedir?.. Olsa olsa o medeniyet havzasında yaşayan insanların büyük çoğunluğunun refah ve saadeti derecesi olabilir. Çoğunluğun refahını ölçü kabul edince, bir bakıma ortaçağdan kalma diyebileceğimiz Doğu medeniyetinin Batı medeniyetinden daha az gelişmiş olduğunu iddia ve ispat etmekte bazı güçlükler yok değildir. Hristiyan Batı'ya nispetle Müslüman, Brahmanî ve Budî olan Doğu'nun manevi medeniyet bakımından daha yüksek olduğunu değilse bile, Batı'nın mevcut manevi medeniyetinin asla bir gelişmişlik ve ilerilik mahiyetinde olmadığını iddia eden Batı'nın pek meşhur düşünürleri vardır; Tolstoy, Ruskin, Carlyle, Le Play onlardandır...

Bu halli güç mesele üzerinde daha çok durmayacağım. Onu bırakıp bir olguyu müşahade ve tespit edeceğim. Manevi medeniyet bakımından Doğu ve Batı'dan hangisi aslında üstün olursa olsun, bir şey muhakkaktır ki, o da Batı, mevcut müesseselerine dayanarak birkaç asırdan beri Doğu'ya galebe ve tahakküm etmektedir; bugün hâlâ Batı medeniyeti dünyanın hâkimi gibidir. Bu hâkimiyetin son seneleri yaklaşmış olabilir, fakat henüz hâkimidir. Batı medeniyetinin maddi ve manevi müesseselerini dönüştürmek için başkaldıran kuvvet, kendisini o medeniyetin olgunluğa ermiş bir çocuğu saymaktadır. Büyük Rus İhtilali gelişme teorisini inkâr etmez; Rus Tolstoy'un değil, Yahudi-Alman Marx'ın teorilerine dayanmaktadır.

Bu halde ilerilik, gelişmişlik, gerilik... aslında ne olursa olsun, bugün yeryüzünde ilerlemek isteyen milletler şimdi tespit etmeye çalıştığım gerçek olguyu nazarı dikkate almak mecburiyetindedir. Batı'nın maddi ve manevi medeniyetinin özelliklerinden birisi eğitim-öğretimin yayılmasına verdiği önemdir. Batı medeniyeti havzasında ilim ve marifet hem yayılmış hem derinleştirilmiştir. Batı, genel, mecburi ve parasız eğitim ve öğretimi başarmıştır.

Efendiler, dini ilimler ve İslam tarihinde malumatımın pek noksan olduğunu çok sıkılarak itiraf ederim. Fakat bu acz ve noksanıma rağmen, malumumdur ki, dünya tarihinde ilk defa genel, mecburi ve parasız eğitim esasını ortaya koyan İslamdır; erkek veya kadın her Müslüman üzerine ilim farzdır. İlim satılamaz. Kısacası eğitim-öğretimin demokratlaştırılması esasını ilk ilan eden İslam dinidir. Bu malumumuz olmakla beraber, şu da meçhulümüz değildir ki, İslam âleminde, yani Doğu'nun en önemli bir kısmında bu farz yerine getirilmemiş, genel, mecburi ve parasız eğitim kanunu

uygulanmamıştır. Kanuni esasın mevcudiyetine rağmen keşfedilememesindeki ve uygulanamamasındaki sebepleri bilmiyorum. İslam tarihine, İslam hukukuna hakikaten vâkıf olanlar belki bu noktayı aydınlatırlar. İslami Doğu'da uygulanmayan bu İslami düstur Hristiyan Batı'da uygulama sahası bulmuştur. Asıl garibi, halifelik makamını elinde bulunduran Osmanlı Devleti, son zamanlarda genel, mecburi ve parasız eğitim kanunlarını koyarken, henüz bahsettiğim İslami esaslardan değil, Batı kanunlarından ilham almıştır zannederim!.. Her neyse, eğitim-öğretimin demokratlaştırılması sayesinde Avrupa'nın Cermen memleketlerinde artık okuryazar olmayan adam kalmamıştır. Bundan 15-20 sene evvel yıllıklarda, coğrafya kitaplarında gördüğümüz okuryazar yüzdeleri yerine, şimdi orta ve yüksek öğrenim görenlerin yüzdeleri hesaplanıyor. Batı milletleri bu neticeye yetişmek için, mektep şebekelerini şehirlerin mahallelerinde, köylerde o kadar mükemmel düzenlemişlerdir ki, adeta her evin kapısı önüne bir mektep kapısı açılmış gibidir. Bu mektepler için yüksek masraflara katlanılmaktadır. Eğitim-öğretim itibariyle Batı'dan nispeten geride kalmış olan Rusya'da inkılap olup Sovyetler hükümeti iktidar mevkiine gelince, bütçesinde ordudan sonra en büyük masraf sütununu eğitim-öğretime açtı. Sovyetler'in eğitim-öğretim bütçesinde önemli bir yeri de mektep çağını geçmiş olan kimselerin eğitim ve öğretimi masrafı tutuyor. Avrupa'da mekteplerin çoğunu devlet ve mahalli idareler kurduğu halde, şahıslar ve hususi müesseseler -ve bunlar arasında bilhassa dini müesseseler, yani kiliseler ve ruhban cemiyetleri- resmi müesseselerle adeta yarışarak mektepler açmış ve açmaktadır. Mektepler elbette çocuklara ve gençlere yöneliktir. Fakat yaşını başını alanların da okuyup yazması ve temel bilgileri şöyle böyle öğrenmesi veyahut bilgilerini genişletmesi için türlü türlü ve pek çok müesseseler vardır: Genel dersler, sınavi dersler, ergenlere mahsus dersler, halk dersleri, halk üniversiteleri, genel konferanslar vs. adlarıyla anılan işbu müesseseler mektep şebekelerinde açık kalan mahalleri doldurur. Bunlardan bir haylisi kurucularınca maddi bir fayda gözetilmeyerek kurulmuştur.

Böyle yerlerde hocalar fahri olarak, mensup oldukları topluma faydalı olmak ve hizmet etmek maksadıyla çalışırlar. Fakat zaman sarf etmekten başka bir zarara da uğramazlar. Halka mahsus ders ve konferansların dinleyicilerini faydalandıran ve hocalarını cezaya uğratan türleri de vardır: 50-60 yıldan beri Rus gençleri, öğretmenleri, üniversite talebeleri köylere giderek, yaşları ilerlemiş köylüleri

eğitmeye ve aydınlatmaya çalışmışlar ve Çar hükümeti tarafından haber alındıkça hapsolunmak veya Sibirya'ya sürülmek cezalarına uğramışlardır... Bununla beraber, mesaiden geri kalınmamıştır. Bugün Batı'da mevcut olan bu tür müesseselere ve onların programlarına, mesai tarzlarına ve onlardan elde edilen semerelere dair nispeten kapsamlı malumatı arkadaşım ve halk dersleri encümeninin umumi kâtibi Cemal Hüsnü Bey¹¹ dinleyicilere arz edecektir.

Efendiler, Osmanlı saltanatında meşrutiyet ilan olunup, Osmanlılar biraz daha serbest hareket edebilmek hakkını kazanınca eğitim-öğretimin yayılması maksadıyla bir hayli teşebbüsler meydana geldi. Hükümetin geniş ve parlak programlarını, şaşıaali ve çok masraflı icraatını bir tarafa bırakıyorum. İstanbul'da bazı hususi cemiyetler çıarak mektepleri, hususi dersler, sıra konferanslar filan açmaya kalkıştılar. Bunların hemen hiçbirisi devam etmedi. Yalnız halkçılık (demokratlık) ve milliyetçilik (nasyonalistlik) fikirlerinin maddi bir tecellisi olarak kurulan "Türk Ocağı"nın sıralı ve bağımsız konferansları, serbest dersleri, Ocağın kuruluşundan ta İngilizlerin zorla Ocağı kapattıkları güne kadar 9-10 sene hayli düzenli ve oldukça başarılı olarak devam edebildi. Önünüzde söz söylemek şerefini taşıyan âciz, o ders ve konferansların birçoğunda dinleyen ve birkaçında da söyleyen sıfatıyla bulundumdu. Ve eski Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey uzun müddet Ocağın başbuğu sıfatıyla bu derslerin, konferansların da tertipleycisi ve düzenleyicisiydi. Hamdullah Bey İstanbul'da milliyetçi bir Türk müessesesi reisliğinden Ankara'da Türkiye milliyetçi hükümetinin maarif vekiliğine geçtikten sonra da, Ocak'ta faydalı neticeler, semereler vermiş olan halka mahsus serbest dersler usulünün bazı değişikliklerle Ankara'da ve Maarif Vekâleti'nin himaye ve denetimi altında uygulanmasını yerinde buldu. Ve şimdi şurada gördüğünüz kimselerle bugün burada mevcut olmayan bazı arkadaşlarımıza müracaat etti.

Efendiler, memleketimizde eğitim-öğretimin yayılmasına çalışmak, bunun için kendisinde en küçük bir yetki görenlere bile, insani, dini ve milli bir vazifedir zannederim. Böyle bir müracaat karşısında kalınca, o vazifeyi hatırlayarak derhal kabul ettik. Malumatımızın vukufuna güvenerek değil, Allah'ın inayetine sığınarak kabul ettik.

Şu maruzatımdan anlaşılıyor ki Ankara'da Serbest Dersler açılışının ilk girişimcisi Hamdullah Suphi Beyefendi'dir. Hamdullah Suphi Bey'den sonra maarif vekili olan Mehmet Vehbi Beyefendi¹²

11 Cemal Hüsnü Taray. (Y.N.)

12 Mehmet Vehbi Bolak. (Y.N.)

selefinin teşebbüsünü istek ve samimiyetle devam ettirmeye ve tamamlamaya çalıştı; Serbest Derslerin bir an evvel açılmasını arzu etti. Demek oluyor ki, Hamdullah Suphi Bey bu dersleri tasarladı, Mehmet Vehbi Bey hayata geçirdi. Bu bakımdan her iki muhterem vekile encümen adına teşekkür ederim.

Efendiler,

Gazetelerde yayımlanan programa göz gezdirenler anlamışlardır ki bugünden itibaren açılacak olan derslerin hemen hepsi bir bütünün parçalarıdır. İktisat, maliye, hukuk, eğitim, lisaniyat (Türkiyat) ve tarih, ilimlerin sınıflandırılmasında "manevi ilimler" yahut "sosyal ilimler" adı verilen ilimler sınıfının kısımlarındandır. Mevzuları insanların toplum halinde faaliyet ve münasebetleri olan bu ilimler o kadar birbiriyle alakalıdır ki, bazı düşünürler, mesela Auguste Comte bunları ayrı ayrı kısımlara ayırmaktansa hepsini kapsayan bir ilim halinde toplamak istemiş ve buna sosyoloji adını vermiştir. Auguste Comte'a göre, sosyoloji, insanoğullarının cemiyetler halinde bütün faaliyetini belirli kanunlar çıkarmak suretiyle gösterecekti. İnsan cemiyetlerinin cemiyetçe faaliyetlerinden lisan, dinler, hukuk ve iktisat müesseseleri oluşmuştur. Tarih ise zaten insan cemiyetlerinin cemiyetçe faaliyetlerini ve vakalarını zapt ve hikâye eder; diğer tabirle şimdi bahsettiğimiz müesseselerin faaliyetlerini kavrayarak onları tespit ve nakleyler. Bu bakımdan sözü edilen faaliyetlerde hâkim olan kanunları bulmak için, yani sosyolojinin oluşabilmesi için en geniş inceleme sahası tarihtir. Zaten tarih kendisi de topladığı vakalardan kanun çıkarmaya çalışır; böylece bir ilim olmak ister. Tarih bu gayeye ulaşırsa, yani "tarih ilmi" gerçekleşirse sosyolojiyle arasında fark kalmaz. Bunun içindir ki Auguste Comte'un ilimler sınıflandırmasında tarih yoktur. Yine bunun içindir ki sosyoloji müessesesinin takipçileri, sosyologlar tarihe biraz yan gözle bakarlar... Bunlar birbirinin yerini kapmaya hazır rakiplerdir. İlim halinde tarih de tıpkı sosyoloji gibi, iktisat, hukuk, lisaniyat vs. hepsini ihtiva etmek isteyecektir. İlimlerin sınıflandırılmasına ait bu bahsi de Cemal Hüsnü Bey arkadaşım genişçe anlatacaktır. Bizce burada önemli olan yön, sosyologlar ve tarihçiler kavgasını hikâye değil, programımızda yer alan derslerin birbirleriyle münasebet derecelerini göstermektir. Teorik olarak birbirine bu derece bağlı olan bu dersler pratik hayatta da birbirini tamamlar. Siyaset, idare ve cemaat işlerini üstlenen kimseler, zamanımızın hukuk, iktisat, eğitim teorilerini mutlaka bilmelidirler. Bu zatlar zamanımız türlü hallerini ve vakalarını gösteren tarih hakkında

bilgi sahibi olmalıdırlar. Bugünlerde siyasi mahfillerimizde, idari mahfillerimizde çalkanan¹³ meselelerden hangisi vardır ki teorik yönünü incelemek için çağdaş hukuk ve iktisat, çağdaş eğitim ve asrımız tarihi hakkında ciddi bilgi sahibi olmak gerekmesin...

Gerçi Darülfünun veya Mekteb-i Mülkiye'den mezun olanlar burada pek genel ve özet bir tarzda görülecek ilimler şubelerini daha özel ve kapsamlı bir tarzda öğrenmiş olduklarından, Serbest Derslere devama ihtiyaç duymayabilirler. Lakin orta mekteplerden çıkarak veya sırf pratik bir surette yetişerek memur olanlara veyahut genel hayata atılanlara bu Serbest Derslerin yardımı dokunacağını ümide cesaret ediyoruz. Bu ümitte yanılıp yanılmadığımızı derslerimize devam edenlerin miktar ve sebatı gösterecektir.

Efendiler, İstanbul Darülfünunu'nda hoca olan bir arkadaşım, dersine talebe toplamak için dershane kapısında oturup flüt çaldığını anlatmıştı. Biz, Serbest Derslere talebe toplamak için flüt çalmıyorsak da, yazmak, söylemek istiyoruz; çünkü derslerimizde dinleyicilerin çok olmasını istiyoruz. İslamın "ilim satılmaz" düsturuna uyarak bu dersleri fahri olarak üstlendik; lakin çabamız büsbütün de garazsız, bedelsiz değildir; biz de bir ücret, bir mükâfat istiyoruz: Önümüzde kalabalıkça bir dinleyici topluluğu...

Temenni ediyoruz ki Ankara'nın askeri ve mülki memurları, aydın gençleri, İstanbul'dan gelenlerden ziyade yerliler, memurlardan ziyade serbest meslek sahipleri, sanayi ve ticarete girmiş genç yerliler gelsinler, dinlesinler ve bununla bizi mükâfatlandırmış olsunlar...

Sizden efendiler, davete icabet, bizden vaade vefa ile çaba ve gayret... Maarif Vekâleti'nden teveccüh ve muhabbet... Nihayet en önemlisi de Allah'tan başarı!..

13 Çalkankmak: Dalgalanmak; herkesin ağzında dolaşmak. (Y.N.)

BİRİNCİ ÖĞRETİM YILI SONUNDA*

Efendiler,

Tanrı'ya hamd ve şükür olsun, geçen Kânunuevvel [Aralık] başında başladığımız yüksek Serbest Derslerin birinci öğretim devresini tamamlamayı başardık. Derslere başlarken, yine bu odada huzurlarıyla bizi sevindiren ve övündüren zatlara Serbest Derslerin hangi mevzular üzerine verileceğini arz ederek demiştim ki:

"Bugünden itibaren açılacak derslerin hemen hepsi bir bütünün parçalarıdır. İktisat, hukuk, eğitim, lisanîyat ve tarih, ilimlerin sınıflandırılmasında 'manevî ilimler', 'siyasî ilimler' yahut 'sosyal ilimler' adı verilen ilimler sınıfının kısımlarındandır. Mevzuları insanların toplum halinde faaliyetidir. Teorik olarak birbirine bağlı olan bu ilimler pratik hayatta da birbirini tamamlar. Siyaset ve idare adamları, yani cemaat işlerini üstlenen kimseler, zamanımızın iktisat, hukuk ve eğitim teorilerini mutlaka bilmelidirler; zamanımız hallerini ve vakalarını gösteren, onlar arasındaki münasebetleri tayine çalışan tarih hakkında az çok bilgi sahibi olmalıdırlar. Bugünlerde iç ve dış siyasetimizi meşgul eden, idari teşkilatımızla alakadar olan meselelerden hangisi vardır ki iyi bir şekilde hallolunabilmesi için çağdaş hukuktan, siyasî ve sosyal iktisattan, çağdaş eğitim teorilerinden, nihayet tarihten, bilhassa asrımız tarihinden istifadeye lüzum görülmesin?.. Yüksek mekteplerimiz mezunları Serbest Derslere ihtiyaç duymayabilirler. Lakin orta mekteplerden çıkarak veya sırf pratik bir surette yetişerek memur olanlara veyahut genel

* 25 Mayıs 1338 [1922]. ["Birinci Sene-i Tedrisiye Nihayetinde", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.88-102. - Y.N.]

hayata atılanlara bu Serbest Derslerin yardımı ve faydası dokunacağını ümide cesaret ediyoruz. Bu ümidimizde yanılıp yanılmadığımızı derslerimize devam edenlerin miktar ve sebatı gösterecektir."

Bugün efendiler, altı aylık bir tecrübeyi yapmış bulunuyoruz. Tecrübe, ümidimizi takviye etti. Derslere talebe intizam ve hevesle devam etti. Başta altı hocayla dersleri açmıştık; şimdi 15 hocamız var. Yalnız zaman ve yer bulunamamasından, her gün ancak birer ders verebildik. Ders odası ve ders zamanı bulununca günde ikişer ders verilecektir. Öğretmen ve öğrenciler buna taliptir. Her derste talebe ve dinleyicilerin miktarı 15'le 50 arasında çalkandı. Talebe ve dinleyicilerin çoğunluğu askeri ve mülki memurlardandı. Öğretim heyetimiz İstanbul Darülfünunu'nun eski hocaları ile İstanbul ve Avrupa yüksek mektepleri mezunlarından oluşmaktadır. İçlerinde, öğrenim gördüğü konunun memleketimizce tam uzmanı olarak tanınanlar da vardır. Milli hükümetin idari teşkilatında yüksek mevkileri işgal eden birkaç zat da resmi vazifelerinden güçlkle artırbildikleri zamanı burada ders vermeye ayırmak hamiyetkârlığında bulundular. İktisat Vekili Bey ile eski Maarif Vekili Bey öğretim heyetimizdendir. Kısacası, geçen öğretim devresinin başarıyla geçmiş olduğunu gönül rahatlığıyla iddia edebiliriz. Geçen öğretim yılına ait daha geniş malumatı arkadaşım iktisat profesörlerinden Nizamettin Bey¹ arz edecektir.

Efendiler, derse başlarken de arz etmiştik: Yüksek dersler serbest ve parasızdır. Öğretimin bedava oluşunu İslam medeniyeti kabul ve telkin ettiği gibi, öğretimin serbestliğini de yine o medeniyet en parlak devresinde çok geliştirmiştir. O derecede ki, İslam medeniyetinin gerileme devresinde bile yüksek derslerin serbestliği kaidesinin büsbütün bozulmadığını görmekteyiz. Bugün İslam âleminin en meşhur yüksek ilim müesseselerinde, el-Ezher ve ez-Zeytune'de, Kerbela, Meşhed ve Buhara medreselerinde, hatta İstanbul camilerinde esas itibariyle dersler serbesttir; ilmin serbestliği ve öğretimin serbestliği ananesi tamamen son bulmuş değildir. Bu bakımdan diyebiliriz ki "ilim satılmaz" düsturunu yayan İslam medeniyeti "fikir bağlanmaz" esasını da kabul etmiştir.

Biz de mütevazı müessesesemizde bu esasa uygun hareket etmek istedik; hocalarımıza fikir ve öğretim serbestliğini tamamen temine çalıştık. Serbest Derslerin hocaları arasında da kâinat ve hayata ve dolayısıyla derslerinin konularına bakışları birbirlerinden çok farklı kimseler mevcuttur. Mesela hukukta tamamen klasik ve

1 Nizamettin Ali (Sav). (Y.N.)

muhafazakâr bir doktrinin taraftarı bir hocamız olduğu gibi, en yeni, belki de geleceğin hukuk teorilerini dünyada adalet ve hakkın yerleşmesinin en ziyade hizmetinde gören bir hocamız da vardır. Hocalarımız iktisatta devletçilik (étatisme) doktrininin muhtelif derecelerini temsil ederler. Nihayet genel olarak, kâinata bakış itibarıyla fikirlerin çeşitliliği, en saf ve yüksek idealizmden en kati bir tarihi maddeciliğe kadar fikri nüansların bir haylisini gösterir. Fikir ve öğretim serbestliği müessesemizin iftihar ettiği bir umdedir. Bunu, bu mukaddes İslam ananesini gittikçe geliştirerek sürdürmek en büyük emelimizdir.

Efendiler,

Demin de arz etmiştim, derslerimizin konusu siyasi ilimler, Almanların daha açık bir tabirleriyle "devlet ilimleri"dir (Staatswissenschaften). Bazı kimseler, bizde maddi hayatın gelişmesine daha ziyade hizmet eden ameli ilimlere, mesela sanatları mükemmelleştirmeye yarayan ilimlere önem verilmediğini ve halbuki en çok bu tür ilimlere muhtaç olduğumuzu söyleyerek, manevi ilimlerle çokça meşgul olmaya itiraz ederler. Onların fikrine göre, bizim bu öğretim müessesemiz tarih veyahut hukuk öğreteceğine, kimyanın sepiciliğe uygulanması veyahut Çubuk Deresi'nden elektrik elde etme usullerini öğretmeliydi. Bu itiraz aslında büsbütün hatıra gelmez, hatta haksız değildir. Memleketimiz darülfünuna muhtaç olduğu derecede, polytechnikum'a² da (darü's-sına'i'e) muhtaçtır. Gönlümüz çok arzu eder ki milli hükümetin merkezinde böyle bir ilmi müessesenin de çekirdeği oluşsun. Fakat maddi medeniyetimizin gelişmesine hizmet edecek ilmi müesseselere ihtiyacımız varsa, yine o derecede, belki ondan daha ziyade, manevi medeniyetimizin gelişmesine çalışacak ilmi müesseselere de muhtaç değil miyiz?

Reis Paşa Hazretleri, Türkiye Devleti'nin hukuk teorisini tespit eden tarihi nutuklarında "Türkiye'nin sahibi, efendisi, köylüdür" demişti.³ Devletimizin şiarı milli hâkimiyettir; milletin, ahâlinin, halkın hâkimiyeti, hükümdarlığıdır. Siyaset ve hukukta bir terim haline gelmiş tabiri kullanırsak Türkiye bir demokrasidir. Demokrasi, halkın memlekete hâkim olması, hükmetmesi ve dolaylı olarak hükümet işlerini yönetmesi demektir. Halbuki

2 Polytechnikum (Alm.): Politeknik eğitim kurumu. (Y.N.)

3 Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Mart 1922 tarihli "Meclis'in Üçüncü Yılına Açış Konuşması" için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.12, Kaynak Yayınları, İstanbul, Aralık 2003, s.276-294; "Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür" sözleri için bkz. s.279. (Y.N.)

halkın, -teoride olduğu gibi- tam hâkimiyeti şöyle dursun, hatta hükümetin işlerine az çok etki edebilmesi için bile hükümet, hâkimiyet, iktisat, hukuk, idare ve siyaset hakkında şöyle böyle -isterse en temel, en basit olsun- malumatı bilmesi icap eder. İşte bunun içindir ki demokrasinin gerçekleşmesine samimi taraftar olanlar halkın siyasi eğitim ve öğretimine çok önem verirler. Mecburi, genel ve parasız eğitim demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Herkes sepici, demirci, elektrikçi olmaz; fakat halk hâkimiyetini faydalı görüp kabul eden memleketlerde herkes biraz hukukşinas, biraz iktisatçı, biraz siyasi olmaya mecburdur; bununla mükelleftir.

Miladi 18. asır başlarında İngiltere, "aristokrasi"nin, yani sınırlı sayıda asilzadenin, lordun memlekette hükümdar olmasının bilinen bir örneğiydi. O zamanlardan bahseden bir tarihçi diyor ki: "Her lord, kendi çiftliğinin idaresinden ziyade, İngiltere'nin idaresiyle meşgul olur, zihnini yorardı. Birkaç lord bir araya gelse, tıpkı parlamenter imiş gibi, hususi işlerini bırakıp devletin işleri hakkında görüşürlerdi." Lordlar pekâlâ bilirlerdi ki İngiltere'nin iyi idaresine hakkıyla alakadar olmasalar, kendi çiftliklerinin de işi uygun gitmez. Şimdi Avrupa devletlerinin çoğu, İngiltere, Fransa, İsviçre, Almanya vs. hep demokrasi olmak iddiasındadırlar. Hukuken iddiaları doğrudur; halkın hemen tamamı memleketin siyaset ve idaresine dair şuurlu veya şuursuz fikir ve görüşlerini türlü vasıtalarla ifade ve ilana hak ve yetki sahibidir. Şimdi İngiltere'nin balıkçı ve kayıkçıları da, Fransa'nın arabacı ve şarapçıları da bir araya geldiler mi tıpkı 18. asrın İngiliz lordları gibi memleketin genel siyasetinden, idare tarzından dem vururlar. Ve akıllarının yettiği kadar -yani malumat ve siyasi terbiyeleriyle orantılı olarak- onaylar veya eleştirirler, hükümetlerine yol göstermeye kalkışırlar. Ve bu, efendiler, büsbütün boş gevezelik de değildir; seçimler günü gelince, az çok, yine halkın malumat ve siyasi terbiyesiyle orantılı bir şekilde, bütün bu fikirler ve eleştiriler seçimler üzerinde etkili olur.

Efendiler,

Demokrasi, milli hâkimiyet bir-bir buçuk asırdan beri çok gelişmiş olmakla beraber, son asırların keşiflerinden sayılamaz. Milattan önce demokrasiler vardı. İsviçre beş-altı yüz yıllık bir demokrasidir. Fakat bir cemiyetin aristokrasiden demokrasiye geçişine ve demokrasi teşkilatına ait bizce en iyi misali İslamın bağrındaki vakalar oluşturur. Mekke, İslamın ortaya çıkışından önce Venedik ve Ceneviz gibi tüccar eşraf tarafından idare olunan aristokrat bir cumhuriyetti. Kureyş'in zengin tüccarları, Kureyş'in ileri gelenleri, bir

nevi senato demek olan Dârü'n-nedve'de⁴ toplanır ve devlet işlerini görüşüp idare ederlerdi. Hâkimiyet kuvvetine Nedve ehli sahipti. Üyelerden belli başlıları bazı dini, askeri ve siyasi vazifeleri yapmak imtiyazına kalıtsal olarak sahipti. Hazreti Peygamber, Allah'tan aldığı emir icabınca iman eden bütün insanların hükümet ve idare işlerinde de hukuken eşit olduklarını ilan edince, Mekke'de, hâkim aristokrasinin yanı başında küçük demokratik bir cemaat, bir demokrasi oluşmuş oldu; ve bu küçük cemaat az bir müddet zarfında büyüyerek, Medine ve Mekkelilerin hemen hepsini kendi içine alarak, o eski aristokratik idarenin yerine demokratik bir devlet kurdu. Müslümanlar İslam devletinin gerçek hâkimidir, hükümdardır; bütün Müslümanlar siyasi işlerde, hükümetin idaresinde görüş ve yetki sahibidir. Mekke'nin İslami tarihinde artık Kureyş'in ileri gelenlerinin toplantı yeri olan Dârü'n-nedve yoktur; devlet işleri ve meseleleri camilerde görülür. Müminlerin bizzat imamlık eden seçilmiş emiri yahut onun yerine geçen vekilleri her cuma her camide cemaatle istişare ederler. Cemaatin her ferdi imam veya vekiline görüşünü tam bir hürriyet içinde söyler. Her mümin cuma namazını cemaatle kılmaya, yani müşaverede hazır bulunmaya mecburdur. Cuma namazı farz-ı ayn'dır;⁵ yani Müslüman cemaatinin, İslam devletinin siyasi, toplumsal meseleleriyle meşgul olmak her Müslümanın üzerine farz-ı ayn'dır. Bu farz-ı ayn'ı iyi bir şekilde yerine getirebilmek için yalnız namazın erkân ve adabını bellemiş olmak yetmez; hükümet işlerine ve meselelerine dair de hiç olmazsa basit ve özlü malumat edinmiş olmak lazımdır. İşte bunun içindir ki, İslam da bütün demokrasiler gibi eğitimin genel, mecburi (şer'î tabiriyle farz) ve parasız olmasını emretmiştir. Yine bunun için olacaktır ki, İslam hukuk, siyaset ve hatta kısmen iktisadi, yani devlet ilimlerini kapsayan fıkıh kısımlarını ferdin Allah'a karşı mükellef olduğu vazifelerden olan "ibadetler"le birleştirerek derlemiş ve bütün bunlar hakkında özlü malumatı farzlardan saymıştır. Sanat ve meslek, efendiler, fert veya ailenin hayatını sürdürmesi için çok lüzumludur. Dolayısıyla her ferdin bir sanat veya mesleği öğrenmesi icap eder. Sanat ve meslek bilmek -tabirde hata etmiyorsambir farz-ı kifaye'dir.⁶ Fakat bütün cemaatin hayatını sürdürmesini

4 Dârü'n-nedve: Danışma evi; İslam öncesi Arap kabilelerinin Kâbe'nin batısında toplanıp tartıştıkları yer. (Y.N.)

5 Farz-ı ayn: Bir Müslümanın bizzat yerine getirmekle mükellef olduğu ibadet ve işler. (Y.N.)

6 Farz-ı kifaye: Bir kısım Müslümanların yerine getirmesiyle diğer Müslümanların üzerinden sorumluluğu kaldıran buyruklar. (Y.N.)

sağlamaya lazım olan ilim ve fenleri öğrenmek her Müslümana bir farz-ı kifaye değil, belki bir farz-ı ayn'dır. Bu sözlerimle, efendiler, bazı itirazcılara cevap vermiş olduğumu zannetmek isterim. Evet, sanat, meslek öğretimine gayret etmeliyiz; fakat hiç unutmamalıyız ki, çağdaş manevi ilimler vadisinde de çok yayan kalmışsınız; bunlara da çok, pek çok önem vermeye mecburuz.

Efendiler, bir konuya daha temas etmek isterim. Tarihin şahitliğine göre, büyük işler gören toplumlar, o büyük işlerin görüldüğü önemli tarihi devrelerinde, tam şuurlu veya yarı şuurlu olarak, bütün cemaatçe çalışmışlardır; cemaatin atıl, tarafsız, soğuk kaldığı teşebbüsler tam başarıyla taçlanamamıştır. Kısacası tarihte büyük vakaları asıl cemaatlerdir ki şuurlu veya yarı şuurlu olarak yaratır. Tarih yazısının büyük harfleri ancak cemaati temsil eden, daha doğrusu kendinde cisimlendiren (incarner eden) kahramanlardır. Toplumun bütün üyelerinin faaliyet halinde bulunabilmesi için onlarda tam veya hiç olmazsa yarı şuur oluşmalıdır. Bunun oluşmasına hizmet eden etkenler kısmen ferdi irademizin dışındadır. Fakat inanıyorum ki bu etkenlerin bir kısmının ortaya çıkmasında irademiz etkili olur. Yani etkenlerden bir kısmının kaynağı iradedir. Böyle olmasaydı, öğretim ve uyarılar, eğitim ve aydınlatmalar, özendirmeler anlamsız olmuş olurdu. Gerçi bunların etkileyecekleri muhitin diğer etkenlerle hazırlanarak bu etkileri kabule müsait şartlara sahip olması icap eder; fakat insan iradesinden kaynaklanan etkenler de ayrı birer etkindir.

Efendiler, Türkiye, bugün büyük, pek büyük, güç, son derece güç bir işe başlamış bulunuyor. İş hakkıyla başarabilmesi için bütün Türkiye ahalisi oluşması mümkün olan azami şuur ve malumatla çalışmalıdır. Tam başarı bununla elde edilebilir. Dolayısıyla ahalinin büyük işimizin mahiyeti, gayesi hakkında aydınlatılıp uyarılması gerekir. Memleketimizin doğu ve batısında bulunan biri dost, diğeri düşman iki milletin bu vadideki yorulmak bilmez faaliyetlerinin hepimizin şimdiye kadar nazarı dikkat ve ibretimizi çekmiş olduğunu zannederim. Dostumuz Ruslar, askerlikten sonra, yanılmıyorsa en ziyade propaganda işine, yani belli bir maksada yönelik eğitim, uyarı ve aydınlatma işlerine önem veriyorlar. Düşmanlarımız Yunanlıların da propagandaları çok iyi düzenlenmiştir. Avrupa ve Amerika'da bin vasıta ile yaptıkları telkinleri ve yayınları bir tarafa bırakalım, asıl Yunanlılara ve Rumlara yönelik propagandanın faaliyet ve yoğunluğu dikkate ve üzerinde düşünmeye değer değil midir? Atina, İzmir ve İstanbul'da dini merasim, dini vaazlar,

konferanslar, mitingler, kitaplar, risaleler, gazeteler vs. ile kendi milletleri fertlerinin zengin veya fakir, inançlı veya şüpheli, heyecanlı veya soğukkanlı hepsinin his ve fikrini, kalp ve dimağını etkileyecek, hepsini bir maksat uğrunda toplayıp ruhlandırarak, çalıştıracak, fedakârlığa sevk edecek vasıtaları buluyor ve kullanıyorlar. Cephede iken Yunan maktullerinin, Yunan esirlerinin ceplerinden toplanan bir hayli evrak görmüştüm. Bunların önemli bir kısmı propaganda maksadıyla yazılıp dağıtılan basılı kâğıtlar ve resimlerdi. Atina Üniversitesi profesörlerinden birisinin Anadolu'ya, Anadolu'da yaşayan Hristiyanlara dair Atina'da verdiği heyecanlı bir konferansı ihtiva eden bir risale beni çok düşündürdü. İlmi birikimden yoksun, eleştiri kudreti zayıf bir nefer veya çavuşu böyle hararet ve belagatla yazılmış sözler -vakaların hakikatlerine uymasa bile- az mı etkiler?.. Kısacası Megalo İdea'larının gerçekleşmesi hülyasıyla giriştikleri bu harpte düşmanlarımızın profesör ve öğretmenleri de, şair ve yazarları da, vaiz ve hatipleri de kendilerini kendi iradeleriyle, kendi arzularıyla seferber sayıyorlar ve milli saydıkları maksadı elde etmek uğrunda ellerinden geldiği kadar uğraşıyorlar.

Efendiler, elbette bilirsiniz ki fikri propagandayı idare eden ilimler, siyasi ilimlerdir. Siyasi ilimler, diğer ilim sınıflarını, matematik ve tabiat ilimlerini bu sahada kendi görüşüne göre adeta istihdam eder. Lisaniyat, tarih, iktisat ve hukuk cemaatlerin evvelen idealini doğurtur, sonra o ideali gerçekleştirmeye yarayan silahları hazırlar. Bu bakımdan da devlet ilimlerinin memleketimizde yayılmasına pek çok çalışmaya mecburuz; maksadımızın olması için ve gayemize ulaşmak için bunlara pek ziyade muhtacız. Bu ihtiyaç, bu mecburiyet o kadar büyüktür ki, onun büyüklüğü önünde şu çok zayıf, şu çok cılız mesaimiz adeta etrafımızdaki höyüklerden birisini kazmayla düzeltmeye çalışmak gibi görünebilir. Lakin unutulmamalıdır ki, bu höyüklerden de bir haylisi öyle basit vasıtalarla, müşterek bir gaye ve imanın verdiği aşk ve gayretle vücuda gelmiştir. Aşk ve iman olunca çok güçlükler kolaylaşır. Ferhad'ın hikâyesini hepimiz biliriz: Aşk sayesinde, yani bir ideal uğrunda koca aşık küçük bir külünkle büyük bir dağı yarmamış mıdır?

Efendiler, bütün bu maruzatımla izah etmek istediğim kanaat -ki Serbest Yüksek Derslerin, kısmen söylediğim ve sözü çok uzatmamak için bazılarını da söylemediğim birçok sebeplerden dolayı memleketimize ve halkımıza faydalı olduğu ve olacağıdır; işte o kanaat- bu sene başladığımız dersleri gelecek sene daha genişleterek ve olgunlaştırarak devama bizi sevk ediyor ve isteklendiriyor.

Gelecek seneki derslerimizin programını Nizamettin Bey'in raporundan dinleyip öğreneceksiniz.

Öğretim heyeti tatil zamanından yararlanarak müessesemizin bir nizamnamesini düzenlemek ve kanuni yollardan geçirerek müesseseye resmi bir şekil vermek niyetindedir. Müessesemize dostluklarını, teveccühlerini bugün burayı teşrif etmek suretiyle ispat eden zevatın bu teşebbüsümüze de yardımcı olacaklarını ümit ediyoruz.

Öğretim devresi başında derslerimize dinleyicilerin ve talebenin gelmesini rica etmiştim; bu ricam boşa gitmedi. Şimdi milletimizin güzidelerinden, idare başında bulunanlarından, müessesemizin yahut daha açık bir tabirle medresemizin kökleşmesine, temelleşmesine yardımlarını niyaz ediyorum. İnşallah, bu niyazım da boşa gitmeyecektir. El birliğiyle, aşk ve imanla, azim ve gayretle çalışacak olursak, milletin siyaset ve idare evi karşısında, milletin bir de ilim ve irfan evi kurulur.

Efendiler,

Teşrifinizle medresemize alakadarlık gösterdiğinizden, medresemizin mesaisini teşvik ve tergib ettiğinizden dolayı hepinize öğretim heyeti adına pek çok teşekkürler ederim. Fakat aynı zamanda şükran ve minnettarlığımızın en büyüğü milli ordumuza arz ve takdim olunmalıdır. Hakikaten bir an aklımızdan çıkmayan bir hakikat vardır ki, o da, bugün hür ve bağımsız yaşayan Türk yurdunda hayatın her türlü tecellilerinin ancak bu yurt uğrunda hayatlarını fedadan çekinmeyen ordumuz sayesinde ortaya çıkabilmekte olmasıdır. Evet efendiler, düşmanlarımız önünde kahramanlık ve fedakârlıktan kurulmuş çok metin bir sur olmasaydı, biz burada Serbest Yüksek Dersler öğretimini hiç başarabilir miydik? İstanbul Darülfünunu'nun son günler vakalarını elbette biliyorsunuz. Orada türlü türlü şeytani vasıtalarla vicdan ve fikir serbestileri bulandırılmış ve aldatılmış zavallı hocalar, idealist gençliğin harareti ve heyecanlı ihtarlarına rağmen vicdan ve fikir hürriyetlerine sahip olamıyorlar. Zaten efendiler, bağımsız ve hür olmayan memlekette hür vatandaşlar, hür fikir bulunamaz. Biz fikirde ve öğretimde serbestliğimizi, her şeyden evvel aydın fikirli, hürriyetçi ve halkçı başkumandanından başlayarak, en alttaki neferine kadar milli ordumuza borçluyuz. İşte ben de, bütün arkadaşlarım adına, fedakâr ve kahraman ordumuzu burada temsil eden üstsubay ve subaylara şükran ve minnettarlığımı arz eyliyorum:

Yaşasın ve muzaffer olsun, memleketimizin bütün hür ve milli müesseseleri gibi bizim ilim müessesemizin de muhafızı ve savunucusu olan sevgili ordumuz!

İKİNCİ ÖĞRETİM YILI BAŞINDA*

Efendiler,

Dört ay evvelisi naçiz mesaimizi teşvik için yine bu salonda toplanmış olan muhterem zevata bir öğretim yılımızın neticelerini arz etmek üzere söz almıştım ve sözümün sonunda demiştim ki:

"Bir an aklımızdan çıkmayan bir hakikat vardır: Hür ve bağımsız yaşayan Türk yurdunda hayatın her türlü tecellileri ancak bu yurt uğrunda hayatlarını fedadan çekinmeyen askerlerimiz sayesinde ortaya çıkabilir. Evet efendiler, düşmanlarımız önünde kahramanlık ve fedakârlıktan kurulmuş metin bir sur mevcut olmasaydı, biz burada Serbest İlmî¹ Dersler öğretimini hiç başarabilir miydik? Bağımsız ve hür olmayan bir memlekette hür fikirler bulunamaz... Biz fikirde ve öğretimde serbestliğimizi, her şeyden evvel aydın fikirli, hürriyetçi ve halkçı başkumandanından başlayarak, en alttaki neferine kadar milli ordumuza borçluyuz. İşte bunun için ben de, bütün arkadaşlarım adına, fedakâr ve kahraman ordumuzu burada temsil eden üstsubay ve subaylarımıza şükran ve minnettarlığımı arz ediyorum." Ve diyorum ki: "Yaşasın ve muzaffer olsun, memleketimizin bütün hür ve milli müesseseleri gibi bizim ilim müessesemizin de muhafızı ve savunucusu olan sevgili ordumuz!"

Efendiler, bu dua yalnız bizim, hocaların ve burada toplanan zevatın değil, bütün Türkiye halkının, bütün Türk kavminin, bütün Müslümanların birleşmiş kalbinden kopup yüce Tanrı'ya yükselen

* Teşrinievvel 1338 [1 Ekim 1922]. ["İkinci Sene-i Tedrisiye İbtidasında", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.103-113. - Y.N.]

1 *Siyaset ve İktisat...*'ta "ilmî" şeklinde. Doğrusu "âli" (yüksek) olmalı. (Y.N.)

bir duaydı. Tanrı onu kabul etti; milli Türk ordusu muzaffer oldu. Ordumuz dört ay evvelisi düşmanı memleketimizin bir köşesinde demir çember içine almış, kımıldanamayacak bir hale koymuştu. Sonra o çemberi sıkıştırdı, düşmanın bir kısmını ezdi ve bir kısmını denize döktü. Bu saatte artık bu mübarek Anadolu toprağında hemen hiçbir düşman kalmamış gibidir. Dört ay evvelisi memleketimizin bağımsızlığını, milletimizin hürriyetini, fikrimizin serbestisini Mehmetçiklerin çelik gövdelerinden kurulmuş istihkâm muhafaza ediyordu; şimdi o istihkâmın önünde derin ve engin bir hendek, Marmara ve Akdeniz'in mavi suları ile dolmuş koca bir hendek var! Şimdi o istihkâmın üstünde gözleri kamaştırarak tekrar taarruzları imkânsız kılan koca bir güneş, galebe ve zafer güneşi var!

Vazifesini tarihte emsali az bulunur bir maharet ve fedakârlıkla başaran muazzez ordumuza ve en yüce harp erlerinden olduğuna şüphe kalmayan dâhi başbuğuna şükran ve hürmet arz etmek, bugün her işin başlangıcında milli bir vazifemizdir. Onun için muhterem dinleyicileri, ilim müesseselerinin üslup ve geleneğine uygun olarak, ordu ve başbuğumuzu üç defa alkışlamaya davet ediyorum:

Yaşasın muzaffer ordumuz ve dâhi başbuğu!

Efendiler, diğer bir vazifemiz daha var: O vazifeyi, hiç şüphe-siz, hepimiz evlerimizde, camilerimizde, tekkelerimizde defalarca yerine getirdik. Buyurun, burada bir defa daha milletin ilim ve irfanı namına hep birlikte, kalplerimiz kucaklaşmış olduğu halde, bir kalp, bir vicdan, bir ruh olarak yerine getirelim: Bize bu büyük zaferi, Türk milletine bağımsızlık ve hürriyeti, yani hayatı kazandırmak için kendi hayatlarını feda eden şehitleri birkaç dakika düşünelim; ruhumuzla onlara yönelelim; bir an ruhlarımızı onların mukaddes ruhlarıyla birleştirelim; ve bu iç hesaplaşma anında vicdanımızın gösterdiği yolla şükranımızın sonsuz olduğunu arz edelim, fatihalarımızı okuyalım...

*
* *

Efendiler,

Geçen öğretim yılına son verirken, öğretim heyetinin tatil zamanından yararlanarak müessesemizin bir nizamnamesini düzenleyeceğini ve müesseseseye resmi bir şekil vermek niyetinde olduğunu söylemiştim. Müessesemize dost ve teveccühkâr zevatın bu teşebbüsümüze yardımcı olmalarını da ayrıca rica etmiştim.

Biz vaadimizi tuttuk; dostlarımız da teveccüh ve yardımlarını esirgemediler. Şimdi artık Serbest İlmî² Dersler müessesesinin bir nizamnamesi mevcuttur. Nizamname Maarif Vekâleti'yle konuşularak, uyuşularak yapıldı. Yakında icap eden diğer makamlardan da geçecektir. Ve şüphe etmiyoruz ki müessesenin dostları da yardımlarını esirgememekte devam edeceklerdir.

Bu öğretim yılımızda birkaç hoca daha kazandı: Büyük Millet Meclisi üyelerinden Nusret Efendi³ çağdaş ihtiyaca göre düzenledikleri bir programla "ilahiyat" dersi vereceklerdir. Büyük Millet Meclisi üyelerinden Doktor Tefvîk Rüştü Bey⁴ "toplum sağlığı bilgisi" dersini ve muktedir uzmanlarımızdan Doktor Nâzım Şakir Bey⁵ "psikoloji" dersini üstlenmişlerdir.

Derslerimiz bu sene de, geçen sene olduğu gibi, toplumsal ihtiyaçlarımıza karşılık gelecek bir şekilde, yani hayati bir gaye takip edilerek verilecektir.

Zaten efendiler, âcizane görüşüme göre, sanat için sanat teorisi batıl olduğu gibi, sırf ilim için ilim de yoktur; sanat da, ilim de hayat içindir. Sanat da, ilim de ferdi veya toplumsal hayatı sürdürmeye, güçlendirmeye, süslemeye hizmet eder. İnsanlığın her türlü mesaisinde gaye kendisidir: Kâinatın merkezinin, mahlûkların özünün, yaratılmışların gayesinin âdem olup olmadığını henüz araştıramadım; fakat âdem için merkez de, öz de, gaye de ancak âdemdir...

Tarihi, hayatta kendisinden faydalanmak mümkün olmayan bazı soyut hakikatleri öğrenmek için incelemiyoruz. Tarih de ahlak ve dinler gibi, hukuk ve iktisat gibi, toplumların, bilhassa mensup olduğumuz toplumun belirli zaman ve mekânda menfaatlerini sağlayabilecek malumatı, fikir ve hissi verebileceği, yaratabileceği için kıymetlidir...

Tarihle az çok uğraşmak, bu sözleri söyleyene ilkönce *Üç Tarz-ı Siyaset*'i ilham ettiydi. Genel tarihin büyük cereyanlarını göz önünde tutarak Osmanlı tarihi üzerine düşünürken, Osmanlı toplumunun bugün ve gelecekteki toplumsal ve siyasi hareketlerinin üç büyük eksen etrafında döndüğünü ve döneceğini zannetmiştim ki o üç eksen de Osmanlılık, İslamlık ve Türklüktü. Fakat Osmanlılığın

2 *Siyaset ve İktisat*... 'ta "ilmî" şeklinde. Doğrusu "âli" (yüksek) olmalı. (Y.N.)

3 Erzurum Mebusu Mehmet Nusret (Sun) Efendi. (Y.N.)

4 Menteşe Mebusu Tefvîk Rüştü (Aras) Bey. (Y.N.)

5 Nâzım Şakir Şakar. (Y.N.)

o zamanlar bile, yani bundan 14-15 sene evvel bile, artık geçmiş olduğuna ve gelecekteki toplumsal ve siyasi hayatın ancak İslamlık ve Türklük gayelerine yönelebileceğine inanıyordum. Bu kanaat tesiriyledir ki, o zamandan beri fikir sahasındaki naçiz faaliyetim, birbiriyle yalnız uyuşan değil, hatta çoğunlukla birbiriyle iç içe giren bu iki gayeye yaklaşmayı hedeflemiştir. Bahsettiğim iç içe girmişliği görebilmek için, din ve milliyet kavramlarının bugün hayat ve gerçeklikteki tecellilerini olduğu gibi kabul etmek, yani devamlı değişen ve gelişen hayatı soyut tasavvurlara tercih etmek icap eder. Bugün İslam âleminde yaşayan ve gelişen milletler vardır; ve bütün bu milletlerin, milliyet fikirlerinde ırk ve lisan gibi, gelenek ve âdetler gibi çok önemli bir etken de din, yani İslam dinidir. İslamiyetle Hristiyanlığın genel olarak hayata, özel olarak toplumsal hayata bakış ve müdahaleleri farklı olmakla beraber, bu iki dinin milliyetlerle vaki münasebetlerinde görülen benzerlik inkâr olunamaz: Daha Batı'nın milliyet fikirleri Doğu'ya sirayet etmeden, İslam âleminde birkaç millet, az veya çok şuurlu, fakat birbirinden farklı olarak yaşıyorlardı. Batı'nın milliyetçilik teorileri milli şuura çağdaş bir kıyafet giydirmiştir. Demek istiyorum ki bugünkü gerçekliğimize nesnel ve ilmi bir gözle bakacak olursak, genel olarak toplumların değişim süreçlerini de gözden uzak bulundurmayacak olursak, din ile milliyet arasında soyut tasavvurlarda mevcut zıtlığın gerçek hayatta mevcut olmadığını kabule mecburuz. Aynı şekilde, bizim toplumumuzun, yani Türk cemiyetinin de diğer İslami Doğu milletleri gibi gittikçe artan bir süratle milli gelişmesini tamamlamaya çalışmakta olduğunu görmek ve kabul etmek zorundayız. Gerek İttihat ve Terakki hâkimiyet devresi, gerek Cihan Harbi'nin kanlı vakaları, gerekse ve bilhassa Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti zamanı bu tarihi sürecin en bariz merhaleleridir.

Bilirsiniz ki İttihat ve Terakki bir Osmanlı cemiyeti olarak doğmuş ve ilkönce tarihi zorunluluğa aykırı bir ideal takip ederek, tıpkı Tanzimatçılar gibi bir "Osmanlı milliyeti" oluşturmaya uğraşmıştı. Kadir-i mutlak olan tarihi zorunluluk onu yanlış yolundan sert bir şekilde ayırdı ve milliyetçilik, yani Türklük hedefine şiddetle yöneltti. Miladi 19. asrın ortalarına doğru Avrupa'nın ortasında korkunç bir fırtına kopmuştu; hepsi Hristiyan ve pek çoğu Katolik olan merkezi Avrupa kavimleri milliyetlerini gerçekleştirmek emeliyle birbirlerine girmişlerdi. Miladi 20. asrın başlarında ve bilhassa Cihan Harbi esnasında İslami Doğu kavimlerinin de aynı emelle hareket ettiklerine şahit olduk. Ve bu kavimler harbin

sonunda hayli bariz birer milli simayla ortaya çıktılar. Şüphe yok, bu kavimleri bugün de dini birlik, bazı iktisadi ve siyasi menfaatlerle birleşerek, birbirine yakınlaştırıyor ve yöneltiyor; fakat biraz dikkat olunursa anlaşılır ki bu eğilim ve muhabbetin de gayesi yine milli gelişmeyi kolaylaştırmak ve hızlandırmaktır.

Efendiler, şu muhakkaktır ki, tabiat tarihinde de, insanlık tarihinde de eşyanın zorunluluğuna aykırılık boş yere kuvvet ve gayret sarfı olur. Suyun cereyanına karşı yürünebilir, fakat tarihin cereyanına karşı yürünemez... Bu hakikati bir İslam geleneği sembolik bir tarzda pek güzel ifade eder; Cenâb-ı Hak büyük peygamberleri gönderildikleri muhite uygun mucizelerle donatmıştır: Sihir ve efsuna çok itibar eden Mısırlılara mucizeler gösteren asayı elinde tutan Hazreti Musa'yı göndermiştir; tıbbın çok hürmet ve önem kazandığı bir devirde Hazreti İsa'ya hastalara şifa vermek, hatta ölüleri diriltmek mucizesini bahşetmiştir; nihayet fesahat ve belagati her şeyden yüksek tutan Arap kavmine Arapların en fasih konuşanı Hatemü'l-enbiya'yı⁶ bir belagat mucizesi olan Hazreti Kur'an ile göndermiştir...

İslami Doğu şimdi milletlerin gelişme ve gerçekleşme devresini yaşıyor. Hepimiz ancak bu gelişme ve gerçekleşmeye yardımcı olumlu bir hizmet görebiliriz. Bugün Türk kavminin ideali Türk milliyetinin gerçekleşmesidir. Yalnız bu gayeye hizmet eden kimselerin gayreti semere verebilecektir.

Zaten içinde bulunduğumuz ve bir dereceye kadar etkenlerinden olduğumuz büyük olaya tarihin verdiği unvan da "milliyetçi hareket" değil midir? Efendiler, tarihin her büyük olayı içinde gayeye yönelik fikirler saklıdır; olayın kahramanları o fikirleri açıklıkla görür ve bir düstur halinde ifade ederler. Milliyetçi hareketin fikri mahiyetini bu hareketin dâhi kahramanı birkaç tarihi hitabe ve beyannameyle mükemmelen tespit ve ifade etti. Gaye, Türk milliyetinin gerçekleşmesi, yani tam bağımsızlığı ve tam hürriyetiyle Türk milleti çoğunluğunun, yani köylünün hâkimiyet ve refahıdır.

Efendiler, son zamanlar tarihinin bazen taşıp coşarak her şeyi alıp götüren kudretli ve korkunç cereyanlarından birisi de her toplumda gerçek çoğunluğun cemiyete hâkim olmak istemesidir. Bu cereyanın şiddeti son senelerde çok arttı. Bazı toplumlarda cemiyetin menfaatlerini ellerinde bulunduranlar tam zamanında çoğunluğun emel ve taleplerini bir derece desteklemeye, haklı menfaatlerini

6 Hatemü'l-enbiya: Peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed. (Y.N:)

kısmen temine rıza göstererek cereyana karşı durmadılar ve kendilerini selin alıp götürmesinden kurtardılar. Cemiyetin menfaatlerini biraz adilce paylaştırmayı başaran cemiyetlerde toplumsal ahenk şöyle böyle muhafaza olunagelmektedir. Türk milleti de artık büyük çoğunluğunun menfaatlerini yerli veya yabancı azınlığın menfaatlerine feda etmemek azmindedir. Milli cihadın gayelerinden birisi de işte budur: Türk köylüsü artık hakikaten hâkim ve efendi olmak istiyor. Milli cihadın Dâhi Kahramanı milletin bu iradesini derinden duydu ve açıktan ilan etti. Veyl⁷ bu milli iradeye karşı çıkacak bedbahtlara!

Türk milletinin içeride ve dışarıda tam bağımsızlığı, tam hürriyeti ve mutlak hâkimiyeti! İşte efendiler, Gazi Paşa'nın çelik pençesinde yükselen al sancağımıza altın yazıyla yazılmış düsturlar... Bu harbin hedefleri milletin bağrından kopup gelen iradeyi ifade ettiği içindir ki, ordu, birkaç gün evvel nihayetsiz sevinç ve iftiharla şahidi olduğumuz mucizeyi gösterdi.

Gazi Kumandanımız, Dâhi Reisimiz, Türkün hayatına musallat olmuş tarihi düşmanı topraklarımızdan kovup çıkararak milletin idealini kısmen elde etti. Lakin milletin bağımsızlık, hürriyet ve hâkimiyetine, yani hayatına taarruz etmiş daha bir hayli düşmanları var: Bunlar cehalet, gaflet, kötü görenek ve müttefikleridir; bunlar Ehremen'in⁸ gözle görülmeyen, elle tutulmayan karanlık ordularıdır. Biz, Türk huddamı⁹ olmak isteyen maarif mensupları inanıyoruz ki, Türklük Reisi'nin nurlar saçan ilahi kılıcı vahşet ordularını tarumar ettiği gibi karanlık ordularını da imha edecektir... Ve işte o zaman Türk tamamen hür, bağımsız ve hâkim olacaktır...

Efendiler, ben bu sözlerimle tarihi, iktisadi ve siyasi ilimler sahalarında ders verecek arkadaşlarımdan çoğunun fikirlerine de tercüman olduğumu zannediyorum. Müessesemizde her hocanın fikri serbestisi, öğretim serbestisi korunmuştur. Bununla beraber hepimiz öğretim gayesinde müşterekiz. Serbest Yüksek Derslerin hedeflediği gaye üç kelimeyle özetlenebilir: Milletçilik, halkçılık ve aydınlık!

7 Veyl: Yazık! Vah vah! (Y.N.)

8 Ehremen: Şeytan; Zerdüştlükte kötülük tanrısı. (Y.N.)

9 Huddam: Hizmet edenler, hizmetçiler, hademeler; Kur'an'dan bazı ayetleri okuyarak bir kısım afet ve hastalıkların geçmesi için bir tür büyü yapanlara hizmet eden cinlerin adı. (Y.N.)

İKTİSAT VE FIRKALAR*

Umumiyetle her toplumda siyasi fırkalar maddi-iktisadi menfaatlere dayanarak ortaya çıkmıştır. İktisadi menfaatlerin farklılaşmasındandır ki birçok fırkalar peyda olmuştur. Bugünkü Almanya, İngiltere, Fransa gibi toplumları gelişerek iktisadi sınıfları tamamen şuurlu bir hale gelen memleketlerde, bu hakikati gözlemlemek nispeten daha kolaydır. Fakat Yunanistan, Sırbistan, Romanya gibi daha az gelişmiş memleketlerde fırkaların iktisadi esaslarına nüfuz daha çok araştırmalara muhtaçtır.

Almanya, İngiltere ve Fransa'daki fırkalar esas hatları itibariyle takriben aşağıdaki gibidir:¹

<u>Almanya'da</u>	<u>İngiltere'de</u>	<u>Fransa'da</u>
Komünist	Komünist	Komünist
Sosyalist	Amele	Sosyalist
(bağımsız ve çoğunlukçu)	(sosyalist)	(birkaç zümredir)
Demokrat	Liberal	Radikal-Sosyalist
Merkez	(demokrat ve liberal)	Radikal
Alman Halk Fırkası	Nasyonal Liberal	Blok Nasyonal ²
(nasyonal liberal)	(Lloyd George)	
Alman Fırkası	Muhafazakâr	Muhafazakâr
(muhafazakâr)		(kraliyetçi)

* 13 Teşrinisani 1338'de [13 Kasım 1922] yazılmış, fakat yayımlanmamıştır. ["İktisadiyat ve Fırkalar", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.114-122. - Y.N.]

1 Elimde vesikalar mevcut olmadığından sırf hafızama müracaatla yazıyorum.

2 Ulusal Blok. (Y.N.)

Görülüyor ki, iktisaden en ileri olan bu üç memleketin fırkaları esasta biri diğerinin hemen aynıdır.

Komünistlerle sosyalistler hiçbir mülke, hiçbir sermayeye sahip olmayan sanayi amelesinin temsilcileridir. Kendileri sermayesiz olduklarından şahsi mülkü reddederek, sermayedarlar sermayesine el konulmasını ve yalnız devletin sermayedar kalarak, bütün cemiyet fertlerinin ücretli çalışan olmasını talep ederler. Komünistle sosyalist farkı esasta olmayıp hareket usulünde, taktiktedir: Komünistler, Üçüncü Enternasyonal'in, yani Moskova'nın direktiflerine tabi olarak onun gösterdiği hareket tarzını takip etmektedirler; birkaç şubeye ayrılan sosyalistler ise memleket ve şubelerine göre farklı taktikler izleyerek burjuva fırkalarıyla işbirliğini kabul ile daha ılımlı hareketi tercih ederler. Komünistlik mutlak surette enternasyonalidir; komünizm esasen milletlerarası bir fırka olup, muhtelif memleketlerdeki fırkalar onun şubeleri sayılır. Sosyalistlerin de ortodoks (ehli sünnetten) olanları enternasyonalistlerdir; fakat milli sosyalist zümreleri de yok değildir.

Demokratlar şehir ve köy küçük ve orta sermayedarlarının temsilcisidirler. Onlara göre şahsi mülk, mukaddes ve dokunulmazdır. Fakat büyük sermayenin küçükleri yiyip bitirmesine mâni olmak için iktisadi ve siyasi birtakım tedbirler alınmasına çalışırlar. Demokratlar siyaseten milli saltanatın en şiddetli taraftarlarıdır; her türlü toplumsal ve hukuki imtiyazlara katiyen muhaliftirler; her nevi hürriyetlerin tamamen taraftarındırlar. Hürriyet sayesinde, mevcut toplumsal meselelerin adım adım hallolunabileceğine inanırlar. Milliyeti kabul ve müdafaa ederler.

Almanya'daki Demokratlar ile Fransız Radikalleri demokrat fırkalarının en bariz örnekleri sayılabilir. Almanya'nın Merkez fırkası demokrat olmakla beraber, dini-toplumsal bir hususi renk taşır. Fransa'nın Radikal Sosyalistleri şahsi mülkiyeti, milliyetçiliği müdafaa etmekle beraber, toplumsal ıslahata çok taraftardırlar; hatta bazı sanayi teşebbüslerinin devletleştirilmesini bile isterler. İngiliz Liberallerinin sol cenahı -ki bazen Radikal unvanıyla yâd olunur- tamamen demokrat ve hatta Fransız Radikal Sosyalistlerine benzer demokrattır. Almanya'nın Merkez'i ile Fransa'nın Radikalleri küçük emlak sahibi çiftçileri, köylüleri temsil eder.

Nasyonal Liberal Partisi, tipik burjuva fırkasıdır. Büyük sanayi, büyük ticaret erbabıyla onların peşinden giden avukatlar, hâkimler, müderrisler, yazarlar çoğunlukla bu fırkadandır. Milliyetçilik,

hürriyet, milli sanayi ve ticareti himaye, sömürgecilik, emperyalizm, asıl bu fırkanın emellerinin gayesi veya fiillerinin neticesidir. Almanya'da eskiden Nasyonal Liberal Fırkası namıyla yâd olunan hizip, cumhuriyetin teşekkülünden sonra Alman Halk Fırkası unvanını aldı. İngiliz büyük burjuvazisinin çoğunluğu eskiden Liberal Fırkası'na mensup iken, Harbi Umumi'den 15-20 sene evvel liberallerden bir kısmının ayrılmasıyla vaziyet karışmıştı. Harp esnasında, bütün büyük burjuvazi, koalisyon namıyla Lloyd George etrafında toplandı. Küçük burjuvaziyi temsil eden liberaller Asquith'e sadık kaldılar. İngiltere'nin son buhranını müteakip Lloyd George evvel-den beri tasarladığı "Nasyonal Liberal" Fırkası'nı resmen kurarak seçimlere giriyor.³

Fransa'nın Nasyonal Liberalleri, harpten evvel Merkez, Progresist,⁴ ılımlı unvanlarıyla yâd olunan fırka veya gruplardı. Harp esnasında Fransız burjuvazisi de bir nevi koalisyon yaptı. Ve buna bazı Radikal Sosyalistlerden gayrı bütün burjuvazi dahil oldu. Zaferin sonrasında yapılan seçimde bu koalisyon "Blok Nasyonal" namıyla birleşerek çoğunluğu kazandı ki, bugün Fransa Parlamentosu'nda hâkim olarak hükümeti elinde tutuyor.

Muhafazakârlar, büyük arazi sahibi, feodalizm kalıntısı asilzadegânın menfaatlerini muhafaza ve temine çalışan fırkalarlardır. Almanya'da çoğu üyesi Prusya, Hannover, Mecklenburg gibi büyük çiftlikleri içeren memleketlerden gelen ve asalet unvanı taşıyan Alman Fırkası, büyük çiftçilerin menfaatlerini, zadegânın bazı imtiyazlarını, orduda ve idarede (administration) büyük makamlara sahip olduklarından o mevkileri muhafaza etmeye çalışır; en büyük dayanağı hükümdarlık olduğundan, şiddetle monarşisttir. Almanya'nın bugünkü idare şekline göre gerici demektir. İngiliz muhafazakârları da asıl büyük araziye sahip İngiliz soylularının temsilcisidirler; fakat İngiliz aristokrasisi, kapılarını açık tuttuğundan, donuk ve sınırlı değildir; askerlikte, ticarette, sanayi ve idarede sivriyenleri kendi içine alır. Eski asilzadelerin de birçoğu sanayi, ticaret ve mali işlerle meşguldür. Son zamanlarda İngiliz fırkalarının eski muhafazakâr ve liberal sınırları hayli bozulmuştur; Muhafazakârlar, yalnız zirai menfaatleri, liberaller mali, sınai ve ticari menfaatleri temsil edememektedirler. Bu vaziyetin ve bir de amele sınıfının kuvvetlenmesi neticesidir ki, bir kısım Liberallerle Muhafazakârlar birleşmiş ve nihayet koalisyon oluşmuştur.

3 Daha sonra, muhafazakârlara karşı Asquith ve Lloyd George birleştiler.

4 Progressiste (Fr.): İlerici. (Y.N.)

Muhafazakârlar, daha krallığa sadık, ananeye bağlı gibi görünürler; fakat bu da görünüştedir. Bugün Bonar Law'ın programı esas itibarıyla Lloyd George'unkinden çok farklı değildir. Muhafazakârlarla Nasyonal Liberalleri ayıran hususlar, bugün pratik ve geçici meselelerden ibarettir denilebilir.

Fransa'nın kraliyet taraftarı, asalet unvanı sahibi eski ve gerçek muhafazakârları pek azalmış ve tamamen önemini kaybetmiştir. Şimdi bunlar, kraliyet taraftarı olduklarını itiraftan bile çoğunlukla çekinirler. Fransa'da gerçek muhafazakârlığın bu düşüşü, ecdat mirası olan büyük arazinin, asillerin arazisinin hemen hiç kalmamış olmasındandır. Britanya gibi ruhen çok ananeperver ve dindar kıtalar, dini ve ahlaki tesirlere tabi olarak hâlâ bazı marquis ve vicomte'ları⁵ Fransa Âyan ve Mebusanı'na göndermektedirler.

Her memleketin siyasi fırkaları, toplumsal sınıflarının haritası gibidir. Büyük sanayisi en gelişmiş bir memlekette, mesela Almanya ve İngiltere'de en önemli ve kuvvetli fırkalar, nasyonal liberal, demokrat ve sosyalist (komünist) fırkalarıdır. Küçük arazi sahibi, çiftçi ve bağcı olan Fransa'da Radikal (Demokrat) Fırkası en ziyade nüfuz ve kudret sahibidir.⁶ Büyük sanayiden doğan sosyalistlik ise Fransa'da bir türlü ciddi gelişmeye mazhar olamıyor. Bu hadiseyi daha geri memleketlerde dahi gözlemlemek mümkündür. Mesela mülküne sahip küçük çiftçi memleketi olan Bulgaristan'da hâkim fırka -ismi üstünde- Çiftçi Fırkası'dır. Yunanistan'da hâkimiyeti bir türlü bölüşemeyen reislerinin namıyla anılan fırkalar, ticaret ve sarraflık işleriyle meşgul büyük ve küçük burjuvazi fırkalarıdır. Çok akışkan ve hükümetle çok alakadar olan bu iktisadi faaliyet, sanayi veya ziraat memleketlerinde olduğu gibi daha temelli ve belli fırkaların kurulmasını güçleştirmektedir.

Türkiye'ye gelince: Türkiye ahalisinin büyük çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Büyük ve orta ziraat yok değilse de, ziraat erbabının çoğu küçük ziraatçılar, yani köylü ve çiftçidir. Küçük çobanların da bir kısmı yerleşmekte ve çiftçileşmektedir. Şehirde küçük sanayi ve ticaretle meşgul olan esnafın da çoğu aynı zamanda çiftçidir. Yalnız sanayi ve ticaretle geçinen sırf şehirli (burjuva) pek azdır; hele büyük sanayi ve ticaretle onun gölgesi olan amele ise yok denilecek kadar azdır. Büyük sanayi ve ticaretin kısıntısıyla doğan ve yaşayan "aydınlar" da yok gibidir. Osmanlı saltanatında saraya ve

5 Marquis (Fr.): Kont. Vicomte (Fr.): Vikont; baron ile kont arasında bir soyluluk unvanı. (Y.N.)

6 Son seçimler bu gözlemin isabetini ispat etti.

paşa konaklarına mensup "aydınlar" vardı. Bunlar, bir asır evveline kadar, büyük ve orta zeamet sahiplerine dayanan askeri teşkilatın reisi olan sultanın ve emirlerinin kapı halkı, kulları, meddahları, dalkavuklarıydı. Bir asırdan beri devam eden toplumsal, siyasi ve fikri buhran, bütün bu teşkilatı karmakarışık ederek, mevcut "aydınlar"ı dayanaksız, adeta muallakta bırakmıştır. Bunlar hizmet edecekleri sınıf, bağlanacakları kapı arıyorlar...

Şu tahlile dayanarak, Türkiye'de asıl mevcut sınıflar, küçük mülk sahibi köylü çiftçiler, orta ve büyük çiftlik sahipleri, şehir esnaf ve tüccarı (küçük ve orta sanayi ve ticaret erbabı) diye üçe bölünse, çok hata edilmiş olmaz sanırım. Ve bu sınıflardan birincisi ile üçüncüsünün bir kısmı bir demokrat fırkasını, ikincisiyle üçüncüsünün diğer kısmı bir nasyonal liberal fırkasını doğurabilir. Yabancı sermayesinin tahakkümü, bu sınıfların gelişmesine, yani Türkiye'nin siyasi ve iktisadi bağımsızlığına en büyük bir engel oluşturduğundan, bu fırkalarda milli his mutlaka kuvvetli olur. Büyük çiftlik sahipleriyle büyük tüccarlar, zirai sanayii ve genel olarak sanayii geliştirmeye, yani Türkiye'de büyük sanayii meydana getirmeye ve bu suretle milli sermayeyi artırmaya gayret edeceklerinden, bunların, yani gerçek burjuva fırkasının, yabancı sermayesinin tagallüb ve tahakkümüne düşmanlığı, düşmanca milliyetçiliği gitgide daha şiddetli olacaktır.

Büyük sanayi ortaya çıkınca, sosyalist ve komünist fırkaları da başgösterir.

Burjuva ve liberal fırka, ticaret serbestisine, milli bağımsızlığa, şarta bağlı bir milli hâkimiyete önem vermekle beraber, anane tesiriyle ve bilhassa toplumsal nizam ve asayişe hizmet etmesi bakımından dini esaslara riayetkâr bulunacaktır. Köylü çiftçilerle küçük esnaf, bilhassa dini azınlıkların rekabeti münasebetiyle milliyetçidirler; fakat bunlar doğrudan doğruya yabancıların ticaret ve sanatının rakibi değildirler; ve ucuz geçinmek isterler; bundan dolayı bunların milliyetçilikleri liberallerinki kadar hesaplı olmaz; ve bunların ananelere bağlılıkları da liberallerinki kadar şuurlu, gayeli ve pratik bir tarzda tezahür edemez...

"Aydınlar", işte bu iki efendiden birisinin kapısına kapılanmak mecburiyetinde bulunduklarından, şimdiden onların menfaatlerine uygun bir surette çalışacak ve onların sınıfsal gelişmelerinde öncü görünerek geçineceklerdir...

EN BÜYÜK CİHADA DAİR*

Milli İktisatçı M. Zühtü Bey'e¹

Bursa Ocaklıları,

Sözümün başlangıcı olarak, sizi ihtiyar bir Ocaklı arkadaşınız sıfatıyla tebrikime müsaade edin: Bursa'yı, Ulu Cami'yle, Yeşil Türbe'siyle, Osmancık, Orhan ve Yıldırım'ıyla Asya'nın uzak batısında Türk dünyasının, Türk medeniyetinin en sağlam bir temel taşı olan dilber, sıcak ve yeşil Bursa'nızı, Bursa'mızı, milletimizin tarihi hasmının kanlı ve ateşli tırnaklarından kurtaran ve neticede bu eski Türk yurdunda Türk Ocağı'nın tekrar alevlenmesine imkân yaratan büyük ve parlak zafer, hepinize, hepimize kutlu, mübarek olsun!

Fakat ey Ocaklı kardeşler, bu askeri zafer ne kadar tam, ne kadar büyük, ne kadar parlak olursa olsun, kazanmaya mecbur olduğumuz zaferlerin yalnız birisidir, hiç unutmayalım ki, önümüzde kazanılacak birkaç zafer daha var...

Hazreti Peygamber, çetin bir muharebeden, güçlük ve fedakârlıkla kazanılmış bir başarıdan Medine'ye dönüşünde "biz şimdi en küçük cihattan en büyük cihada dönüyoruz!" buyurmuşlardı. Ankara'dan çıkacağım günlerde Muallimler Birliği'nin yıllık toplantısında söz aldığım zaman hatırıma bu hadisi şerif geldi ve sözüme onunla başladım. Birkaç gün sonra, yeni halife namına ilk hutbeyi

* Bursa Türk Ocağı'nda 5 Kânunuevvel 1338'de [5 Aralık 1922] yapılmış bir söyleşidir. ["Cihad-ı Ekber'e Dair", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.123-136. - Y.N.]

1 Aynı zamanda Yusuf Akçura'nın bacanağı olan İktisat Profesörü Mustafa Zühtü (İnhan) (1881-1970). (Y.N.)

Fatih Camii'nde Türkçe okuyan âlim mebusumuz da, o tarihi hutbesine aynı hadisi şerifi esas aldı.² O hadisi şerif, bugünkü vaziyetimizi en tam ve en açık bir surette ifade ediyor: Evet, efendiler, bugün en küçük cihadı başarıyla bitirdik, en büyük cihada başladık... Ve bu en büyük cihadın öncü çarpışması, şimdi şu anda Lozan'da meydana gelmektedir. Ve ne iyi silsile: Muharebeyi sevk ve idare eden de yine Dâhi Başbuğ'un sağ kolu değerinde olan İsmet Paşa'dır. Birkaç ay evvel, millete, millet temsilcilerine ve millet reisine dayanan İsmet Paşa, Afyon, Uşak ve Kazancı dağ ve bayırlarında top gümbürtüleri, mitralyöz ve tüfek çatırtıları içinde, tel örgülerini muazzaz Türk gövdeleriyle örterek, mukaddes Türk kanıyla yollar açarak, İzmir ve Bursa'ya, bütün Batı Anadolu topraklarını düşmanın barbar tahakkümünden kurtarmıştı; bugün yine o muzaffer kumandan, göz ve kulağı inciten ve tırmalayan bir muharebe meydanında değil, yumuşak halılar üstünde, yeşil ve süslü bir masanın önünde, yalnız mülayim insan sesleriyle hafif kalem gıcırıltıları işitilen sakin ve sıcak bir odada çarpışmaktadır; bu çarpışma, bu akla dayalı muharebe, dekoruyla ters orantılı olarak askeri muharebeden daha çetin ve daha müthüştür. Fakat İnönü Kahramanı, Sakarya'da, Afyon'da, Uşak'ta, Kazancı bayırında olduğu gibi, Lozan muharebesini de inşallah kazanacaktır. Fakat bu, dediğim gibi, yalnız bir öncü muharebesidir. Bu öncü muharebesinden sonradır ki, asıl en büyük cihadın büyük meydan muharebesi başlayacaktır. Bu meydan muharebesi ne top ve ne tüfekte ne de Lozan'da olduğu gibi söz ve kalemle edilmeyecek; bu büyük meydan muharebesinin silahı orak, tırpan, mala, pergel, örs, çekiç, mancalık, tezgâh, buhar ve maki-nedir. Bu büyük meydan muharebesi, ziraat, sınaat ve ticaret sahasında meydana gelecektir. İşte Türk milleti, asıl bu iktisat meydan muharebesini kazandığı zamandır ki, rüşünü ispat edecek, hür, bağımsız, müreffeh milletler arasına girebilecektir.

Askeri şaheserimizin dâhi sanatkârları, Milli Başbuğumuz Gazi Paşa, emsalsiz Erkânıharbiye Reisimiz Fevzi Paşa, İsmet Paşa, Karabekir Paşa, Refet Paşa... vd. bütün bu cenk erleri devamlı bu hakikati söylüyorlar: Gazi Başkumandan, burada, Bursa'da

2 TBMM, Vahdettin'in kaçmasıyla boşalan halifelik makamına, 19 Kasım 1922 günü Abdülmecid Efendi'yi seçti.

TBMM'nin kararını Abdülmecid Efendi'ye tebliğ etmek üzere Kırşehir Mebusu Müfit (Kurultuoğlu) Efendi başkanlığında kura ile seçilmiş 15 kişilik heyet İstanbul'a gönderildi. 24 Kasım 1922 günü Topkapı Sarayı'ndaki Hırka-i Şerif Dairesi'nde biat töreni gerçekleşti. İlk defa Arapça yerine Türkçe dua edildi. Cuma namazı için gidilen Fatih Camii'nde, yeni halife adına Müfit Efendi tarafından ilk defa Türkçe hutbe okundu. "Küçük cihattan büyüğüne döndük" mealindeki hadisi konu alan hutbede "büyük cihat" cehalete karşı savaş diye yorumlandı. (Y.N.)

toplanan genç mekteplilere "Çiftçi olacaksın, işçi olacaksın, tüccar olacaksın!" kumandasını verdi. Ankara'dan ayrılırken buluşmak şerefine nail olduğum Erkânıharbiye Reisimiz "Millet askeri vazifesini mükemmelen yerine getirdi, şimdi diğer vazifelere sıra geldi: Milletimiz sanat ve ticaret sahasında seri adımlarla ilerlemelidir" diyordu. İsmet Paşa, Refet Paşa, İstanbul'da Türk gençliğine aynı hareket hedefini gösterdiler. Karabekir Paşa, bu fikirle o kadar doludur ki, önemli askeri vazifelerinden vakit kaçırabildikçe iktisadi esasa dayalı çocuk eğitim ve öğretimine fikir ve hayatını sarf eder durur. Bugünlerde Bursa'ya gelen çocuklarından bu mesainin semerelerini gördünüz veya göreceksiniz.

Uzakgörüşlü muzaffer kumandanlarımızın böyle düşünmeleri, böyle tavsiyelerde bulunmaları gayet tabiidir. Onlar, Cihan Cengi'nde, İstiklal Harbi'ni hazırlarken ve İstiklal Harbi'yle maksada ilerlerken pek açık gördüler ki, sanatlarında başarı bile memleketin iktisadiyatına pek bağlıdır. Askeri başarılar, kısmen ırkın hasletiyle, dini ve milli terbiyenin, yani maneviyatın tesiriyle kazanılıyorsa, kısmen de memleketin iktisadi ve sınai ilerleme seviyesinin bir semeresidir.

Ocaklı kardeşler,

Şimdiye kadar söylediklerimle, size yeni, bilmediğiniz bir şey öğretmiş olmadım. Zaten bütün bu sohbetimde öyle bir iddiadan çok uzağım. Maksadım, malum, müspet, aşikâr, yani herkesin bildiği bazı hakikatlerden bahsetmek, fakat bu hakikatleri fiili hayatta rehber almayışımız üzerine biraz nazarı dikkatinizi çekmektir.

Bizim, Türklerin iktisadi faaliyette geri kalmalarının birçok sebeplerinden birisi de genel olarak eğitim ve öğretim tarzımızdır; daha doğrusu eğitim ve öğretim tarzına esas olan dünyaya bakışımız, hayatı anlama tarzımızdır. Eğer tahlilde daha ileri gidilirse, Batı Türklerinin hayatı anlama tarzlarının sebep ve etkenlerini maddi ve tarihi hadiseler arasında arayıp çıkarmak da mümkün olur. Fakat, biz şimdilik bu yönü bir tarafa bırakarak, dünyaya ve hayata bakışlarımızı pek umumi bir surette müşahade ve tespit edelim:

Ben zannediyorum ki, Batı Türklerinin çoğunluğunun hayatı anlama tarzı, diğer tabirle, dünyaya bakışı metafizik, destansal ve edebidir. Bu, hayatı, çok necip, pek asil ve yüce bir anlama tarzıdır. Eğer maddi imkân olsaydı da, bütün dünyada oturan milletler bu anlayış tarzını kabul etmiş bulunsaydı, insanlık cidden mesut olurdu!.. Bu anlayış tarzının milletimize pratik sahada bazı önemli faydalar sağladığı da inkâr olunamaz: Türk, askeri karakterlerini, hayata metafizik ve destansal bir surette bakmış olmasına az borçlu değildir; sabır ve tahammül, azim ve kahramanlık, hayatı

küçümseme, harikulade fedakârlık, bütün bu manevi kuvvetler, bu anlayış tarzının semereleridir. Maddi birçok eksikliklerimize rağmen bütün büyük Britanya İmparatorluğu'nun tükenmez maddi vasıtalarıyla donanmış bir düşmana karşı kazandığımız son başarı-larda işbu manevi kuvvetlerin büyük hissesini kim inkâr edebilir? Bununla beraber, hatta sırf askerlik sahasında bile, yalnız manevi kuvvetlerin kâfi bir başarı etkeni olduğunu da kimse iddia eyleyemez. Hele harp, askerlik meydanından, iktisadi sahaya geçince, manevi etkenlerin tesiri daha ziyade eksilir. Dünyaya sırf metafizik, destansal ve edebi bir noktadan bakan bir kavim, dünyayı maddi, gerçek ve iktisadi bir bakış açısından görenlerle iktisat sahasında mümkün değil rekabet edemez, aşık atamaz. Dolayısıyla dünyaya bakışımızı genişletmek, tamamlıştırmak mecburiyetindeyiz.

Efendiler,

Hayatı anlama tarzımızın, dünyaya bakışımızın değıştirilmesi çok kolay bir iş değildir. Asıl etken, bizzat hayat, yani iktisadi zorlamalar olacaktır. Bununla beraber, büsbütün cebriyyun mezhebinden³ değışsek, ferdi veya müşterek insan iradesinin tesirli olabileceğini kabul etmeliyiz; ve ben kabul edenlerdenim. Ve şurada önümde ikna edici bir delil görmekte olduğuma da inanıyorum. Türkçülüğün, Türk milliyetçiliğinin esasen hayatın icaplarından, iktisadi zorlamalardan doğmuş olduğunu kabul etmekle beraber, bu harekette, bu cereyanda, ferdi iradenin, tanzim edilmiş ferdi iradelerden meydana gelen müesseselerin, *Türk Yurdu*'nun, "Türk Ocağı"nın, "Türk Gücü"nün ve diğerk Türkçü müesseselerin tesirlerini zannederim ki hiçbir kimse ret ve inkâr edemez. Türkçülük cereyanı, eski Osmanlı İmparatorluğu içinde Türk halkının hayata bakışlarını belli bir yöne meyletmeye çalıştı ve işlerin icaplarına uygun olduğu için başarılı da oldu: Bugün köhne ve sarsılmış Osmanlı İmparatorluğu yok; genç ve dinç Türkiye milli devleti var!

Ocaklılar!

Ocağınızın tarihçesini elbette hepiniz bilirsiniz: Ocak on sene evvel, *Türk Yurdu* mecmuası idarehanesinde, Tıbbiyeli gençlerin teşebbüs, azim ve gayretiyle doğmuştu. Aydın gençliğin ideal ateşiyile dolu kalplerinden tutuşan bu Ocak, Türk yurdunun her tarafına yayıldı; Anadolu ve Rumeli'de kırka yakın Ocaklar açıldı. Mütareke'yi müteakip Türk milli hayatını bitirmek isteyen İngilizler, derhal Ocağa taarruz ettiler ve İstanbul'da ana Ocağı söndürdüler.

3 Cebriyye: İnsanın bütün davranışlarının önceden Allah tarafından belirlendiğini, bunun için kişinin iradesinin elinde olmadığını, her davranışını bir zor altında yaptığını savunan tarikat; ceber; kadercilik; yazgıcılık; fatalizm. (Y.N.)

Türk Ocağı'nı gençlik kurmuştur, Türkçülük idealini gençlik yaymıştır. Zaten belirli görüşlerin telkinine, yayılmasına en müsait muhit, gençlik ve bilhassa mektep gençliğidir. Yeni iktisadi ideali de gençliğe, mektep gençliğine telkin etmeliyiz.

Efendiler, her dereceden mekteplerimize, medreselerimize girip çıkar ve çocuklarımızın nasıl eğitim ve öğretim gördüklerine dair biraz dikkat edecek olursanız, görürsünüz ki, telkin, eğitim, öğretim tamamen -belki gayet az istisnası vardır- biraz evvel arz ettiğim hayatı anlama tarzımıza göredir. Biz ihtiyarlar dünyaya nasıl bakıyorsak, çocuklarımıza da dünyayı öyle göstermek istiyoruz: Mekteplerde çocuklara gençlere hep metafizik, destansal ve edebi eğitim ve öğretim telkin ediyoruz. Demin dediğim gibi, bu eğitim tamam değildir, noksandır, bir taraflıdır. Milli eğitimimiz tamam olmak için, metafizik, destansal ve edebi eğitim ve öğretimle beraber, maddi, gerçek ve iktisadi eğitim ve öğretim de verilmelidir ve hatta bu son kısım, evvelkisinin önüne alınmalı, ona tercih olunmalıdır.

Dikkat edin, efendiler!

Metafizik, destansal ve edebi eğitim ve öğretim tamamen ihmal olunsun demek istemiyorum: Bugün hayata en gerçek ve iktisadi bir noktadan bakan İngiltere ve Amerika'da metafizik eğitim ihmal edilmiş değildir; fakat o milletler, bu etkenleri bile, hayatın gerçekliğinin hizmetine koşmaktadırlar. Onlar İncil'e uyararak, "Cumartesi insan içindir, insan cumartesi için değildir" diyorlar. Kısacası, nazarlarında asli gaye, hayat ve hayatın refahıdır...

Bir noktaya daha dikkat etmenizi rica ederim:

Maksadım "memleketimizde yalnız ihtisas erbabı (teknisyen) yetiştiren ziraat, sınaat, ticaret mektepleri açılınsın" demek de değildir; maksadım, genel eğitim ve öğretim mekteplerinde, ilköğretimden ta üniversiteye kadar bütün mektepler ve medreselerde eğitim ve öğretimin esasının iktisadi ve gerçek bir bakış açısından verilmesi lüzumunu söylemektir. Bunu başaramadığımız takdirde, askeri ve siyasi zaferlerle, idari ve mülki tedbirlerle iktisat sahasında diğer milletlere galibane rekabet edebileceğimiz çok şüphelidir...

Ocaklılar!

Asla hatırlınızdan çıkarmayınız ki, her tarihi devrin bir medeniyet tarzı vardır. O medeniyet havzasında yaşamak ve hatta o medeniyete galebe ile yeni bir medeniyet tarzı yaratmak isteyenler, o medeniyetin zorlamalarına katlanmak, askeri bir tabirle ona ayak uydurmak mecburiyetindedirler. Medeniyet, eski devirlerden beri hayli uzun seyahat ederek, nihayet bugün mihrakları Avrupa ve Kuzey Amerika olan bir elipsin içine girip oturmuştur. Biz, İslami

Doğu ve Türk dünyası, bu çağdaş medeniyetin tesiri altındayız; açık söyleyeyim, düşünüyüz. Çok muhtemel ki, bugünkü medeniyet bir dönüşüm devresinin arifesinde veya başlangıcında bulunuyor. Fakat bu dönüşümün başarıyla gerçekleşmesi, yani yeni, belki daha ilmi ve insani bir medeniyet şekline dahil olabilmek için de, bugünkü medeniyetten geçmek zarureti var.

Bugünkü medeniyetin galip vasfı, tamamen iktisadi ve gerçek oluşudur. Bugünkü medeniyet, dünyaya, dünyanın vakalarına, dolayısıyla hayata ancak iktisadi ve faydacı bir açıdan bakar. Bugünkü medeniyetin bütün teçhizat ve teşkilatı buna göre yapılmıştır. Bugünkü medeniyetin hayati merkezleri bankalar, fabrikalar ve ticarethanelerdir. Bu, şairane değildir, güzel değildir, hatta iyi de değildir; fakat ne yapalım ki gerçekliktir, olgudur (fait). Bir, eylül akşamı, ikindi namazını Yeşil Cami'de kılarak, serviler altına çekilmiş iki mutasavvıf filozofun ara sıra yeşil Bursa ovasına, altınlar saçan guruba ve ihtiyar Keşiş'e⁴ bakarak hafif bir sesle ruhun bekasından, vahdeti vücuttan bahsetmelerini, bir de Galata'da Havyar Hanı'nda borsacıların kulakları sağırlatan şamata ve yaygalarını göz önüne getiriniz... Bunların estetik kıymetinin takdirinde en bozuk bir dimağ bile şaşırılmaz; fakat ne yapalım ki, bugün medeniyetin kalbi, maalesef, borsa ve bankalarda çarpıyor...

Hazreti Kur'an'ın buyurduğu üzere, düşmanlarımıza kendi silahlarıyla karşılık vermekten gayri çaremiz yok... Sünnetullah böyle cari olagelmıştır.

Ocaklılar,

Büyük cihadın ordusu yalnız askerler değildir. Hepimiz askerler kadar büyük fedakârlıkla çalışmaya mecburuz. Siz, Bursa Ocaklıları, çiftçi, esnaf, tüccar, tezgâhtar, fabrikatör, muallim, müderris, mürebbi, yazar, ne olursanız olunuz, milletimizin, Türk milletinin hayata bakışını, bugünkü medeniyete uygun bir hale getirmeye uğraşacaksınız! Dersleriniz, sözleriniz, yazılarınız, işleriniz daima bu gayeye yönelik olmalıdır.

Bursa Türk Ocağı bu sahada Bursa'ya mahsus olarak, sınırlı ve belli bazı teşebbüslerde bulunabilir sanırım. Bursa, bütün Anadolu'nun öteden beri en sanatkâr, belki de en tüccar bir beldesi sayılır. Buranın Türk sanat ve ticaret ehli, evvelden beri, belki her yerden fazlaydı. Şimdi, sanat ve ticaret, yani iktisadi faaliyet hemen yalnız Türklerin elindedir. O halde, Türk Ocağı, Türk ticaret ve sanat

4 Keşiş Dağı: Uludağ. (Y.N.)

sahiplerinin, Türk fabrikatör ve bankacılarının kendi aralarında, sonra bunlarla aydın denilen sınıf mensupları arasında bir mülakat mahalli haline geçemez mi? Bunu başarmak için, toplantıların haki-katen bir menfaat temin etmesi gerekir... Acaba aydınlarımızdan iktisat meselelerinde teorik malumatlarıyla pratik tüccar ve sanat-kârlarımıza faydalı olabilecekler hiç yok mudur? Aydınların mutlaka Bursalı, Bursa'da oturuyor olması da şart değildir. İcabında diğer merkezlerin, mesela İstanbul'un mütehasısları birkaç gün için davet olunarak, toplantılar, söyleşiler tertiplenebilir. Mesela, şimdi hatırıma bir şey geliyor: Lozan Konferansı'na iştirak eden Hamit, Zühtü, Mustafa Şeref Beyler gibi iktisat mütehasıslarımızdan bazı-ları, İstanbul'a dönüşlerinde Bursa Türk Ocağı'na davet olunamaz mı?.. Kaniim ki bunlar, davete icabet ederler ve buraya gelip Doğu Konferansı'nda müzakere olunan iktisadi meselelere, müşahade ve fikirlerine dair Bursa ticaret ve sanat erbabına malumat vererek faydalı olmayı milli bir vazife sayarlar. Ticaret ve sanat ehli bu gibi toplantılardan işlerine hakikaten bir menfaat geldiğini gördüler mi, artık kendileri arkasını bırakmazlar. Ben, medeniyetçe pek ileri olmayan bir memlekette, pratik ticaret ve sanayi erbabıyla aydın-ların, yani hoca, hukukçu ve yazarların, şimdi söylediğim tarzda işbirliğinden ciddi semereler toplandığını bizzat görüp biliyorum.

Efendiler,

Karl Marx tarihi ve iktisadi ekolünden olan kimseler, bugün Türkiye'nin geçirmekte olduğu tarihi devreye, burjuvazinin (burçlu-şehirli sınıfı, orta sınıf, sanat ve ticaret erbabı) oluşumu namını vermektedir. Osmanlı tarihinin bir iki asırlık devresinde, Türk orta sınıfı, dünyanın iktisadi gelişmesiyle orantılı ilerleyemediğinden, yok derecesinde önemsiz kalmıştı; bu açıklığı gayrimüslimler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, yabancılar dolduruyordu. Ve bu, bir toplum için çok tehlikeli bir vaziyetti ki, tehlikeli işlerini son çeyrek asırda hepimiz bariz ve feci bir surette gördük. Şimdi işte Türk kendisi bizzat o mahalli işgal etmek istiyor. Milli müesseselerin, milli düşünürlerin hepsi buna yardım etmekle mükelleftir.

Ocaklı kardeşler,

Türk Ocağı şimdiye kadar fikir sahasında yayınlarla uğraşmıştı. Kendisine kardeş olan diğer müesseselerle beraber bir Türk ideo-lojisi meydana getirilmesine çalışmış ve başarılı olmuştu. İktisadi meseleler Türk Ocaklarını pek az meşgul ederdi. Artık Ocaklardan da hayata bakılan açı, iktisadi ve gerçek olmalıdır. Unutulmamalıdır ki, her türlü fikriyat da, en nihayet iktisadi temeller üzerine

kurulur. Türkçülük fikrinin temeli, Türk milletinin, gerek Osmanlı İmparatorluğu dahilinde, gerek Avrupa'ya karşı, diğer unsurlara ve milletlere iktisaden mağlup olmayan hür ve bağımsız bir millet halinde teşkilatlanabilmesi arzu ve ihtiyacıydı. Türk Ocakları yaşamak ve milli hayatımızda tesirli olmak isterlerse, bu esası asla gözden kaçırmamalıdır. Bursa Türk Ocağı, Reis Paşa'nın dediği gibi, gerçek sahibimiz ve efendimiz köylü-çiftçileri, şehirli esnaf ve tüccarı toplamalı ve ışığından ve sıcağından onların istifade etmelerini ve nimetlenmelerini temin etmelidir. Bu temin olunursa Ocak gürleyerek yanar ve etrafa sıçrayan nur kıvılcımlarından yeni yeni fikir ve iş ocakları tutuşur ve bu suretle bütün Türk yurdunu çalışma ve hayattan hasıl olan sıcaklık ve aydınlık kaplar. İşte o zaman, yani bütün Türk yurdu Türk'ün hummalı bir çalışma ve faaliyet sahası olduğu zaman, ancak o zaman, büyük cihat kazanılmış, Türk milleti gerçek hürriyet ve bağımsızlığına nail olmuş olur.

Ocaklılar!

Türk Ocağı'nı kuranlardan, Türk Ocağı'nın en eski aksakallılarından biri sıfatıyla, hepinizi en büyük cihada gönüllü asker yazılmaya, bu çetin fakat büyük vazifeye davet ediyorum. Tanrı yolunuzu açık ve uğurlu etsin!

MİLLİYET VE GEÇİM*

Osmanlı İmparatorluğu'nun son senelerinde gittikçe belirginleşen milliyet cereyanının yalnız bazı siyasi vakalar ile fikri yayınlarından doğmuş olduğunu zannedenler hata ederler. Gerçi bunların da tesiri muhakkaktır. Fakat bunlar kadar, hatta bunlardan daha tesirli etkenler, iktisadi etkenlerdi.

Hukukun, siyasetin, hatta estetiğin, genel olarak fikriyatın toplumsal hayatta esas etken olmayıp, iktisadi etkenlerin mamulü olduğu iddiasının teslim ve tasdikine kadar gidilmese bile, bütün dünyada ve dolayısıyla bizim memleketimizde de milliyet fikrini doğuran, onu geliştiren ve istikrara kavuşturan etkenler arasında sırf iktisadi olanların önemini kabul zorunludur.

Osmanlı İmparatorluğu iki buçuk asır evvel hayli ahenkli bir iktisadi sistemdi. Muhtelif sebeplerin tesiri altında mevcut denge bozuldu: Hicri 13. asırdan [miladi 19.] itibaren Avrupa sermayesi Osmanlı İmparatorluğu'nu istilaya başladı; ve bu istilacı kuvvetlerin öncü birlikleri gayrimüslim tebaaydı. Avrupa sermayesine dayanan re'aya,¹ arkasındaki büyük kuvvetle beraber, bilhassa şehirlerde mali ve ticari iktisadi hâkimiyeti ele geçirerek, mevcut dengeyi tamamen bozdu. Kapitülasyonlar istilacıların adeta istihkâmları gibiydi; açıktan taarruz başarı sağlayamayınca hemen onların arkasına sığınıyorlardı. Hiçbir hakka, hiçbir teamüle dayanan

* 13 Mayıs 1339 [13 Mayıs 1923] tarihli *Hilal-i Ahmer* gazetesinde yayımlanmıştır. ["Milliyet ve Maişet", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.194-197. - Y.N.]

1 Re'aya: İmparatorluk döneminde Müslüman olmayan tebaaya verilen ad. (Y.N.)

mayan himaye bid'atı² Osmanlı tebaasından bir kısmının yabancı pasaportuyla sorumsuzluğunu sağlamıştı.

Artık Müslüman-Türk tebaanın hayatını ve geçimini sağlaması toprak ve memuriyetle sınırlı gibi olmuştu; emlak, akar, çiftlik sahipleri ile çiftçilerden, toprak rençber ve ırgatlarından gayrisi memurluğa, yani aylıklı devlet ameleliğine giriyordu. Geliri sahiplerini doyuramayan serbest sanayie girenler de vardı. Fakat gitgide bu sahalarda da gayrimüslim tebaa Müslüman tebaaya, bilhassa Türklere baskı uygulamaya başladı. Hele memuriyetlerin üretimle veya yabancılarla alakadar olan şubelerine pek göz dikiyorlardı; bayındırlık, ticaret, ziraat ve hariciye nezaretlerinin bir hayli koltuklarını zapt ettiler. Resmen devlet bankası ve Osmanlı şirketleri sayılan müesseselerin yazı ve konuşma dili yabancı bir dil olduktan başka, saydığım nezaretlerin yüksek memurları yabancı dille konuşmayı daha kolay bulurlardı; hatta takrirlerin,³ raporların bile bir kısmı Türkçe yazılmazdı, Fransızca yazılırdı!.. Müteveffa Hariciye Nezareti'nin galiba son demine kadar dosya cüzdanları üstüne yabancı dille basılmış etiketler yapıştırılıyordu!..

İktisadi dengenin aleyhinde bozulduğunu Türk'ün duymaması mümkün değildi; çünkü günden güne geçimi darlaşıyordu. Diğer vatandaşlarının günden güne refahlarının arttığını da Türk görüyordu. Bu böyle devam ederse, günün birinde Türk'ün diğer unsurların mahkûmu, yalnız iktisaden değil, siyaseten de mahkûmu olacağı aşikârdı. Zaten ne re'aya ne de arka dayadıkları yabancılar bunu gizlemeye lüzum görüyorlardı: Osmanlı İmparatorluğu paylaşılabilecek, imparatorluğun Türk olmayanların çoğunluk oluşturduğu kısımları koparılıp ayrılacak, Türklerin çoğunluk oluşturduğu kısım ise iktisaden daha ilerlemiş olan Rum ve Ermeniler arasında bölünecek diyorlardı. Harbi Umumi ortaya çıkmadan, daha Balkan muharebeleri esnasında bu yoldaki yayınları -hatta İstanbul'un gayri Türk matbuatında bile- görüp okuyorduk...

Nihayet Türk de kendini topladı. Kendi memleketine iktisaden sahip olmazsa diğer unsurların mahkûmu olacağını anladı. İktisatça kuvvetli olmadan kültürel ve siyasi bağımsızlıkların mümkün olmayacağını kavradı. Türkün yalnız dimağından değil, dimağ ve midesinden gelen bu idrak zorunluluğudur ki milliyet fikrini, milliyet cereyanını ortaya çıkarmış ve süratle ilerletmiş ve geliştirmiştir.

2 Bid'at: Sonradan meydana çıkan şey; yenilik. (Y.N.)

3 Takrir: İmparatorluk döneminde, sadrazamlığa resmi dairelerden gönderilen yazılara verilen ad. (Y.N.)

İktisadi açıdan bakılırsa, milliyet fikri, geçim derdinin, hayatı sürdürme, nesli sürdürme tabii arzusunun neticesinden başka bir şey değildir.

Milliyet fikri, milliyet cereyanı gelişe gelişe, diğer sebep ve etkenlerin de tesiriyle, bugünkü milli Türkiye Devleti halinde cisimleşmiştir. Tarihe intikal eden Osmanlı saltanatında yaşayan Türklerin cümlesi -her türlü fikri, ülküsel sebepler bir yana- sırf yaşayabilmek, yabancıların, hatta eski vatandaşlarının mahkûmu, ırgadı, esiri olmamak için, hür, bağımsız -yalnız siyaseten değil, iktisaden de hür ve bağımsız- bir milli Türkiye devleti kurmaya tarihen mecburdular ve bu, bugün siyaseten bir olgudur. Şimdi icap eder ki, Türklerin cümlesi birlikte ve pek çok çalışarak bu milli devleti iktisaden de diğer bazı devletler derecesine getirsinler. Ve ancak bu sayededir ki Türkiye Devleti'nin iktisatça bağımsızlık ve hürriyeti, Türkiye halkının da geçimce bolluk ve refahı temin edilmiş olur.

İKTİSADİ BUHRANA DAİR*

Ağaoğlu Ahmet Bey'e

Efendiler,

Memleketimizin iktisadi buhranından bahsedeceğim. Bu söyleşimde bilmediğiniz şeyleri söylemek iddiasından çok uzağım. Hepinizce malum olguları az çok bir sıra dahilinde zikrederek bazı hükümler çıkarmak istiyorum.

Bugün bütün dünyada, memleketimizde ve memleketimizin önemli bir merkezi olan İstanbul'da ciddi bir iktisadi buhran var. Memleketin genel iktisadi buhranını bir tarafa bırakıp yalnız İstanbul'un kine bakışımızı odaklarsak her şeyden evvel gözümüze çarpacak memurlar sınıfının halidir. Devlet memurları, daha açık bir tabirle devlet amelesi çok sıkıntılı bir vaziyete düşmüşlerdir: Bir kısmı açıkta kalmış, bir kısmı emekliye sevk edilmiş, bir kısmı azledilmiş, bir kısmı faal değil... Faal olanlardan bazılarının maaşı geçimlerine yetmiyor. Bunlardan başka şehit olmuş, vefat etmiş subayların, memurların aileleri, dulları, yetimleri de kısmen sıkıntıdadır. Devlet bütçesinden geçinen bu sınıfla çok alakadar olan İstanbul esnafı da bu buhrandan etkilenmektedir.

Bu iktisadi buhran hepimizin dimağını yoruyor, kalbini üzüyor, midesini tırmalıyor. Bunu duymamak, hem çok derinden ve çok acı duymamak mümkün değil.

* Bu söyleşi Haziran 1339 [1923] başında İstanbul Darülmuallimini ve Kadıköy Mekteb-i Sultanisi konferans salonlarında verilmiştir. [*Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.198-215. - Y.N.]

Efendiler, insanlar çoğunlukla olguların sebeplerini, etkenlerini yakınlarında, yakın zaman ve mekânlarda aramak alışkanlığında dırlar. İçinde bulunduğumuz iktisadi buhranın etkenlerini de 10-15 senelik olgularda görmeye eğilim vardır. Fakat böyle bir bakış acaba doğru mudur?

İstanbul'a şöyle uzaktan bir bakınız! Emsalsiz manzarasında ilkönce göze çarpacak, camiler, selatîn camileridir.¹ Tepenin birinde azametiyle Mısır piramitlerini geçen, ihtişamıyla dünyanın en mükemmel mabetlerine üstün gelen Süleymaniye var. Sırasıyla Sultanahmet'i, Yeni Cami'i, Nuruosmaniye'yi, Laleli'yi seyrediniz. Bu camiler Osmanlı saltanatında azamet ve servetin seyrini gösteren eğrinin esas noktalarıdır. Çizgi Süleymaniye'den itibaren düşer. Süleymaniye'ye nazaran Laleli ne kadar küçüktür. Osmanlı tarihinin daha yakın zamanlarında İstanbul'u hatırlayınız: Saraçhane'de, Şehremini'nde ne geniş konaklar, Boğaziçi'nin her iki sahilinde ne süslü yalılar vardı! Şimdi bunların yerinde ya viraneler ya harabeler yahut kulübeden az farklı haneler görüyoruz...

Lakin efendiler, buna karşılık Galata ve Beyoğlu genişlemiş, yükselmiş, hatta yerine sığamayıp İstanbul tarafına taşmıştır.

Çok uzaktan ve çok yüzeysel gözlemlediğimiz bu hadise yanında diğer bir hadiseler zinciri daha görüyoruz: İstanbul'un yerli esnafı, yerli sanat sahipleri, yerli tüccarı camilerin gösterdiği düşüş eğrisine paralel olarak düşmüş ve düşmektedir. Evliya Çelebi'nin saydığı birkaç yüz esnafı unutalım; kendimizin, babalarımızın hatırladıkları pek uzak olmayan bir mazide bile nice küçük sanayi ya büsbütün kaybolmuş yahut zayıf bir hale gelmiştir. Demek efendiler, memleketimizde asırlardan beri devam eden bir iktisadi çöküş var. Yine biz zincirleme ve sürekli iktisadi düşüşün bugünkü safhasına şahidiz. Öyle bazılarının yapmak istedikleri gibi iktisadi buhranın köklerini çok yakın mazide aramaya kalkışırsak hatalı yola gitmiş oluruz. Bugün İstanbul'un, Türkiye'nin, bütün İslami Doğu'nun ağırlığı altında ezildiği iktisadi buhranın sebep ve illetleri asırlardan beri uzayıp gelmektedir. Acaba bu illetler nelerdir?

Efendiler, bu hususta düşündüklerimi çok yüzeysel ve genel olarak ancak söyleyebileceğim.

Mekteplerde okunan tarih kitaplarımızda yeniçağı ortaçağdan ayıran birtakım önemli olgular sayarlar ki başlıcaları yeni yollar, yeni dünyalar keşfi, barut icadı, antik çağ medeniyetinin fikir ve

1 Selatîn camii: Padişahlar veya hanımları tarafından yaptırılan camiler. (Y.N.)

sanat sahasında tekrar dirilmesi ve dini ıslahat ve gelişmelerdir. Hepiniz bilerseniz gerek ki miladi 16. asır sonlarına kadar Doğu, esası iktisadi refah olan medeniyet itibariyle Batı'dan aşağı değildi. 17. asırdan itibaren ki denge Doğu zararına bozuldu ve seneler geçtikçe medeniyet koşusunda Doğu devamlı geri kaldı. Bahsettiğim olgular Batı'nın ileri geçmesinin en bariz delilleridir. Ve bu olgulardan birçok neticeler doğmuştur ki bunların bazılarını derhal, bazılarını ise bir müddet sonra İslami Doğu, bilhassa Batı âlemine en yakın bulunan Osmanlı saltanatı kendi zararına duymakta gecikmemiştir.

Mesela harplerde mağlubiyetler ve neticesinde geri çekilişler... Mağlubiyet ve geri çekilişin verdiği maddi zararlar... Osmanlı ordusu Macar ovalarından, Lehistan ve Ukrayna sahralarından geri çekildikçe muzafferce harplerin sağladığı ganimet mallarından mahrum olmakla kalmıyor, bir kısım servetini düşman eline bırakıyor, önemli bir gelir kaynağı olan yerleri, re'ayayı² terke mecbur oluyor, nihayet oralarda geçinen asker ve memurları, oralarda yaşayan daha merkezi unsuru toplayıp geri çekilmek zorunda kalıyordu.

Bu önemli iktisadi zarardan başka gittikçe gelişen ve ilerleyen Batı sanayi ve ticareti Osmanlı İmparatorluğu'na yerli sanayiyle, yerli ticaretle rekabet edebilecek şekilde nüfuza başladı. Yabancıların harpte başarıları bu iktisadi istilayı temin eden etkenlerdendir. 18. asrın ilk yarısından itibaren bu teminat çok ciddi sözleşmelere bağlandı; kapitülasyonlar iyiden iyiye yerleştirildi.

Efendiler, Batı'nın Doğu'yu, Osmanlı İmparatorluğu'nu iktisadi istilasında en önemli merhale Avrupa'da 18. asrın sonlarına doğru büyük sermaye ve büyük sanayiın oluşmuş olmasıdır. Bütün dünya yüzündeki neticeleri itibariyle siyasi ihtilallerden pek ziyade önemli olan bu iktisadi inkılap Avrupa'da sermayeyi bir merkezde toplayarak küçük sanayii imha ettiği gibi, büyük sermaye, büyük sanayi mamulleri Avrupa'dan taşarak, daha az gelişmiş memleketleri adeta esareti altına aldı; bir kısmını sömürgeler, diğerlerini yarısömürgeler haline getirdi. İslami Doğu bugün tam veya yarısömürgelerden ibarettir; Osmanlı saltanatı son devrinde yarısömürgelerden sayılıyordu. Türkiye halk devleti, Anadolu muharebeleriyle, Lozan tartışmalarıyla bu zavallı vaziyetten kurtulmaya uğraşüyor.

Yabancı büyük sermaye ve sanayiinin esareti altında bulunan sömürge veya yarısömürgelerde yerli sanayiın, yerli ticaretin

2 Re'aya: İmparatorluk döneminde Müslüman olmayan tebaaya verilen ad. (Y.N.)

gelişmesi imkânsızdır. Yabancı büyük sermaye ve sanayiinin Osmanlı İmparatorluğu'nda hükümlan olması küçük sanayimizi öldürdü. Artık en milli ev eşyalarımızdan olan muhallebi kaşıkları ile kahve cezvelerimizi, pilav kuşanelerimizi bile yabancı mamullerinden kullanmak zorunda kaldık. Fatih'ten Eminönü'ne gitmek için yabancı sermayedarlara vergi vermek mecburiyetindeyiz! Yabancı sermayedarlara harç vermeksizin bir bardak buzlu şerbet, bir paket sigara içemez olduk! Eğer bugün Galata ve Beyoğlu'nun genişleyip yükseldiğini görüyorsak, bunun etkeni yine yabancı sermayesidir. Kısacası, Avrupa'da büyük sanayi ve sermayenin oluşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na girmesi milli iktisadımızı altüst etti ve memleketimizin iktisadi buhranında hiç şüphesiz en önemli bir etken oldu.

Osmanlı saltanatında sınırların geri çekilmesi, sanayi ve ticaretin çökmesi devlet bütçesini derhal etkiledi. Artık ganimet gelirleri kalmadığı gibi vergilerin kaynakları da eksilmişti. Memurların bir kısmı ise kaybedilen araziden merkeze dönmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Bütçenin dengesi bozuluyordu. Açığı kapatmak için türlü tedbirler düşünülmüş ve uygulanmıştır. Nihayet II. Mahmud zamanında, yabancılardan, yabancı milletlerden borç almak, istikrazat yapmak düşünüldü. Mahmud'un çoğu müşavirleri bu tedbirin aleyhinde bulundular. Abdülmecid zamanında borçlanma kapısı geniş açıldı ve en ziyade bu kapıdandır ki Avrupa'nın büyük sermayesi Osmanlı İmparatorluğu'na girip istila etti. Sınai mamulle-riyle küçük sanayimizi öldüren büyük sermaye ödünç para sıfatıyla girerek bütün gelir kaynaklarımızı emmeye başladı; sınai mamulle-riyle memleketten sağladığı kazanca para kirası olarak aldığı faizler eklendi. Yabancılardan alınan ödünç paraların önemli bir kısmı hâkim zümre ve padişahlar tarafından verimli olmayan masraflara tutuldu. Boğaziçi'nin sahillerini süsleyen padişah, şehzade, sultan ve damat saraylarının, Beyazıt civarında görülen paşa konaklarının çoğu ve hangi zaferin hatırası olduğunu bir türlü anlayamadığım Bâb-ı Seraskerî zafer takı³ borçlanma devrelerinin yadigârlarıdır... Bu devrenin yadigârı, yalnız şöyle böyle İstanbul'u süsleyen bu yapılardan ibaret kalsaydı belki bir şey diyemezdik. Lakin bunlarla beraber devlet bütçesinin masraflar kısmına yıllık ödeneklerin korkunç yekûnları da bergüzar kaldı.

3 Eskiden seraskerlik makamı olarak kullanılan bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binasının Beyazıt Meydanı'na bakan zafer takı görünümündeki giriş kapısı Sultan Abdülaziz tarafından 1865-1866'da Fransız mimar Firmin Bourgeois'ya yaptırılmıştır. (Y.N.)

Bilmem iktisat ve istatistik uzmanları ne derler? Bana öyle geliyor ki yabancılardan aldığımız borçların memlekete bıraktığı menfaatler, borç sahiplerinin memleketten çektikleri faize nazaran azdır... Devlet bütçesinin masraflar kısmına borç faizleri de yüklenince denge daha ziyade bozuldu. Fakat bu borçlanma belası bununla da kalmadı. Devlet, borcunun faizlerini düzenli ödeyemeyince, iflas etmiş borçlulara yapılan muamele, konkordato⁴ Devlet-i Aliye-i Osmaniye'ye reva görüldü: Düyunu Umumiye kuruldu... Kim ne derse desin, Osmanlı saltanatında Düyunu Umumiye müessesesi devlet içinde devlet mahiyetindeydi. İktisadi bağımsızlığımızı ve dolayısıyla siyasi bağımsızlığımızı büsbütün yaraladı. Bununla da kalmadı; şimdi birçok mesele hallolunduğu halde barışın yerleşmesine engel olan mesele borçlarımızın faizi meselesidir.

Büyük sermayeli milletlerin her biri dünyayı bilhassa kendi sermayelerinin hükmü altında bulundurmak istediklerinden, aralarında rekabet ve kavgaya çıktı ki Harbi Umumi bu kavganın en bariz bir safhasıdır. Harbi Umumi'de dava konusu olan dünya parçalarından birisi de Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Kavgaya bizim yorgan üzerinde olurken Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalabilmesi imkânsızdı. Cihan Cengi'ne mecburen biz de karıştık. Ve Osmanlı İmparatorluğu parçalandı. Kıtalar kaybetti; canlı ve cansız iktisadi kıymetler kaybetti. Mükemmel bir istatistik mevcut olmadığından insanca ve malca kayıpların miktarını henüz kesin olarak hesaplamamışızdır; fakat hissediyoruz ki kayıplarımız çok büyüktür. Harbi Umumi yüz binlerce genç vatandaşları aldı; birçok maluller, yetimler, dullar bıraktı; kısacası elimizde kalan memleketimizin iktisadi dengesi büsbütün sarsıldı. Gelirleri eksilten, masrafları artıran bu hadise devlet bütçesini büsbütün altüst etti.

Efendiler, şimdi çok yüzeysel olarak arz ettiklerimden bile anlaşıyor ki bugün genel olarak memleketimizin, özel olarak İstanbul'un içinde bulunduğu iktisadi buhran, öyle birkaç senelik, birkaç on senelik vakaların değil, belki asırlardan beri olup gelen zincirleme vakaların bir neticesidir.

Lakin "Bunu anlamak, bunu bilmek neye yarar? Bunu bilmekle açların karnı doyar mı? Maaşlar artar mı? Kesat ortadan kalkar mı?" diyeceksiniz.

4 Konkordato (İt. concordato): Batık durumda olan bir tüccar veya şirketten alacaklı durumda olanların alacaklarının tahsili konusunda yaptıkları sözleşme; iflas sözleşmesi. (Y.N.)

Çok çiğnenmiş bir benzetme olmakla beraber, açık olduğu için tekrar edeyim: Bir hastalığı tedavi için tarihçesini bilip teşhis etmek lazımdır; yoksa yanlış teşebbüslerden, hatalı hareketlerden kurtulamayız.

Her şeyden evvel, hastalık esasen tedavi edilebilir midir? Ben derin kanaatim olarak söylüyorum ki, evet, tedavi edilebilirdir. Zira memleketimizde iş, tabii servet, tabii sermaye çoktur, işçi ise azdır. Yalnız çalışmaya ve çalışmayı düzenlemeye ihtiyacımız var.

Eğer son Anadolu muharebeleri, Anadolu zaferleri vaki olmamış olsaydı bu iddiada bu katiyetle bulunamazdım. Mütareke sonrasında büyük yabancı devletler ve onların öncü birlikleri olan Doğu'daki küçük Hristiyan milletler memleketimizde işin düzenlenmesini kendi ellerine almaya azmetmişlerdi. Ve onlar düzenleyici olsalardı, Türklerin, Müslümanların kısmeti, bugün memleketimizin Avrupai müesseselerinde gördüğümüz gibi, iktisaden en aşağı tabakada kalmak olacaktı. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu vilayetlerimizde bile iktisadi hâkimiyet birinci derecede Avrupalılarda, ikinci derecede Rum, Ermeni ve Yahudilerde bulunacaktı. Hatta siyasi hâkimiyetin görünüşteki şekilleri bile bırakılmayacak, Anadolu Ermenistan ile Yunanistan arasında paylaşılacaktı...

Şimdi bu tehlikeler ortadan kalkmıştır diyebiliriz. Fakat bugün bile Avrupalıların iktisadi hâkimiyetlerini sürdürmek için ne derece inat ve ısrarla çekişmekte olduklarını gözden kaçırmamalıyız...

Efendiler,

İçinde bulunduğumuz buhranı atlatmak için çareler düşünürlen, toplumumuzun iki unsurunu, cemaat veya millet ile hükümeti nazarı dikkate almak lazımdır. Cemaatin fert fert veya şirketler halinde, hususi teşebbüsle yapacağı iktisadi faaliyeti şimdilik mevzuumun dışında tutuyorum. Yalnız şunu söylemeden geçemeyeceğim ki bu yoldaki mesai için Türkiye halk hükümeti zemini hazırlamış, yerli-yabancı unsurların rekabeti eksilmiş, ecnebi-yabancıların rekabetini kolaylaştıran şartlar da nispeten sınırlanmıştır. Asıl mevzuum hükümetin düşündüğü tedbirlerdir. Zaten Türkler hayatın her safhasında ferdi hareketten ziyade devletçe toplu halde ve düzenli olarak harekete eğilimlidirler: Türkler devletçi bir millettir.

Hükümetin düşündüğü tedbirler hakkında bir şey söylemeden evvel bugünkü hükümetimizin mahiyetine dair birkaç söz söylemek uygun olacaktır. Osmanlı saltanatında milletle hükümet birbirinden ayırdı; hatta biri diğerine zıt, karşıt denilebilirdi; zira hükümet,

padişah ile onun etrafında toplanmış belli bir zümreden, belki belli bir toplumsal sınıfın temsilcilerinden ibaretti. Eski tabirlerimizde devlet denildiği zaman, mülkün sahibi sayılan padişah ile onun kulları sayılan devlet erkânı kastolunurdu ki hükümet demektir. Millet -daha doğrusu milletler- ra'ie,⁵ yani sürüydü. Çoban olan padişah onların da sahibi, efendisi kabul olunurdu. Çoban sürüsünden faydalanmak için hayvanlara nasıl bakarsa, padişah da ra'ie-sine o açıdan bakardı. Hele kötü çobanlar, koyunlarını kurtlara çok kaptırdıktan başka, yalnız süt ve yünüyle kanaat etmeyerek, kesip yemeyi tercih ederlerdi. Ferdi saltanatın en eski teorisi, zannederim ki şu çoban ve sürü teorisidir. Halbuki Şari'-i Âzam⁶ buna karşı "Seyyidü'l-kavmi hâdimühüm"⁷ düsturunu ilan etti. Ferdi saltanat her tarafta olduğu gibi -fakat birçok memleketlerden sonra- Osmanlı saltanatında da eski şeklini, eski mahiyetini değiştirmeye, hükümette millete de az çok yer vermeye mecburiyet gördü. Bilirsiniz ki Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı saltanatı fiilen ortadan kalktı. Bir müddet sonra onun enkazı arasından yeni bir devlet, Türkiye Devleti kurulup çıktı. Bu yeni devleti, Türkiye halkı, Türkler kurmuşlardır ve bunun kuruluşunda sultanların, filanların hiçbir hizmeti olmadı; bilakis zararları çok dokundu. Bu halde, elbette Türkiye Devleti'nde sultan, padişah bulunmayacaktı. Devleti kuran millet, Türkiye halkı, bizzat hükümdar olacaktı. Birinci Büyük Millet Meclis'i bu oldubittiye Teşkilatı Esasiye Kanunu⁸ ve 1 Teşrinisani 338 [1 Kasım 1922] kararnamesiyle⁹ hukuki şeklini verdi.

Bu kanunlara göre Türkiye halk devletinde ferdi saltanat yoktur; ve milletten ayrı bir hükümet yoktur; halk mukadderatını bizzat ve fiilen yönetir: Hükümet, millet demektir.

Şu maruzatıma nazaran iktisadi hayatımızda çalışmanın düzenlenmesi hakkında hükümetin düşündüğü tedbirler demek, kendimizin milletçe düşüneneğimiz tedbirler demektir; yani iktisadi

5 Ra'ie: Otlayan hayvan sürüsü; bir hükümdara vergi vererek bağlanan halk; tebaa. (Y.N.)

6 Şari'-i Âzam: En büyük şariat sahibi olan; Hz. Muhammed. (Y.N.)

7 "Bir kavmin efendisi ona hizmetkâr olandır" anlamındaki hadis. (Y.N.)

8 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.10, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2003, s.302-304. (Y.N.)

9 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına dair Büyük Millet Meclisi'nde cereyan eden tarihi celsede Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın söylediği önemli nutuk için bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk/ Vesikalar*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015, s.327-337, Vesika: 264. Aynı gün Müsterek Encümen'e beyanatı için bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015, s.527-528. (Y.N.)

buhrandan kurtulmak için devletçe uygulanacak çareleri kendimiz düşünmekle mükellefiz. Hâkim milletlerin hükümet icra ederken takip ettikleri usuller az çok tespit olunmuştur. Milletın bütün fertleri bir araya toplanıp görüşerek yasama ve yürütme alanlarında hükümran olması millet fertleri pek az olmadığı takdirde mümkün olamamıştır. Millet, hâkimiyetini, geçici bir zaman için bir meclise teslim eder ki o meclis milletin temsilcisidir. Teşkilatı Esasiye Kanunu'muz icabınca milletin hakiki ve yegâne temsilcisi "Türkiye Büyük Millet Meclisi"dir. İki senede bir seçilen bu meclis üyeleri, memlekette devletçe halledilecek bütün meseleler hakkındaki görüşlerini seçilmeden önce ya ayrı ayrı yahut birer fırka halinde millete, seçmenlere arz ederek, tasvip olunduğu takdirde seçilirler. Mebus adayları ellerinde kendilerinin veya fırkalarının programı olduğu halde seçim meydanına atılırlar. Ve size, yani millete: "İşte filan veya falan hususta fırkamızın yahut benim ulaşmak istediğim gaye! Eğer siz de bu meselenin bu tarzda hallini memleketin menfaatlerine uygun görüyorsanız, bizim fırka adaylarına oy verirsiniz..." derler. Siz de fikrinize, menfaatlerinize uygun fırkaların adaylarına oy verirsiniz; yani belirli bir meselenin çözüm şekline dair görüşünüzü bildirmiş olursunuz.

Şimdi efendiler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti -ki seçimlerin ardından "Halk Fırkası" halinde teşkilatlanacaktır- bahis konumuz olan iktisadi buhranın ve bilhassa İstanbul iktisadi buhranının ortadan kaldırılması için acaba ne gibi tedbirlere girişeceğini söylüyor, neler vaat ediyor?..

Biliyorsunuz ki Halk Fırkası'nın kapsamlı programı henüz yayımlanmamıştır; fırka kapsamlı programında esas olacak noktaları 9 Umde¹⁰ halinde seçmenlere ilan ederek seçimlere katılmıştır. Bu umdelerden 5, 6, 7 ve 8. umdeler iktisadi meselelerin çözümü, iktisadi buhranın ortadan kaldırılması için fırkanın düşündüğü tedbirlerden bahsediyor. Bu tedbirlerden en ziyade İstanbul halkının önemli bir kısmını, memurlar sınıfını, devlet amelesini alakadar eden iktisadi meseleler hakkında fırkanın vaatlerini birkaç maddeyle özetleyebiliriz:

İlk olarak, yetimlerin, dulların, malullerin millet üzerinde kazanılmış hakları vardır; bunların sıkıntı ve sefaletlerine meydan bırakılmayacak şekilde geçimleri temin olunacaktır.

10 Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "9 Umde" olarak da bilinen 8 Nisan 1923 tarihli seçim hakkında beyannamesinin tamamı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.15, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 2005, s.278-280. (Y.N.)

İkinci olarak, memurların kademelerinin düzenlenmesi tamamlanacağından, faal, muktedir, dürüst memurlar açıkta kalmayacaklardır.

Üçüncü olarak, milli veya yabancı sermayeyle ve devlet girişiyle kurulacak şirketlerin memurluklarına devlet memurluklarında bulunan muktedir ve dürüst kimseler tercihan yerleştirilecektir.

Dördüncü olarak, yedek subaylık yaparak hayatlarının kıymetli bir devresini millet hizmetine vakfetmek dolayısıyla hayatlarını gereği gibi düzenleyemeyen kimselerin hayat ve gelecekleri temin edilecektir.

Bu vaatler genel ve kısadır; fakat fırkanın seçim beyanname-sinde denildiği gibi fırkanın kapsamlı programı düzenlenerek bu maddelere açıklık getirilecek ve pratik tedbirler haline sokulacaktır. Fırkanın umdeleri işlenip hayata geçtiği takdirde İstanbul'da memurlar arasında görülen geçim sıkıntısı giderilir; iktisadi buhranın bu kısmı ortadan kalkar. O halde asıl mesele "Bu tedbirler kuru vaatten ibaret mi kalacak, hakikaten uygulama alanına mı geçecek?" meselesidir.

Efendiler, Halk Fırkası yapılamayacak şeyleri vaat etmekten kaçınır; bunun içindir ki çok şeyler vaat etmemiştir. Bundan başka, fırkanın vaatlerini tutacağına dair elinizde iki önemli teminat var ki bunların birincisi fırka adaylarının iki sene sonra tekrar sizden oy isteyerek huzurunuzda çıkmak mecburiyetinde bulunmalarıdır. Siz o zaman "Vaatleriniz ne oldu?" diye sormak hakkına tamamen sahiptir...

Fakat bence teminatın ikincisi bundan daha kıymetlidir: Halk Fırkası'nın başında Gazi Mustafa Kemal Paşa bulunuyor. Bu büyük adam imkânsız şeyleri, yapamayacağı şeyleri hiç vaat etmedi; vaatlerinin de hiçbirisinden caymadı. Elbette hatırlarsınız: Mütareke sonralarında İstanbul'da bulunan yöneticilerden padişah ve yarıdakçıları vatanına, milletine hıyanet ediyordu; müteveffa Babîâli'nin ihtiyar sakinlerinden bazıları da düşmana boyun eğip insaf dilenmekten başka siyaset bulamıyorlardı. Aydınlardan bazıları ise, zehirden deva bekler gibi, düşmandan himaye istiyorlardı. O sıralarda başı sayısız zaferlerin halesiyle taçlanmış, genç ve dinç bir asker ruhların derinliklerini gören, ufukların ötesini seçen çelik gözlerini bu köhne, çürümüş adamların suratına çevirerek bağırdı: "Kahramanlık gösteriniz!.." O, kurtuluşun ancak kahramanlıkla mümkün olduğunu biliyordu. O zaman bu fikrin ifadesinden bile korkanlar oldu. Fakat o, kahramanlıkla kurtuluşun mümkün olduğunu millete vaat etti. Milletle beraber kahramanlık gösterdi ve başardı...

Birçok akıllı geçinenler nezdinde bu teşebbüs bir cinnet, başarı ise bir mucize göründü...

Bir müddet sonra tarihi düşmanımız Sakarya'ya kadar ilerlemiş, hatta Sakarya'nın doğusuna geçmişti. Bu vakalar önünde milletin bir kısmı helecana kapıldı. Fakat o "Düşmanı memleketimiz içinde boğacağız!" demişti.¹¹ Bu vaadini de tuttu; düşmanı memleket içinde boğdu.

Şimdi efendiler, aynı adam hâkim millete hitap ederek diyor ki: "Şu 9 Umde'de mevcut hususları memlekette uygulayacağız..."

Daha iyisi, kendisinin Bursa'da söylediği nutkun Halk Fırkası'yla alakalı kısmını aynen okuyayım:

"Milletimizi şimdiye kadar söylediğim sözlerle ve hareketlerimle aldatmamış olmakla iftihar ediyorum. 'Yapacağım, yapacağız, yapabiliriz' dediğim zaman onların hakikaten yapılabileceğine inanıyordum ve emindim. Nitekim Sakarya Muharebesi başlamadan evvel 'Düşmanı memleketimiz içinde boğacağız!' demiştim. Bana bazı önemli kabul edilen yerlerden müracaatlar vaki olarak 'Milleti beyhude yere kırdırmayınız' demişler ve Romenlerden, Bulgarlardan, Yunanlılardan bahsederek kurtuluşumuzu geleceğe bırakmanın uygun olacağını söylemişlerdi. Fakat milletin kabiliyetini, azmini, imanını nazarı dikkate alarak onlara 'Hayır, yapacağız!' demiştim. Şimdi de milleti refaha, ilerlemeye, memleketi ümrana sevk etmek için mevcut kabiliyetimizi nazarı dikkate alarak 'Bunu da yapacağız!' diyorum."¹²

Efendiler, bugüne göre çok güç, çok çetin zamanlarda icra imkânı yok gibi görünen vaatlerini yerine getirmiş, harikalar yaratmış Büyük Adam'ın bu sözlerine mutlak surette inanalım. Köhne Osmanlı enkazından yeni Türkiye halk devletini kurup çıkaran Deha, onu yaşatmak ve insanca yaşatmak yollarını da en iyi keşfetmiştir ve düşündüklerini mutlaka gerçekleştirecektir.

11 Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Ağustos 1921 günü kendisine başkumandanlık vazifesi verilmesi üzerine Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşması için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.11, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2003, s.284. Aynı konuşmasına değindiği 22 Ocak 1923 günü "Bursa'da Şark Sineması'nda Halkla Konuşması" için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.14, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.356-370; söz konusu sözleri için bkz. s.368-369. (Y.N.)

12 Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Ocak 1923 günü "Bursa'da Şark Sineması'nda Halkla Konuşması" için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.14, s.356-370; söz konusu sözleri için bkz. s.368-369. (Y.N.)

TECELLİ GÜNÜ*

Mutasavvıflarca kâinat "Bir" olan "O"nun türlü türlü tecellisi-
dir. Maddeciler aynı fikri kendi dilleriyle tekrar ederler: Yalnız bir
"kuvvet" vardır ki "o"nun muhtelif tecelli tarzları kâinatı oluşturur.

Türklüğü düşündüğüm zaman hatırıma daima bu teori gelir:
Doğu tarihi Türklük denilen bir "kuvvet"in çeşitli tecellilerin-
den başka bir şey değildir. Bu kuvvet, bazen Uzakdoğu'da tecelli
eder, Hıtaı hakanlığı olur; bazen bütün Doğu'yu kaplar, Cengiz
kağanlığı oluşur; bazen Selçuk padişahlığı namıyla İslam âlemine
hükümandır; bazen Osmanlı sultanlığı unvanı altında eski Roma
İmparatorluğu'nun hemen tamamına sahip olur. İşte bu ezeli ve
ebedi kuvvetin son zamanlarda yeni bir tecellisine şahit olduk.
Türklük bu sefer bir cumhuriyet şeklinde, kadim Anadolu'nun ta
göbeğinde tecelli etti; tecelli günü bugündür. Bugünü kutlayalım ve
bugünü bize gösteren Ulu Tanrı'ya yükünelim!¹

Türklük kuvveti muhtelif tecellilerinde insanlığın mukadder
gelişmesine hizmet eden birer vazifeyi yüklenmişti: Selçuk padi-
şahlığı kurulup da İslam âleminde bir "Türk barışı" sağlanama-
saydı, İslam medeniyeti müteakip ilerleme merhalelerine erememiş
olacaktı. Cengiz kağanlığı ortaya çıkıp da İslam âlemini dolduran
soysuzluk ve rezaletleri ateş ve kanla temizlememiş olsaydı, o
medeniyetin son bir semeresi olan Osmanlı medeniyeti meydana

* 23 Nisan 1340 [1924] tarihli *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde yayımlanmıştır. [*Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.219-221. - Y.N.]

1 Yükünmek: Yere kapanmak; secde etmek; tapınmak; tazimde bulunmak; ululama; ihtirama durmak; ibadet etmek; namaz kılmak. (Y.N.)

gelemeyecekti. Batı Türkleri Bizans'ı çiğneyip Orta Avrupa'ya kadar yürümeselerdi, Batı medeniyetinin temellerinden biri olan "Reformasyon" hareketi bastırılacak ve bunu bastıran taassup kuvveti "Rönesans"ı da olgunlaşmadan boğacaktı. Harbi Umumi'de Türkler Boğaz'ı kapatıp Rus Çarlığı'nı devirmeselerdi, insanlığa yeni bir hayat vaat eden hareket meydana gelemeyecekti.

Acaba, Türk Cumhuriyeti, Türk kuvvetinin bu yeni tecellisi, âdemoğullarının mukadderatına tesirli hangi tarihi vazifeyi yüklenmiştir?... Bu büyük muammanın kati cevabını ancak gelecek bilir. Fakat bizim de tahminlerimiz var: İlk Türk cumhuriyetinin tarihi vazifesi, esasen bir olduğu ve biri diğerinin ardınca gittiği ve devamı bulunduğu halde birbirine zıt ve birbiriyle çelişik zannolunan Doğu ve Batı medeniyetlerini uzlaştırmaktır. Bu suretle geride kalanlar ilerleyecek, insanlık mukadder gayesine doğru yürürken manasız sektelerden, zararlı darbelerden kurtulacak, hareketine sürat ve ahenk gelecektir.

Türk kuvvetinin bu tecelli günü dünya tarihinde yeni bir devrin başlangıcıdır. Bugünü kutlayalım, bugünü bize gösteren Ulu Tanrı'ya yükünelim ve bugünde "O"nun kuvvetini, "O"nun dileğini kendisinde cisimleştiren Başbuğ'umuzu alkışlayalım!

HER ŞEYDEN BİRAZ*

İstanbul Türk Ocağı, kış konferanslarına başladı. İlk konferans İstanbul Mebusu Akçuraoglu Yusuf Bey tarafından 16 Ekim Cuma günü saat üçte verildi. Konferans salonu aydınlarla dolmuştu. Yusuf Bey'in konferansına verdiği unvan "Her Şeyden Biraz"dır. Bu sohbetin aynını aşağıya alıyoruz:

Hanımlar, efendiler!

Ankara'da altı ay kadar çalışıp İstanbul'a gelince iki konferans vermiştim: "Skolastik", "Aydınların Vazifesi". Her ikisinin belli birer mevzuu vardı. Her ikisinin elimden geldiği kadar derli toplu, başlı sonlu, sıralı ve intizamlı olmasına çalışmışım. Her ikisine şöyle böyle konferans adını takabildim... Lakin İstanbul'da altı ay kadar istirahatten sonra belirli bir mevzu üzerine konferans denilebilecek bir şey toparlayamadım. Çok sevdiğim, çok bağlı olduğum, daima içinde çalışmak istediğim Türk Ocağı benden konferans isteyince de reddedemedim. Her şeyden biraz bahsederim. Sermayem tükenirse işi diyaloga dökerim, yani muhterem dinleyicilerle konuşur, sohbet, belki de münakaşa ederiz ve bu tarz ihtimal en sade, en tabii, dola-yısıyla en samimi olur dedim ve kabul ettim.

Garip değil mi? Altı ay Ankara'da yorulup gelmiş kafamla -biraz mebus propagandası sayarsanız sayınız. Ben Meclis'te epey çalışanlardan birisiyim. Fakat epey çalıştım demek çok iş gördüm manasına gelmediğini kendim itiraf edeyim- iki konferans hazırlayabildim de,

* *Türk Yurdu*, Kasım 1925, c.3, Sayı: 14, s.237-243. Ayrıca bkz. *Türk Yurdu*, Tutibay Yayınları, c.10, Ankara, 2001, s.114-118. (Y.N.)

altı ay İstanbul'da istirahatten sonra kafamı yorulmuş buluyorum. Acaba neden bu böyle oldu?

Galiba Chamberlain'in (Bugünkü İngiltere hariciye nazırı yahut onun kendisinden çok meşhur babası değil, Alman yazarlarından, medeniyet tarihi hakkında çok okunan meşhur bir eser sahibi Chamberlain'in) bir teorisi var: Medeniyet merkezleri kuru, az rutubetli şehirler olabilir. Bu iddiasına delil olmak üzere Atina, Kudüs ve Paris'i sayıyor. Biri eski medeniyetin, biri dini medeniyetin, biri de bugünkü medeniyetin merkezi olan üç şehir. Yaş şehirlerde (anlıyorsunuz ki, yaş burada Amerikalıların kullandığı manada değildir) dimağ kâfi çalışmazmış, randımanı az verirmiş. Bu teori doğru ise cidden kuru olan Ankara'da, hakikaten yaş olan İstanbul'dan fazla dimağ faaliyeti oluyor neticesi çıkar. Chamberlain teorisinde devamla diyor ki, Atina etrafında bataklıklar teşekkül edip de rutubet artınca, bilhassa sivrisinek çoğalıp Yunanlılar sıtmaya tutulunca, dimağ faaliyeti eksildi ve sıtma eski Yunan medeniyetinin çöküşüne ve son bulmasına önemli bir etken oldu. Ankara'nın yakın zamanlara kadar fikri randıman eksikliğini de teorisinin bu ikinci şıkkı izah ediyor değil mi?

Chamberlain'in teorisinin tamamen doğru olduğunu iddia edecek değilim. İddia etsem bile hepinizi ikna edecek gibi ispat edemem ki. Yalnız, hepimizin az ve yüzeysel tarih malumatımızla bile bildiğimiz bir şey var: İstanbul, kadim Hristiyan ve İslam medeniyetlerinin en önemli şehirlerinden biriyken, his, fikir ve vicdan sahalalarında büyük yaratımların, önemli hamlelerin, esaslı hücumların, yaratıcı kudretlerin tecelli mahalli olamamıştır. İnsanlığın gelişme merhalelerinde, ne ilim, ne sanat, ne din, ne felsefe, ne de bunların bir bakıma tatbikat sahası demek olan siyasi ve toplumsal gelişmeler Bizans veya İstanbul'a çok borçlu değildir. Hristiyan Bizans, takip ve taklit, diğer tabirle skolastik şehridir. Gerçi Bizans'ın mimarisiyle ikonografi ve mozaik işleri, imparatorların dini ve istibdatkâr bürokrasisi, nihayet söz tantanasına boğulmuş resmi edebiyatı ile dini ve tasavvufi felsefesi, medeniyet tarihinde bu büyük şehre hususi bir renk verir. Fakat bunların hiçbirisi tamamen yeni değildir. Aynı hali Müslüman İslambol'da da görürüz. Osmanlı mimarisiyle çinileri, sultanların dini ve istibdatkâr bürokrasisi, divanî yazısı kadar karışık ve çetrefil Enderun edebiyatı, dini ve tasavvufi fakat yeni olmayan bir felsefe, taklide dayalı, skolastik fıkıh ve kelam...

İstanbul'un fikir ve his sahalalarında hürriyetten, yenilikten, cesareten ve dolayısıyla hususiyetten (orijinalite) uzak kalmasını

yalnız iklimin rutubetine atfetmek, kâfi bir sebep göstermek olmaz sanırım. Bunun birçok sebepleri olsa gerektir. Ben bunlardan yalnız birisini arz edeceğim: İstanbul, çok güzeldir... İstanbul, fevkalade, akılları alacak, sâkinlerini büyüleyip hareketsiz bırakacak, emip uyuşturacak derecede güzeldir!

Bu kadar güzel bir yerde, insan o güzelliğe doyup da başka bir şey ile meşgul olamıyor ki... İstanbul, tıpkı çok güzel ve despot kadınlar gibi içinde yaşayanları tamamen kendisine bağlıyor, kendinden başka bir şeyle iştigale müsaade etmiyor. Ben İstanbul'da geçen altı ayımın, hiç olmazsa dördünü bu güzelliği tatmakla geçirdim. Bu lezzet, dimağımın en çok gözle alakadar kısımlarını işletiyordu, diğer melekelerim tembelleşmişti...

Bu münasebetle hanımlar, efendiler, benim kendi kendime ve size sormak istediğim bir soru var: Acaba insanın ferdi iradesi, muhitinin tesirlerine karşı koyamaz mı? Hatta galebe edemez mi?

Hippolyte Taine'in çevre teorisini adamakıllı bilmiyorum. Karl Marx'ın her şeyi iktisadi etkenlere ve dolayısıyla ferdin iradesi haricindeki sebeplere indirgemesini epey makul buluyorum. Fakat bu da beni ikna etmiyor. Zannediyorum ki, teorilerin ortaya konulmasında ırki his ve düşünme tarzlarının tesiri vardır: Yahudiler, Almanlar, Slavlar kolektivitete çok önem veriyorlar. İngiliz düşünürleri ise daima ferde, ferdi iradeye büyük kıymet veriyorlar. Thomas Carlyle gibi tarihi olguları yalnızca kahramanların yarattığını teslim etmesek bile, gelişme tarihinde kahramanların, ferdi iradelerin çok önemli bir etken olduğunu kabul ediyoruz. Bilhassa Türklerin bugünkü tarihi devrelerinde kahraman teorisine çok büyük bir kıymet vermemek hiç mümkün müdür? Kuvvetli bir ferdi iradenin nelere muktedir olduğunu her gün vecd ve hayretle, heyecan ve minnetle görüp duruyoruz!

İstanbul ne kadar güzel, ne kadar büyüleyici, ne kadar cazip olursa olsun, içinde yaşayanları sırf kendine bağlamak, sırf kendi güzelliğiyle yutmak ne kadar isterse istesin, acaba genç Türk nesli, sırf iradelerinin kuvvetiyle, yani iradelerini terbiye ederek bu sihir ve efsundan kurtulamazlar mı, büyüü çözemeler mi? Gençler İstanbul'u sevmesinler demiyorum; sevsinler, çok sevsinler, ancak akıllıca sevsinler! Bir güzel kadını bile sevmek, işini gücünü terk edip onun dizinde yatmaktan ibaret kalırsa, âşık da maşuka da nihayet açlıktan ölürler...

Hanımlar, efendiler!

Gençlerin iradelerini terbiye etmek, karakterlerini yükseltmekle asıl mükellef olan mekteplerdir. Fakat her yerde görülüyor ki, mektep bu işe kâfi gelmiyor. Mektebe gelmeden evvel aileye, mekteple beraber ve mektepten sonra, ona yardımcı olarak bazı teşkilatlara ihtiyaç var. İrade ve karakterin belli bir tarzda yaratılmasında ve yükseltilmesinde sporun çok faydalı olduğunu söylüyorlar. Anglosaksonların yükselmesinde spora önemli bir hisse ayırıyorlar. Gerçi bizim sporcu gençlerin karakter ve terbiyece bazı faziletlerine vâkıfım. Fakat bir hayli kusurlarını da görmemek mümkün mü?.. Umumiyetle faydalı olan bu cereyanın başındakiler de zaten bunu inkâr etmiyorlar. Karakter ve terbiyenin talep olunan gayeye tamamen yöneltilmediğini söylüyorlar ve yazıyorlar. Hatta eğitimcilerimizden birisi, bizde sporculuğun fena bir çığıra girdiğini görerek geçende telaşlı telaşlı feryat ediyordu. "Galatasaraylılarla Fenerbahçeliler, Bizans'ın yeşil ve mavilerini andırmaya başladı" diyordu. Gündeliklerin uzun sütunlarını dolduran spor değil, sporcular kavgası, sağlam iradelerin, kuvvetli karakterlerin oluşmasına bir nişane kabul edilemez, değil mi? Acaba bu hadiselerle de ferdi ve beşeri iradelere muhitin galebesine mi şahit olmaktadır? Bilmem, ancak şu kadarını iddia edebilirim ki, mektebe yardımcı olan spor müessesemiz, gençliğin irade ve karakterini tavlamaya kâfi gelmiyor. Hatta maalesef bazı yozlaşma alametleri bile gösteriyor...

Hanımlar, efendiler!

Bizim gibi yeni bir hayata geçmek isteyen bir memleketle komşuyuz. Gerçi bizim yeni hayat hakkındaki anlayışımız, komşumuzun anlayışından çok farklıdır. Gayelerde büyük fark olduğunu tekrar etmekle beraber, bir hususta, yapılmakta olan işte benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. Her iki millet, eski bir hayat tarzını atıp yeni bir hayat tarzına girmek istiyor. Bunun için bilhassa kâinata bakışı, kâinat hakkındaki görüşünü değiştirmek istiyor.

Müsaadenizle kâinata bakış tabiri üzerinde bir dakika duracağım. Önem verdiğim ve ikide bir tekrar ettiğim bir tabirdir. Söz ve yazılarımda bazen buna "dünyaya bakış", bazen "hayatı anlama tarzı" demişim. Bunların hepsini Almanların "weltanschauung", Rusların "miroçozertsanié" tabir ettikleri kavramın karşılığı olarak kullanıyorum. Bununla en geniş ve kapsamlı manasıyla kâinat ve hayat hakkındaki anlayış tarzının bütünü kastolunuyor. Az çok düşünen bir adamın, bir cemiyetin kendine mahsus bir kâinatı

anlama tarzı, dünyaya bakışı vardır ve buna isterseniz, o ferdin veya cemiyetin felsefesi veya dinidir, diyebilirsiniz.

Ruslar ve biz şimdi toplumca dünyaya bakışımız tarzını değiştirmek devresindeyiz. Ancak onların kabul etmek istedikleri hayat ve kâinatı anlama tarzı bizimkine benzemiyor. Biz, asrımızda medeni sayılan milletler arasında tercih edilmiş olan anlayış tarzını kabul etmek yolundayız.

Birkaç ay evvel Darülfünun namına verdiğim konferansta "Medeniyet değiştiriyoruz, bir medeniyetten diğer medeniyete geçiyoruz" demiştim. Şimdi "dünyaya bakışımızı değiştiriyoruz" demeyi daha uygun ve kapsamlı buluyorum. Piyetizmin¹ zamanımızda pek dile perseng olmuş bir tabirini kullanarak bu büyük olguya Türk milletinin şuurunda kıymetlerin altüst olması, Türk milletince kıymetlerin yeniden takdiri de diyebiliriz. Avrupa tarihinde yeniçağ başlangıcı sayılan Rönesans ve Reformasyon, ilim, felsefe, sanat, din, kısaca ferdi ve toplumsal hayat ve kâinat anlayışlarında kıymetlerin değişmesidir. Ortaçağ Hristiyanlığının kâinat anlayışına göre dünyevi hayat, hayatın zevkleri menfur ve mekruhtu. Dünyadan yüz çevirmek, dünyayı terk etmek hayatın gayesiydi. Yeniçağ Hristiyanlığında bu teori altüst oldu. Reformasyonun en büyük siması, adeta peygamberi olan Martin Luther bir şiirinde diyor ki:

"Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang,

Der bleibt ein Narr sein Lebenlang!"²

Luther, bilirsiniz, Augustin tarikatı rahiplerindendi. Dünyaya bakışını değiştirince rahiplikten çıktı. Evlendi, birçok çocuk babası, iyi bir aile reisi oldu. Hayatta zevk ve neşenin Hristiyanlığa aykırı olmadığını iddia etti ve iddiasına uygun bir hayat geçirdi.

Kısacası hanımlar, efendiler! Bugün içinde bulunduğumuz tarihi süreç hayat ve kâinat anlayışlarımızda kıymetlerin değişmesidir.

Bu değişimde, büyük bir faaliyete, fikri ve pratik bir büyük faaliyete lüzum olduğunu hepimiz tasdik edersiniz. Bu nevi faaliyetlerin usullerine dair komşumuzda bazı nûmuneler görebiliriz. Diğer bir komşumuz İtalya'da başka bir gaye için hemen hemen aynı usuller tatbik olunmaktadır.

Faşist teşkilatı hakkında bilhassa bu meseleyi inceleyen, bu meseleye dair kitaplar yazan zatlardan Ocak namına birer konferans istemek uygun olur.

1 Piyetizm (Fr. Piétisme): Protestanlığın gizemci bir kolu. (Y.N.)

2 "Şarap, kadın ve musikinin kıymetini takdir edemeyen adam, bütün hayatında ahmak kalmıştır."

Rusların gençlik teşkilatında mektepten başka üç kademe var: Bir, Piyonir (Pionnier'in İngilizce telaffuzu olacak): Bu teşkilat Avrupa'da çocuk bahçelerinde eğitilen miniminiler ile boy-scout'lara³ dahil çocukları ihtiva eder. İki, Komsomol (Komünist gençliği manasına gelen Rusça bir kelimeden kısaltılmış bir tabirdir): Piyonirler 16-17 yaşına gelince Komsomol teşkilatına girer. Nihayet üçüncü kademe Komünist Fırkası'dır. Piyonirlik ve Komsomolluk ile hazırlanmış ve yetiştirilmiş gençler, belirli yaşta fırkaya dahil olurlar. İki evvelki merhalede gençlere yeni hayatın teorileri öğretilir, bilhassa yeni hayat telkin olunur. Aynı zamanda jimnastik ve spor ile askeri talimler yaptırılır. Gayeye uygun eğitim almayanlar, karakterleri talep olunana uygun olmayanlar dökülür, kalır. Yani ihmal etmeden, hiç vakit geçirmeden, hatta merhamet etmeden teşkilattan çıkarılır. Zaten gerek Komünist Fırkası'nda gerekse fırkanın gençlik teşkilatında gayet sert, tamamen askeri bir disiplin vardır. İster karakter ve terbiyeyle, ister fikir ve gayeyle alakalı olsun, en ufak kusurlara bile göz yumulmaz. Bu suretle çocukluktan beri hazırlanarak ve birçok tasfiyelerden geçerek fırkaya gelen adamlar, artık gayeye, ideale tamamen bağlı, tamamen güvenilir, fedakâr, kısacası yeni hayata layık kimseler kabul olunur.

Hanımlar, efendiler!

Bu meselede asıl nazarı dikkatimizi şiddetle çekmesi lazım gelen bir nokta var: Bu üç teşkilat, aslında bir teşkilatın müteakip merhalelerinden ibarettir. Aralarında yalnız ahenk düşüncesiyle yetinilmemiştir. Aynı usulle aynı gayeye yetişmek üzerinde idare olunurlar ve bu görüş birliği, idare birliğidir ki teşkilatın dehşetli kuvvetini birleştirmiştir. Komünist Fırkası'nın Komsomollarla beraber mevcudu belki iki milyona ulaşmadığı halde, Komünist Hükümeti bugün 150 milyon ahaliyi gayesine hizmet ettirip duruyor!..

Spor müessesemizin maksadımıza, idealimize kâfi gelmediğini evvelce söylemiştim. Mektebe yardımcı olmak üzere spor müessesesiyle beraber gençliğin fikrini ve hissini belirli gayelere uygun bir tarzda işletmek ve terbiye etmek ve adaleler noktasından değil, fikir ve his noktasından başlayarak irade ve karakterini tavlama için bir gençlik müessesesine ihtiyaç muhakkaktır ve bu ihtiyaç bundan 13-14 sene evvel duyulmuştur ki, ocağımız, "Türk Ocağı" kurulmuştur.

3 Boy-scout: İzci. (Y.N.)

Ocaklı arkadaşlar!

Türk Ocağı'nı tarihi bir hakikat olarak tespit edebiliriz. Tarihi bir vazife yapmıştır ve tarihi vazifeler yapmaya adaydır. Lakin iddia edebilir miyiz ki genel olarak Türk Ocakları özel olarak İstanbul Türk Ocağı Türk tarihinin bugünkü büyük vakalarıyla orantılı bir faaliyet gösterebiliyor? Ocaklar, kendi hallerinde kaldıkça ne yaptıklarını bir türlü işitemiyoruz, öğrenemiyoruz. Ancak bugünkü Türk dünyasının hayat güneşi veya ondan nur alan bazı uyduları ufuklarında doğuncadır ki canlanıyorlar, yeşeriyorlar, çiçek veriyorlar... Ve o zaman hayatta olduklarını seziyoruz, işitiyoruz.

Türkiye'nin semasında Türklerin güneşi nur ve hararet saçıp durduğu halde niçin Ocaklarımız o güneşin nur ve hararetiyle devamlı olarak ve harıl harıl yanmıyorlar? Bana öyle geliyor ki, Türk Ocakları böyle yanarsa, onun ateşinde dövülüp tavlanan Türk gençliğinin iradesi ve karakteri, Demirci bozkurtun yaptığı kılıçların çeliği kadar sert ve sağlam olur ve o zaman bu Türk gençlerinin ferdi iradesi, muhitin tesirlerine galebe eder...

Tarihi ve efsanevi benzetmelere, romantik düşüncelere dalarak, galiba hedefimden daha ileriye kaçtım. Yalnız Türk Ocağı'nın, onun irade terbiyesi ve karakter takviyesinin, gençliği İstanbul'un fazla güzelliğine, fazla lezzet ve zevklere ve bunlardan doğan ideal zaafına, irade tembelliğine, karakter yumuşaklığına, faaliyet eksikliğine karşı kâfi derecede donatabileceğini iddia, mübalağalı bir iddia olur. İstanbul'da tek olan Türk Ocağı'na karşı kaç tane lezzet ve atalet ocağı, kaç şüphecilik ve Hayyamîlik (épicurien) ocağı var?! Son zamanların İstanbul edebiyat ve matbuatına bakınız. Küçük hikâyeler, romanlar, mizah yapıtları vb. nasıl bir terbiye ve nasıl bir karakter telkiniyle meşguldürler?

Hanımlar, efendiler!

Biraz evvel ortaya koyduğum soruya dönüyorum: Acaba insanların ferdi iradesi muhitin tesirlerine karşı koyamaz mı, hatta galebe edemez mi?

Hiç şüphe yok, müstesna yaratılmış insanlar muhite karşı kuvvetli ve galip gelir. Ben bu kati cevabı, soyut ve teorik olarak verirken, hepiniz, doğru söylediğimi, zamanında yaşadığımız için cümlemizin tarihi bir kıymet kazandığımız Büyük Adam'ı tazim ve takdisle düşünerek tasdik ediyorsunuz... Evet, müstesna yaratılışlar ve dehalar, insanüstüler, diğer tabirle Tanrı'nın âdemoğullarını doğru yola sokmak üzere seçip yarattığı veya gönderdiği adamlar, daima muhite galip, bugüne ve geleceğe hâkimdir... Fakat, başkaları, biz,

aracı aydın kitle bu kuvvetli iradeyi nasıl elde edebileceğiz? Hiç olmazsa, kuvvetli bir iradeye nasıl yardımcı olabileceğiz?

İdeale bağlı olan veya bağlı olması lazım gelen müesseselerimiz, mektepler, spor cemiyetleri, ocaklar, matbuat ve fırka idealimizin gerçekleşmesine kâfi gelebilecek mi?

İtiraf etmeliyiz ki, bu müesseseler, kendi kendilerine kalırlarsa biraz şekle ve zarfa benziyorlar. Mazrufları, ruhları görünmüyor... Lakin yine şükredelim ki, ruh, Ruh-ül-Kudüs⁴ içimizdedir. O ruh bu müesseselerin hangisinde tecelli ederse, orası canlanıyor.

Ruh-ül-Kudüs, yani ideal, ete kemiğe bürününce Kurtarıcıdır. Kurtarıcı bize sırf gerçekliklerden hükümler çıkararak her gün sesleniyor: Hidayete ancak dayanışmayla ulaşabiliriz.

Eğer müesseseler, birer birer maksada kâfi gelemiyorsa, bir bütün halinde, bir devlet halinde, İtalyanların tabiriyle bir faço (le faisceau) halinde bizi maksada ulaştırabilir. Halkçı, inkılapçı, cumhuriyetçi, yenilik taraftarı, çağdaşlık taraftarı bütün Türkler, bütün Türk müesseseleri, fırka, matbuat, ocaklar, cemiyetler hepsi, hepsi birleşmeli ve tam bir ahenkle Kurtarıcı'nın ilahi sesine ayak uydurarak yürümelidir...

Yusuf Bey bu sözlerinden sonra, sohbetin türünden biraz bahsetti ve sözünün başında ima ettiği üzere dinleyicilerin de söz almalarını rica eyledi. Muallimlerden birkaç zat, bilhassa Darülmuallimin⁵ hocalarından muhterem Cevdet Bey⁶ müzakereye iştirak ettiler. Cevdet Bey milli müesseselerimiz arasında bağlar ve ahenk husulü için pratik tedbirlere müracaat olunmasını tavsiye etti. Bunun üzerine Ocak idare heyetinden Muallim Nakiye Hanım⁷ bu yolda bazı teşebbüslerde bulunulmuş olduğunu ve keyfiyetin takip olunacağını beyan etti ve saat beşe doğru Ocaklı arkadaşlar dağıldılar.

4 Ruh-ül-Kudüs: Kutsal ruh; Hz. İsa'ya üfürülen ruh; Cebrail. (Y.N.)

5 Darülmuallimin: Erkek Öğretmen Okulu. (Y.N.)

6 Muallim Cevdet (İnançalp) Bey. (Y.N.)

7 Nakiye Elgün. (Y.N.)

GALİP GELDİK, MUZAFFER OLACAĞIZ*

Kuvvetli milletlerin hepsinde tecrübe ve ıstırap günlerini takip eden kurtuluş bayramları vardır. Bütün insanlık tarihini bir araya toplamak iddiasında bulunan İsrailoğulları menkıbelerinde kurban bayramı insanın kurtuluşuna timsaldir: Kavmin babası, milletin kurtuluşu için en büyük fedakârlığa, kendi oğlunu kurban etmeye hazırlanır. Rabb-i Teâlâ bu müthiş ve ulvi fedakârlığa katlanan kavmine kurtuluş ve selamet bahşettiği gibi, meleğiyle bir koç göndererek İbrahim'in oğlunu da boğazlanmaktan kurtarır. Bu mukaddes menkıbenin manasını şöyle anlayabiliriz: Kurtulmak isteyen bir kavim, oğullarını ölüme sevk etmekten çekinmeyecek derecede fedakâr olmalıdır; kurtuluş ve selamet ancak kurbanla elde edilebilir; lakin kâinatın hadiselerini kudret eliyle idare eden Rab, böyle büyük fedakârlıktan çekinmeyen babaları ve oğulları da çoğunlukla korur...

Osmanlı İmparatorluğu, bir kurban bayramı günü, kurtuluş ve selameti uğrunda Cihan Harbi'ne katılmıştı. Harbin ilanından birkaç hafta sonra, bu satırları yazan âciz, Türk Ocağı'nda harbin sebeplerine ve muhtemel neticelerine dair bir konferans vermişti.¹ Bu konferansın sonunda diyordum ki:

"Geçen kurban bayramında birçok kurbanlar vererek, fikrin, büyük emelin, kurtuluş emelinin canlandırılmasına giriştik. Geçen kurban bayramımızla kurtuluş ve selamet devresi başladı. Bu devre

* 27 Temmuz 1339 [1923] tarihli *Hilal-i Ahmer* gazetesinde yayımlanmıştır. [Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale, İstanbul, 1924, s.216-218. - Y.N.]

1 19 Kasım 1914 tarihli konferans. Bkz. elinizdeki kitapta s.34. (Y.N.)

uzun sürebilir, korkmayın!.. Bazı engellere, hatta bazı fasılalara bile uğrayabilir, yine korkmayın!.. Çünkü asla, asla kati başarısızlığa uğrayamaz. Biz de başka medeni kavimler gibi kurban sayesinde kurtuluşa inanıyoruz, kurtuluşumuz muhakkaktır..."

Beyazıt Türk Ocağı'nda bu sözlerimi milliyetçi Türk gençliğine söylediğim zamandan beri dokuz yıl geçti. Kurtuluş ve selamet devresi çok uzun sürdü, çok kanlı oldu, çok ıstırap çektik, engellere, fasılalara çattık; fakat korkmadık, yılmadık, kurban vermekten geri kalmadık. Zira, yine o konferansında dediğim gibi, inanıyorduk, iman ediyorduk ki biz haklıyız ve "Hak galip gelmekte gecikebilir, lakin en sonunda mutlaka galiptir. Emelimizde muhakkak surette galip geleceğiz; Hak, yani Allah bunu istiyor..."

Şimdi artık bütün dünyaya ilan edebiliriz ki, hürriyet, kurtuluş ve bağımsızlık, yani hak mücadelesinde galip geldik. Ve bu galebeyi de yine bir kurban bayramı günü (ne hoş ve manalı tesadüf!) düşmanlarımıza teslim ve tasdik ettirip mühürlettirdik.

İnsanoğullarının tarihi gösteriyor ki, kâinatın ruhunun vakalar ve fiiller sahasında tecellileri, diğer bir tabirle Allah'ın sünneti değişmez. Yine bu sünneti anlamaya çalışarak demek istiyoruz ki, bugün, bu kurban bayramı günü, diğer bir harp sahasına girmektedir. Bu harp evvelkisinden daha çok zaman, sabır, metanet, çaba ve gayret isteyecektir. Bunda da kurbanlar vereceğiz. Bu yeni büyük harbin kılıçları orak, fişekleri saban, mitralyözleri harman makinesi, topları fabrikalar olacaktır. Türk, çeri² olduğu kadar da tarancıdır.³ Tüfek ve kılıcı kullanan, toprağı kazarak kaleler yapan Türk'ün kudretli ve nasırlı eli bu demirleri de emir ve kumandasına boyun eğdirerek ana toprağın servetlerine vâris olacaktır.

Hak harbinde Türk'ün galebesine iman eden ve imanında hata eylemeyen bu âciz, hayat kavgasında da Türk'ün zaferine inanmış-tır; ve gelecek, inşallah, bunda da yanılmadığını ispat edecektir.

2 Çeri: Asker. (Y.N.)

3 Tarancı: Çiftçi. (Y.N.)

DİZİN

- 9 Umde, 74, 76, 77, 166, 168.
31 Mart gerici vakası, 25.
100 sene muharebesi, 42.
1000 sene muharebesi, 43.
A'şar, 77, 78, 89, - meselesi, 78, -
usulü, 77, 78.
Abbasi, -ler, 44, - halifesi, 44.
Abdurrahman Şeref Bey, 59.
Abdülaziz el-Suud (Arabistan Kra-
lı), 68.
Abdülaziz, 162.
Abdülhamid II., 13, 97, 105, 107, -
hükümeti, 105.
Abdülmecid, 147, 148, 162.
Accord tripartite (Üçlü Anlaşma),
53, 117.
Adalar Denizi, 30, 112.
Adalet, 42, 43, 67, 94, 129.
Âdemoğulları, 54, 170, 177.
Afganlılar, 23.
Afrika, 23.
Afyon, 84, 148.
Agop Ağa, 47.
Agronomlar, 113.
Ağa, 22, 26, 47, -lar, 25, 26, 29, 30,
-lık, 22, 25-28.
Ağnam vergisi, 89.
Ahlak, 20, 22, 63, 119-122, 137,
144.
Ahlaki, 120, - fikir, 20, - görüşler,
22, - müessesesi, 119, - tesirler,
144.
Ahmed Şah Kaçar, 68.
Ahmet Ağaoğlu, 159.
Ahmet Cevdet Paşa, 47, 49, 97.
Ahmet Ferit Tek, 33.
Ahmet Rasim, 71.
Akçuraoğlu Yusuf (Akçura), 9-16,
22, 147, 171.
Akdeniz, 75, 89-91, 96, 136, - gemi-
ciliği, 89.
Akyiğitzade Musa Bey, 49.
Ali Kemal, 107, 115.
Âli Paşa bkz. Mehmet Emin Âli
Paşa.
Ali Suavi, 12.
Âlim, 48, 49, 99, 148.
Allah, 35, 41, 43, 52, 54-56, 67, 107,
124, 126, 127, 131, 135, 136,
139, 140, 150, 154, 169, 170,
177, 179, 180.
Allenby, Edmund Henry Hynman
(General), 43.

- Alman Fırkası, 141, 143.
Alman Halk Fırkası, 141, 143.
Alman, 122, - demokratları, 21, 142, - filozof, 63, - istilas, 84, - kapitalistleri, 46, -lar, 38, 39, 85, 129, 173, 174, - milleti, 45, - sosyaldemokratları, 21, - tarihçiler, 59, - yazar, 172.
Almanya, 38, 130, 141-144, -lılar, 94.
Amele, 45, 46, 51, 63, 93, 141, 142, 144, 159, 166, -ler, 63, -lik, 95, 101, 156, - sınıfı, 143.
Amerika, 23, 60, 82, 90, 132, 151, - ihtilali, 61, -lılar, 80, 172, - mandası, 115.
Amerikan, - kolejleri, 65, - milleti, 45.
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 73-75, 83, 85, 116, 166.
Anadolu, 19, 43, 44, 46, 51, 76, 83, 91, 98, 106, 108, 112-114, 117, 133, 136, 150, 152, 164, 169, - köylüsü, 91, 108, - Türkleri, 54, - muharebeleri, 161, 164, - zaferleri 164.
Anadolu'da Yeni Gün, 67, 87.
Anane, 87, 128, 129, 144, -ler, 145, - tesiri, 145.
Ananeperver, 144.
Anayasa, 17, 79, 81, 97, 165, 166, - hukuku, 80, -lar, 81.
Anglikanizm, 21.
Anglosakson, - kavimleri, 60, -lar, 174.
Ankara Türk Ocağı, 87.
Ankara, 55, 92, 95, 96, 115, 117, 124, 126, 147, 148, 171, 172.
Anlaşma, 53, 117, -lar, 103.
Ansiklopedistler, 64.
Antik çağ medeniyeti, 160.
Arabistan, 43, 68, - muharebeleri, 43.
Arap, - fırkaları, 106, - kabileleri, 131, - kavmi, 139, -lar, 23, 38, 98, 139, - meselesi, 38.
Arapça dua, 148.
Arasız devrimler, 10.
Arazi, - meselesi, 22, - sahibi, 104, 108, 143, 144.
Aristokrasi, 94, 130, 131, 143.
Arnavut, - beyleri, 25, - fırkaları, 106, -lar, 38, 98.
Asayiş, 42, 77, 104, 145.
Ashâb-ı Kehf, 82.
Asil, -ler, 144, -zadeler, 130, 143.
Asker, 43, 51, 76, 83, 96, 154, 161, 167, 180, -ler, 43, 71, 84, 90-92, 96, 117, 135, 152, -lik, 13, 96, 132, 143, 150, -lik hizmeti, 96, -lik meydanı, 150.
Askeri, - ayaklanma, 91, 106, - başarılar, 149, - deha, 37, - disiplin, 176, - icraatlar, 53, - karakter, 149, - kıta, 37, - kuvvet, 88, 96, - memurlar, 104-107, 126, 128, - mevki, 34, - muharebe, 148, - sanayi, 91, - soyluluk, 87, - şaheser, 148, - taarruzlar, 53, - talimler, 176, - teşkilat, 29, 96, 145, - vazife, 131, 148, 149, - zafer, 32, 147, 151.
Asmaaltı tüccarları, 50.
Asquith, Herbert Henry, 143.
Asya, 23, 82, 147.
Atatürk bkz. Mustafa Kemal Atatürk.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, 16, 74, 75, 79, 116, 129, 165, 166, 168.
Atina Üniversitesi, 133.
Atina, 132, 133, 172.
Atlantik sistemi, 15.

Augustin tarikatı, 175.

Avrupa, 12, 15, 20-22, 24, 42, 51-54, 59-62, 81, 90, 92, 94, 97, 123, 138, 154, 161, 162, 170, 176, - âdetleri, 47, - büyük devletleri, 42, - büyük sanayii, 50, 51, 95, 97, 100, - büyük sanayi ihtilali, 95, - büyük sermayesi, 47, 50, 162, - devletleri, 28, 29, 77, 98, 130, - emperyalistleri, 54, - fikirleri, 47, - fikri inkılabı, 99, - giysileri, 47, - hukuku, 80, - hükümetleri, 45, - işi mobilyalar, 47, - işi sahilhaneler, 47, - işi saraylar, 47, - kanunları, 47, - kapitali, 50, - kapitalistleri, 45, 46, - kavimleri, 60, 62, 98, 138, - kitapları, 47, - kumpanyaları, 95, -lılar, 52, 83, 95, 164, - mamulleri, 95, - medeniyeti, 23, 24, 47, - memleketleri, 94, - milletleri, 82, 94, - nasyonalistleri, 38, - sanayi ihtilali, 95, - sanayi inkılabı, 97, - sermayedarları, 46, 47, 50, 95, 98, 101, - sermayesi, 47-52, 97, 98, 155, - sınai malları, 91, - sömürgeleri, 29, 115, - şirketleri, 95, - tarihi, 175.

Avrupavari, - kafeşantanlar, 47, - tiyatrolar, 47.

Avukatlar, 142.

Avusturya, 38, 96, -lı, 92, -lılar, 39.

Avusturya-Macaristan, 37.

Ayaklanma, 106, -lar, 78, 91, 92, 96.

Aydın, 15, - gençlik, 13, 76, 99, 126, 150, -lar, 15, 18, 19, 30-32, 48, 71, 76, 77, 79, 82, 83, 92, 97, 99, 101, 116, 144, 145, 153, 167, 171, 178, -lar zümresi, 31.

Aydınlanma, 14, 16, 15.

Aydınların Vazifesi, 19, 171.

Aydınlık, 140.

Azerbaycan Cumhuriyeti, 36.

Azınlıklar, 145.

Bâb-ı Seraskerî zafer takı, 162.

Babıâli, 50, 52, 97, 98, 167.

Babür, 83.

Bağdat, 44.

Bağımsız, 101, 140, - devlet, 20, 28, - geçim vasıtaları, 52, - hayat, 19, 23, 30, - inceleme, 24, - millet, 23, 55, 67, 75, 148, 154, - memleket, 134, 135, - saltanat, 72, 73, - sanayi, 51, - ticaret, 51, - tüccar, 50, - Türkiye Cumhuriyeti, 19, 76, 101, 157, - Türk yurdu, 114, 134, 135, - uzlaşma, 109.

Bağımsızlık, 17, 20, 21, 34, 36, 42, 49, 50, 52, 55, 56, 68, 76, 77, 97, 98, 101, 115-117, 136, 140, 145, 154, 156, 157, 163, 180, - cihadı, 115, - hareketi, 21, - havası, 112, - ruhu, 116, tam -, 20, 28, 76, 77, 109, 139, 140.

Balıkesir, 55.

Balkan, -lar, 30, 43, 90, - muharebeleri, 156, - Yarımadası, 43, 90.

Balkan Harbi, 43, 98.

Banca di Roma, 47.

Bandırma, 55.

Banka, 50, 117, 156, -cılar, 94, 153, -cılık, 50, 94, -lar, 47, 50, 95, 97, 117, 152, - sahipleri, 45.

Banker S. Bleichröder, 50.

Bank-ı Osmani-i Şahane, 50.

Barbar tahakkümü, 148.

Baron, 144.

Başkent, 84, 87, 104, 105.

Batı, - basını, 117, - emperyalizmi, 13, 15, - eserleri, 59, - feodal sistemi, 25, - gaspçıları, 54,

- Hristiyan -, 42, - kanunları, 123, - kavimleri, -lılar, 56, 115, -laşmak, 13, - medeniyeti, 15, 22-25, 29, 119, 122, 170, - Me-selesi, 13, 60.
- Batı Anadolu toprakları, 148.
- Batı Avrupa, - Hristiyanları, 42, - milletleri, 94.
- Batı Cephesi, 53, - ordusu, 54.
- Batı Rusya, 37.
- Batı Türkleri, 75, 149, 170.
- Bazileus Konstantin, 43.
- Bedestaniler, 50, 112.
- Bekir Sami (Kunduh), 115.
- Belçikalılar, 94.
- Benoist, Charles, 81.
- Bentham, Jeremy, 81.
- Berlin, 50.
- Beşeri, - cemiyetler, 62, - iradeler, 174.
- Beyazıt, 162, - Meydanı, 162.
- Beyazıt Türk Ocağı, 180.
- Beyler, 25, 48, 89, 92, 105.
- Beylik, 25, 89.
- Beyoğlu, 112, 160, 162.
- Beyrut, 98.
- Bizans, 170, 172, 174, - tesiri, 25.
- Blok Nasyonal, 141, 143.
- Bogdihan, 68.
- Boğaziçi, 87, 160, 162.
- Boğazlar, 12, 37, 170.
- Boğdan, 89, - beyliği, 89, -lılar, 92.
- Borçlanma, 46, 47, 162, 163.
- Borsa, 152, -cılar, 152.
- Bourgeois, Firmin, 162.
- Boy-scout'lar, 176.
- Bozkurt, 177.
- Brahmanî Doğu, 122.
- Britanya, 144, - İmparatorluğu, 150, - İmparatoru, 82.
- Buckle, Henry Thomas, 59.
- Budî Doğu, 122.
- Buhara medresesi, 128.
- Bulgar, - Çarı, 43, - çeteleri, 105, - fırkaları, 105, 106, - krallığı, 98, -lar, 90, 168.
- Bulgaristan, 144.
- Burjuva, 25, 144, - fırkası, 142, 144, 145, - sınıfı, 105.
- Burjuvazi, 13, 29, 94, 100, 105, 106, 143, 153.
- Bursa, 55, 147-149, 152, 153, 168, -lı, 153, - Ocaklıları, 147, 152, - ovası, 152, - sanat erbabı, 153, - ticaret erbabı, 153.
- Bursa Türk Ocağı, 147, 152-154.
- Büchner, Ludwig (Louis), 120.
- Büchner'ciler, 120.
- Büyük Millet Meclisi, 53, 74-76, 79, 100, 116-118, 129, 137, 148, 165, 166, 168, 171, - Hükümeti, 20, 138, - Reisi, 75, 84.
- Büyük sanayi, 22, 46, 48, 51, 63, 93-95, 97, 100, 120, 121, 142, 144, 145, 161, 162, - ihtilali, 95.
- Carlyle, Thomas, 122, 173.
- Cebraîl, 178.
- Cebriyyun mezhebi, 150.
- Cemal Hüsnü (Taray), 124, 125.
- Cemiyet, 31, 61, 62, 64, 74, 125, 130, 138-140, 142, 174, 175, -ler, 62, 64, 65, 94, 123-125, 140, 178.
- Ceneviz, 130, -liler, 117.
- Cengiz kağanlığı, 169.
- Cermen, 34, - kavimleri, 60, - mem-leketleri, 123.
- Cevdet (İnançalp) Bey (Muallim), 178.
- Cevdet Paşa bkz. Ahmet Cevdet Paşa.

- Cezayir, 47.
 Chamberlain, Houston Stewart, 172.
 CHP 4. Kurultayı, 10.
 Churchill, Winston, 37.
 Cihangirlik siyaseti, 45.
 Cihan Harbi bkz. Harbi Umumi.
 Cihat, 40, 54, 115, 140, 147, 148, 152, 154.
 Cizvitlik, 22.
 Comte, Auguste, 64, 121, 125.
 Cr dit Lyonnais, 47.
 Cuma namazı, 148.
 Cumhuriyet, 12, 14, 16, 19, 20, 23, 25-28, 30, 36, 81, 82, 130, 143, 169, 170, - idaresi, 31.
 Cumhuriyet i, 178.
  a da , - Avrupa devletleri, 28, - Avrupa hukuku, 80, - devlet, 13, 20-25, 27-30, 32, 101, - eğitim, 126, 127, 137, - hukuk, 126, 127, - kavimler, 76, -lık, 17, -lık taraftarı, 178, - manevi ilimler, 132, - medeniyet, 152, - mektep, 36, 78, 79, - milliyetçilik, 67, - Türk devleti, 19, 27, 30, 32.
  a da la ma, 13.
  anakkale Boğazı, 170.
  ar, 47, - hükümeti, 124, -lar, 43, 92.
  arigrad, 43.
 Çiftçi, 89, 144, 149, 152, 180, - ayaklanmaları, 91, - isyanları, 91, -ler, 25, 26, 51, 142, 143, 145, 154, 156, -le me, 144, -lik, 95, - memleketi, 144.
 Çiftçi Fırkası, 144.
 Çiftlik, -ler, 130, 143, - sahibi beyler, 105, 145, 156.
 Çin, 23, 90, - milleti, 68.
  oban, 144, 165, -lar, 51, 144, 165.
  ocuk, 73, 175, - bahçeleri, 176, - eğitim ve   retimi, 149, -lar, 56, 57, 93, 101, 107, 123, 149, 151, 176, -luk, 176.
  o unluk u, 141.
  ubuk Deresi, 129.
 Darülfünun, 19, 31, 71, 76, 79, 126, 128, 129, 134, 175, - gençliği, 76, - Konferansları, 17.
 Darülmuallimin (Erkek   retmen Okulu), 159, 178.
 Dârü'n-nedve, 131.
 Darü's-s na' , 129.
 de La Palice, Jacques, 71.
 de La Palice hakikati, 71-73.
 Demirci bozkurt, 177.
 Demiryolları, 47, 49, 93, 95, 97.
 Demokrasi, 13, 20, 21, 29, 73, 94, 129-131.
 Demokrat, - firkalar, 105, 142, 145, -lar, 21, 142, -lık, 122-124.
 Demokratik, - devrimler, 13, 15, - Türküler, 14, - T rk l k, 38-40.
 Demolins, Edmond, 121.
 Denizcilik, 90.
 Deutsche Bank, 47.
 Devlet, - adamları, 64, - bankası, 156, - ilimleri, 129, 131, 133, -in ba ımsızlı ı, 49, -in sultanı, 21, -in tam ba ımsızlı ı, 109, milli -, 15, 83, 100, 101, 150, 157, - şekli, 62, - tarih ili i, 59.
 Devlet i, 164, -lik, 15, 129.
 Devrim, 11-18, 22, 61, 92, 93.
 Devrimci, 12-15, 17, - Cumhuriyet, 14, -ler, 11, 12, - Milliyetçilik, 14, - Türk Milliyetçileri, 14, 13.
 Dicle havzası, 35.
 Die  sterreichische Kreditanstalt, 50.

- Din, 55, 56, 63, 138, 172, 175, -ler, 34, 63, 90, 125, 137, - anlayışları, 63, - birliği, 95, - kardeşleri, 55.
- Dindar kıtalar, 144.
- Dini, - azınlıklar, 145, - birlik, 90, 98, 139, - bölünme, 88, - bürokrasi, 172, - devre, 44, 45, - esaslar, 145, - etkenler, 45, -feodal, imparatorluk, 27, - felsefe, 172, -feodal şeyhlik, 25, - gelenek, 27, - ıslahat, 161, - ilimler, 122, - kutsal vazifeler, 55, - medeniyet, 172, - merasim, 132, - müesseseler, 123, - nüfuz, 121, - reform, 21, 22, 24, 27, - sulta, 20, 21, - terbiye, 149, - tesirler, 144, - vazife, 55, 124, 131.
- Divanî yazı, 172.
- Doğru Yol*, 81.
- Doğu, 21, 25, 42, 44, 52-52, 60, 67, 90, 94, 120, 122, 138, 161, 164, - ahali, 52, - feodal sistemi, 25, - kavimleri, 23, 25, 60, 68, 138, - medeniyeti, 23-25, 27, 30, 119, 121, 122, 170, - Meselesi, 13, 42-46, 52, 56, 60, - milletleri, 23, 138, - tarihi, 169, - ticareti, 91.
- Doğu Akdeniz, 89, 91.
- Doğu Anadolu, 46.
- Doğu Konferansı, 153.
- Doğulular, 119.
- Doğu Roma, 42, - İmparatorluğu, 87.
- Doğu Rusya, 37.
- Doğu Türkleri, 23.
- Duguit, Léon, 81.
- Dumlupınar, 54, 55, - zaferi, 75.
- Durkheim, Émile, 121.
- Dünya, - ahali, 45, - hâkimiyeti, 53, - tarihi, 17, 60, 67, 122, 170, - vakaları, 60.
- Düşman, 34, 35, 37, 56, 68, 83, 84, 90, 103, 132, 136, 140, 148, 149, 161, 167, 168, -lar, 20, 26, 35, 43, 53, 54, 90, 108, 115-117, 132-135, 140, 152, 180, -lık, 53, 111, 145, - ordusu, 55, 68.
- Düyunu Umumiye, 49, 50, 163.
- École libre des sciences politiques, 81.
- Edebi eğitim, 151.
- Edebiyat, 63, 172, 177.
- Edirne, 116.
- Efsanevi benzetmeler, 177.
- Ege Denizi, 112.
- Ehremen, 140.
- el-Ezher medresesi, 128.
- Emeviler, 43.
- Eminönü, 162.
- Emlak, 51, 55, 104-106, 142, 156.
- Emperyalist, -ler, 13, 14, 39, 54, - milliyetçilik, 14, 39, - Türkçüler, 14, - Türkçülük, 38, 39.
- Emperyalizm, 13-17, 45, 143, - çağı, 13, - siyaseti, 45, 46.
- Enderun edebiyatı, 172.
- Endülüs Emevileri, 43.
- Entelektüel, 65, -ler, 108.
- Enternasyonal, 16, 142.
- Enternasyonalist, 38, -ler, 142.
- Enver Paşa, 17.
- Épicurien, 177.
- Epikürcü entelektüeller, 108.
- Ergenekon, 18.
- Erkek Öğretmen Okulu, 178.
- Ermeni, - fırkaları, 105, 106, - istilacılar, 19, -ler, 38, 48, 83, 90, 98, 153, 156, 164, - paşalar, 48, - sanatkarlar, 90, - tacirler, 105, - vatandaşlar, 48.
- Ermenistan, 83, 164.

- Esaret, 22, 25, 42, 161.
Eskiçağ, 62, - müesseseleri, 22.
Esmein, Adh mar, 81.
Esnaf, 50, 88, 89, 91, 93, 95, 96, 101, 112, 144, 145, 152, 154, 159, 160, -lık, 51, - teşkilatı, 24, 121.
Eşitlik, 17, 25, 61, 94, 97, 98.
Eşkıya, 105.
Evliya Çelebi, 50, 160.
Evrım tabii kanunu, 24.
Eyüp Sabri (Akg l) Bey, 17.
Ezan, 55.
ez-Zeytune medresesi, 128.
Fabrika, 45, 50, 93, 121, - imalatı, 63, -lar, 46, 93, 152, 180, - m mulleri, 50, - sanayii, 50.
Fabrikatör, 93, 94, 152, 153.
Faiz, 51, 163, -ler, 162, 163.
Faşist teşkilatı, 175.
Fatımi halifesi, 44.
Fatih, 162.
Fatih Camii, 148.
Felsefe, 63, 64, 120, 172, 175.
Felsefi, - tahlil, 81, - tarih, 59.
Fenerbah celiler, 174.
Fenerli, - beyler, 89, 92, - hâkim zümre, 89, 92, -ler, 89, - Rum zadedân, 89.
Feodal, - esaret, 25, - hukuk, 26, - imparatorluk, 27, -ler, 22, 25, 88, 89, 91, 145, - rejim, 22, 26, - şeyhlik, 25, - sistem, 25, 26, - teşkilat, 27, - toplum, 120.
Feodalizm, 22, 24, 88, 143.
Ferdi, - faaliyetler, 62, - hâkimiyet, 82, - hâkimler, 68, - hareket, 164, - hürriyet, 21, 61, - irade, 132, 150, 173, 174, 177, - saltanat, 19, 26, 68, 82, 83, 165.
Ferdinand (Bulgar Çarı), 43.
Ferhad, 133.
Fevzi (Çakmak) Paşa, 148, 149.
Fıkıh, 24, 131, 172.
Fırat havzası, 35.
Fikir, - cereyanları, 62, 67, - faaliyeti, 63, - işçileri, 105.
Fikri, - buhran, 145, - esas, - hürriyet, 56, - inkılap, 92, 99, - meseleler, 103, - seviye, 20, - sultalar, 24.
Filistin, 44.
Filozof, 63, 64, 152, -lar, 64.
Finler, 38.
Fizan, 13.
Fransa, 13, 48, 60, 61, 77, 80, 85, 92, 96, 103, 113, 117, 130, 141-144, - ahalisi, 80, -  yanı, 144, - hükümeti, 117, - ihtilal esasları, 94, 98, - İhtilali, 22, 64, 80, 92, - ihtilali prensipleri, 97, - Mebusanı, 144, - Paramentosu, 143, - tarihi, 60.
Fransız, 53, - bankaları, 47, - burjuvazisi, 143, - demokratları, 21, - Devrimi, 16, - ihtilalcileri, 94, - İhtilali, 15, 31, 61, - iktisat ları, 48, -İngiliz harbi, 42, - istilacılar, 19, - kapitalistleri, 46, - krallığı, 90, -lar, 15, 31, 34, 48, 82, 84, 92, 111, 113, - mandası, 115, - mareşal, 71, - medeniyeti, 111, - milleti, 45, - mimar, 162, - Radikal Sosyalistleri, 142, - Radikalleri, 142, 144, - saldırısı, 12, - sosyaldemokratları, 21, - subayları, 111, - tarihçiler, 60, - tarihi, 60, - yazar, 80.
Fransızca, 71, 156, - tarihler, 59.
Frengistan, 88.
Frenk, - fikirleri, 48, - kitapları, 48, -ler, 42, 49, 117, 121, - yazarı, 89.

- Fuad I. (Mısır Kralı), 68.
 Fuad Paşa, 49.
- Galata, 152, 160, 162.
 Galatasaraylılar, 174.
 Gallikanizm, 21.
 Ganimet, - gelirleri, 162, - hissesi, 89, 91, -ler, 88, - malları, 88, 89, 91, 161.
 Gaspıralı İsmail Bey, 14, 17.
 Gayri milli imparatorluk, 27.
 Gayrimüslim, - aracı sermaye, 108, - fırkalar, 105, - kavimler, 95, 98, 100, -ler, 89, 95, 96, 153, - Osmanlılar, 28, - tebaa, 92, 95, 96, 155, 156, - tüccarlar, 105, - unsurlar, 48.
 Gayri Türk, 100, - fırkalar, 105, 106, - kavimler, 99, 100, - matbuat, 156, - Osmanlılar, 28, 98.
 Gazete, 60, 67, 71, 107, 111, 116, 155, 169, 179, -ler, 39, 74, 125, 133.
 Gençler, 48, 96, 97, 101, 123, 126, 150, 151, 173, 174, 176, 177.
 Gençlik, 13, 74, 76, 99, 100, 120, 134, 148, 150, 151, 174, 176, 177, 180, - müessesesi, 176, - teşkilatı, 176.
 Genç Türkler, 13, 64.
 General Allenby bkz. Allenby.
 Geometri, 65.
 George, Lloyd, 141, 143, 144.
 Gerici, 143, -ler, 26, 31, - milliyetçilik, 14, 16, - ruhaniler, 26.
 Gericilik, 15, 21, 22, 24-26, 32, - cephesi, 30, - unsurları, 25.
 Gönüllü asker, 154.
 Gördes, 55.
 Gramsci, Antonio, 15.
 Gümrük sınırları, 48.
 Güneydoğu Rusya, 37.
 Güney Kafkasya, 46.
 Güney Rusya, 37.
 Güney Türkleri, 23.
 Gürcüler, 38.
 Gürganiye saltanatı, 83.
 Güzel sanatlar, 63, 120.
- Habsburg İmparatorluğu, 87, 90.
 Haçlı, - harpleri, 44, - istilacıları, 44, -lar, 42-44, 52, 54, - Muharebe-leri, 43, 53, - orduları, 42, - re- isleri, 43, - seferleri, 43, 44, 56.
 Haç ve hilal kavgası, 42.
 Hadis, 41, 54, 147, 148, 165.
 Hâkim, - fırka, 144, - kuvvet, 20, 55, 79, -ler, 42, 68, 142, - zümre, 87-92, 94, 96-99, 162.
Hâkimiyeti Milliye, 81, 111, 116, 169.
 Hakk bkz. Allah.
 Halife, 44, 147, -ler, 19, -lik, 123, 148, - Orduları, 44, -sultanlık, 25-27.
 Halk, - hâkimiyeti, 21, 130, - hükü- meti, 79, 164, - temsilcileri, 61.
 Halka Doğru, 75.
 Halkçı, 17, - başkumandan, 134, 135, - fırka, 75, -lar, 14, 18, -lık, 15, 16, 67-69, 73-74, 94, 124, 140, -Milliyetçilik, 13, 14, 16, - Tür- kiye Devleti, 76, - Türkler, 178.
 Halk Fırkası, 75, 76, 166-168.
 Hamdullah Suphi (Tanrıöver), 119, 124, 125.
 Hamit (Hasancan), 153.
 Hanedan, 19, 26, - meselesi, 29.
 Hanlar, 25.
 Hannover, 143.
 Harbi Umumi, 12, 28, 33, 34, 36, 37, 40-43, 52-54, 84, 100, 106, 138, 143, 149, 156, 163, 170, 179.

- Hariciye, - Nazırı, 172, - Nezareti, 156, - Vekili, 76.
- Harp, - buhranı, 103, - cephesi, 56, - ganimetleri, 88.
- Havyar Hanı, 152.
- Hayyamîlik, 177.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, 63, 64.
- Hristiyan, - Avrupa, 42, 53, - Batı, 42, 122, 123, - Bizans, 172, - devletler, 78, -İslam kavgası, 42, -İslam muharebeleri, 42, - kavimler, 98, 138, -lar, 42-44, 88, 96, 98, 133, -lık, 22, 42, 43, 53, 138, 175, - medeniyeti, 172, - milletler, 164, - Osmanlı tebaası, 95, 98, 99, - tebaa, 88-92, 97, 98.
- Hırka-i Şerif Dairesi, 148.
- Hıtaı hakanlığı, 169.
- Hıyanet, 32, 44, 167.
- Hicaz Süvari Fırkaları, 44.
- Hilafet, 19, 27, 29, 44, -saltanat meselesi, 29, -saltanat müessesesi, 29.
- Hilal-i Ahmer*, 155, 179.
- Hilali Ahmer kadınlar şubesi, 56.
- Hilal ve haç kavgası, 42.
- Hindenburg, Paul von, 37.
- Hindistan, 68.
- Hint, 50, 68, 83, 90, -liler, 23.
- Hocalar, 25, 29.
- Hollanda, 77.
- Huddam, 140.
- Hukuk, 20, 21, 24, 26, 30, 39, 63, 64, 73-76, 80-82, 91, 92, 94, 97, 98, 100, 116, 119-121, 123, 125-131, 133, 137, 142, 155, 165, - anlayışları, 63, -çular, 80, 81, 103, 153.
- Hukuki, - fikir, 20, - ihtilal, 94, - imtiyazlar, 142, - inkılap, 92, - müesseseler, 119-121, - sulta, 20.
- Hutbe, 147, 148.
- Hükümdar, -lık, 129, 143, -lık sarayı, 50.
- Hürriyet Devrimi, 12, 17.
- Hürriyet ve İtilaf, 103-109.
- Hüseyinzade Ali, 14, 16, 17.
- Irak, 46.
- Isaacs, Rufus (Genel Vali), 68.
- Islahat, 61, 84, 142, 161.
- İberya yarımadası, 43.
- İbni Haldun, 59.
- İbrahim Hz., 35, 179.
- İbrahim (Sultan), 82.
- İdealist, - gençlik, 134, - tarih kuramı, 64, - tarih teorileri, 59.
- İdeologlar, 31.
- İdeoloji, 26, 29, 64, 65, 153, -ler, 16.
- İfham*, 39.
- İhanet, 44.
- İhtilal, 12, 13, 15, 22, 26, 27, 31, 37, 53, 61, 63, 64, 80, 92-95, 97, 98, 105, 122, - hareketleri, 22, 24, 26, -ler, 22, 24, 61, 63, 64, 91-94, 161.
- İhtilalci, - Bulgar fırkaları, 105, -ler, 94, 98.
- İkinci Dünya Savaşı, 17.
- İkinci Enternasyonal, 16.
- İkinci Meşrutiyet, 61, 64, 78, 98, 99, 104, 106, 124.
- İkonografi, 172.
- İktisadi, - bağımsızlık, 50, 101, 145, 163, - bakış açısı, 150, 151, - buhran, 37, 97, 99, 159, 160, 162, 163, 166, 167, - değişimler, 65, 95, - denge, 156, 163, - dev-

- re, 45, 52, - eğitim, 151, - esas, 100, 141, 149, - etkenler, 16, 52, 100, 155, 173, - faaliyet, 21, 48, 96, 101, 144, 149, 152, 164, - gelişme, 25, 96, 100, 153, - hâkimiyet, 96, 155, 164, - hareketler, 61-63, - hayat, 65, 165, - ideal, 151, - ihtilal, 22, 97, - kabiliyet, 106, - kaynaklar, 46, - maddecilik, 65, - mektep, - menfaatler, 21, 29, 78, 106, 141, - meseleler, 39, 153, 166, - mevki, 105, - müessese, 48, 62, - rakipler, 98, 106, - reform, 21, - sınıflar, 141, - siyaset, 15, - sömürge, 28, - tarih, 95, - teori, 49, - vaziyet, 95, 105, 112, - zorlamalar, 150.
- İktisat, - âlemi, 48, - ekolleri, 49, - ilmi, 48, - meseleleri, 153, - mütehasısları, 153, - sahası, 96, 150, 151.
- İktisatçı, 64, 78, 130, 147, -lar, 48, 49.
- İleri, 103.
- İlerici, 143.
- İlim, - adamları, 113, -ler, 63, 82, 120-122, 125-127, 129, 131-133, 140, - mertebesi, 65, - müesseseleri, 128, 134-136.
- İlköğretim, 77, 78, 151.
- İlmi, - derece, 65, - müesseseler, 129, - seviye, 20, - tecelliler, 63, - teoriler, 121.
- İmparator, 82, 87, -lar, 90, 172, -luk, 22, 27-30, 38, 78, 87-89, 97, 155, 156, 161.
- İmtiyaz, 131, -lar, 13, 29, 47, 142, 143, -lı sınıflar, 61, -sız sınıflar, 61.
- İncil, 82, 120, 151.
- İnebolu, 112.
- İngiliz, - aristokrasisi, 143, - büyük burjuvazisi, 143, - demokratları, 21, - düşüncüler, 173, - fırkaları, 104, 143, -Fransız bankası, 47, -Fransız harbi, 42, - gazetesi muhabiri, 107, - himayesi, 115, - idarecileri, 34, - ihtilali, 61, - iktisatçıları, 48, - istilacılar, 19, - kanunları, 80, - kapitalistleri, 46, - krallığı, 90, -ler, 48, 82, 92, 111, 117, 124, 150, - Liberaller, 142, - lordları, 130, - mandası, 115, - meşruti krallığı, 80, - milleti, 82, - muhabir, - muhafakârları, 143, - saldırısı, 12, - siyasi düşüncü, 81, - sosyaldemokratları, 21, - soyluları, 143, - tarihçiler, 59.
- İngilizce, 71, 176.
- İngiltere, 48, 61, 80, 92, 96, 103, 130, 141, 143, 144, 151, 172, - Kralı, 82, - temel kanunları, 80, 81.
- İnkılap, 22, 31, 61, 92, 95, 106, 120, 123, 161, - devirleri, 31, - harbi, 31, - hareketi, 31, -lar, 31, 92, 94, - unsurları, 25.
- İnkılapçı, -lar, 31, - Türkler, 178.
- İnönü, 54-56, - Kahramanı, 148, - kahramanları, 117, - mucizeleri, 117, - muharebeleri, 54, - zaferi, 113.
- İnsanlık tarihi, 42, 45, 63, 139, 179.
- İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi, 94.
- İran, 46, 68, 88, -lılar, 23, - tesiri, 25.
- İsa Hz., 40, 139, 178.
- İslam, - âlemi, 44, 54, 122, 128, 138, 169, - ananesi, 129, - devleti, 131, - dini, 26, 43, 122, 138, - ehli, 52, - emirleri, 44, -Hıris-

- tiyan kavgası, 42, -Hıristiyan muharebeleri, 42, - hukuku, 80, 123, 131, -in kılıcı, 44, -lar, 34, -lık, 137, 138, - medeniyeti, 128, 169, 172, - memleketleri, 26, 29, 44, - orduları, 43, - peygamberi, 43, - saltanatı, 42, - şairi, 41, - şeriatı, 87, - tacirleri, 50, - tarihi, 122, 123, - ticari sermayesi, 108.
- İslambol, 172.
- İslami Doğu, 23, 24, 26, 29, 42, 44, 46, 52, 95, 117, 123, 138, 139, 160, 161, - hükümetleri, 117, - kavimleri, 23, 138, - medeniyeti, 23, - memleketleri, 67, - milletleri, 23, 138.
- İsmet (İnönü) Paşa, 54, 148, 149.
- İspanya, 77, -lılar, 94.
- İsrailoğulları, 53, 179.
- İstanbul, 29, 40, 47, 50, 51, 56, 65, 71, 73, 79, 83-85, 88, 89, 95, 108, 111-113, 124, 128, 132, 148-150, 153, 156, 159, 160, 162, 163, 166, 167, 171-173, 177, - ahalisi, 107, - camileri, 128, - esnafı, 88, 95, 159, 160, - halkı, 105, 166, - hocaları, 25, - konakları, 88, -lular, 107, - Mebusanı, 73, - mebusu, 171, - meselesi, 29, - Müslüman ahalisi, 107, 108, - tacirleri, 105.
- İstanbul Darülfünunu, 19, 71, 126, 128, 134.
- İstanbul Darülmuaallimini, 159.
- İstanbul Erkek Lisesi, 50.
- İstanbul Türk Ocağı, 11, 33, 34, 171, 177, 179, 180.
- İstanbul Üniversitesi, 162.
- İstibdat, 13, 61, 82.
- İstibdatkâr bürokrasi, 172.
- İstiklal Harbi, 12, 13, 84, 149.
- İstila, 44, 49, 50, 54, 84, 155, 161, 162.
- İstilacı, - Batılılar, 56, - Haçlılar, 54, - kuvvetler, 155, -lar, 19, 44, 83, 155, - yabancı, 19.
- İsviçre, 130.
- İsyan, 20, 30, 67, -lar, 91, 92, 96.
- İşçi, 51, 63, 105, 148, 164.
- İşgal ordusu, 112, - subayları, 112.
- İtalya, 96, 103, 117, 175, - hükümeti, 117, -lılar, 94.
- İtalyan, - demokratları, 21, - devleti, 90, - istilacılar, 19, - kapitalistleri, 46, -lar, 71, 92, 178, - mandası, 115, - milleti, 45, - sosyaldemokratları, 21.
- İtilaf, - devletleri, 19, 53, 111, 117, - subayları, 112.
- İttihatçı memurlar, 106.
- İttihat ve Terakki, 12, 16, 104-109, 138.
- İzci, 176.
- İzmir, 116, 132, 148.
- İzmir İktisat Kongresi, 78.
- İzzet Holo Paşa, 105.
- Japonlar, 23.
- Japonya, 23.
- Jimnastik, 176.
- Kadıköy Mekteb-i Sultanisi, 159.
- Kadın, 122, 173, 175, -lar, 56, 57, 74, 173.
- Kafkasya, 46, 47.
- Kamu Selameti Komitesi (Salut-Public), 15, 31.
- Kanun, 64, 67, 79, 81, 122, 123, 125, 165, 166, -lar, 20, 21, 47, 55, 67, 72, 80, 81, 123, 125, 165.
- Kanuni vasıtlar, 61.
- Kapital, 45-47, 50.

- Kapitalist, - büyük sanayi, 120, -ler, 45, 46, 108.
- Kapitalizm, 63.
- Kapitülasyonlar, 91, 94, 100, 155, 161.
- Karadeniz, 89, 90, 112.
- Karanlıkçılık, 22.
- Katolik, 138, - Kilisesi, 21.
- Kavim, 31, 44, 60, 61, 88, 99, 135, 139, 165, 179, -ler, 23-25, 27, 53, 60, 62, 68, 69, 72, 76, 87, 90, 91, 95, 96, 98-100, 113, 138, 139, 180.
- Kazancı, 84, 148.
- Kâzım Karabekir Paşa, 93, 148.
- Kemalist Devrim, 11, 12, 14, 16, 18.
- Kerbela medresesi, 128.
- Kervansaraylar, 55.
- Keşiş Dağı (Uludağ), 152.
- Kılıçarslan, 44, 54.
- Kılıkış (Kilkis) zırhlısı, 113.
- Kırım, 47.
- Kırşehir Mebusu, 148.
- Kış konferansları, 171.
- Kimya, 65, 129.
- Kitap, 112, 120, -lar, 13, 42, 43, 47, 48, 60, 64, 65, 80, 123, 133, 160, 175.
- Koalisyon, 143.
- Kolektivite, 173.
- Komsomol, 176, - teşkilatı, 176.
- Komünist, 141, 142, - fırkalar, 141, 144, 145, - Fırkası, 176, - gençliği, 176, - Hükümet, 176, -ler, 142, -lik, 142.
- Komünizm, 142.
- Konferans, 11, 19, 71, 74, 77, 78, 95, 101, 123, 124, 133, 153, 159, 171, 175, 179, 180.
- Konkordato, 163.
- Konstantin, 43.
- Konstantin (Yunan Kralı), 55.
- Kont, 144.
- Konvansiyon, 31.
- Köle, 45, 52.
- Köşk, 47, 56.
- Köy, 142, - ahalisi, 63, - beyleri, 89, - iktisadiyatı, 96, -ler, 26, 88, 123.
- Köylü, 47, 75, 89, 91, 94, 96, 107, 108, 129, 139, 140, 144, 145, 154, - çiftçiler, 25, 26, -ler, 25, 26, 74, 88, 89, 107, 123, 142, - menfaatleri, 108, - sınıfı, 51.
- Kral, 55, 68, 80, 82.
- Kraliyet, 80, 81, -çi, 141, - taraftarı, 144.
- Krallık, 22, 80, 90, 98, 144, -lar, 22, 90, 98.
- Kudüs, 43, 44, 172.
- Kulturkampf, 21.
- Kur'an, 41, 82, 139, 140, 152.
- Kurban, 34, 35, 37, 56, 179, 180, - bayramı, 34, 179, 180.
- Kureyş, 130, 131.
- Kurtuluş bayramları, 179.
- Kurultaylar, 36.
- Kutsal ruh, 178.
- Kuvvetler ayrılığı, 79-82.
- Kuvvetler birliği, 79, 80, 82.
- Kuzey Amerika, 151.
- Kuzey İran, 46.
- Kuzey Türkleri, 23, 36.
- Küçük burjuvazi, 143, 144.
- Kültür, 20, 21, 24, 38, 52, 63, 156, - başkenti, 84, - birliği, 61, - tarihi, 63.
- Kürdistan, 46, - isyanı, 20, 30.
- Kürt, - fırkaları, 106, - gerici hadisesi, 25.
- Laik, 14, 17, -lik, 14, 16-18, - milliyetçilik, 16, - Rönesans hareketi, 27.

- Laleli Camii, 160.
 Latin kavimler, 60.
 Law, Andrew Bonar, 144.
 Le Play, Frédéric, 122.
 Lehistan, 161.
 Lenin, Vladimir, 15.
 Liberal, - devlet, 21, - fırka, 141, 143, 145, - iktisat ekolü, 48, 49, - iktisatçılar ekolü, 48, -ler, 142-145.
 Liberalizm, 13, 15, 21.
 Limanlar, 49.
 Lisaniyat, 125, 127, 133.
 Lozan, 84, 148, - Konferansı, 77, 153, 161, - muharebesi, 148.
 Ludendorff, Erich, 37.
 Luther, Martin, 175.
 Lütü Fikri Bey, 103.

 Maarif Vekâleti, 124, 126, 137.
 Maarif Vekili, 124, 128.
 Macar, -lar, 90, - ovaları, 90, 161.
 Macaristan, 37.
 Macaulay, Thomas Babington, 59.
 Maddecî, -ler, 169, - tarih kuramı, 64, 65, 81, 120, 121, 129, - tarih teorileri, 59.
Madde ve Kuvvet, 120.
 Maddî, - kültür, 63, - medeniyet, 63, 119-121, 129, - menfaatler, 92, 103, - olgular, 64.
 Maden, - kömürleri, 46, - kumpanyaları, 117, -ler, 47, - ocağı, 45, - ocakları, 46, - servetleri, 49.
 Mahkûmiyet, 22, 26, 46, 94.
 Mahkûm kavimler, 23, 38, 53, 62, 67, 156, 157.
 Mahmud II., 162.
 Mahmut Esat Bozkurt, 14, 17.
 Mahmut Şevket Paşa, 17.
 Makedonya, 30, 105, - komitesi, 98.
 Manchester ekolü, 48.
 Manda, 108, 115-117.
 Mandacılık, 115.
 Manevî, - ilimler, 125, 127, 129, 132, - kültür, 63, - medeniyet, 63, 119-122, 129, - sultalar, 26.
 Marmara Denizi, 136.
 Marx, Karl, 16, 64, 120, 122, 153, 173.
 Matbuat, 156, 157, 178.
 Matematik ilimler, 82, 121, 133.
 Materyalist, 65.
 Materyalizm, 16, 65, 120.
 Mazlum, - Dünya, 13, - milletler, 16, 17, - Dünya ülkeleri, 15.
 Mebus, 55, 56, 72-74, 79, 137, 148, 166, 171.
 Mebusan konağı, 55.
 Mecklenburg, 143.
 Meclisi Mebusan, 72.
 Mecmua, 41, 150.
 Medenî, - birlik, 95, 98, - dünya, 39, - hayat, 62, - kavim, 60, 61, 76, 180, - milletler, 45, 175.
 Medeniyet, 15, - canavarı, 53, - değişikliği, 25, - değiştirme, 23, 24, 26, 31, 175, - kökenleri, 25, - merkezleri, 172, - propaganda-ları, 115, - tarihi, 63, 112, 119, 172, - tarzı, 151.
 Medine, 131, 147.
 Med Muharebeleri, 42.
 Medreseler, 39, 128, 134, 151.
 Megalo İdea, 133.
 Mehmet Ağa, 47.
 Mehmet Âkif (Ersoy), 41, 53.
 Mehmet Emin Âli Paşa, 96.
 Mehmet Emin (Yurdakul), 14, 111, 112.
 Mehmetçik, 12, 37, 55, 56, -ler, 55, 56, 136.

Mehmet Vehbi (Bolak), 124, 125.
Mekke, 130, 131, -liler, 131.
Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, 48, 126.
Mekteb-i Sultani, 159.
Mektep, 36, 39, 43, 123, 174, 176,
- gençliği, 151, - kitapları, 43,
-ler, 31, 60, 64, 78, 79, 99, 100,
112, 123, 124, 126-128, 151,
160, 174, 178, -liler, 148.
Memur, 51, 156, -lar, 45, 95, 97,
104-107, 112, 117, 126-128,
156, 159, 161, 162, 167, -lar sı-
nıfı, 97, 106, 159, 166.
Merkez Fırka, 142.
Merkezi Avrupa, 90, 92, 138.
Meryem Hz., 40.
Meşhed medresesi, 128.
Meşrutî saltanat, 72, 73, 82, 99, 100.
Meşrutîyet, 61, 64, 97-99, 104, -
devresi, 25, 78, - esasları, 97, -
idaresi, 31, 99, - idare usulü, 94,
-in ilanı, 99, 106, 124, - İnkılabı,
64, 98.
Metafizik, 64, 149-151, - eğitim,
151, - fıkıh, 24, - fikir sistemleri,
24, - idealler, 27.
Metropolitler, 92.
Mısır Çarşısı tüccarları, 50.
Mısır, 44, 50, 68, 115, -lılar, 139,
- piramitleri, 160.
Milletçilik, 140.
Milletlerarası, - fırka, 142, - ilmi fa-
aliyet, 113, - sermaye, 108, - ti-
caret, 105.
Milletlerin servet ilmi, 48.
Millî Ahrar Fırkası, 104.
Millî Demokratik Devrim, 13, 15.
Millî Meşrutîyet Fırkası, 104.
Millî Türk Fırkası, 104.
Millî, - bağımsızlık, 56, 98, 145,
- Başbuğ, 148, - birlik, 112, -
bölünme, 88, - burjuvazi, 13, -

cemiyetler, 94, - cepheler, 100,
- cihat, 140, - demokrat fırkalar,
105, - devlet, 15, 36, 83, 100,
101, 150, 157, - düşünürler, 153,
- eğitim, 151, - eserler, 112, -
eşitlik, - fırkalar, 106, - hak, 38, -
hâkimiyet, 31, 52, 67, 68, 79, 82,
83, 94, 129, 130, 145, - hareket-
ler, 27, 61-63, - hayat, 150, 154,
- his, 145, - hükümet, 128, 129,
- hükümetler, 36, - hürriyet, 61,
- ihtilaller, 64, 92, - iktisat, 100,
147, 162, - irade, 20, 69, 83, 94,
140, - kavga, 39, - kongreler, 36,
- kutsal vazifeler, 55, - kuvvet,
19, - meclisler, 36, - menfaatler,
27, - mesai, 101, - mesele, 39, -
metanet, 12, 37, - mukadderat,
79, - müesseseler, 134, 135, 153,
178, - ordu, 111, 116, 134, 135,
- saha, 52, - saltanat, 142, - sa-
nayi, 143, - sermaye, 97, 145, -
servet, 51, - siyasetler, 38, - sos-
yalist zümreler, 142, - şahsiyet,
23, 24, - şair, 112, - şuur, 36,
138, - tehlike, 99, - terbiye, 149,
- ticaret, - Türk Darülfünunu, 76,
- Türk devleti, 100, - Türk hükü-
meti, 53, - Türkiye Devleti, 68,
157, - Türk ordusu, 136, - Türk
sermayesi, 101, - vazife, 124,
136, 153.
Milliyet, - cereyanı, 155-157, - fikri,
25, 64, 98, 112, 138, 155-157, -
hareketi, 27, - prensibi, 27, 34,
37.
Milliyetçilik, 13-18, 38, 39, 67-69,
74, 75, 87, 99, 124, 138, 142,
145, 150.
Milliyetperver, 38.
Mimar, 162, -lar, 113.
Misak-ı Milli, 83.

- Mithat Paşa, 12.
Mollalar, 25.
Monarşik hâkimiyetler, 79.
Monarşist fırka, 143.
Mondros Mütarekesi, 19, 20, 53, 100, 107, 115, 150, 164, 165, 167.
Montesquieu, Charles-Louis de Secon-dat, 64, 80, 81.
Moskova, 142.
Muallim, 81, 152, 178, -ler, 48, 178.
Muallimler Birliği, 147.
Muhabir, 107.
Muhafazakâr, 24, 143, - doktrin, 129, - fırka, 141, -lar, 143, 144, -lık, 25, 144.
Muhalefet, 19, 25, 67, 77, 99, 106-108.
Muhaliif, 22, 84, 142, - fırka, 103, 105, 107.
Muhammed Hz., 41, 43, 44, 54-56, 131, 139, 147, 165, - dini, 44.
Muharebe, 37, 42, 43, 71, 147, 148, 168, -ler, 42, 43, 53, 54, 90, 108, 156, 161, 164.
Mukaddime, 59.
Murad IV., 82.
Musa Hz., 139.
Musiki, 175.
Mustafa Celalettin Paşa, 16, 17.
Mustafa Kemal Atatürk, 12-17, 32, 43, 74, 75, 79, 84, 85, 116-118, 129, 136, 139, 140, 148, 154, 165-168, 170, 177, 178.
Mustafa Necati, 17.
Mustafa Şeref (Özkan), 153.
Mustafa Zühtü (İnhan), 147, 153.
Mutlakıyetçi krallık, 80.
Müdafaai Hukuk Cemiyeti bkz. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti.
Müderriş, 152, -ler, 142.
Müfit (Kurutluoğlu) Efendi, 148.
Mühendisler, 142, 152.
Mülki, - memurlar, 104-107, 126, 128, - soyluluk, 87, - teşkilat, 29.
Mülkiyet, 88, 142.
Mültezim, 78, -ler, 78, -lik, 104, 105.
Mürtecilik, 52.
Müslim, 41.
Müslüman, 122, - ahali, 46, 107, 108, - aile ocakları, 111, - burjuvazi, 106, - cemaati, 131, - Doğu, 122, - emlak sahipleri, 104, 106, - evleri, 111, - fırkalar, 103, - gençler, 96, - İslambol, 172, - kapitalistler, 108, - kavimler, 95, 98, 99, -lar, 19, 43, 44, 51, 52, 54, 60, 89, 95, 96, 98, 104, 111, 112, 131, 135, 164, -lık, 115, -ları imha, 43, - mahalleler, 111, - olmayan Osmanlılar, 78, 88, 89, 104, 155, 161, - Osmanlı tebaası, 98, - sermayesi, 108, - tebaa, 95-97, 156, - ticaret erbabı, 106, - tüccarlar, 104, 105, 108, -Türk esnaf ve köylü, 96, -Türk tebaa, 96, 156, - unsurlar, 48, - ve Türk milliyetçiler fırkası, 106.
Mütareke bkz. Mondros Mütarekesi.
Müteahhitlik, 104, 105.
Müttefik, 105, - devlet, 37, - kuvvetler, 40, -ler, 35, 85, 140.
Nakiye (Elgün) Hanım (Muallim), 178.
Nakliye vasıtaları, 49, 93.
Namık Kemal, 12.
Narodnik, 16.

Nasyonalist, -ler, 38, lik, 124.
Nasyonal Liberal, - firkalar, 144, 145, -ler, 143, 144.
Nasyonal Liberal Partisi, 141-143.
Nâzım Şakir (Şakar), 137.
Necip Asım (Yazıksız), 17.
Niebuhr, Barthold Georg, 59.
Nizamettin Ali (Sav), 128, 134.
Noyon, 85.
Nurettin Zengi (Nurettin Şehit), 44.
Nuruosmaniye Camii, 160.
Nutuk, 79, 165.
Ocak, - idare heyeti, 178, -lar, 101, 150, 153, 154, 177, 178, -lılar, 101, 147, 150-152, 154.
Olguculuk, 64.
Oligarşik hâkimiyetler, 79.
Oportünist, 33, 34.
Ordu, 36, 39, 55, 75, 76, 84, 85, 88, 96, 107, 112, 123, 136, 143, 152, 161, -lar, 42-45, 54, 68, 88, 90, 96, 98, 112, 140.
Orhan Bey Camii, 147.
Orta Avrupa, 170.
Ortaçağ, 24, 48, 96, 97, 99, 122, 160, - güçleri, 13, - Hıristiyanlığı, 175, - sınıfları, 13, - siyasi topluluğu, 87, - toplumu, 120.
Ortodoks, 142, - Rus çarları, 92.
Osman Gazi Türbesi, 147.
Osman hanedanı, 19.
Osmanlı Bankası, 47, 49.
Osmanlı, - âlimleri, 99, - camiası, 92, 98, - cemiyeti, 138, - devleti, 28, 34, 42, 50, 52, 61, 64, 100, 123, 163, - düşünürleri, 99, - edipleri, 99, - enkazı, 168, - firkası, 106, - hâkim zümresi, 88, - hükümeti, 46, 47, - iktisatçıları, 48, - İmparatorluğu, 27, 28, 30,

38, 42, 46-51, 53, 72, 78, 87, 90-92, 94-97, 103, 104, 106, 150, 154-156, 161-163, 179, -lar, 28, 34, 40, 42, 44, 48, 54, 87, 89, 90, 99, 104, 124, -lık, 137, - medeniyeti, 169, - medeniyet tarihi, 112, - memleketi, 90, 104, - Meşrutiyet İnkılabı, 64, - milliyeti, 138, - mimarisi, 172, - Müslüman firkaları, 103, - orduları, 88, 90, 96, 161, - saltanatı, 19, 20, 23, 25, 27, 28, 37, 51, 68, 73, 78, 83, 87-91, 95-100, 124, 144, 157, 160-165, - sancağı, 35, - sınırı, 92, - sultanı, 88, - sultanlığı, 91, 169, - şirketleri, 156, - tabiiyeti, 92, - tarihi, 51, 78, 137, 153, 160, - tebaası, 91, 95, 98, 99, 156, - toplumu, 39, 137, - toprakları, 42, - tüccarı, 50, - Türk devleti, 42, - Türkleri, 36, 39, 40, 42-44, 54, - Türklüğü, 12, 36, 37, 40, - Türk milleti, 116, - Türk orduları, 54, - ülkesi, 68, - yazarı, 38, - yazarları, 99.

Öğretimin, - birleştirilmesi, 77, 78, - demokratlaştırılması, 122, 123, - serbestliği, 128, - yayılması, 122, 124.

Öğretmen Okulu, 178.

Ömer Seyfettin, 14.

Öz Türkler, 116.

Padişah, 165, 167, -lar, 160, 162, -lık, 20, 27, 169, -lık sistemi, 27, - sarayı, 50, 162.

Para ticareti, 90, 94.

Paris, 13, 85, 116, 172.

Paris Siyasi İlimler Mektebi, 81.

Parlamento, 81, 130, 143.

- Paşa, 16, 17, 47, 49, 54, 74, 75, 79, 84, 93, 96, 97, 105, 116, 117, 129, 140, 148, 149, 154, 165-168, -lar, 12, 47-49, 107, - konakları, 88, 145, 162.
- Patrik, 89, 92, - efendi, 89, -hane, 92, -lik, 89, 92, -likler, 89.
- Pavia Muharebesi, 71.
- Payitaht, 84, 87, 104, 105.
- Peygamber, 43, 54-56, 131, 147, 175, -ler, 139.
- Piyetizm, 175.
- Piyonir, 176.
- Polytechnikum, 129.
- Portakal Mikail Paşa, 48.
- Pozitivizm, 64.
- Pön Muharebeleri, 42.
- Progresist, 143.
- Proleter, 51, 105, -ler, 63.
- Protestanlık, 175.
- Prusya, 143.
- Psikoloji, 64, 137.
- Putperest Avrupa, 53.
- Rab bkz. Allah.
- Radikal Fırka, 141, 142, 144.
- Radikaller, 142.
- Radikal Sosyalist, 141, -ler, 142, 143.
- Rahip, 175, -lik, 175.
- Ranke, Leopold von, 59.
- Re'aya, 78, 88, 155, 156, 161.
- Refet (Bele) Paşa, 148, 149.
- Reform, 20-22, 24, 26, 27, 61, - hareketleri, 22, 24, 170.
- Reformasyon, 22, 170, 175.
- Reji, 50, 95.
- Resneli Niyazi, 17.
- Reşid Paşa, 49.
- Reşit Galip, 17.
- Révolution, 22, 61, 92, 93.
- Robespierre, Maximilien, 15.
- Roma, 22, 42, - hâkimiyeti, 53, - İmparatorluğu, 87, 169, - müesseseleri, 87.
- Romanya, 141.
- Romenler, 89, 168.
- Rousseau, Jean-Jacques, 64.
- Rönesans, 22, 24, 27, 90, 170, 175, - hareketi, 24, 27.
- Rûdânî, 41.
- Ruhani, -ler, 25, 26, 28-30, -ler teşkilatı, 25, - memurlar, 104, 107, - reisler, 89.
- Ruhban - cemiyetleri, 123, - kuvvetleri, 26.
- Ruhiyat, 64.
- Ruh-ül-Kudüs, 178.
- Rum, - fırkaları, 106, -lar, 48, 83, 89, 90, 98, 132, 153, 156, 164, - milleti, 89, - patriği, 89, 92, - Patrikhanesi, 92, - Patrikliği, 89, 92, - sanatkârlar, 90, - Selçukîleri, 44, - tacirler, 105, - zadegân, 89.
- Rumeli, 105, 150, - emlak ve akar sahipleri, 106, - karışıklıkları, 78, - Türk beyleri, 105.
- Rus, 122, - bankaları, 47, - Bolşevizmi, 37, - çarları, 43, 92, - Çarlığı, 170, - demokratları, 21, - Devrimi, 12, - gençleri, 123, - İhtilali, 12, 37, 122, - kapitalistleri, 46, - kitlesi, 38, -lar, 34, 39, 92, 132, 174-176, - milleti, 45, - milliyetçileri, 112, - ordusu, 36, - sosyal-demokratları, 21.
- Rusça, 176.
- Ruskin, John, 122.
- Rusya, 13, 37, 38, 90, 96, 123, - İmparatorluğu, 90.
- Ruşen Eşref (Ünaydın), 115.

- Saadet devri, 42.
Sadrazamlık, 156.
Sadri Ertem, 14, 17.
Saf Suresi, 41.
Sağcı Milliyetçi, -ler, 16-18, -lik, 17.
Sakarya, 168, - Muharebesi, 148, 168, - vadisi, 53, 54.
Sakız Ohannes Efendi, 48.
Saltanat, 13, 19, 20, 23, 25, 27-29, 37, 42, 51, 68, 72, 73, 78, 79, 82, 83, 87-91, 95-100, 112, 124, 142, 144, 157, 160-165.
Salut-Public, 31.
Sami gelenek, 25.
Sanat, 51, 91, 95, 131, 137, 145, 148, 149, 152, 172, 175, - ehli, 153, - erbabı, 153, - esnafı, 50, - için sanat teorisi, 137, -lar, 47, 129, - öğretimi, 132, - sahası, 161, - sahipleri, 160.
Sanatkâr, 152, -lar, 25, 90, 93, 148, 152, 153, 160.
Sanayi, 22, 24, 46, 48, 50, 51, 63, 90-97, 100, 120, 121, 126, 142-145, 156, 160-162, - aletleri, 92, - amelesi, 142, - erbabı, 93, 145, 153, - esnafı, 95, 144, - ihtilali, 63, 94, 95, - inkılabı, 97, - mamlulleri, 93, 95, 161, - memleketleri, 144, - sermayesi, 92, - şirketleri, 21, - teşebbüsleri, 142.
Saraçhane, 160.
Saray, 29, 47, 50, 88, 89, 91, 92, 97, 98, 112, 144, -lar, 47, 162.
Sebilürreşat, 41.
Seçim, 72-74, 76, 143, 166, 167, -ler, 71, 72, 74, 76, 77, 79, 130, 143, 144, 166.
Sefaretler, 97.
Seferberlik, 54.
Selahaddin Eyyubi, 43, 44.
Selanik, 98, -li tüccarlar, 105, 106, 108.
Selatin camileri, 160.
Selçukîler, 44, 54.
Selçuk padişahlığı, 169.
Selim III., 27.
Seraskerlik makamı, 162.
Serbest Halk Dersleri, 123-128, 133, 134, 135, 137, 140.
Serf, 25.
Sermaye, 22, 24-26, 30, 45, 46, 48, 50-52, 63, 83, 92, 93, 97, 100, 101, 105, 106, 142, 145, 161, 162, 164, 167, - sahibi, 45, 51, 105, 106.
Sermayedar, 47, 106, 142, - devletler, 101, - paşalar, 107, -lar, 45-47, 49-51, 95, 98, 106, 108, 142, 162.
Sevr Antlaşması, 19, 53, 83.
Sınıf, 25, 26, 31, 45, 51, 74, 78, 91, 84, 94, 97, 100, 104-109, 143, 145, 153, 159, 165, 166, - farkı, 61, -lar, 13, 15, 16, 26, 31, 47, 61, 67, 80, 81, 89-91, 101, 103, 105-107, 109, 133, 141, 144, 145, - menfaatleri, 104, - men-supları, 153, -sal araçlar, 16, -sal devrim, 13, -sal gelişmeler, 145, -sal imtiyazlar, 13.
Sırbistan, 141.
Sırp, - çeteleri, 105, - krallığı, 98, -lar, 90.
Sibirya, 124.
Sipahiler, 88, 91, 96.
Siroz beyleri, 105.
Siyaset, 15, 16, 25, 28, 29, 33, 35, 38, 39, 44-46, 52, 75, 76, 84, 85, 94, 99, 100, 111, 115, 116, 121, 125, 127, 129-131, 134, 142, 155-157, 167, - bilimi, 65.

Siyasetçi, 34, 103.

Siyasi, 130, - ajanlar, 95, - ayrışma, 100, - bağımsızlık, 52, 101, 145, 156, 163, - buhran, 145, - devirler, 44, 45, - düşünürler, 81, - eğitim, 130, - etkenler, 44, - fırka, 75, 107, - fırkalar, 141, 144, - fikir, 20, - gaye, 67, - gelişmeler, 172, - görüşler, 22, - hâkimiyet, 164, - hareketler, 61-63, 137, - hayat, 138, - hürriyetler, 31, - icraatlar, 52, 53, - ihtilaller, 22, 24, 27, 94, 63, 94, 161, - iktisat, 48, 127, - ilimler, 81, 127, 129, 133, 140, - inanç, 121, - inkılap, 92, 97, - istimlak, 117, - işler, 131, - kuvvet, 28, -ler, 117, - mahfiller, 126, - menfaatler, 139, - meseleler, 39, 131, - paylaşım, 117, - reform, 21, - revolüsyonlar, 22, 92, - rical, 107, - rol, 107, - sömürge, 28, - sulta, 20, - şekiller, 25, - taarruzlar, 53, - tedbirler, 142, - teori, 49, 103, - terbiye, 130, - teşkilatlanma, 107, - toplanışlar, 74, - topluluk, 87, - vakalar, 33, 155, - varlık, 28, 40, - vazifeler, 131, - yön, 43, - zafferler, 151, - zümreler, 74.

Skolastik, 171, - düşünüş tarzı, 24, - fıkıh, 172.

Slavlar, 34, 38, 173.

Solcular, 16.

Sosyal, - bilim, 121, - doktrin, 120, 121, - iktisat, 127, - ilimler, 82, 121, 125, 127, - teori, 120.

Sosyaldemokratlar, 21.

Sosyalist, 16, 141, - akım, 16, - fırkalar, 144, 145, -ler, 16, 18, 142, 143, -lik, 62, 144, - zümreler, 142.

Sosyalist Fırka, 141.

Sosyalizm, 62.

Sosyologlar, 125.

Sosyoloji, 121, 125.

Sovyet Devrimi, 16.

Sovyetler, 123, - hükümeti, 123.

Soylu, -lar, 88, 143, -luk, 87, 94, -luk unvanı, 144.

Sömürge, 28, 117, -ler, 28, 29, 115, 161, -ler meselesi, 42, -leştirme, 15, - rejimi, 28, - siyaseti, 29, - ülkesi, 28.

Sömürgecilik, 143.

Spencer, Herbert, 81, 121.

Spor, 174, 176, - cemiyetleri, 178, - müessesesi, 174, 176.

Sporcu, - gençler, 174, -lar, 174, -luk, 174.

Staatswissenschaften, 129.

Subay, 36, 111, -lar, 105, 111, 112, 134, 135, 159, 167.

Suikast, 55.

Sulh, 76, 77, 84, 108, - antlaşması, 76, - buhranı, 103, 104, - meselesi, 76.

Sultan, 27, 82, 87-92, 97, 105, 145, 165, -halifeler, 19, 25, -lar, 25, 44, 165, 172, -lık, 25, 26, 91, 169, - sarayları, 162.

Sultanahmet Camii, 160.

Suriye, 42, 44, -li ihtilalciler, 98.

Süleymaniye Camii, 160.

Sünnetullah, 152.

Süvari Fırkaları, 44.

Şahsi, - menfaat, 49, 55, - mülkiyet, 142.

Şair, 41, 53, 64, 111, 112, 133.

Şari-i Â'zam, 165.

Şark Sineması, 168.

Şehir, 172, - esnafı, 145, - iktisadiyatı, 96, -ler, 47, 50, 51, 63, 88,

89, 95, 104, 125, 155, 172, - kü-
çük ve orta sermayedarları, 142,
-li, 144, -li esnaf, 89, 144, 145,
154, -li halk, 88, -liler, 25, 26,
74, -li sanatkârlar, 25, -li sınıfı,
153, -li tüccarlar, 25, - tüccarı,
145.
Şehit, 56, -ler, 56, 83, 136, 159.
Şehremini, 160.
Şeriat, 80, 87, 165.
Şeyh, 26, -ler, 25, 29, -lik, 25.
Şeyh Sait isyanı, 20, 25, 30.
Şeytan, 44, 117, 134, 140.
Şimendifer, 45.
Şüpheli, 133, -lik, 120, 177.
Taarruz, 30, 40, 42, 51-53, 116, 136,
140, 150, 155.
Tabipler, 113.
Tacir, 56, -ler, 50, 105.
Taine, Hippolyte, 120, 173.
Taine'ciler, 120.
Talat Paşa, 17.
Talebe, 99, 126, 128, 134, -ler, 48,
64, 123.
Tam bağımsız, - devlet, 20, 77, 109,
-lık, 20, 77, 109, 139, 140.
Tanrı bkz. Allah.
Tanzimat, 16, 47-50, 52, 59-61, 82,
96, - devri, 47.
Tanzimatçı, - aydınlar, 48, - iktisat-
çılar, 48, -lar, 138, - paşalar, 47.
Tarih, 19, 22, 30-32, 44, 54, 59, 64,
65, 80, 116, 125-127, 129, 132,
133, 137, 172, - cereyanı, 63,
-i görüş sistemleri, 59, -i yazım
usulleri, 59, - kitapları, 42, 60,
65, 160, - kuramı, 64, - merak-
lıları, 59, - sahası, 31, - sahnesi,
62, - teorileri, 59, - teorisi, 60,
64, 120, 121, - usulü, 59.
Tarihçi, 59, 130, -ler, 59, 60, 64, 65,
81, 125, -lik, 59.
Tarihi, - beyanname, 139, - cereyan,
29, - çatışmalar, 22, - değişimler,
64, - devirler, 45, 53, 151, - dev-
re, 32, 45, 64, 132, 153, 173, -
dönüşümler, 65, - düşman, 140,
168, - ekol, 153, - eserler, 59,
- fiiller, 63, - hadise, 23, 149, -
hakikat, 31, - hareket, 22, - ha-
sım, 147, - hitabe, 139, hutbe,
147, - kıymet, 177, - mukadde-
rat, 28, 30, - olgular, 60, 62-65,
173, - süreç, 23, 30, 63, 65, 69,
138, 175, - tesadüfler, 44, - vaka,
54, - vazifeler, 170, 177.
Tarihsel, - idealizm, 64, - madde-
cilik, 65, 81, 129, - maddecilik
teorisi, - materyalizm, 16, 120,
- miras, 18.
Tarikat, 121, 150, 175.
Tasavvufi felsefe, 172.
Taşkılla Divanıharbi, 13.
Taşnaksutyun Fırkası, 105.
Taşra memurları, 105.
Teori, 13-15, 30, 33, 49, 53, 60, 64,
65, 74, 78-82, 113, 116, 120-
122, 125-127, 129, 130, 137, 53,
165, 169, 172, 173, 175, 177,
-ler, 15, 33, 34, 59, 65, 82, 103,
121, 122, 125, 127, 129, 138,
173, 176.
Teori, 19.
Teorisyen, 13, -ler, 80.
Terbiye, 130, 149, 173, 174, 176,
177.
Teşkilatı Esasiye, 79, 81, 97, - Ka-
nununu, 79, 165, 166.
Tevbe Suresi, 41.
Tevfik Rüştü (Aras), 137.
Tıbbiyeli gençler, 150.

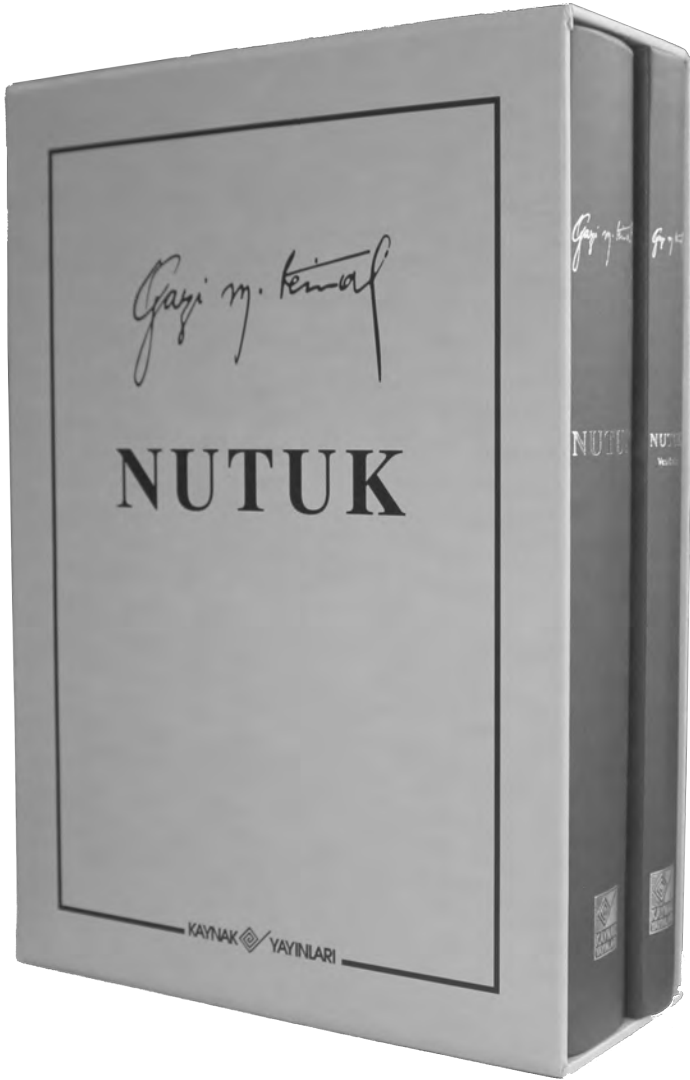
- Ticaret, - ehli, 152, - erbabı, 106, 107, 142, 145, 153, - mektepleri, 151, - sahası, 148, - serbestisi, 145, - sermayesi, 93, - şirketleri, 21.
- Ticarethaneleler, 50, 152.
- Ticari, - kabiliyet, 105, - mahfiller, 112, - menfaatler, 143, - şirket, 21.
- Tiyatrolar, 47.
- Tolstoy, Lev, 122.
- Topkapı Sarayı, 88, 148.
- Toplumbilim, 65.
- Toplumsal, - ahenk, 140, - buhran, 53, 145, - dönüşüm, 120, - engeller, 30, - faaliyetler, 40, - gelişim, 120, - gelişmeler, 172, - hareketler, 61-63, 137, - hayat, 39, 137, 138, 155, 175, - ıslahat, 142, - ihtilal, 27, 53, - ihtiyaçlar, 137, - imtiyazlar, 142, - kuvvet, 106, 107, - meseleler, 39, 131, 142, - nizam, 145, - saha, 26, - sınıf, 25, 104, 107, 165, - sınıflar, 81, 103, 107-109, 144, - süreçler, 16, - tasnif, 105, - teoriler, 103, - tesirler, 108, - teşkilatlanma, 25, - uzuv, 25, - vakalar, 33, - zümre, 104.
- Toprak, - ağaları, 25, 26, 28-30, - ağalığı, 22, 26, 27, - ağalığının kaldırılması, 26, - ağası, 22, 26, -lar, - reformu, 20, 26.
- Toroslar, 35.
- Tökin, Füzruzan Hüsrev, 17.
- Tökin, İsmail Hüsrev, 17.
- Trablusgarp, 13.
- Tunus, 47, 50, 115.
- Turan tesiri, 25.
- Tüccar, 50, 55, 92-94, 97, 112, 145, 148, 152, 154, 160, 163, - çocukları, 101, - eşraf, 130, -lar, 25, 50, 88, 89, 91, 94, 104-106, 108, 117, 130, 145, 153.
- Tüketici sınıflar, 101.
- Tümdengelimci, 65, - düşünüş tarzı, 24, - fıkıh, 24.
- Türk, 44, 83, 98, 99, 101, 112, 140, 148, 149, 153, 156, 180, - ananesi, 87, - aydınları, 30, 32, - bankacıları, - barışı, 169, - bayrağı, 75, - beyleri, 48, 105, - burjuvazisi, 106, - cemiyeti, 138, - Cumhuriyeti, 27, 170, - çağdaş devleti, 20, - çoğunluk, 98, - Darülfünunu, 76, - delikanlıları, 96, - devleti, 19, 27, 32, 36, 42, - devletleri, 36, 100, - devrimcileri, 13, - Devrimi, 11-13, 15, 18, - dili, 99, - dünyası, 147, 152, 177, - düşünürler, 99, - emlak ve akar sahipleri, 106, - esnaf, 96, - fabrikatörler, 153, - gençleri, 177, - gençliği, 99, 100, 149, 177, 180, - gücü, 44, - halkı, 99, 100, 150, - huddamı, 140, - hukukçu, 103, - hükümeti, 53, - ırkı, 99, - ideolojisi, 153, - ili, 19, 36, - illeri, 36, - İstanbul, 113, - kalbi, 111, - kanı, 148, - kavmi, 135, 139, - kılıcı, 44, - köylüleri, 96, 107, 140, - kuvveti, 19, 170, -lerin bağımsız hayatı, 23, 30, -lerin kurtuluşu, 30, - medeniyeti, 147, - milleti, 20, 21, 23, 27, 32, 35, 52, 75, 83, 84, 100, 101, 111, 113, 114, 116, 136, 139, 140, 148, 152, 154, 175, - milli devleti, 100, 101, - milli hayatı, 150, - milli iktisadı, 100, - milli kuvveti, 19, - milliyeti, 19, 139, - milliyetçiler fırkası, 106, - milliyetçileri, 14, - milliyetçiliği,

- 13, 14, 17, 87, 99, 150, - muhiti, 111, - müesseseleri, 39, 124, 178, - nesli, 173, - orduları, 54, - ordusu, 75, 76, 84, 85, 136, - orta sınıfı, 153, - padişahlıkları, 20, - sanat ehli, 152, - sermayesi, 101, - siyasetçi, 103, - şairi, 111, - talebe, 99, - tarihçi, 59, - tarihi, 19, 31, 69, 177, - tebaa, 156, - ticaret ehli, 152, - vatani, 83, - yazarlar, 99, - yurdu, 36, 68, 114, 134, 135, 147, 150, 154.
- Türkçe, 36, 156, - dua, 148, - gazeteler, 39, - genel tarihler, 60, - hutbe, 147, 148.
- Türkçü, 14, - kavramı, 16, -ler, 14, 16, 38, 39, - müesseseler, 150.
- Türkçülük, 37-40, 150, - cereyanı, 37, 39, 150, - fikri, 100, 154, - ideali, 100, 150, - sancağı, 40.
- Türk Dünyası*, 39.
- Türk Gücü Cemiyeti, 150.
- Türk-İslam sentezi, 14.
- Türkiyat, 125.
- Türkiye, - ahalisi, 77, 132, 144, - çağdaş devleti, 24, 30, - Cumhuriyeti, 19, 23, 26-28, 30, - Devleti, 28, 68, 73, 75-77, 79, 82, 100, 101, 129, 157, 165, - halk devleti, 165, 168, - halk hükümeti, 161, 164, - halkı, 68, 79, 84, 85, 135, 157, 165, - sınırları, 29, - iktisadi bağımsızlığı, 50, - millî devleti, 83, 150, - milliyetçi hükümeti, 124, - tarihi, 14, - toprakları, 101.
- Türkiyeliler, 30.
- Türklük, 12, 36, 37, 40, 112, 115, 137, 138, 140, 169.
- Türk Ocağı, 11, 33, 39, 87, 99, 124, 147, 149-154, 171, 176, 177, 179, 180.
- Türk Ocakları, 101, 150, 153, 154, 177, 178.
- Türk Yurdu*, 11, 19, 38, 59, 75, 99, 114, 150, 171.
- Ukrayna, 161.
- Ulah, 89, - beyliği, 89, -lar, 90, -lılar, 92.
- Ulu Cami, 147.
- Uludağ bkz. Keşiş Dağı.
- Ulusal Blok, 141.
- Uşak zaferi, 75, 84, 148.
- Uzakdoğu, 67, 68, 169, - medeniyeti, 23, - kavimleri, 23.
- Üç Tarz-ı Siyaset*, 13, 137.
- Üçlü Anlaşma, 53, 117.
- Üçüncü Enternasyonal, 142.
- Üretici, 100, - köylülük, 75, 129, -ler, 101, - sınıflar, 101.
- Vahdettin, 148.
- Vakanüvis, -ler, 65, -lik, 59.
- Vakayinameler, 59.
- Vakit*, 71.
- Vapur, 45, 93, 113, 119, 121, -lar, 49, 93, 94.
- Vatan, 18, 56, 83, 167, - mihrabı, 56.
- Vatandaş, 94, -lar, 29, 45, 48, 51, 61, 72, 84, 134, 156, 157, 163.
- Vatansızlar, 83.
- Venedik, 130, -liler, 117.
- Vergi, 77, 87-89, 91, 162, 165.
- Vikont, 144.
- Viyana, 50.
- Voltaire, François-Marie Arouet, 64.
- Wilson, Woodrow, 37.
- Wilson prensipleri, 37.
- Yabancı, 19, 92, - askerleri, 84, - azınlık, 140, - basın, 117, - bü-

- yük sermaye, 51, 108, 161,
162, - devletler, 164, - dil, 156,
- emelleri, 68, - hâkimiyeti, 62, -
hamiler, 98, - himayesi, 108, -lar,
29, 30, 50, 51, 62, 68, 83, 111,
145, 153, 156, 157, 161-164, -
mamuller, 162, - memleketler,
104, - memurlar, 112, - milletler,
68, 162, - pasaportu, 156, - ser-
maye, 50, 51, 117, 145, 162, 167,
- sermayedarlar, 49, 162, - unsur-
lar, 164.
- Yahudi, 122, -ler, 48, 90, 153, 164,
173.
- Yakındoğu milletleri, 42.
- Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), 71.
- Yargı, 80.
- Yarıömürge, 28, -ler, 161.
- Yasama, 79, 80, 166.
- Yazarlar, 63, 71, 80, 99, 133, 142,
153, 172.
- Yedi Uyurlar, 82.
- Yeni Cami, 160.
- Yeniçağ, 22, 160, - başlangıcı, 175,
- Hristiyanlığı, 175.
- Yeniçeri, 88, 91, 96, -ler, 91, 96.
- Yenilik taraftarı, 178.
- Yenilikçilik, 26.
- Yerli - sanatlar, 47, - sanat sahipleri,
160, - sanayi, 97, 161, - serma-
ye, 83, - sınai mallar, 91.
- Yeşil Cami, 152.
- Yeşil Türbe, 147.
- Yıldırım Camii, 147.
- Yunan, 22, - çeteleri, 105, - erkâ-
nıharbiyesi, 84, - esirleri, 133,
- general, 55, - istilacılar, 19,
- Kralı, 55, - krallığı, 98, - me-
deniyeti, 172, - müfrezeleri, 54,
- taarruzu, 116.
- Yunanistan, 83, 113, 141, 144, 164.
- Yunanlılar, 132, 140, 147, 168, 172.
- Yurt, 36, 51, 63, 68, 114, 134, 135,
147, 150, 154.
- Yürütme, 79, 80, 166.
- Zafer, 12, 15, 26, 75, 84, 85, 91, 113,
136, 143, 147, 162, 180, -ler, 32,
75, 147, 151, 164, 167, - takı,
162.
- Zanaat, 50.
- Zeamet, 22, 88, - idare tarzı, 22,
- sahipleri, 88, 89, 91, 145.
- Zeki Paşa (Müşir), 105.
- Zerdüştlük, 140.
- Ziraat, 24, 144, 148, - erbabı, 104,
144, - mektepleri, 151, - memle-
ketleri, 144, - nezareti, 156.
- Ziraatçılar, 113, 144.
- Zirai, - menfaatler, 143, - sanayi,
145.
- Ziya Gökalp, 12, 14, 17, 81.

ATATÜRK'ÜN BÜTÜN ESERLERİ 30 CİLT

Mahmut Esat Bozkurt'un Eserleri-5

MAHMUT ESAT BOZKURT
Atatürk İhtilali

Yeniden Gözden Geçirilmiş
7. Baskı

KAYNAK YAYINLARI

Mahmut Esat Bozkurt'un Eserleri-4

MAHMUT ESAT BOZKURT
Toplu Eserler
IV

Yayınla Dönüşüm
Doç. Dr. Saduman Halıcı

KAYNAK YAYINLARI

ALTI OK

(1919-1938)

KAYNAK
YAYINLARI

Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden

ALTI OK

(1919-1938)

Figürat Hazırlanmış
Sadıman Hacı
Murat Bargaç

KAYNAK
YAYINLARI